ھاجى مىرزاھمد كىرىمى

جۇدالىق

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

هاجى مىرزاھمد كېرىمى

جۇدالىق

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇھەررىردىن

مىرزاھىد كېرىمى 1939 - يىل 11 - ئاينىڭ 21 - كۈنى قەشقەر شەھىرى تاربوغۇز كەنتىدە تىجارەتچى ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. 1942 - يىلدىن 1955 - يىلغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇدى. 1955 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە سابىق شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇدى. ئۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىدىلا شېئىر يېزىشقا كىرىشكەنىدى. مىرزاھىد كېرىمى شىنجاڭ شۆيۈەنىگە ئوقۇشقا كىرگەنىدىن كېيىن ئىدىيىۋىلىك ۋە بەدىئىيلىك جەھەتتە بىر قەدەر يۇقىرى بولغان «ئانا ۋەسىيىتى»، «جەڭچىمەن»، «بەخت قىزى ئالبومىدىن»، «ساندۇق ئىچىدىكى بوۋاق» قاتارلىق نۇرغۇنلىغان شېئىرلارنى يازدى، بىرمۇنچە شېئىرلىرى «تارىم» ژۇرنىلى ۋە باشقا گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىندى.

ئىجتىھات بىلەن ئىجاد قىلىپ، ئالغا ئىلگىرىلەۋاتقان بۇ شائىر 1958 - يىلى «سول» چىل خاتالىقىنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ بىھۇدە رىيازەت چەكتى. مىرزاھىد كېرىمى نامى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولدى، ھازىر قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىدا مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىمەكتە.

مىرزاھىد كېرىمىنىڭ 1982 - يىلى ۋە 1989 -

يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن «ئالتۇن ئاچقۇچ» ناملىق شېئىرلار توپلىمى ۋە «ھېيتگاھدا ھېيت كۈنى» ناملىق داستانلار توپلىمى، 1985 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن «قاناتلانغان تىلەك» ناملىق شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىندى. مىرزاھىد كېرىمى ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ھەم جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

«جۇدالىق» رومانىنىڭ بىرىنچى قىسمى — «ھايات شۇنداق ئۆتكەن» دە ئازادلىقتىن بۇرۇن قەشقەردە فېئوداللىق ئائىلە تۈزۈمىنىڭ كىشىلەرگە ئېلىپ كەلگەن بالايى-ئاپەتلىرى، فېئوداللىق تۈزۈم ئىسكەنجىسىدىكى ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ قان - ياشقا تولغان ھايات سەرگۈزەشتىسى، ئېچىنىشلىق تەقدىرى ئەسەر قەھرىمانى نۇرنىسانىڭ ئەگرى - توقاي تۇرمۇش پاجىئەسى ئارقىلىق بىرقەدەر چاتلىق، رېئاللىقتا ئۇيغۇن ھالدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

NIEDERSÄCHS. STAATS. U. UNI.- BIBLIOTHEK GÖTTINGEN

مۇقەددىمە

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، كىتابخان!

بۇلۇتسىز يامغۇر ياغمايدۇ، سۇسىز گىياھ كۆكلىمەيدۇ. ئەگەر چەت ئەلدىن كەلگەن ئاددىي بىر پارچە خەتنى ئوقۇمىغان بولسام بۇ رومانمۇ يېزىلمىغان بولاتتى. بۇ خەتنىڭ ماڭا مۇنچىۋالا تەسىر قىلىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم. خەتنى تاپشۇرۇۋالغۇچى ئايال بىلەن ئازراق تونۇشلۇقۇم بار ئىدى. شۇڭا ئۇ ئايال چەت ئەلدىن ئەۋەتىلگەن بۇ خەتنى ئوقۇپ بېقىشىمنى ئۆتۈندى، خەت مۇنداق يېزىلغانىدى:

«سۆيۈملۈك جان كۆيەر قىزىم گۈلنىسا، سىلىگە ۋە سىلى ئارقىلىق ئاچىلىرىغا، قەدىردان ئوغلۇم سادىرغا، ئەزىمەت نەۋرەم يۇرقەتكە، تۇغقانلارغا، دوستلارغا، قولۇم - قوشنا، يۇرتداشلارغا؛ ھەربىرلىرىنىڭ دىدارلىرىغا تەشنا قەلبىمدىن سېغىنىپ سالام!

سالامەت تۇرۇشلىمۇ، جىگەر پارىلىرىم؟ بالام، جاۋاب خەتلىرىنى تاپشۇرۇۋېلىپ يەنە جېنىمغا جان قوشۇلغاندەك بولدى، ئۆچكەن ئۈمىد چوغلىرىم قايتا پارلىدى. ھاياتقا قايتا مۇھەببەت باغلىدىم، مىسكىن كۆڭلۈمدە ھەربىرلىرىنى كۆرۈشتىن باشقا يەنە قانداق ئارزۇ بولسۇن؟

لازىم قىلاي دېسەم ئاياغ ئاستىمدا، باش ئۈستۈمدە، كۆزۈم يەتكەن تۆت تەرەپتە ھەممە نەرسە تەل، لېكىن يېنىمدا سىلەر يوق، ئەزىز ۋەتىنىمنىڭ ھۇر - ھۇر شامىلى يۈز - كۆزۈمگە ئۇرۇلمايدۇ. دەسسەپ تۇرغىنىم كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ئانا تۇپراق ئەمەس، كۆزلىرىمگە باغۇ - بوستانلىق يۇرتۇم كۆرۈنۈپ تۇرمايدۇ، شۇڭا مەن دېمىشقا ھەسرەتلەنمەي؟

بېشىمغا كەلگەن جۇدالىق كۈلپەتلىرىنى يازسا بىر كىتاب بولىدۇ.

سۆيۈملۈك جىگەر پارىلىرىم، ئەزىز يۇرتۇمغا بېرىپ ھەر بىرلىرى بىلەن دىدار كۆرۈشۈش كويىدا بولۇۋاتىمەن. مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ئىلتىماس يازدىم، كېلەر قېتىملىق خېتىمدە خۇش خەۋەر يېزىشقا ئاللا نېسىپ قىلسۇن، ئامىن!

ئاخىرىدا سىلەردىن ئۇيغۇر تۇرمۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن كىتابلار بولسا ئەۋەتىپ بېرىشىڭلارنى ئۆتۈنىمەن. خەير، خۇدايىمغا ئامانەت، خەت كۈتۈپ، ھەر بىرلىرىڭلارنىڭ دىدارىغا تەشنا مۇساپىر ئانىلىرى:

نۇرنىسا.

1981 - يىلى 9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى

گېرمانىيە ئىتتىپاق جۇمھۇرىيىتى، بوننى، مەشئەل كوچىسى 3613 - قورۇ.

بۇ ئادىيخەت سىڭگەن مۇساپىر ئانا بىلەن ئانا مېھرىگە تەشنا پەرزەنتلەرنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى بىلىش ئىستىكىنى قوزغىدى. 5 يىل ئىزدىنىشتىن كېيىن ئاخىرى مەن بۇ «جۇدالىق» رومانىنى يېزىش ئۈچۈن قولۇمغا قەلەم ئالدىم....

ھۆرمەتلىك كىتابخان، سىزلەرگە سالامەتلىك تىلەيمەن.

مۇندەرىجە

بىرىنچى قىسىم
ھايات شۇنداق ئۆتكەن

بىرىنچى باب. دىدار كۆرۈشۈش 1
ئىككىنچى باب. قوبۇل قىلىنمىغان سوۋغا.................. 20
ئۈچىنچى باب. قارا چاچ قىز.............................. 46
تۆتىنچى باب. كۆيئوغۇلنىڭ پەيلى 100
بەشىنچى باب. ھەسرەت 125
ئالتىنچى باب. «بۆرىمۇ ياكى تۈلكىمۇ؟» 146
يەتتىنچى باب. ئايتۇرا 162
سەككىزىنچى باب. قاقباش 188
توققۇزىنچى باب. كۆلدىكى غىجىم رومال 200
ئونىنچى باب. ئەپكەش يىگىت 219
ئون بىرىنچى باب. تەقدىر 262
ئون ئىككىنچى باب. خورلانغان ئەر........................ 280
ئون ئۈچىنچى باب. دېرەكسىز غايىپ بولۇش 309

بىرىنچى قىسىم

هايات شۇنداق ئۆتكەن

بىرىنچى باب

دىدار كۆرۈشۈش

كەڭرى سايلىقتا ئورۇنلاشقان قەشقەر ئايرودرومى تىپتىنچ ئىدى. كۈن نەيزە بويى كۆتۈرۈلۈپ قالغان بولسىمۇ كىشىگە سالقىن تۇيۇلاتتى، بىراق بۇ سالقىنلىقمۇ ئۇزاق داۋام قىلماي ئاخىرى يەنە كۈن نۇرى غىلتاڭ تاشلارنى قىزىتىشقا باشلىدى. سائەت ئون بىر بولغاندا ئايرودروم ئوت كەتكەندەك قىزىپ كەتتى.

ئايرودرومنىڭ رەسمىيەت بېجىرىدىغان ئۆيىگە كىشىلەر لىق تولۇپ كەتكەنىدى. تام تۈۋىگە قاتار تىزىپ قويۇلغان، يوپۇقلىرى كىرلىشىپ كەتكەن كونا ساپالاردىن قوپماي، پۇت- لىرىنى سىڭگەشتۈرۈپ ئولتۇرۇپ چاي ئىچىۋاتقانلارنىڭ پىشانىلىرىدىن تەر قۇيۇلۇپ تۇراتتى. ئۇ ياقتىن بۇ ياققا مېڭىپ يۈرگەنلەر قىستىلىشاتتى، بىر - بىرىنى ئىتتىرىشەتتى، ئۆزئارا پاراڭلىشاتتى، تۇۋلىشاتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە كەلگەن ئايروپىلان بىلەن ماڭىدىغانلارمۇ، كەلگەنلەرنى كۈتۈۋېلىشقا، ماڭىدىغانلارنى ئۇزىتىشقا چىققانلارمۇ بار ئىدى، تاشقىرىغا نىسبەتەن بۇ چوڭ ئۆي كىشىلەرگە ئىسسىق- تىن دالدا بولالايتتى. شىرەلەر ئۈستىدىكى چايدانلاردا قايناق سۇ ئۆكسۈيتتى. كۈتكۈچىلەر دەممۇ - دەم توشتۇرۇپ تۇراتتى.

يۈك ـ تاقلارنى ئۆلچەش، بېلەتنى تەكشۈرۈش باشلاندى. سىرتتا يۈرگەن يولۇچىلارمۇ تۇغقان، دوست ـ بۇرادەرلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن يۈك ـ تاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ زالغا كىرىشىپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئۆلچىتىش ئۈچۈن قاتار تىزىلدى. يەر ئاستىدىن چىققاندەك ئاستا ئاڭلانغان گۈركىرەش يولۇچىلارنى جانلاندۇرۇۋەتتى. كىچىك بالىلار ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ توسۇشىغا ئۇنىماي ئىشىكتىن يۈگۈرۈپ چىقىپ، ئايروپىلان چۈشىدىغان مەيداننى توسۇپ تۇرغان تۆمۈر رېشاتكىنىڭ يېنىغا توپلىنىپ، قوللىرىنى دالدا قىلىشىپ ئاسمانغا قاراشقا باشلىدى.

— قوندى ـ قوندى!

— ئۇ پاختەك ئەمەس قونغىلى، ئۇ ئايروپىلان، يەرگە چۈشتى دەڭلا ئاداش.

— ئۇچقاندىكىن ئۇمۇ قۇشتە، نېمە دېسەك مەيلى ئەمەسمۇ، قانىتىنى كېرىپ تۇرغان يىڭناغۇچتەك تۇرغىنىنى قارىمامسىلەر؟

ياش يىگىتلەرنىڭ چاقچاقلىرى ئەتراپتىكى كىشىلەرنى كۈلدۈرۈۋەتتى. قىرىق سەككىز كىشىلىك يولۇچىلار ئايروپىلانى سايىلىقنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ گۈركىرەپ مېڭىپ كەلگىنىچە بىر سىلكىنىپ توختىدى. ئايروپىلان شوتىسى كەلتۈرۈلۈشى بىلەن تەڭ ئېچىلغان ئىشىكتىن پۇتىغا ئاقۇچ ـ كۆك رەڭ تۇفلى، ئۇچىسىغا ھاۋا رەڭ پەلتۇ كىيگەن، بېشىغا ئورىغان ھەرەمنىڭ ئاق مىسقالە رومىلىنىڭ چۇچىلىرى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكرىكىگە چۈشكەن سۇمباتلىق ئايال چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا رەڭگا رەڭ جۇلالىنىپ تۇرغان چامادان بار ئىدى. ئۇ ئايال پۇتىنى يوقارقى باسقۇچتىن لۆۋەنكە يۆتكىمەي تۇرۇپ ھاۋانى سۈمۈرۈپ ئۇزۇن نەپەس ئالغاندا قاش تېشىدەك سۈزۈك، مۇڭلۇق يۈزى ياش بىلەن نەملەندى. ئۇنىڭ ھەر يانغا تويماي قاراۋاتقان ئاھۇ كۆزلى

ۋىدىن ياش قۇيۇلۇشقا باشلىدى. ئايال دەرھال قول ياغلىقى بىلەن يۈزىنى سۈرتتى - دە، كەينىدىكى سەل بىتاقەت بولۇپ قالغان كىشىدىن ئەپۇ سوراپ شوتىدىن ئاستا يەرگە چۈشتى. ئايال ئارقىسىدىكى كىشىلەرگە يول بېرىپ ئىككى قەدەم يانغا سۈرۈلدى ۋە يەردىن چىلاندەك چوڭلۇقتىكى ئىككى تال تاشنى ئېلىپ كۆزلىرىگە سۈرتتى. تاش ئىسسىق ياشلار بىلەن يۇيۇلدى. ئايال پەلتوسىنىڭ پېشىنى قايرىپ كۆل رەڭ سارجىدىن تىكىلگەن كاستيۇمىنىڭ يانچۇقىدىن كىچىككىنە يېشىل قاپچۇقنى ئالدى. قاپچۇقنىڭ ھەممە يېرىگە ئاق، قىزىل ياقۇتتىن كۆز قويۇلغاچقا ۋالىلداپ تۇراتتى. ئىچى قىپقىزىل بولۇپ، يۇمشاق رەختتە ئەستەرلەنگەنىدى. ئۇ قولىدىكى ئىككى تال تاشنى قاپچۇق ئىچىگە سالدى - دە، چارسىدە ياپتى ۋە ئەتراپقا يەنە بىر قېتىم كۆز سالغاندىن كېيىن ئىتتىك مېڭىپ تۆمۈر رېشاتكىنىڭ ئىشىكىدىن ئۆتتى ۋە يۆلەك - تاقلارنى تاپشۇرۇۋالىدىغان يەرگە كەلدى. يولۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ نەرسە - كېرەكلىرىنى ئېلىپ بولۇشقانىدى، يەردە ئىككى چامادان بىلەن چوڭ سومكا تۇراتتى.

— مېھمان، بۇ ئۆزلىرىنىڭ نەرسىلىرىمۇ؟ ئاپتوبۇسقا ئېلىپ چىقىشىپ بېرەيلى، — دېدى ئايرودرومنىڭ بىر ئۇيغۇر ئايال خادىمى ۋە يېنىدا تۇرغان ئىككى كىشى بىلەن سومكا، چامادانلارنى كۆتۈرۈشۈپ، مېڭىش ئالدىدا تۇرغان ئاپتوبۇسقا ئېلىپ چىقىشتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپ ئاپتوبۇسقا چىقتى.

× × ×

ئايرودرومدىن چوڭ يولغىچە بولغان ئارىلىق بىر كىلومېتىردىن كۆپرەك كېلەتتى. بۇ ئارىلىقتا رەسمىي تاشيول بولمىسىمۇ

ماشىنا، ھارۋىلار ئۈزۈلمەي مېڭىپ تۇرغاچقا ماگدامدا بىر قاتاڭ ئۇچرايتتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىمغا ئاپتوبۇسنىڭ سىلكىنىشى زادى بىلىنمەيدى. چۈنكى ئۇنىڭ پۈتۈن دىققىتى تۆت ئەتراپتا ئىدى. «دۈگۈقورۇل» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ تاشلىق سايدا ئىلگىرى ھېچقانداق قۇرۇلۇش يوق ئىدى. ئايرودروم ياسىلىپ ئۇرغۇن قۇرۇلۇشلار چۈشۈپ كېتىپتۇ... بۇ ئەتراپتىكى موروتوم يېزىسىنىڭ چاچىرىكى ھېلىمۇ شۇنداق تاتلىقمىكىنا؟ پىچاق تېگىپ بولغۇچە چاراسلاپ يېرىلىپ بولاتتى. بۇ تەرەپتىكى يول بىلەن بەشكېرەمدىن، ئۇ تەرەپتىكى يول بىلەن ئاتۇشتىن ئەنجۈر، ئانار، ئۆرۈك، ئۈزۈملەر يېزىدىچە شەھەرگە توشۇلۇپ تۇراتتى...»

نۇرنىسا ھاجى خېنىم قاراماي ياتقۇزۇلغان چوڭ يولغا چىققاندا خىيالدىن توختاپ ئاپتوبۇس ئەينىكىنى ئېچىۋەتتى. ئۇ بېشىنى ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن چىقىرىپ كۆزى يەتكەن يەرلەرگە تەلمۈرۈپ قارىدى. نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ يۈرىكى سېلىپ، قۇرۇپ كەز باغلىغان لەۋلىرى تىترەپ، قەغەز بادامدەك نېپىز قاپاقلىرى توختىماي لىپىلداپ كەتتى. «ئاغرىپ قالمىغاندىمەن؟» ئويلىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم كۆزلىرىنى چىمەنزار باغلاردىن ئۈزمەي، ئۆزىنى قىزىپ كېتىۋاتقاندەك سېزىپ، ئۇ پېشانىسىنى تۇتقانىدى، مۇزدەك تەر بىلەن قولى نەملەشتى. بۇ ياز ئىسسىقى بەدەندىن دەممۇ دەم چىقىرىۋاتقان ئادەتتىكى تەر ئىدى. ئۇ، ئۆزىگە شۇنچە ياراشقان يازلىق پەلتوسىنى سېلىپ، كاستۇمىنىڭ تۈگمىلىرىنى يېشىۋەتتى. سۇتتەك ئاق گىرىپتىشىن كۆڭلىكىگە يېنىك ئۇرۇلغان شامال، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى سۆيۈندۈرۈۋەتتى. «ئانا يۇرتنىڭ ھاۋاسى، شامىلى، پۇرىقى نېمىدېگەن لەززەتلىك نېمىدېگەن يېقىملىق ھە!؟ تۇرغان يېزىسىمۇ باشقىچە بولۇپ

كېتىپتۇ. ئاۋۇ دېھقانلارنىڭ باغ - ھويلىلىرى بولسا كېرەك، چوڭ - كىچىكلىكى ئوخشاش، ئۆيلىرى بىر خىل ئىكەن. شاپتۇل، توغاچلىرى ئەجەپ پىشىپ كېتىپتا؟ بېدىشكە ئېلىنغان تاللاردىن خۇددى قىزلارنىڭ ئالتۇن سۆكسىدەك ساپاق - ساپاق ئۈزۈملەرنىڭ ساڭگىلاپ تۇرغىنىنى قارىمامدىغان! يام - تاشتەكتىكى گۈللەرنىڭ، كاۋا - قاپاق باراڭلىرىنىڭ ھويلىلارغا يامىشىپ تۇرغىنىچۇ... ئاھ خۇدا! ئۆمرىدىم ئۆزۈلگەندە ئەزىز يۇرتۇمنى كۆرۈشكە نېسىپ قىلدىڭ، ھېلىمۇ بالا - قازادىن ئۈزۈك ساقلا، سالامەت ئۇچرىشىشقا مۇيەسسەر قىلغىن... قىزىم، ئاي قىزلىرىم، مۇشۇ تاپ ئوماق باللىرىڭ-لارنى ئېمىتىپ، ئەركىلىتىپ ئولتۇرىدىغانسىلەر؟ بىر دەمدىن كېيىن دۇنياغا كۆز ئېچىپ بۇ ۋاقىتقىچە جامالىنى كۆرمىگەن غەمگۈزار ئاناڭلار بىلەن دىدار كۆرۈشىدىغانلىقىڭلارنى تېخى بىلمەيسىلەر، مېنى كۆرگەندە نېمىدەپ قالارسىلەركىن؟...»

ئۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ ئويچان كۆزلىرىدە ياش لىغىلداپ، يۈرىكى تېخىمۇ گۈپۈلدەپ كەتتى. «مانا بۇ باغ ئېرىق مەھەل-لىسى، قىز چاغلىرىمدا شاخلىرىغا يامىشىپ چىقىپ ئۈرۈك، شاپتۇللىرىنى ئۆز قولۇم بىلەن ئۈزۈپ يېگەنىدىم... دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرى يېڭىلىنىپ، باغ تاملىرى قايتىدىن ياسىلىپتۇ، يېڭى ئۆيلەر سېلىنىپتۇ، ۋاي خۇدايىم بۇ كېرەم باغقۇ! ئەسلى ئابدۇكېرىم بايۋەچچىنىڭ بېغى ئىكەن، بۇ يەرگە دوختۇرخانا سېلىنغان چاغلاردا مەن كىچىك بولسام كېرەك، قەشقەردىن ئايرىلغان چېغىمدا بۇ بىردىنبىر چوڭ دوختۇر-خانا ئىدى، ھازىر پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ، سېلىنغان بىنالار نېمىدېگەن كۆركەم - ھە! كىشىلەرنىڭ ئۆزۈلمەي كىرىپ - چىقىپ تۇرغىنىنى...»

ئاپتوبۇس يارباغ كوۋرۇكىگە يېقىنلاپ كەلدى، يولنىڭ

ئىككى تەرىپىگە كۆز سېلىپ ئولتۇرغان نۇرنىسا ھاجى خېنىم بۇ ئەتراپنى تونۇيالماي قالدى. «بۇ يەرلەر ئەجەب ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ، ئىلگىرى يولنىڭ ئىككى تەرىپى ناھايىتى پەس سازلىقتا ئوخشاش بىر جاي ئىدى، ئاندا ـ ساندا سۆگەت، بۇلدۇقلاپ* تۇرغان بۇلاقلار كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئەمدى* تونۇغۇسىز ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ. ئاۋۇ سۇپسۈزۈك پارقىراپ تۇرغان بېلىق كۆللىرى ئوخشايدۇ، قىرلىرىدا ئېگىلىپ تۇرغان مەجنۇن تاللارنىڭ كۆپلۈكىنى، كۆۋرۈكمۇ زامانغا لايىق سېلىنىپتۇ. ئەجەب شۇنچە چوڭ تۆمەن دەرياسىنىڭ سۇلىرى نەگە كەتكەندۇ؟! توۋا بۇ دەرياغا بىر ئۆستەڭنىڭ سۈيىچىلىك سۇ قاپتۇغۇ؟... ئۆز ۋاقتىدا دەريا سۈيى ھەدەپ قىرغاقنى ئۇرۇپ، ئۆركەشلەپ، كۆۋرۈكنى ئېلىپ كەتكۈدەك ھەيۋەت بىلەن دولقۇنلىنىپ ئاقاتتى... يارىباغ تېخىمۇ ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ...»

ئاپتوبۇس خەلق ھاۋا قاتناش بېكىتىگە كېلىپ توختىغاندا كىشىلەر يۈك ـ تاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ ئاپتوبۇستىن قىستىلىپ چۈشۈشكە باشلىدى. «خەۋەر قىلساممۇ ياخشى بولاتتىكەن. قىزلىرىم بىلگەن بولسا تۇغقانلار بىلەن ئالدىمغا چىقىشاتتى. ئەمدى چامادانلىرىمنى كىم كۆتۈرۈشۈپ ئۆيگە ئاپىرىشىپ بېرەر؟» ـــ دەپ ئويلىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم پۇشايمان قىلغاندەك بولۇپ.

ـــ ئانا، نەرسە ـ كېرەكلىرىڭىزنى ئاپتوبۇستىن چۈشۈرۈپ بېرەي، ـــ دېدى ئېگىز بويلۇق، بۇغداي ئۆڭ، بۇرۇتلۇق يىگىت، ـــ يىراقتىن كەلگەن ئوخشىمامىلا؟

ـــ ھەئە! چەت ئەلدىن كېلىۋاتىمەن بالام، ـــ جاۋاب بەردى نۇرنىسا ھاجى خېنىم، ـــ يىگىتكە مىننەتدارلىق بىلەن قاراپ.

ـــ قەيەردىن كېلىۋاتىلا؟ ـــ يىگىت غالتەكلىك چوڭ

چامادانىنى كۆتۈرۈۋېتىپ سورىدى.
— بەك يىراقتىن — گېرمانىيىدىن كېلىۋاتىمەن.
— گېرمانىيىدىن؟ — يىگىت ھەم قىزىقىش، ھەم ھەيرانلىق ئىچىدە چامادانىنى كۆتۈرۈپ چۈشۈپ كەتتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىممۇ ئاپتوبۇستىن چۈشتى.
— ئۆزلىرى نەرسىلەرگە قاراپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسىلا، قالغان چامادان، نەرسىلەرنى ئېلىپ چۈشەي.
— رەھمەت بالام، خۇدا رەھمەت قىلسۇن، — يىگىت ئىككىنچى چوڭ چامادانىنى ۋە غالتەكلىك چوڭ سومكىنى بىراقلا ئېلىپ چۈشتى.
— ئانا، ئالتۇن قاچىلاپ كەلگەن ئوخشىمامدۇ، بەك ئېغىرغۇ؟ — دېدى يىگىت كۈلۈمسىرەپ.
— ۋاي بالام، ئالتۇن قاچىلاپ كەلمىگەن بولساممۇ، ئاز - تولا سوۋغا - سالام بىلەن كەلدىم.
— ئۆيلىرى نەدە؟
— يۇمىلاق شەھەر كۆلبېشى مەھەللىسىدە.
— خېلى يىراق ئىكەن، ھېچقىسى يوق، مەن ئاپىرىپ قوياي، ئاندىن ھارۋا كىرا قىلىپ ئېلىپ كېتەلا.
— ماقۇل، شۇنداق قىلاي بالام، دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم، چىمەن دوپپىسىنى بېشىدىن ئېلىپ يۈز - كۆزىنى ياغلىقى بىلەن سۈرتۈپ تۇرغان يىگىتكە مىننەتدارلىق بىلەن قاراپ، — ئالدىراش بولمىغىيتىلە؟
— ئالدىراش ئەمەسمەن، — جاۋاب بەردى يىگىت، — يولۇممۇ ئۆزلىرى بېسىپ كەلگەن مەنزىللەرگە سېلىشتۇرغاندا كۆپ يېقىن. شائخەيگە تىجارەت بىلەن بارغانىدىم، قايتىپ كېلىشىم، قارىغاندا ئۆزلىرى كېلىدىغانلىقلىرىنى تۇغقانلارغا خەۋەر قىلمىغان ئوخشىمامدۇ؟ — شۇ ئەسنادا يىگىت چامادانـ

NIEDERS.
STAATS- U. UNIV.-
BIBLIOTHEK

لارغا قاراپ تۇرۇپ قالغان قارا ساقاللىق دېھقان چىراي ئادەمگە كۆز سالدى:

— ئاكا، ماۋۇ چامادان بىلەن سومكىنى ھېيتگاھقىچە ئاپىرىشىپ بەرسىلە، تۇتقۇچىغا قوللىرىنى تەگكۈزۈپ قويسىلا ئۆزى مېڭىپ كېتىۋېرىدۇ.

— مەن ئۆزۈممۇ ئاپىرىشىپ بېرەيمىكىن، دەپ تۇرغانىدىم، — دېدى ھېلىقى كىشى.

يىگىت بىر قولىدا ئۆزىنىڭ چوڭ قارا سومكىسىنى كۆتۈرۈپ، بىر قولى بىلەن چامادانىنىڭ تۇتقۇچىنى تۇتۇپ ئالدىرىلىتىپ سۆرەپ ماڭدى. قارا ساقاللىق كىشىمۇ چامادان بىلەن سومكىنى ئىككى يېنىغا ئېلىپ يىگىتكە ئەگەشتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم مەسقىلە رومىلىنى تۈزەپ، قول چامادىنىنى كۆتۈرگىنىچە ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئاستا قەدەم تاشلىغان چاغدا يىگىتنىڭ ھېلىلا قىلغان سۆزى ئېسىگە چۈشۈپ دېدى:

— خەۋەر قىلمايلا ئۇشتۇمتۇت كېلىۋاتقىنىم راست بالام، ئۇرۇق - تۇغقانلار بىلەن تويۇقسىز ئۇچراشقۇم كەلدى...

نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۇلار بىلەن ھېيتگاھقا كېلىپلا، كۈن نۇرىدا جۇلالاپ تۇرغان قوش مۇنارغا، ئاپئاق گۈمبەزگە، ھەيۋەتلىك پەشتاققا قاراپ ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. بۇ ئۆز يۇرتىغا سالام بەرگىنى ئىدى. ئۇ ھېيتگاھنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئالتۇن ئۈزۈكنىڭ ياقۇت كۆزىدەك نۇرلىنىپ تۇرغان جامەسىنىڭ دەرۋازىسىغا قاراپ ئۆتۈپ، بىر دوغچىنىڭ دۇكىنى ئالدىدا چامادانلارنى قويۇپ، چېكىسىدىن ئاققان تەرنى سۈرتتى.

ھەر قايسىلىرىنى خىزمىتىمگە سېلىپ كۆپ ئاۋارە قىلدىم، رەنجىشمىسىلە، بىر قاچىدىن دوغ ئىچەيلى. ئاندىن بىر ھارۋا تېپىپ بېرىشسىلە ئۆيگە بېرىۋالاي، — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئەتراپقا نەزەر سېلىپ.

يىگىت ئاق شاپاق دوپپىسىنى قىرلاپ كىيىۋالغان شاپ بۇرۇت دوغچىغا دوغ ئىچمەكنى بۇيرۇدى. ئالىيىشىل شىشىلەر قاتار تىزىلغان، كۆپكۆك مۇزلار بىر ـ بىرىنىڭ ئۈستىگە يۆلەپ قويۇلغان، بىر چېتىدە رادىئولۇق ئۇنئالغۇ، بىر چېتىدە تېلېۋىزور تۇرغان چوڭ شىرەگە. نۇرنىسا ھاجى خېنىم قىزىقىپ قارىغان ھالدا دوغچى سۇنغان بىر تاۋاق دوغاپنى ئالدى ۋە بەندىگىدە ئولتۇردى. ئاپئاق كۆۋەجەپ تۇرغان دوغنى شۇنداق سۈمۈرۈشكىسە، مۇزدەك بىر سوغۇق مېڭىسىگە ئۆرلەپ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى. يىگىت بولسا دوغنى گۈپۈلدىتىپ سۈمۈرۈپ تاۋاقنى پۇل بىلەن دوغچىغا بەردى ـ دە، ھارۋا ئىزدەپ كەتتى. ھېلىقى قارا ساقاللىق كىشى نۇرنىسا ھاجى خېنىمغا ئاخىرغىچە ياردەم قىلالمىغانلىقىغا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ كېتىپ قالدى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۇ كىشىگە بىر مۇنچە -نەشەككۈرلىرىنى بايان قىلىپ ئۈزىتىپ قويدى.

— ئانا، بۇ ھارۋىنى بىر كويغا كىرا قىلىپ كەلدىم، — دېدى يىگىت ۋە چامادانلارنى كۆتۈرۈپ ھارۋىغا ئالدى، يولنى ئۆيىگە بارغاندىن كېيىن بەرسىلە بولىدۇ، ئۆزلىرى ھارۋىغا چىقىۋالسىلا.

— مەن ماڭاي بالام، رەھمەت ئۆزلىرىگە، توختىسىلا، — نۇرنىسا ھاجى خېنىم كېتىشكە تەمشىلىپ تۇرغان يىگىتنى توختاتتى، قول چامادانىدىن زەر چۇپچىلىق، بەكمۇ رەڭدار چىرايلىق بىر رومالنى ئالدى.

— ئۆزلىرىنى كۆپ ئاۋارە قىلدىم، ئاز بولسىمۇ بۇ سوۋغامنى قوبۇل قىلسىلا.

— رەھمەت ئانا! مېنىڭ ئاپان ھەققى ئېلىش نىيىتىم يوق، يىراقتىن كەلگەنلىكلىرىنى بىلىپ ئاز ـ تولا ياردەملەشتىم، خەير خۇدايىمغا ئامانەت!

نۇرنىسا ھاجى خېنىم كىشىلەر توپى ئىچىدە غايىپ بولغان يىگىتنىڭ كەينىدىن بىر ھازاغىچە قاراپ قالدى، «ئەجەپ ياخشى يىگىت ئىكەن، ئىنسان بالىسى مانا شۇنداق سەممىي، خالىس بولسا ھايات قانچىلىك خاتىرجەم، قايغۇسىز، كۆڭۈللۈك بولاتتى — ھە!... ئەزىز يۇرتۇم ئۆزگىرىپسەن، گۈزەللىشىپ كېتىپسەن، ئادەملىرىڭ مۇلايىملىشىپ كېتىپتۇ، ئارزۇ قىلغىنىمدىن ئارتۇق ياخشى كۈتۈۋالدىڭ، ئىسسىق باغرىڭغا ئالدىڭ، خەۋەر بەرمىگەن بولسامۇ تېپىپ — ئەنسىرەپ قالمىدىم، ساڭا قانداقمۇ يۈز كېلەلەيمەن...» دەپ ئويلىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم ھارۋىنىڭ كەينىدىن كېتىۋېتىپ.

× × ×

چىڭقى چۈش، ئۆستەڭ بويى كوچىسىغا ئوتلۇق ئاپتاپ زەردەك چېچىلىپ تۇراتتى. پات — پات سېپىلىپ تۇرغان سۇ ھايال ئۆتمەي قۇرۇپ كەتكەچ، يولدىن يەنە چاڭ — توپا ئۆرلەپ تۇراتتى. باققال، كاۋاپچىلارنىڭ، مانتىپەز، سامسىپەز، ناۋايلارنىڭ ئاۋازلىرى ھەر تەرەپتىن ئاڭلىناتتى.

«جانان كوچىسى ئۆز پېتىچە تۇرۇپتۇ، — ئويلىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم سول تەرەپتىكى تار، قاراڭغۇ كوچىغا قاراپ ئۆتۈپ، چوڭ كوچىلارنىڭ ئورنى ئۆزگەرمىگەن بولسىمۇ، تۈسى ئۆزگىرىپتۇ، مەھەللە كوچىلىرى، خالتا كوچىلار ئىلگىرى قانداق بولسا شۇنداق تۇرۇپتۇ، ئاشخانا، چايخانىلار ئاۋات بولۇپ كېتىپتۇ، قەشقەر بۇرۇنقىدىن ئاۋاتلىشىپتۇ، نېمىشقا سۇ ئېقىپ تۇرىدىغان ئېرىق يوقتۇ، كىچىككىمدە بار ئىدىغۇ؟ ياۋاللا، يەل — يېمىشنىڭ كۆپلۈكىنى، ھەممە يەردە شاپتۇل،

توغاچ، توغۇن، ئەنجۈرمۇ كۆپ ئىكەن، ئۆرۈك، ئۈجمە پىشىپ تۆككەن ئوخشايدۇ. ئەزىز يۇرتۇم جەننەتنىڭ ئۆزى ئىكەنسەن...»

ھارۋا يۇملاق شەھەر كۆلىنىڭ بويىدا توختىدى. ھاكيادەك قۇرۇپ كەتكەن بۇ كۆل نۇرنىسا ھاجى خېنىمنى ئەجەبلەندۈردى. «قەشقەرنىڭ ھەممە يېرى گۈللەپ ياشناۋاتقاندا، نېمىشقا بۇ كۆل سۇسىز ئويمانلىققا ئوخشاپ قالغاندۇ؟ قىز چاغلىرىمدا بۇ كۆلگە سۇ ئالغىلى كېلىپ، تېپتىنىچ زۇمرەتتەك سۇدا ئۆز شولامنى كۆرۈپ ئۆزۈمنىڭ گۈزەللىكىگە ئۆزۈمنىڭ مەستلىكىم كېلەتتى، باراقسان تېرەك، سۆگەتلەر كۆل ئەتراپىغا ئاپتاپ چۈشۈرمەيتتى. كۆل بويىدىكى چايخانىلاردىن ئادەملەر ئۈزۈلمەيتتى، گۈزەل، ئاۋات سەيلىگاھ ئىدى، نېمىشقا بۇنداق تاشلاپ قويۇلدىكىنا؟...»

— ئاچا، قايسى تەرەپكە ماڭىمىز؟ — سورىدى ھارۋىكەش بالا.

— ئوڭ تەرەپتىكى يول بىلەن بالام، — دېدى ئۇ ئاستاغىنا، ئاندىن ھارۋىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ قەدەمىنى ئىتتىكلەتتى.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن مەھەللىسىنى تونۇغانىدى. بارغانسېرى پۈتۈن ئەزالىرى بوشىشىپ، يۈرىكى گۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى، پۈت قولىدا جان قالمىغاندەك تامغا يۆلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

— ئاچا نېمە بولدىلا، يىغلاۋاتىلىغۇ؟ — دېدى ھارۋىكەش بالا شاپاق دوپپىسى بىلەن تەرلىرىنى ئېرتىپ.

— بەك ئىسسىپ كەتتىم، بېشىم قايغاندەك بولۇۋاتىدۇ بالام، — نۇرنىسا ھاجى خېنىم ھارۋىكەش بالىغا جاۋاب بېرىپ قەدىمىنى ئاستا يۆتكىدى، ئىككى مىنۇتچە ماڭغاندىن

كېيىن ئۇلۇغ قول تەرەپتىكى ئۇستى يېپىق كوچىنىڭ ئاخىرىغا كېلىشتى. بالا بېقىپ ئولتۇرۇشقان تۆت - بەش ئايال بۇ ناتونۇش سالاپەتلىك مېھماننى كۆرۈپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

— ئامان - ئېسەن تۇرۇشلىمۇ قېرىنداشلىرىم؟ — نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئاياللارغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە ئەتتىك كېلىپ يۈز يېقىپ كۆرۈشتى.

— ھارمىغايلا، سالامەت كېلىپلا، قەدەملىرى مۇبارەك بولسۇن!

× × ×

گۈلنىسا يېرىم كېچىدە ئويغىنىپ كەتتى ۋە بىر تەرەپكە سىيرىلىپ كەتكەن ئەدىيالنى تاتلىق ئۇخلاۋاتقان سادىرنىڭ ئۇستىگە ئاۋايلاپ ياپتى. «ئەجەپ بىر چۈش كۆرۈپتىمەنا! — ئويلىدى ئۇ، دېرىزىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ئايغا قاراپ، — قاتتىق يىغلاپ كەتتىم، ئانام يېشىمنى ئېرتتى...»

گۈلنىسا كۆرگەن چۈشىنى ئەسلەشكە باشلىدى، لېكىن تولۇق يادىغا كەلتۈرەلمىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ يازلىق پوپايكىسىنى بەدىنىگە يېپىشىپ تۇرغان ئىچ كۆڭلىكى ئۇستىدىن كىيدى، بېشىغا ياغلىقىنى سېلىپ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، ئىشىكنىمۇ غىچىرلاتماي ئېچىپ ھويلىغا چىقتى. غۇر - غۇر شامال يۈزىگە ئۇرۇلدى، ئۆي ئىچى شۇنچە تىنىجىق، ھويلا بولسا شۇنچە ھاۋالىق ئىدى. «نەچچە كۈندىن بېرى ياپراق شىلدىرلىغۇدەك شامال چىقمىغانىدى، بۇ كېچە ئەجەب سالقىنلاپ كېتىپتۇ» كۆڭلىدىن شۇ ئويلارنى ئۆتكۈزگەن گۈلنىسا ئاسمانغا قاراپ گويا تۇرخۇندىن كۆتۈرۈلگەن

تۈتۈندەك تۈرۈلۈپ ـ تۈرۈلۈپ كېلىۋاتقان بۇلۇتنىڭ ئاي يۈزىنى توسۇشقا باشلىغانلىقىنى كۆردى. «يامغۇر ياغىدىغان بولىدى، يامغۇر ياغىدىغان بولىدى» دەپ خۇشال بولىدى گۈلنىسا، خىش ياتقۇزۇلغان ھويلىغا يامغۇر تاراسلاپ چۈشكىلى تۇرغاندا گۈلنىسا يۈزىنى كۆككە قاراتتى، يامغۇر شارقىراپ يېغىپ كەتتى. گۈلنىسا ئۆزىنى ئۇتلاپ ئۆيگە قېچىپ كىرگەندە پۈتۈن بەدىنى سۇ بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ ئىرىنى ئويغىتىۋېتىشتىن ئېھتىيات قىلىپ، ئاستاغىنا يوتقان ئىچىگە كىردى، لېكىن شۇ چاغدا مۇزدەك پۇتى سادىرنىڭ يوتىسىغا تېگىپ كەتتى، دىگىشدە چۆچۈپ ئويغانغان سادىر بىر ئۆرۈلۈپ، ھۆل كۆڭلەك بىلەن تۈگۈلۈپ يېتىۋالغان خوتۇنىنى تۇتتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ چىراغنى ياققاندا، پىخىلداپ كۈلۈپ ياتقان گۈلنىساغا كۆزى چۈشتى ۋە سىرتتا تاراسلاپ يېغىۋاتقان يامغۇر ئاۋازىغا قۇلاق سالغان ھالدا:

— تاشقىرىغا چىققانىمىدىڭ، نېمانچە ھۆل بولۇپ كەتتىڭ؟ — دەپ سورىدى. گۈلنىسا كىچىك بالىدەك ئەركىلەپ جاۋاب بەردى:

— يامغۇرنى سېغىنىپ كېتىپتىكەنمەن، ئۆزۈمنى يامغۇرغا سىلىپ كىردىم.

— ئىسسىق ئۆيدىن يامغۇر يېغىۋاتقان چاغدا ھويلىغا چىققىنىڭ ياخشى بولماپتۇ، تۇرغىن، كۆڭلىكىڭنى يەڭگۈشلىۋال، زۇكامداپ قالىسەن.

× × ×

— بۈگۈن ھاۋا ئەجەب ئېچىلىپ كېتىپتۇ، — دېدى سادىر سۇتلۇق چايغا نان چىلاۋېتىپ، — قارىغىنا ئاسمانغا، سۈرتكەن

ئەينەكتەك بولۇپ كەتكىنىنى.

نېمە ئۈچۈندۇر يەردىن كۆزىنى ئالماي چاي ئىچىۋاتقان گۈلنىسا ئېرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز ئاسمانغا قارىدى. دېگەندەك كۆپكۆك تىنىق ئاسمان سەھەر قۇياشىنىڭ نۇرىدا يالتىراپ كەتكەنىدى.

— كېچىدە چۈش كۆردۈم دېگەنىدىڭ، ئېيتقىنا، قانداق چۈش كۆردۈڭ؟ سادىر قاپقارا كۆزلىرىنى خوتۇنىنىڭ قۇلىقىدىكى يالتىراپ تۇرغان ئالتۇن ھالقىغا تىكتى.

— چۈشۈمدە ئانامنى كۆردۈم، — دېدى گۈلنىسا ئېرىگە قاراپ، ئۇنىڭ ئاۋازى بىر ئاز تىترەپ چىقتى، — ئۆگزىدە تۇرغۇدەكمەن، سىلە لەگلەك ئۇچۇرۇۋاتسىلا، ئۇچۇرۇۋاتقانلىرى رەڭمۇرەڭ قەغەزدە ياسالغان قەلقە ئىمىش، مەن ئاسمان قەرىدە پەسلەپ - ئېگىزلەپ ئۇچۇۋاتقان قەلقەدىن كۆزۈمنى ئۈزمىگۈدەكمەن، بىر چاغدا قەلقەنىڭ كاناپ يىپىنى يىغىپ ئاچا ياغاچقا يۆگەشكە باشلىدىلا، ئاخىر قەلقە ئۆگزىگە چۈشتى، شۇنداق قارىسام قەلقە بىر چىرايلىق ئايالغا ئايلىنىپ قالدى، بېشىدا تاج، قولىدا گۆھەر كۆزلۈك ئۈزۈك بار ئىمىش، كەڭ ئېتەكلىك بەل پۇرمە كۆڭلەك ئۈستىگە قىزىل دۇخاۋىدىن جىلىتكە كىيىۋاپتۇ، مەن بۇ ئايالنى ئانام دەۋاتقۇدەكمەن، ئۇ ئايال مېنى «قىزىم، جېنىم بالام» دەپ قۇچاقلاۋاتقۇدەك، ئانا، نەچچە ۋاقتىن بېرى نەدە ئىدىڭ؟ — دەپ بوينىغا ئېسىلىپ يىغلىغۇدەكمەن، ئانامۇ يۈزۈمگە يېقىپ يىغلاۋاتقۇدەك، سىلە: «ئانا، يىغلىمىسىلا، قىزلىرىنى كۆرلىغۇ، گۈلنىسا، يىغلىمىغىن ئانا دىدارىغا يەتتىڭغۇ» دەپ تەسەللى بېرىپ، كۆز ياشلىرىمىزنى سۈرتكۈدەكلا، بىر چاغدا ئانام: «خەير - خوش قىزىم، جېنىم بالام ئۆزلىرىنى خۇداغا تاپشۇردۇم» دەپ ئاستا ئۆگزىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقۇدەك ۋە قەلقەگە ئايلىنىپ ئۇچۇۋاتقۇدەك.

مەن سىلىنىڭ قولىرىدىن تاناپ يىپىنى ئېلىپ سىخىپ تۇرۇپ، — ئانا، كەتمىگىن، جېنىم ئانا، مېنى تاشلاپ نەگە بارىسەن؟ — دەپ يىغلىغۇدەكمەن ۋە قوللۇرۇمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ «ئانا» دەپ تووۋلاپ ئويغىنىپ كەتتىم، گۈلنىسا چۈشىنى تولۇق گەسلەپ، سۆزلەپ بېرىپ ئېرىدىن تەبىر سورىدى.

— ئۇزۇن يىپ — يول، قەلقە — خان ئاچام، ئۇزۇنغا قالماي كېلىدىكەن.

— ياق، كۆڭلۈمنى ياساپ شۇنداق دەۋاتسىلا، تېخى يىگىرمە كۈن بۇرۇن ئەۋەتكەن خېتىدە «ئەمدى بارالمايدىغان بولدۇم، كۈتۈپ بىتاقەت بولماي خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈڭلار» دېگەنلىكى ئەسلىرىدىن چىقىپ كەتمىگەندۇ؟

— نېمە ئۇچۇندۇر خان ئاچام كېلىدىغاندەكلا تۇرىدۇ، كۆڭلۈممۇ بۇنىڭدىن گۇۋاھلىق بەرمەكتە، چۈشۈڭگىمۇ ئايان بولۇپتۇ، تولا قايغۇرما.

سادىر چاينى ئىچىپ بولغان گۈلنىسانى ئاستا ئۆزىگە تارتتى، سادىرنىڭ كەڭ پېشانىسىگە گۈلنىسانىڭ قارا چاچلىرى كۆلەڭگە تاشلىدى، سادىر گۈلنىسانىڭ بېشى، يۈزلىرىنى سىلىدى.

— پۇرقەتكە بىر سىڭىل تۇغۇپ بەرسەڭ بولاتتى.

— ئالدىرىمىسىلا، ئۇنىمۇ خۇدايىم بېرەر.

— مەن ئەمدى ماڭاي، — سادىر ئورنىدىن تۇردى، گۈلنىسا ئېرىنى ئۇزىتىپ قويۇپ، كىر يۇيۇشقا تۇتۇش قىلدى. گۈلنىسا چۈش بولاي دېگەندە كىرلارنى يۇيۇپ بولۇپ، كىرلىرىنى يېيىۋاتقاندا يېشىل سىرلانغان ھويلا ئىشىكىنى جالاقلىدە ئېچىپ پۇرقەت ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي:

— ئانا - ئانا! چوڭ ئانام كە - كەلدى! ئال - ئالدىغا تېز چىق! — دەپ تووۋلاپ كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ

يۈزلىرى شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتەندى.

— بالام نېمە دېدىڭ، چوڭ ئانام كەلدى دېدىڭمۇ، قايسى چوڭ ئاناڭ كەلدى؟

— ئەستا، ئۇقمايۋاتقىنىنى، خە - خەت كېلىدىغانە چە - چەت ئەلدىكى چوڭ ئا - ئانام!

— ھە! چەت ئەلدىكى؟

گۈلنىسا ئورنىدىن تۇرۇشىغا نۇرنىسا ھاجى خېنىم بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپ كەلدى.

— گۈلنىسا، خېنىم قىزىم — سۆيۈملۈك بالام!

— ئانا! جان ئانام!...

ئۆزىگە چىلىڭ يېپىشۋالغان قىزىنىڭ قوللىرى بوشاپ تۆۋەنگە سىرغىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرگەن نۇرنىسا ھاجى خېنىم ھوشىدىن كېتىۋاتقان قىزىنى قۇچىقىغا ئېلىپ، ئەنجۈر كۆچىتى شاخلاپ ئۆسكەن چوڭ ياغىغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. مارجاندەك تۆكۈلۈۋاتقان ياشلىرى گۈلنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ئېقىپ چۈشۈپ مەڭزىدە توختاپ قالغان تامچىلار بىلەن قوشۇلدى...

× × ×

سادىر ۋېلىسىپتى بىلەن قۇيرۇقى لىغىرلاپ تۇرغان بىر قارا قوينى يېتىلەپ ھويلىغا كىرگەندە گۈلنىسا ئانىسىنى يەلپۈپ ئولتۇراتتى.

سادىر قوينى باغلاپ قويۇپ، ئاندىن قېيىن ئانىسىغا سالام بەردى:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ھاجى ئانا! — دېدى ئۇ لەرزىم

بىلەن ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ تۇرۇپ، — ئامان - ئېسەن يېتىپ كېلىپلا.

— ئەسسالام بالام، ئەسسالام! ئامان - ئېسەن تۇرىلمۇ - ھە! خۇدايىم سالامەتلىك. كۈچ - قۇۋۋەت ئاتا قىلسۇن! — نۇرنىسا ھاجى خېنىم تىنچ - ئامانلىق سورىغاچ كۆيئوغلىنىڭ باش كۆزىنى سىلاپ كۆز يېشى قىلدى، سادىر ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلەپ پېشايۋاندا ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن دۇئاغا قول كۆتۈردى...

گۈلنىسا ئانىسىنىڭ بارغانچە قىزىللىقى يوقىتىۋاتقان شىرمان ناندەك يۈزىگە قاراپ «ئانامنى كۆردۈم ھە!» دەپ خۇشاللىناتتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم بولسا ئۆزىنىڭ چوكانلىق ۋاقتىدىكى ھۆسنى - جامالىغا قويۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان قىزىنىڭ بۇلاقتەك كۆزلىرىدە ئۆزىنىڭ شولىسىنى كۆرۈپ «خۇدا، ئۆزۈڭگە مىڭ قەتلى شۈكرى! قىزىمنىڭ دىدارىغا يەتكۈزدۈڭ...» دەپ سۆيۈنەتتى. چوڭ ئانىسىنى ھويلىغا باشلاپ قويۇپلا يۈگۈرگەن پۇرقەت مەكتەپكە ئۇچقاندەك بېرىپ دادىسىغا خوش خەۋەر يەتكۈزگەنىدى. سادىر ھېيتگاھتا سېمىز قويدىن بىرنى سېتىۋېلىپ ئاندىن ئۆيگە كەلگەنىدى، نۇرنىسا ھاجى خېنىم كۆيئوغلىغا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ: «ياخشى يىگىت ئىكەن، خۇدا بالا - قازادىن ئۆزۈڭ ساقلا»، — دېدى ئىچىدە دۇئا قىلىپ، ئۇ چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ ھويلىغا، ئۆيلەرگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى: ھويلا بەك چوڭ بولمىسىمۇ، ئۈچ بۇرجەك گۈللۈك، بىدىشقا ئېلىنغان تال، بىر تۈپ ئاق ئۈجمە، بىر تۈپ شاپتۇل، يامدىكى ئەنجۈر، گۈللەر بىلەن گويا كىچىك باغچىغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئىشىكتىن كىرگەن كىشى گۈللۈكنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ئۇدۇل ماڭسا ئىككى قاناتلىق ئىشىكتىن ئايۋانغا

كىرەتتى. ئايۋان ئىشىكىنىڭ ئىككى تەرىپى سۇپىلىق پېشايۋان بولۇپ، تۆۋرۈك ئەگمىلىرىگە نەقىش ئويۇلۇپ، چىرايلىق سىرلانغاچ كۆركەم كۆرۈنەتتى. ئايۋان ئىشىكىنىڭ ئوڭ ۋە سول تەرىپىدە راملىرى سىپتە، ئاق سىر بىلەن سىرلانغان دېرىزىلەر-نىڭ يېشىل تور پەردىسى قايرىپ قويۇلغانىدى. ئايۋاننىڭ سۇپا چىقىرىلغان بولۇپ، ئۈستىگە تېكمەت كىگىز سېلىقلىق، ئويۇقلارغا چىنە - قاچا تىزىقلىق تۇراتتى. ئۇدۇل تېمىغا ئەدىيال ئوسخىلىق گىلەم ئارتىلغانىدى. ئايۋاننىڭ سول تەرىپىدىكى چوڭ مېھمانخانا، ئوڭ تەرىپىدىكى كىچىك مېھمانخانىنىڭ ئەينەكلىك ئىشىكلىرى بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇراتتى. پېشايۋان بىلەن ئايۋاننىڭ ئاستى ئامبار، ئۈستى سالاسۇنلۇق مەنزەر ئىدى.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم كونا نۇرى ئۇدۇل چۈشۈپ تۇرغان ئۆي ئىچىگە بىر قاراپ چىققاندىن كېيىن، ھويلىنىڭ ئوڭ تەرەپ بۇرجىكىدىكى ئۈجمە سايە تاشلىغان ئاشخانا ئۆيگە سەپ سالدى، ئۇنىڭ ئىشىكى ئېتىك بولسىمۇ، دېرىزىسىدىن قازان، چىنە - قاچىلار، سۇ كوپى، چېلەكلەر كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. ھويلا ئىچى پاكىز سۈپۈرۈلۈپ، سۇ سېپىلگەن، ھاۋالىق ئىدى، باراقسان ئۈجمە دەرىخى بىلەن بىدىشكە ئېلىنغان تال ھويلىغا ئاپتاپ چۈشەرمەيتتى.

— ئانا ئەجەب قاراپ كەتتىلىغۇ، غەلىتە كۆرۈنىۋاتامدۇ نېمە؟ — سورىدى تۇخۇم چېقىپ ئۆگىرىنىڭ خېمىرىنى يۇغۇرۇشقا تەرەددۇت قىلىۋاتقان گۈلنىسا.

— نېمىشقا غەلىتە كۆرۈنسۇن بالام! بۇ، مەن تۇغۇلغان، سەنمۇ... ھە، سەنمۇ دۇنياغا كۆز ئاچقان ئۆي ئەمەسمۇ؟ ئوتتۇز بەش يىل ئايرىلىپ، چەت ئەللەردە يۈرۈپ كەلگەن چېغىمدا بۇ ئۆيلەر بۇرۇنقىدەكلا ماڭا يېقىملىق، ھوزۇرلۇق،

چىرايلىق كۆرۈنۈۋاتىدۇ. بۇرۇن بىر توپ ئۈجمە دەرىخىدىن باشقا، تال دەرەخ يوق ئىدى، ئۆيمۇ گەجخاك قىلىنىپ، سىرلىنىپ كۆركەملىشىپ كېتىپتۇ، ئەر غەيرەتلىك، خوتۇن ۋاپادار بولسا قىيىنچىلىقنى يەڭگىلى، يوقنى بار قىلغىلى بولىدۇ. مەن سىلەردىن بەكمۇ غەم قىلاتتىم. بالام سادىر ئاخۇننى كۆرۈپ كۆڭلۈم ئارامىغا چۈشتى، ئۆيلۈكلەرگە قاراپ كۆكسى - قارنىم ئېچىلىپ قالدى. بالام بۇ دىدار كۆرۈشۈش ماڭا كۈتكەندىن ئارتۇق كۈچ - قۇۋۋەت بېغىشلىدى. ئاھ، ئەمدى ئايرىلمىساق ئىدۇق...

ئىككىنچى باب

قوبۇل قىلىنمىغان سوۋغا

— ئاللاھۇ ئەكبەر — ئاللاھۇ ئەكبەر...

نۇرنىسا ھاجى خېنىم لەرزان ئېيتىلىۋاتقان ئەزانغا قۇلاق سالدى، «نامازدىگەر بولغان ئوخشايدۇ، ئۆز يۇرتۇمدا ئېيتىلغان ئەزاننىمۇ ئاڭلايدىغان كۈن بولىدىكەن — ھە!» ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇجمە دەرىخى يېنىدا تۇرغان ئايتۇۋىنى قولىغا ئالدى.

— سۇ قۇيۇپ بېرەي ئانا!

ئاشخانىدىن يۈگۈرۈپ چىققان گۈلنىسا ئاپتۇۋىنى ئۆز قولىغا ئېلىپ كۆپتىكى سۇدىن قۇيۇپ ئېلىپ چىقتى.

— قىزىم، بالام سادىر نەگە كەتتى؟

— بازارغا.

— نېمىشقا بالام؟

— شامالدۇرغۇچ، كۆكتات ۋە يەنە لازىملىق نەرسىلەرنى ئالغىلى كەتكەنىدى.

— پۇرقەت قېنى؟

— ئۇمۇ دادىسى بىلەن كەتتى، ھازىرلا كېلىدۇ.

— نېمىشقا ئۇنداق قىلىدىغانسىلەر؟ سىلەر قانداق ئۇرۇق كەچۈرسەڭلار مەنمۇ شۇنداق تۇرمۇش كەچۈرۈشنى

ئاۋزۇ قىلىپ كەلگەنىدى.

— ئانا، — دېدى سوزۇپ گۈلنىسا، — تۇرمۇشىمىز يامان ئەمەس، شامالدۇرغۇچ سىلىنىڭ باھانىلىرىدا ئېلىنىپ قالغىنى قالغان.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئەمدى ئارتۇقچە گەپ قىلماي تاھارەت ئېلىشقا تۇتۇندى، شۇ ئارىدا ئەسسالامنىڭ كەينىدىن ئەسسالام، — دەپ بايا كىرەلمىگەن قولۇم-قوشنىلار، يىراق-يېقىندىكى تۇغقانلار، تونۇشلار ئايىغى ئۈزۈلمەي كىرىشكە باشلىدى. تاھارەت ئېلىپ بولغان نۇرنىسا ھاجى خېنىم كىرگەنلەر بىلەن بىرمۇ بىر يۈز يېقىشىپ كۆرۈشۈپ ئۇلارنى ئايۋانغا باشلاپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى ۋە ھەممەيلەن دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى.

— تىنچ-ئامان تۇرۇشلىمۇ؟ — ئامانلىق سوردى نۇرنىسا ھاجى خېنىم.

— خۇداغا شۈكرى، ھاردۇقلىرى چىقىپ قالدىمىكىن؟

گۈلنىسا ئايۋانغا، ئاپتۇۋا-چىلاپچى كۆتۈرۈپ كىرگەندە يەنە بىر تۈركۈم مېھمانلار ھويلىغا كىرىپ كېلىشتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن سادىر ۋە پۇرقەت، ئۆرە تۇختىتىپ قويۇلىدىغان چوڭ بىر شامالدۇرغۇچنى ئېلىپ كىرىشتى. ئىشىكتىن ئاخىرىدا كىرگەن چېكە چاچلىرى ئاقارغان غۇنچە بوي بىر ئايال:

— جېنىم سىڭلىم. كۆرۈشىدىغان كۈنمۇ كېلىدىكەن-ھە!

دېگىنىچە نۇرنىسا ھاجى خېنىمنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى...

— ئاچا، جېنىم ئاچا! بۇ سىلىمۇ؟ دىدارلىرىغا يەتكۈزگەن خۇداغا شۈكرى. بالىلار، تۇراپ ئاكاملار تېشىلىقمۇ؟ — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئاچىسى بىلەن ئۇزاقىچە يۈز يېقىشىپ قۇچاقلىشىپ، ئاندىن «ئانام، رەھمەتلىك ئانام، قايدىسەن ئانام» دېيىشىپ كۆزلىرىدىن يامغۇردەك ياش ئاققۇزۇشتى.

ئايۋان ۋە ھويلىدىكى مېھمانلارمۇ يىغلاپ كېتىشتى. گۈلنىسا ھويلىدىكى مېھمانلارنى پېشايۋانغا ئولتۇرغۇزۇپ داستىخان سالدى.

— سىڭلىم، جان كۆيەرىم، ئۆزلىرىنىڭ كەلگەنلىكلىرىنى تېخى ھېلىلا بىزنىڭ مەھەللىلىك بىر ئايالدىن ئاڭلىدىم، تۇراپ ئاكىلىرى: «بېرىپ راست كەلگەن بولسا دەرھال ماڭا خەۋەر بەرگۈزۈڭلار، باللارنى ئېلىپ بارىمەن» دەپ ئۆيدە قالدى، ئەجەب ئوبدان كەللە، ئەجەب ئوبدان كەللە جىگىرىم، — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ ئىنگىچىسى گۈلسۈمخان ۋە گۈلنىسا ئېلىپ چىققان مەزە - گىزەكنى ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىپ مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويدى، پىچىپ لىگەنلەرگە تىزىلغان قوغۇن - تاۋۇزمۇ قويۇلدى.

— ۋاي ھەشقاللا رەھمەت! ھەربىرلىرىنى ئارامى خۇدا ئولتۇرغىلى قويماي پەتىلەپ كىرىپ بىزەۋتە قىلىۋەتتۇق، ئەتە كىرەيلى دېسەك تەقەززا كۆڭلىمىز ئۇنىمىدى، مېھمانلار تېخى بىز بىلەن تۈگىمىسە كېرەك، قېنى ھاجى خېنىم دۇئا قىلىپ بەرسىلە.

شەرەنداز خوتۇندىن بىرى كۆپچىلىككە ۋەكالىتەن سۆزلەپ ئورنىدىن تۇردى.

— ئامىن! خۇدا ھېچ بەندىسىنى يۇرتىدىن، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن ئايرىمىسۇن، يا ئەرھۇمەر راھىمىن!

× × ×

نۇرنىسا ھاجى خېنىم، كىچىك مېھمانخانىدا پېشىننىڭ قازاسىنى ھەم نامازدىگەرنى ئوقۇپ چىققاندا، كۈن تاغ كەينىگە مۆكۈشكە ئاز قالغانىدى، ئەمما دېرىزىنىڭ ئۈستۈنكى رامىلىرىدىن تېخى ئاپتاپ كەتمىگەنىدى، ھويلىدىكى نەچچە

ئۆگزە بويى ئۆسۈپ كەتكەن ئۈجمىنىڭ يېشىل يوپۇرماقلىرى شىلدىرلاپ قويايمۇ دېمەيتتى.

گۈلنىسا پېشايۋانغا داستىخان سالدى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم، گۈلسۇمخان ئايۋاننىڭ پېشايۋانغا قارىتىلىپ ئېچىلغان دېرىزىسىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇشتى. سادىر پېشايۋاننىڭ نەقىش ئويۇلغان رەڭدار تۈۋرۈكىگە يۆلەنگەن ھالدا پۇتىنى ساڭگىلىتىپ قېيىن ئانىسىنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى. ئۈلىنىڭ يەرگە قاراپ ئولتۇرۇشىدىن تارتىنچاقلىقى چىقىپ تۇراتتى. پۇرقەت ئاشخانىدا قازان ئالدىدا ئولتۇرغان ئانىسىغا قاچا سۇنۇپ بېرىۋاتاتتى. كەچكى شەپەق دېرىزىلەرنى ئالتۇندەك جۇلالاشتۇرۇۋەتكەن چاغدا گۈلنىسا گەردۇن چىنىگە ئۇسۇلغان ئۈگرىنى خورچىلاپ كۆتۈرۈپ چىقىپ ئانىسى ئالدىغا قويدى ۋە كۈنۇپكىنى بېسىپ چىراغنى ياقتى.

— ئاچا! ئۈزلىرى ئاشنى ئىچىپ تۇرسىلا مەن شامنى ئوقۇۋېلىپ چىقاي.

— ئاشنى ئىچىۋېلىپ ئوقۇسىلا بولاتتى، شۇنداق قىلماملا ئۈكام، — گۈلسۇمخان ئۈزىنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويغان ئاشنى نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى.

— بايا ئازراق كاۋاپ بىلەن چاي ئىچكەنچە ھېچنېمە يېمىلە خان ئاچا، ئىچىۋېلىپ ئوقۇسىلىمۇ بولىدۇ، — دېدى سادىر پۇرقەت ئېلىپ كەلگەن بىر چىنە ئۈگرىنى گۈلسۇمخاننىڭ ئالدىغا قويۇۋېتىپ.

— بەك قىزىق ئىكەن بالام، سوۋۇپ تۇرسۇن، نامازنى ئوقۇۋېلىپ چىقىپ ئىچەي.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم مېھمانخانىغا كىرىپ شامنى ئوقۇپ چىقتى. مەززىلىك ھورى كۆتۈرۈلۈپ، سۈيى پارقىراپ تۇرغان ئۈگرىدىن قارامۇچنىڭ پۇرىقى كېلەتتى.

— ئانا، چەت ئەللىدىمۇ پات - پات ئۆگرە ئىچىپ تۇرغانلا؟ — سورىدى گۈلنىسا نۇرنىسا هاجى خېنىم تەرەپكە قىيسىيىپ، ئۇ شۇ تاپتا بەكمۇ خوش ئىدى، پۇرقەتمۇ ئانىسىنىڭ يەلكىسىدىن بويۇنداپ چوڭ ئانىسىغا پات - پات قاراپ قوياتتى.

— ئۇنى سورامسىغان بالام، ئىتىپ ئىچىدۇ - دە، ئاڭلىسام ئۇ يەرلەردە گۆشمۇ كۆپ ئىمىش، — سۆز قىستۇردى گۈلسۈمخان ئادىتى بويىچە ئىتتىك سۆزلەپ، ئۇ بىردەم سىڭلىسىغا، بىردەم گۈلنىساغا، بىردەم سادىرغا قاراپ نېمە ئۈچۈندۇر ئۇڭايسىزلانغاندەك بولاتتى. ئاقۇچ يۈزى ھەپلى قىزارسا، ھەپلى سارغىياتتى. نۇرنىسا هاجى خېنىم ئاچىسىدىكى بۇ ھالەتنى سېزىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى غەمنى چۈشىنىۋېتىش، ئۇنتۇلدۇرۇش ئۈچۈن چىن مېھرى بىلەن قاراپ شۇنداق خۇش خۇي، شۇنداق مۇلايىم هالدا ئولتۇراتتى.

— بالام، چەت ئەل — مەن ئولتۇراقلىشىپ قالغان مەملىكەت ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتى باي، ھەممە نەرسە بار، ئىراق قىممەتچىلىك. ئۇ يەرلەردە ئۇيغۇر تائاملىرىغا ئوخشىمايدىغان ھەر خىل تائاملار ئىستېمال قىلىنىدۇ، بولۇپمۇ سوغۇق يېمەكلىك كۆپ. مەن ھەربىرلىرىدىن ئايرىلغانىدىن بۇيان، مانا بۇ كۈن ھەقىقىي مەنىسى بىلەن ئۆگرە دېسە دېگۈچىلىكى بار ئاشنى ئىچىپ ئولتۇرۇپتىمەن. مۇساپىرچىلىقتا مەنمۇ ئۆگرە ئېتىپ باققان، سۈيى باشقا، خۇرۇچى باشقا بولغاچ بۇنداق تەملىك بولمىغانىدى، خېمىرىنى بۇنداق نېپىز يېيىپ، چاچتەك تال - تال كېسەلمىگەن. سۈيىگە چامغۇر توغراپ سالالمىغاچ، گۆش - يېغى تەل بولسىمۇ بۇ گۈنكى ئاشتەك ئىچىشلىك، لەززەتلىك بولمىدى، شۇڭا ئاستا - ئاستا شۇ يەردىكى خەلقتەك تاماق ئېتىپ يېيىشكە كۆنۈپ قالدىم.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم گېپىنى توختىتىپ قىزىنىڭ قولىقىغا بىر نېمىدەپ پىچىرلىدى، شۇ ھامان گۈلنىسانىڭ گۈلدەك ئېچىلىپ، كۈلۈپ تۇرغان چىرايى غەمكىنلەشتى. قاپىقىنى سۈزۈپ ئويغا چۆمدى. گۈلسۈمخان سىڭلىسىنىڭ گۈلنىساغا نېمە دېگەنلىكىنى بىلەلمەي نېمە ئۈچۈندۇر گۇمانسىراپ چىرايىنى سۆرۈنلەشتۈردى. تارتىنىپ گەپ قىلماي ئولتۇرغان سادىر بوشىغان قاچىنى داستىخانغا قويۇپ، لەپپىدە قارىغان گۈلنىسا بىلەن كۆز سوقۇشتۇرۇۋالدى، سادىر:

— مەن تاۋۇز، قوغۇندىن يېچاي، سىلە خانئاچامغا بىر پىيالە ئاش ئېلىپ كەلسىلە، — دەپ ئورنىدىن تۇردى. بايا بىر دەقىقەچىلىك ئارىلىقتا كۆڭلىدىن ئاللىقانداق ئويلار كېچىپ، يەنە ئۆزىنى ئوڭشىۋالغان گۈلنىسا ئېرىنىڭ «سىلە» دېگىنىگە كۈلگىسى كەلدى. ئۇ مۇلايىم نەزەر تاشلاپ ئانىسى ئالدىدىكى چىنىنى ئالدى.

— چىنە بەك چوڭ ئىكەن بالام، ئۇگرە بەكمۇ ئوخشىغاچ ئاشۇرماي ئىچىۋەتتىم، ئەمدى ئېلىپ كەلمىسەڭ، بالام سادىر قوغۇن - تاۋۇزنىمۇ سەل كېيىنرەك يېچىسىلا، بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرايلى، — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم بىر قىزىغا، بىر كۈيئوغلىغا قاراپ. سادىر كۈنۈپكىسىنى بېسىپ قويغان شامال-دۇرغۇچ يېنىك ئايلىنىشقا باشلىدى، غۇر - غۇر شامالدا نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ پېشانە - يۈزلىرىدىكى مەرۋايىتتەك پارقىراپ تۇرغان تەرلەر قۇرۇپ، ئاق رومىلى يەلپۈنىدى، گۈلنىسا سادىرغا قاراپ:

— تۇراپ دادام، خان ئاچام، داداملارغا پۇرقەتنى ئەۋەتمىسەك ئانامنىڭ كەلگىنىدىن بىخەۋەر قالىدىغان ئوخشايدۇ، پۇرقەت بېرىپ كەلسۇنمۇ؟

— ئانام بىلەن تۇراپ ئاكامغا مەن خەۋەر يەتكۈزەي،

يۈرقەت چوڭ دادىسىنى چاقىرىپ كەلسۇن، سىلە تاپىلاپ قويسىلا، خان ئاچامنىمۇ ئېلىپ كەلسۇن.

گۈلنىسا سادىرنىڭ كەينىدىن ماڭغان ئوغلىنى چاقىرىپ توختاتتى ـ دە، ئىشتىك يېنىغا بېرىپ، يېتىلەپ ئىشىك ئالدىغا ئېلىپ چىقتى.

— بالام يۈگۈرگەن پېتىڭ ئاپئاق داداڭنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۆيگە مېھمان كەلگەنىكەن، دادام بىلەن خان ئاچامنى ئېلىپ كەلگىن دەپ ئانام مېنى ئەۋەتتى، ئىشتىك كەلسۇن دەيدۇ، دەپ بىللە ئېلىپ كەلگىن. چەت ئەلدىكى چوڭ ئانام كەلدى دەپ سالما، گېپىمنى ئۇقتۇڭمۇ!

— ئۇقتۇم ئانا.

— ئەمىسە، ئىلدام بېرىپ چاقىرىپ كەلگىن بالام، ئاۋايلاپ ماڭ، قاراڭغۇدا يىقىلىپ چۈشمىگىن!

يۈرقەت ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى، گۈلنىسا بادام دوپپىسىنى قولىغا ئېلىپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان ئوغلىنىڭ كەينىدىن مەستلىكى كەلگەن ھالدا قاراپ قالدى. «دادام كېلەرمۇ، كەلمەسمۇ، كەلسە ئانامغا نېمە دەر، چىرايلىق مۇئامىلە قىلسا بولاتتى، خۇدايىم...» دەپ ئويلىغىنىچە ئىشىكنى ياپتى.

× × ×

ئارقا ـ ئارقىدىن يانغان چىراغتەك پەيدا بولۇۋاتقان يۇلتۇزلار كۆك يۈزىنى قاپلىماقتا، كەچتە كۈندۈزدىكىدىن ھاۋا سالقىنلىغاندەك قىلسىمۇ يەنىلا دىمىق ئىدى. گۈلسۇمخانىنىڭ ئاپئاق ئاقىرىپ كەتكەن ماڭلاي چاچلىرى تەر ئېقىپ تۇرغان چېكىسىگە چاپلىشىپ قالغانىدى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم

ئۈزىدىن ئۈچ ياش چوڭ ئاچىسىنىڭ بەكلا قېرىپ قالغانلىقىدىن ھەم ئەجەبلىنىپ، ھەم قايغۇرۇپ ئولتۇراتتى. ئاچىسى بولسا تېخى يۈزىگە بىلىنگۈدەك قورۇق، چاچلىرىغا ئاق كىرمىگەن سىڭلىسىغا ھەۋەسلىنىپ پات ـ پات ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ، ئۇھ تارتىپ قوياتتى. گۈلنىسا بولسا ئىشىكتىن كۆز ئۈزمەي، بىردەم ئاشخانىغا كىرىپ شورپىنى سورۇپ، بىردەم ھويلىغا چىقىپ ئانىسىغا چاي قۇيۇپ نېمە ئۈچۈندۇر دەككە ـ دۈككە ئىچىدە يۈرەتتى.

— ئاچا، پېنسىيىگە چىقىلىمۇ؟ سورىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم جىمىلىقنى بۇزۇپ.

— «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» باشلىنىپلا خىزمەتتىن چېكىندۈرۈلگەنىدىم، — مەيۈسلەنگەن ھالدا يىغلامسىراپ جاۋاب بەردى گۈلسۇمخان، سىڭلىسىنىڭ تىزىنى سىلاپ تۇرۇپ، نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئاچىسى گۈلسۇمخاندىن كۆزىنى ئېلىپ ئىشىككە قارىۋىدى، ئىشىكتىن سىپايە قەدەم بىلەن كىرىپ كېلىۋاتقان ئېگىز بويلۇق، بۇغداي ئۆڭ قاۋۇل جۇگاننى كۆردى، ئۇنىڭ كەينىدىن مۇھتەبەر ۋە ئايتۇرالار يانداشىپ ھويلىغا كىرىپ كەلدى.

ئاشخانا دېرىزىسىدىن قېيىن ئانىسىنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن گۈلنىسا ئۇلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقتى.

— بۇ مېنىڭ خەيرىنىساخان ئاچام بولىدۇ، — دېدى ئېگىلىپ سالام قىلىۋاتقان ئانىسىغا.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم قۇدىسى بىلەن يۈز يېقىپ كۆرۈشتى. ئاندىن مۇھتەبەر، ئايتۇرالار بىلەن قۇچاقلىشىپ كەتتى. قەدىناس دوستلارنىڭ بۇ قۇتلۇق دىدار كۆرۈشۈش مىنۇتىدا ھاياجاندىن ئېغىزلىرىغا گەپ كەلمەي قالدى. ئۇلار-نىڭ كۆڭۈللىرىدىكى سۆزلىرىنى تەلمۈرگەن كۆزلىرىدىن

ئاققان ياشلىرى ئىزھار قىلىۋاتاتتى...

خەيرىنىساخان ئۆزلىرىنىڭ خۇددى بىر ئانىدىن تۇغۇلغان ئاكا ـ قېرىنداشلاردەك بىر ـ بىرىدىن ئاجرىشالماي تۇرغانلىقىدىن تەسىرلىنىپ كۆزىگە ياش ئالدى ۋە «بۇ قۇدام قالتىس نازاكەتلىك ئايالكەن، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئېقىۋاتسىمۇ چىرايىدىن يەنىلا نۇر يېغىپ تۇرۇپتۇ...» دەپ ئويلىدى.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن خەيرىنىساخان بىلەن ئايتۇرانىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇردى.

— يىغا ئۆلۈم بولغان ئۆيگە يارىشىدۇ. بۇ ئۆيدە تويدىنمۇ چوڭراق دىدار كۆرۈشۈش بولۇۋاتىدۇ، ئاللانىڭ بۇ ئىلتىپاتىدىن خۇرسەن بولۇپ ئولتۇرايلى ھاجى خېنىم، — دېدى خەيرىنىساخان تەبەسسۇم بىلەن نۇرنىسا ھاجى خېنىمغا قاراپ، ئايتۇرا مۇھتەبەرلەرنىڭ چىرايىغىمۇ ئاستا كۈلكە يۈگۈردى.

× × ×

خۇپتەن نامىزىنى ئۆتەپ بولۇپ ھويلىغا چىققان نۇرنىسا ھاجى خېنىمغا پايانسىز ئاسماندىن ھەممە يۇلتۇزلار مۇشۇ ھويلىنىڭ ئۇدۇلىغا توپلاشقاندەك بىلىنىپ كەتتى. ئۇ، ئالقانچىلىك بۇلۇت يوق كۆپكۆك ئاسماندىن كۆزىنى ئالماي «سالاھىددىن ئاخۇن كېلەرمۇ! كەلسە ماڭا قانداق مۇئامىلىدە بولار؟ مىجەزى ئۆزگەرگەنمىدۇ...؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ، نېمە ئۈچۈندۇر تېنى جۇغۇلداپ كەتتى. شاپ بۇرۇت، يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان قامچىنى پارقىراپ تۇرغان قارا كۆن ئۆتۈكنىڭ قونچىغا ئۇرۇپ تۇرغان گەۋدىلىك بىر ئادەم ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا غىل ـ پال نامايان بولدى ۋە دەرھال ئۆزىنى ئوڭلاپ

خەيرىنىسا بىلەن مۇھتەبەرگە ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن لەپپىدە كۆز يۈگۈرتۈپ، ئايستۇرانىڭ قوللىرىنى ئوتتەك قىزىپ كەتكەن ئالىقىنىغا ئالدى. شۇ چاغدا بىلى بىمەھەل مۈكچەيگەن، سىدام قورۇق يۈزىدىن كوسىلىقى بىلىنىپ تۇرغان ئېگىز بويلۇق بىر ئادەم بىلەن سادىر كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۇچىسىدا تىرىكە كەمزۇل، بېشىدا كۆك سارجا شەپكە بار ئىدى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن بىر - بىرىگە جىلى ئوخشايدىغان ئىككى چوكان، ئۈچ ئوغۇل، بىر قىز بالا كىرىپ كېلىشتى.

— مانا نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئاكىلىرى تۇراپ ئاخۇنىمۇ كېلىپ قالدى، — دىدى گۈلسۈمخان بىرىنچى قېتىم سىڭلىسىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ، باياتىن «ھاجى» سۆزىنى سىڭلىسىنىڭ ئىسمىغا قانداق قوشۇشنى بىلمەي، «ئۇكام» دەپ ئاتاپ كەلگەنىدى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئورنىدىن تۇرۇپ تۇراپ ئاخۇننىڭ ئالدىغا بېرىپ تەزىم قىلدى.

— ئەھلى ھەمەلە، ئۆي ئىچى تىنچ - ئامان، ئۆزلىرى سالامەت تۇرلىمىسىز؟

— ئەلھەمدۇلىللا، ئۆزلىرى سالامەت كېلىپلا، بىز ناھايىتى خۇرسەن بولدۇق.

تۇراپ ئاخۇن ئىككى قولىنى كۆكسىگە قويۇپ بېشىنى ئەگدى.

— خۇداغا شۈكرى، باللىرىمۇ چوڭ بولۇپ قاپتۇ، ھەربىرلىرى بىلەن كۆرۈشكەنلىكىم ئۈچۈن خۇشاللىقتىن نېمە دېيىشىمنى بىلمەيلا قالدىم، — دەپ كۆز يېشى قىلدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم.

— ئادەم سالامەت بولسىلا بىر كۈنى ئەمەس، بىر كۈنى مانا مۇشۇنداق دىدار كۆرۈشىدۇ، ھەممىدىن سالامەتلىك ئەۋزەل ھاجىخان ئۇكام.

ئۇلار بىر قۇر تىنچلىق سورۇشۇپ بولغاندىن كېيىن، نۇرنىسا ھاجى خېنىم قارا قۇمچاق، قارا قاش ئىككى جۇۋان بىلەن يۈز يېقىشىپ كۆرۈشتى.

— بۇ، دەپ تونۇشتۇردى گۈلسۈمخان، — قۇۋۇزى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن سۇلغۇن چىراي، جۇدەڭگۈ ئاقۇچ يۈزلۈك چوكانىنى كۆرسىتىپ، — چوڭ قىزىم ھۆرلىقا، ماگىزىندا پىركازچىك، مانا كىچىكى ھەلىمە، — دېدى زىلۋاراق، بويىمۇ ئېگىزرەك، يا خوشلۇقى، يا خاپىلىقى چىرايىدىن بىلىنمەي تۇرغان جۇۋاننى كۆرسىتىپ، — دوختۇرخانىدا ئىشلەيدۇ. ئۆزىنىڭ زىللىقىدىنمۇ بېشىغا بالدۇرلا ئاق كىرىپ كەتتى.

ئاچا - سىڭىل ئوخشاشلا ھەرەمنىڭ زەر گۈللۈك ھەلھەلە ياغلىقىنى بېشىغا سېلىۋالغانىدى.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۈچ ئوغۇل بىلەن يالغۇز قىزنىڭ باشلىرىنى سىلاپ مەڭزىدىن سۆيۈپ قويدى.

— بۇ ئىككىسى، — دېدى تۇراپ ئاخۇن دوقا ماڭلاي، بۇغداي ئۆڭ، ئون ياشلاردىن ئاشقان ئىككى ئوغۇلنى كۆرسىتىپ، — ھۆرلىقانىڭ بالىلىرى، چوڭىنىڭ ئىسمى ھەمدۇللا، كىچىكىنىڭ ھەبىبۇللا، بۇلارنىڭ كەينىدىكى ئىككىلىسى قىز ئىدى، قىزىل چىقىپ ساقىيالماي كەينى - كەينىدىن قازا تېپىشتى. بۇ بولسا، — دېدى ئوروق، ئېگىز بالىنى كۆرسىتىپ، — ھەلىمەنىڭ ئوغلى نۇردۇن، ئەمدى ئون تۆتكە كىرگەن بولسىمۇ بويى ئۆسۈپ كېتىۋاتىدۇ، بۇ بولسا، — ئالتە ياش چامىسىدىكى ئاق - سېرىق قىزنى كۆرسەتتى، — پاتىمە — ھەلىمەنىڭ ئارزۇلۇق قىزى.

— خۇدا قالغانلارنىڭ ئۆمرىنى بەرسۇن، خاتىرجەملىك، سالامەتلىك ئاتا قىلسۇن، ئامىن! — دۇئا قىلدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم بۇقۇلداپ يىغلاپ تۇرۇپ. ھەممەيلەن دۇئاغا قول

كۆتۈرۈپ كۆز يېشى قىلىشتى. سادىر تۇراپ ئاخۇننى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ھەممەيلەن سۇپىدىن ئورۇن ئېلىپ بولۇشقا:
— سالاھىددىن چوڭ دادام كەلدى! — دەپ تووۋلىغىنىچە يۈرقەت كىرىپ كەلدى، ئوغلىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان گۈلنىسا ئاشخانىدىن ئىتتىك چىقتى.
— ئەسسالامۇئەلەيكۇم!
ئوچۇق ئىشىكتىن يوللۇق پاكىچۇ يەكتەك، ھەرەمنىڭ ئاق يېپەك دوپپىسىنى كىيگەن گەۋدىلىك بىر ئادەم ھويلىغا كىرىپ كەلگەندە ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئورنىدىن تۇرۇپ پېشايۋان سۇپىسىدىن پەسكە چۈشتى.
— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، — دەپ جاۋاب سالام بەردى تۇراپ ئاخۇن. سادىر قېيىن ئاتىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ تول بېرىپ كۆرۈشتى.
— تۇراپ ئاخۇن، گۈلسۈمخان تىنچ - ئامان تۇرۇشلىمۇ؟
— ئەلھەمدۇلىللا سالاھىددىن ئاخۇن، ئۆزلىرى ئوبدان تۇرغانلا؟
— شۈكرى خۇدانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ئوبدان تۇرۇۋاتىمىز، سالاھىددىن ئاخۇن جاۋاب بېرىپ سادىر بىلەن گۈلنىساغا قارىدى:
— بىزنىڭ قۇشناچىممۇ كېلىۋاتىدۇ، بۈگۈن تۇغقانلار ھەممىمىز بۇ ئۆيگە جەم بولىدىغان ئوخشىمامدۇق.
— شۇنداق دادا، — دېدى گۈلنىسا يۈرىكى ئاغزىغا قاپلاشقاندەك بولۇپ.
— ئەسسالام سالاھىددىن ئاخۇن!
گۈلنىسانىڭ يېنىغا كېلىپ سالام بەردى نۇرنىسا ھاجى خېنىم، بىردىن قول - پۇتىغا تىترەك ئولىشىپ.
باياتىن تىنچ - ئامانلىق سوراش بىلەن بولۇپ كەتكەن سالاھىددىن ئاخۇننىڭ يوغان ئېچىلغان كۆزلىرى ئەمدى

ئالدىدا ئېگىلىپ تۇرغان نۇرنىسا ھاجى خېنىمغا چۈشتى ۋە تەرى سۈرۈنلەشتى.

— ھە، بۇ سەنمۇ نۇرنىسا؟! — ئۇنىڭ ئاۋازى گۈركىرەپ چىققاندا چىرايلىق ياساتقان چا ساقىلى تىترەپ كەتتى، — ئاسماندىن چۈشتۈڭمۇ، يەردىن چىقتىڭمۇ؟

نۇرنىسا ھاجى خېنىم بېشىنى كۆتۈرۈپ نېپىزلەپ قالغان كالپۇكىنى بىر چىشلەپ ئۆزىنى توختىتىۋالدى. ئوتتەك قىزىق مەڭزىگە ئېقىپ چۈشكەن ياش تامچىلىرىنى سۈرتىۋېتىپ، ئۆزىگە مىختەك قادىلىپ تۇرغان سوغۇق تەلەتكە مۇلايىم نەزەر تاشلىدى.

— ھەئە، مەن نۇرنىسا. ئاسماندىن چۈشكىنىم ياكى يەر ئاستىدىن چىققىنىم يوق. ئاللانىڭ خالىشى بىلەن يۇرتۇمنى، بالىلىرىمنى كۆرەي دەپ يىراقتىن كەلدىم.

— ئەستاغپۇرۇللا! — ساقىلىنى تېخىمۇ چىڭ تۇتاملاپ تۇۋلىدى سالاھىدىن ئاخۇن، — سەن بۇندىن ئوتتۇز بەش يىل بۇرۇن مېنىڭ خوتۇنۇم ئىدىڭ، ماڭا ۋاپاسىزلىق قىلىپ يوقالغانىدىڭ، ئەمدى سېنى نېمە قىلاي ئېيتقىنا؟

— دادا، سەۋر قىلسىلا، ئانام بىزنى دەپ كەلدى ئەمەسمۇ؟ — بۇرۇن بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى تەگەپ نېمە قىلىلا، — دېدى گۈلنىسا نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، دادىسىنى چاقىرتىپ كەلگىنىگە پۇشايمان قىلدى.

تۇراپ ئاخۇن ئۆڭگى قارىداپ كېتىۋاتقان سالاھىدىن ئاخۇنغا قاراپ:

— سالاھىدىن ئاخۇن، بۇ نېمە قىلىق؟ تەقدىرگە قارشى تۇرامسىلەر؟ ئۇنداق قىلماڭلار، ھېلىمۇ بېشىڭلاردىن نۇرغۇن ئىشلار ئۆتتى، ئۆپكەڭلەرنى بېسىۋېلىپ سۆزلەڭلار، سالاھىدىن ئاخۇن ھويلىغا كىرىپ كەلگەندە «ئاڭلاپ پەتىگە كەلگەن ئوخ-

شايدۇ. بىچارە، ئاق كۆڭۈل ئادەمدە دېگەن ئۇي ئۇراپىنىڭ كۆڭلى-
دىن كەچكەندى. سالاھىدىن ئاخۇننىڭ بولسا ئوتتۇزبەش يىلدىن
بېرى كۆكسىگە تۈگۈلگەن ئاچچىق غەزەپ نۇرنىسا ھاجى خې-
نىمنى كۆرۈپلا تېشىغا تەپكەندى.

بېشىغا تور رومال سالغان ئېگىز بويلۇق بىر ئايال ئى-
شىكتىن ھويلىغا كىرىپ كېلىشى بىلەنلا سالاھىدىن ئاخۇن
غەزەپ بىلەن سىلكىنگەن قولىنى يىغىپ جىم تۇرۇپ قالدى.
بۇ ئايالغا ھەممىدىن بۇرۇن كۆزى چۈشكەن پۇرقەت «رەناخان
ئانام كەلدى» دەپ گۈلنىساغا پىچىرلىدى. گۈلنىسا نېمە ئۈچۈن-
دۇر، ئۇڭايسىزلانغاندەك بولۇپ ئۆگەي ئانىسىنىڭ ئالدىغا كۈ-
لۈمسىرەپ بېرىپ سالام قىلدى. سالاھىدىن ئاخۇن ساقىلىنى
بىر سىقىمداپ، ئاندىن قولىنى چۈشۈرۈپ خوتۇنىغا ئالسىيىپ
قاراپ قويدى. نۇرنىسا ھاجى خېنىممۇ ئۆتۈپ كەتكەن چىرا-
يىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ رەناخاننىڭ مەڭزىگە - مەڭزىنى ياقتى.

— ئەسسالام ئوبدان تۇردىلىمىكىن، ئۆي ئىچى بالا-چا-
قىلار ئامان - ئېسەنمۇ؟ — نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئېگىلىپ تىنچ-
لىق سورىدى.

— خۇداغا شۈكرى ئۆزلىرىمۇ سالامەت تۇرغانلا؟ — دەپ
جاۋاب سالام بەردى رەناخان، بۇ ئايالنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى
بىلمەي سوئال نەزەرى بىلەن گۈلنىساغا قاراپ.

— بۇ مېنىڭ چەت ئەلدىن كەلگەن ئانام. بۈگۈن پېشىن
ۋاقتى بىلەن كەلگەنىدى. ھەربىرلىرىگە ۋاقتىدا بالا ئەۋەتەل-
مەي قالدۇق.

گۈلنىسانىڭ سۆزى تۈگىمەيلا رەناخان بېشىدىن رومالنى
ئېلىپ تۇرۇپ:

ئاغرىقتا يولۇقماي، زىيانغا ئۇچرىماي ئامان - ئېسەن
كېلىپلا، — دەپ قايتىدىن تىنچلىق سورىدى، — بەك ئوبدان

بولۇپتۇ. بايام پۈرقەت ئۆزلىرىنىڭ كەلگەنلىكىنى توغرۇلۇق گەپ قىلمايلا «ئانام چوڭ دادا بىلەن خان ئاپاڭنى قىچقىرىپ كەلگىن» — دېدى دەپ بىزنى ئالدىرىتىپلا كەتتى. چوڭ - كىچىك بالىلىرىمىزنىڭ ھەممىسى ئوغۇل بولغاچقا بەكرەك كەپسىز، دادىسى كىرگىچە ئۆينى شۇنداق مالىمان قىلىۋېتىدۇ. بىر ئاز سەرەمجانلاشتۇرۇپ قويۇپ ئەمدى كېلىشىم، ساقلىتىپ قويغان بولسام خاپا بولۇشمىسىلا.

رەناخان سۆزىنى تۈگىتىپ نۇرنىساھاجى خېنىمغا تەۋەززۇ بىلەن بېشىنى ئەگدى.

— بىزمۇ يوللىرىغا قاراپ تۇراتتۇق، ۋاقتىدا كەللە. قىزىم گۈلنىسانى، ھەربىرلىرىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرەي دەپ قىلغان نىيىتىمگە يارىشا قانچە يىللار ئۆتكەندىن كېيىن خۇدايىم سائىتىنى كەلتۈرۈپ بەردى. مانا بۇ دىدار سائىتىدە خوشلۇقۇمنى قانداق ئىزھار قىلىشنى بىلمەي قالدىم، — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم، بويى ئۆزىدىن ئېگىزرەك، يۈزى تولۇن ئايدەك تولغان كۆندىشىگە سەپسېلىپ.

«ھە، گۈلنىساخاننىڭ ئانىسىكەندە! يۈزىنى داپتەك قىلىپ ئىزا تارتماي تۇرۇشىنى قاراڭ. كەلمىسەمۇ بولۇپتىكەن...» بىردىنلا ئاپتاپتەك چىرايى بۇلۇتلۇق ئاسماندەك تۇتۇلۇپ قالغان رەناخاننىڭ كۆزلىرىدە كۆندەشلىكنىڭ غەزەپ ئۇچقۇنى چاقنىدى. ئۇ ئېرىنىڭ قار - مۇز يېغىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ: «ياشلىق چېغىڭدا سېنى تاشلاپ كەتكەن خوتۇنىڭنى قىيمايۋاتامسەن؟ كەلگىنىمگە ئاچچىقىڭ كەلدىمۇ - نېمە؟ كىبىلىپ ياخشى قىلىپتىمەن» — دەپ گۇمانلىنىپ ئاغزى باشقىدىن ئېچىلدى ۋە ھەدەپ ساقلىنى تۇتاملاپ گۈلسىپ تۇرغان سالاھىدىن ئاخۇندىن كۆزىنى ئېلىپ، مەڭدەپ قالغان گۈلنىساغا نەشتەردەك سانجىلدى:

— مىنىزە، ئانام كەلدى، ئۆينى بوشات، دەپ چاقىر-تىشىپلادە؟ ئۆينى بوشتىدىغان مەن ئەمەس، ئاۋۇ دادىلىرى، ئالدى ئون تۇققۇزغا، كەينى ئۈچ ياشقا كىرگەن سەككىز ئوغۇل - قىزىم بىلەن ئۆيدە ئۆزۈم قالىمەن! چىقىپ كەتكۈسى كەلگەن بولسا دادىلىرى چىقىپ كەتسۇن، خۇدايىمغا ئامانەت، مەن بېرىپ باللىرىمغا قاراي... رەناخان ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ئىشىككە قاراپ قەدەم باستى.

«ئەجەب قاۋۇل جۇۋان ئىكەنا - بۇ، بەل پۈرمە ئەتلەس كۆڭلىكى، كاستۇمى نېمىدېگەن ياراشقان ھە! چاچلىرىنىڭ قارىلىقىنى، شەرەنداز ئايالاردىن ئىكەن، كۈندەشلىكىنىڭ يامان-لىقىنى...» سىپكۇنت ئىچىدە كۆڭلىدىن شۇ ئوي كەچكەن نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئىتتىك مېڭىپ رەناخاننىڭ ئالدىغا ئۆتتى.

رەناخان توختىسىلا، مەن بۇ يەرگە ھەرگىز ئەرلىرىنى دەپ كەلگەن ئەمەسمەن. سالاھىدىن ئاخۇن مېنى ئەمرىدىن چىقارغاندىن كېيىن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنمەن. بىلمەي، ئۇق-ماي تۇرۇپ پاراكەندە بولسىلا، مېنىڭمۇ تەستە چوڭ قىلغان باللىرىم بار، ئۇلار يىراقتا قالدى، ئەمما مەن بۇ يەرگە ئانا سۇتىگە قانمىغان قىزىمنى، ئەزىز يۇرتۇمنى، مېھرىبان تۇغقان-لىرىمنى دەپ كەلدىم، ھەر بىرلىرىنى ئۆزۈم چاقىرتىپ كەلدىم. كەلسىلە، ئولتۇرسىلا، ئەھلىمەھەللە ئالدىدا سەت ئەمەسمۇ؟

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان رەناخان بىرئاز يۇمشىدى، سالاھىدىن ئاخۇن بېشىغا تاش تەگكەندەك سىلكىنىپ:

— ئەستاغپۇرۇللا! ئەستاغپۇرۇللا! — دەپ ئىشىككە قا-راپ ماڭدى.

— ئۆزلىرىمۇ توختىسىلا، بۇ كىرىپ چىقىپ كېتىدىغان مەسچىت

ئەمەس، ئۆز باللىرىنىڭ ئۆيى، مەنمۇ كىشىنى رەنجىتىش ئۈچۈن كەلمىدىم، مەندىن ئۆتكەن بولسا خۇدا مېنى مەھشەرگاھـدا سىلىگە كۆرستىپ تۇرۇپ جازالىسۇن، ئەگەر مەندىن ئۆتمىگەن بولسا تۆھمەت قىلغۇچىنى كۆرۈپ تۇرغۇچى قادىر ئاللا ئۆزى كەچۈرسۇن، سالاھىدىن ئاخۇن، خاپا بولماي بىر پىيالە چاي ئىچىپ كەتسىلە، قېنى تۇغقانلار ئۆيگە كىرىلى، بالام، سادىر ئاخۇن باشلىسىلا.

سالاھىدىن ئاخۇن يا ئالدىغا، يا كەينىگە مېڭىشنى بىلـمەي تۇرۇپ قالدى، رەناخان دەرھال كەينىگە ياندى.

— گۇناھىمىزنى خۇدايىم ئۆزى كەچۈرسۇن، دادىسى بىلـمەستىن نېمىلەرنى دېيىشىپ كەتتۇق ھە! يۈرسىلە، ھاجى خېنىمنى رەنجىتىپ قويمايلى.

— رەناخان توغرا ئېيتتى سالاھىدىن ئاخۇن، ئۆتكەنگە سالاۋات قىلىپ ئۆيگە كىرسىلە، — دېدى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ گۇاسىمخان. ئۇ مۇشۇ كەمگىچە «سىڭلىم سالاھىدىن ئاخۇننىڭ ئەمرىدە تۇرۇپ، غايىب بولۇپ كەتكەن» دەپ كەلگەندى، تۇراپ ئاخۇن ۋە باشقا چوڭ ياشتىكى تۇغقانلارمۇ شۇنداق ئويلاپ كەلگەندى. ھالا بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە تۇرسا ھاجى خېنىم يۈزتۇرانە تۇرۇپ «مېنى سىلە ئەمرىڭىزدىن چىقارغاندىن كېيىن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنىدىم» دەپ ھەقىقەتنى ئاشكارىلىدى. سالاھىدىن ئاخۇنمۇ، ئەمدى نېمە دېيىشنى بىلمەي قالغانىدى، بۇنى چۈشىنىپ يەتكەن خەيرىنىساخان:

— سالاھىدىن ئاخۇن، خۇدا قىلغان ئىشنى بەندە بۇزۇۋەتەلمەيدۇ. ئەر تۇرۇپ ئايال كىشىگە قېيداش چىدىماسلىق بولىدۇ. چىدىماسلىق نامەردلىكتىن چىقىدۇ. ئەھۋال ئېنىق ئىكەنغۇ، ئۇرۇق — تۇغقانلىق، ئادەمگەرچىلىك يۈزىسىدىن سىلىنى چاقىرتقانىكەن، سىلىمۇ مۇسۇلمانغا خاس پەزىلەت بىلەن

ھۇرمەتلىرىنى ساقلاشلىرى كېرەك ئەلۋەتتە. قېنى ئۆيگە مەر-ھەمەت قىلىپ بەرسىلە، — دەپ ئىككى قولى بىلەن ئايۋاننى كۆرسەتتى.

بۇ سۆز سالاھىددىن ئاخۇنغا خېلى تەسىر قىلغان چېغى، قولىنى بىر شىلتاپ ئايۋانغا قاراپ ماڭدى. يېشىل گىرىپتىشىنىدىن تىكىلگەن ئىشىك پەردىسىنى گۈلنىسا قايرىپ تۇردى. قىزلىغىمۇ قاراپ قويماي، ئايۋانغا كىرگەن سالاھىددىن ئاخۇن ئوڭ تەرەپتىكى نەقىشلىك ئىشىكتىن چوڭ مېھمانخانىغا كىردى.

— ئەسسالامۇئەلايكۇم، ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام!

سالاھىددىن ئاخۇننىڭ كەينىدىن تۇراپ ئاخۇن، نۇرنىسا ھاجى خېنىم، رەناخان، گۈلسۇمخان، خەيرىنىسا، مۇھتەبەر، ئايتۇرلار كىرگەندىن كېيىن ھەممىيلەن ئولتۇرۇشتى.

— ئامىن ئاللاھۇئەكبەر! — تۆردە ئولتۇرغان سالاھىددىن ئاخۇن ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى بىرلا سىيلاپلا دۇئانى بولدى قىلدى. رەناخان بىلەن گۈلسۇمخاننىڭ تۆرگە ئۆتسىلە دەپ شۇنچە زورلىشىغا قارىماي، نۇرنىسا ھاجى خېنىم نەقىشلىك تەكچىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ ئوڭ يېنىدا ئايتۇرا، سول يېنىدا مۇھتەبەر ئولتۇردى. رەناخان چۆرىسىگە ناھايىتى نەپىس نەقىش ئىشلەنگەن، ئۈستىنىكى ئىككى بۇرجىكى گەج بىلەن كۆڭگۈر قىلىنغان، ئىچىدىن قىزىل دۇخاۋا پەردە تارتىلغان مەرەپىنىڭ ئالدىدا خەيرىنىسا بىلەن قاتارلىشىپ ئولتۇردى. گۈلسۇمخان مۇھتەبەرنىڭ يېنىدا يۈكۈندى، سادىر، گۈلنىسالار پەگا تەرەپتە قول باغلاپ تۇرۇشتى، ئۆينى جىمجىتلىق باستى.

— ھەربىرلىرىمۇ ئولتۇرۇشسىلا، — دېدى تۇراپ ئاخۇن ئۆرە تۇرغان سادىر بىلەن گۈلنىساغا جاي كۆرسىتىپ. سادىر بىردەم ئولتۇرۇپ، گۈلنىسا بىلەن كۆز بېقىشتۇرۇۋالدى - دە،

ئۇرنىسدىن تۇرۇپ ئاپتۇۋا، چىلاپچى ئېلىپ كىردى ۋە سالاھى‌دىن ئاخۇننىڭ ئالدىغا كېلىپ ئېگىشتى، سالاھىدىن ئاخۇن قولىنى يۇيۇپ بولۇپ گۈلنىسا سۇنغان لۆڭگە بىلەن قولىنى ئېرتتى، تۇراپ ئاخۇنمۇ قولىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن ئاپتۇۋا، چىلاپچىنى گۈلنىسا ئالدى، ئاياللارنىڭ قولىغا سۇ بېرىپ بو-لۇپ داستىخان سالدى، سادىر، پۇرقەت پەتنۇس - پەتنۇستا مەزە - گېزەك ئېلىپ كىرىشتى. لېگەنلەردە قوغۇن - تاۋۇز، شاپتۇل، توغاچ تارتىلدى.

— قېنى ئالسىلا سالاھىدىن ئاخۇن.

— تۇراپ ئاخۇن ئۆزلىرىمۇ.

— نۇرنىسا ھاجى خېنىم، بۇ تاۋۇز تاتلىقكەن، قوشۇق بىلەن ئويۇپ يەپ باقسىلا.

— رەناخان ئۆزلىرىمۇ باقسىلا.

مېھمانلار تەكەللۇپ بىلەن بىر - بىرىنى ئازۇ - نېمەتكە تەكلىپ قىلىشقا باشلىدى.

× × ×

شامالدۇرغۇچ غۇيۇلداپ پىرقىرىماقتا. نۇرنىسا ھاجى خېنىم-نىڭ ئاق ھىلھىلە رومىلى يەلپۈنمەكتە. ھەممەيلەن قوغۇن - تاۋۇز، يەل - يېمىشكە ئېغىز تەگمەكتە. سالاھىدىن ئاخۇنلا كاسا قىلىپ ئالدىغا قويۇلغان قوغۇندىن بىر كەتىم يەپ باشقا نەرسىگە قول ئۇزاتمىدى، ھازىر ئۆزى ئولتۇرغان تۆردە بۇندىن ئوتتۇزسەككىز يىل ئىلگىرى ئاق سەللە ئورىغان داموللام ئول-تۇرۇپ نىكاھ ئوقۇغىنىنى غىل - پال كۆز ئالدىغا كەل-دى - دە، يۈرىكى پىچاق سانجىغاندەك بولۇپ زىڭىلداپ ئاغ-رىپ كەتتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم يەر ئاستىدىن كۆز سېلىپ،

سالاھىدىن ئاخۇنىنىڭ ئۆزىنى ئاران بېسىپ ئولتۇرغىنىنى سەزدى.

قوغۇن - تاۋۇزنىڭ شاپاقلىرى ئېلىنغاندىن كېيىن، گۈلنىسا چوڭ بىر پەتنۇستا كۆنجۈت سېلىپ، تاۋلاپ پىشۇرغان گىردە ناننى ئېلىپ كىرىپ داستىخاننىڭ ئوتتۇرىسىغا قويدى. ئاندىن چىنە - چىنىدە شورپا ئېلىپ كىردى. شورپا ئىچىلىپ بولۇشىغا دۈمبە جىگەر بىلەن گۆش تارتىلدى، يۈزى گىردە ناندەك قىزىرىپ، كۈلۈپ ئولتۇرغان رەناخانغا كۆز سالغان نۇرنىسا ھاجى خېنىم شامالدۇرغۇچنىڭ يېنىك شامىلى بىلەن ماگىلىيىدا، يەلكىسىدە ھىلپىرەپ تۇرغان كۆندىشىنىڭ قاپقارا قۇندۇز چاچلىرىنى، تىزدىق - تىزدىق مەرۋايىت جۇلالاپ تۇرغان ئاق بوينىنى، كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان يارىشىملىق كۆكسىنى كۆردى...

سادىر بىر قېيىن ئاتىسىغا، بىر قېيىن ئانىسىغا قاراپ ئويغا چۆككەن ھالدا ئولتۇراتتى. شوخ، كەپتان بولۇپ ئۆسكەن يۇرقەت دادىسىنىڭ يېنىدا ئىككى قولى بىلەن ئېڭىكىنى تۇتۇپ جىم ئولتۇراتتى. گۈلنىسا بىكار بولغان تەخسە - قاچىلارنى يىغىشتۇردى. داستىخان ئېلىنىپ بولۇشىغا نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئېغىز ئاچتى:

— مەن يۇرتۇمنى، ھەربىرلىنى كۆرۈپ بۈگۈنكى شۇ سائەتكىچە ماڭا ھاياتلىق ئاتا قىلىۋاتقان پەرۋەردىگارىمىدىن چەكسىز رازى بولدۇم، تۇغقانلىرىم شۇدەم دۇئا قىلىش ئالدىدا ھەربىرلىرىگە كۆڭلۈمدىكى سۆزۈمنى ئېيتماقچىمەن، — نۇرنىسا ھاجى خېنىم سۆزىدىن توختاپ ھەممىيلەنگە بىر قارىۋالغاندىن كېيىن ئاستا داۋام قىلدى، — چوڭ قىزىم ھۆرنىسانىڭ يۈزىنى كۆرۈشكە خۇدايىم نېسىپ قىلمىغان ئوخشايدۇ. مانا كىرىپ قالار، ئەنە كىرىپ قالار، دەپ ھازىرغىچە كۈتتۇم، يۈرىكىم

تۆيۈپ سورۇشقا جۈرئەت قىلالمىدىم، قىزىم گۈلنىسامۇ ئاچچىقى
تۇغرۇلۇق سۆزلەپ، يۈرەك يارامغا تۇز سېپىشنى خالىمىدى،
بۇنى سېزىپ تۇرغانلىقىم ئۈچۈن مەنمۇ ئۈندىمىدىم. نۇرنىسا
ھاجى خېنىم ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى.
بېشىنى لىڭشىتىپ ئولتۇرغان گۈلسۈمخانمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالال-
ماي قالدى.

— سەۋرى قىلسىلا سىڭلىم، سەۋرى قىلسىلا، گۈلنىسا ۋە
تۇغقانلار بىلەن سالامەت كۆرۈشتىلە، ئۆلۈم ياش قېرى دەپ
ئايرىمايدىكەن، رەھىمسىز كېلىدىكەن، ئالدىلىرىدا رەھمەتلىك
قىزىمىز ھۆرنىسا توغرۇلۇق ئېغىز ئاچالماي قالدۇق. بىز بەندە
شۇنداق ئاجىز ئىكەنمىز... — تەسەللى بەردى گۈلسۈمخان كۆز
ياشلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ، رەناخانمۇ ياش تىغىرلاپ تۇرغان
كۆزىگە ياغلىقىنى باستى، ئۆيگە قەدەم باسقاندىن بېرى
گۈلنىسانىڭ يۈرەك - باغرىنى ئەزمەي دەپ چوڭ قىزىنىڭ
گېپىنى قىلمىغان نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئەمدى ئۇنى ئەسلەپ
ياش تۆكمەكتە ئىدى:

نەدىسەن بالام، قايدىسەن بالام،
ئاتا - ئاناڭغا رازىمۇ سەن بالام؟
كېلىپ ھۆسنۈڭنى كۆرمىدىم بالام،
ساڭا كۆزۈمنى سۈرمىدۇم بالام.
تاشلاپ كىتىپسەن ئاتاڭنى بالام،
داغدا قالدۇرۇپ ئاناڭنى بالام.
بولساڭ ئېچەتتۇق چىپىڭنى بالام،
يەيتتۇق رەھمەت دەپ ئېشىڭنى بالام.
ئەي يۈرەك پارەم قايدىسەن بالام؟
قاراڭغۇ گۆردە ياتامسەن بالام؟

بالام ــ بالام، رەھمەتلىك قىزىم ــ ھۆرنىسا بالام...

قوشاق قوشۇپ يىغلاۋاتقان ئانىسىنىڭ بوينىغا گىرە سىپلىۋالغان گۈلنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ياش يامغۇردەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى. گۈلسۈمخان قول ياغلىقى بىلەن ھەدەپ ئانا ــ بالىنىڭ يېشىنى ئېرتىپ ئولتۇرۇپ ئىسەدەپ يىغلاۋاتاتتى.

ــ سەۋرى قىلىسىلا، سەۋرى قىلىشسىلا. خۇدايىم مانا شۇنداق دىدا كۆرۈشكەندە يىغلاپ قاقشىماق ئۆلگەنلەر تىرىلىپ كەلمەيدۇ، ــ يېشىنى ئىرتىپ ھۆل بولۇپ كەتكەن ياغلىقىنى غىجىملاپ تۇتۇپ تەسەللى ئېيتتى رەناخان، شامالدۇرغۇچنىڭ يېنىدىن سەل نېرى سۈرۈلۈپ.

ــ سەن نېمىشقا يىغلايسەن؟ ــ ئاق تور پەردىلىرى قايرىپ قويۇلغان ئوچۇق دېرىزىدىن بېدەشتىكى ئېسىلىپ تۇرغان ساپاق ــ ساپاق ئۈزۈملەرگە قارىغىنىچە سۆز باشلىدى سالاھىددىن ئاخۇن، ــ تاشلاپ كەتكەن بالاڭغا نېمىدەپ يىغلايسەن؟ ئۆز يۇرتۇڭدىن ئايرىلىپ ياقا يۇرتلاردا قانداق ھۇزۇر ــ ھالاۋەتلەرگە ئېرىشىپ كەتكەنسەن! ــ ئۇ سۆزىدىن توختاپ، ياشلىق كۆزلىرىنى ئۆزىگە تىكىپ ئولتۇرغان نۇرنىسا ھاجىخېنىمغا بىر قارىۋالدى، ــ سەن كىتابلاردا تەسۋىرلەنگەن ھۆرلەردىنمۇ چىرايلىق ئايال ئىدىڭ، ھازىر شۇ ھۆسنۈڭنىڭ ئوندىن بىرىمۇ قالماپتۇ. راست، ھازىر سېنى كۆرگەن كىشىلەر «ئەجەب تىمەن تۇرۇپتۇ، يۈزىگە قورۇقمۇ چۈشمەپتۇ، قارا چاچلىرى، يېشىغا باققاندا ئاقارماپتۇ، دېيىشى تۇرغان گەپ، ئەمما ئۇلار ساڭا زەن قويالمايدۇ، مەن قورام تاش ياكى كالا ئەمەسمەن، ئادەممەن! مەندىمۇ ئويلايدىغان مېڭە، ياخشى ــ يامانىنى كۆرۈپ پەرق ئېتەلەيدىغان كۆز، مېھىر ــ مۇھەببەتكە تولغان نازۇك كۆڭۈل بار، يىگىت چاغلىرىمدا بۇنى ئۆزۈممۇ ھېس قىلالمىغاندەك، سەنمۇ سېزەلمەي مەندىن نەپرەتلەنگەنىدىڭ،

بولدى! مەن ھازىر بالا - چاقام بىلەن خاتىرجەم ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتىمەن، سەنمۇ قىزىڭغا، تۇغقانلىرىڭغا قان! يۇرتۇڭنىڭ تۇزىنى يەنە تېتىپ كۆر، مېنىڭ ساڭا يەنە باشقا دەيدىغىنىم يوق!

سالاھىددىن ئاخۇن سۆزىنى ئۈزۈپلا ئورنىدىن تۇردى.

— سالاھىددىن ئاخۇن نەگە بارسىلا؟ تېخى گەپ تۈگىمىدى، — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇپ، — ئولتۇرسىلا.

— گەپ تۈگىمىدى؟ — ئۆرە تۇرۇپلا سورىدى سالاھىددىن ئاخۇن بوغۇق ئاۋاز بىلەن.

— ھەئە! گەپ تېخى تۈگىمىدى. ئوتتۇز بەش يىلدا بىر قېتىم كۆرۈشكەن كىشىلەرنىڭ سۆزلىرى شۇنداقمۇ ئاسان تۈگەپ كەتكەن بارمۇ؟ سىلىنىڭ تۈگىگەن بولسا مېنىڭ بار، ئاۋال ئولتۇرسىلا.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم بېشىنى ئېگىپ ئىككى قولى بىلەن ئورۇن كۆرسەتتى. سالاھىددىن ئاخۇن ئۇ كۆرسەتكەن جايدا ئولتۇرماي، ئورنىنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ ئولتۇردى.

— ئۆزلىرى دېگەنلىرى بەرھەق راست، — سۆز باشلىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم پىيالىدىكى چايدىن بىر ئوتلاپ، ئاز بولسىمۇ كۆپكە تاۋاپ قىلار دەپ تىرىكچىلىكنىڭ نىشانىسى سۈپىتىدە ھەربىرلىرىگە ئېلىپ كەلگەن سوۋغاممۇ بار، بىر ئاز تەخىر قىلىپ تۇرۇشسىلا، مەن شۇ ئەرزىمەس سوۋغاتلىرىمنى ئېلىپ چىقاي... دەپ نۇرنىسا ھاجى خېنىم گۈلنىسا بىلەن خۇددى ئادەم يوقتەك تىمتاس بولۇپ كەتكەن مېھمانخانىدىن چىقتى...

نۇرنىسا ھاجى خېنىم قىزى بىلەن دەستە - دەستە سوۋغاتلارنى كۆتۈرۈپ كىردى، ئۆينى يەنە جىمجىتلىق باستى.

— تۇغقانلار مەن قۇرۇقلا كېلىپ قالدىم، ئاز بولسىمۇ كۆڭلىگە تاۋاپ قىلىشسىلا.

ئۇ سوۋغات قويۇلغان پەتنۇسنى سالاھىدىن ئاخۇنىنىڭ ئالدىغا قويدى.

— ئۆزلىرىگە بىر تونلۇق، شىم - چاپانلىق...

— بولدى رەھمەت! تونۇم، شىم - چاپىنىم بار، — سالاھىدىن ئاخۇن پەتنۇسنى ئالدىدىن ئىتتىرىپ سىگايان قارىۋالدى، — سوۋغىتىڭىزنى تۇغقانلارغا قوي، ئۇنىڭغا موھتاج ئەمەسمەن!

— موھتاجلىقتىن چىقىرامەن دەپ ئېلىپ كەلگىنىم يوق، تىرىكلىكنىڭ نىشانى ھۆرمەت قىلغىنىم، چىچىلمىسىلا سالاھىدىن ئاخۇن، بىكاردىن - بىكار ئۆزلىرىنى پاراكەندە قىلمىسىلا، ماقۇل، تۇغقانلارغا قوياي، — ئۇرنىسا ھاجى خېنىم پەتنۇستىكى بىر تونلۇق دراپىنى، شىم - چاپانلىق كېيىملىكنى ئېلىپ ئىشىكنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئەينەكلىك تام جاۋەنگە سېلىپ قويدى. ئۇ گۈلنىسا تۇتۇپ تۇرغان ئىككىنچى پەتنۇسنى ئېلىپ، تۇراپ ئاخۇنىنىڭ ئالدىغا، يەنە بىر پەتنۇسنى ئېلىپ رەناخاننىڭ ئالدىغا قويدى. گۈلنىسا ئارقا - ئارقىدىن سۇنغان پەتنۇسلارنى خەيرىنىسا، مۇھتەبەر، ئايتۇرا، گۈلسۇمخانلارنىڭ ئالدىغا قويۇپ، ئاخىرىدىكى چوڭ پەتنۇسنى سادىرنىڭ ئالدىغا، كىچىكرەك پەتنۇسنى پۇرقەتنىڭ ئالدىغا قويدى، ھۆرلىقا، ھەلىمەلەرنىڭ ئالدىغىمۇ سوۋغاتلارنى قويدى.

— قىزىم گۈلنىساغا بۇ يەردە قويمىساممۇ بولار، دۇئا قىلىپ بېرىشسىلە!

سالاھىدىن ئاخۇندىن باشقا ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ھەشقاللا - رەھمەت ئېيتىشىپ دۇئا قىلىشتى ۋە ئولتۇرۇشتى. رەناخان بەك خۇشال بولۇپ كەتكەنىدى. چۈنكى

ئۇنىڭغا بىر جۈپ قوش ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ھالقا، بىردانە زەر چۈچىلىق غۇنچەم رومال، بىر گۈللۈك ھەلەيلە رومال قويۇلغانىدى. ئۇ ئۆزىگە قويۇلغان نەرسىلەردىن كۆزىنى ئېلىپ، گۈلسۈمخاننىڭ ئالدىدىكى پەتنۇسقا قارىدى: «غۇنچەم رومال، ھەلەيلە رومال، زەر گۈللۈك دوخاۋا، تەتىللا، ئىككى ئالتۇن ئۈزۈك...» ئىچىدە نەرسىلەرنىڭ نامىنى بىر - بىرلەپ ئاتاپ چىقتى. ئاندىن تۇراپ ئاخۇننىڭ ئالدىدىكى پەتنۇسقا سەپ سالدى، «پەلتۇلۇق دراپ، شىم - چاپانلىق سارجا ئىكەن. سادىرجانغا نېمە ئېلىپ كەلدىكىن؟» دەپ سادىرنىڭ ئالدىدىكى پەتنۇسقا كۆز يۈگۈرتتى: «دېسەم دېمىسەم ئاۋۇسى پەلتۇلۇق دراپ، كاستۇم - بۇرۇلكىلىق سارجا، ئاۋۇ ناۋاترەڭ كۆكلەك بولسا كېرەك، سائەت، قەلەممۇ بار ئىكەن...» ئۇ، ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلىشىشكە باشلىدى. خەيرىنىسانىڭ ئالدىغا قويۇلغان پەلتۇلۇق سارجا، زەر چۈچىلىق غۇنچەم رومال، تەتىللا، ئالتۇن ئۈزۈك، ئالتۇن ھالقىلارغا قاراپ ئىچىدە «ۋاي!...» دەۋەتتى. ئايتۇرا بىلەن مۇھتەبەرنىڭ ئالدىغا قويۇلغان زەر گۈللۈك شىفون دوخاۋا كۆكلەكلىككە، ھال رەڭ ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈكلەرگە كۆزى چۈشكەندىمۇ سۆزلىشىشنى كۆڭلىدە داۋام قىلدى: «كۈندىشىمنىڭ ماڭا بىر نەرسە ئېلىپ كېلىشى ئۇخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرمىگەنىدى، ئۆزىنىڭ كېلىشىمۇ ئويلىمىغانىكەنمەن، خېلى ئادەمگەرچىلىك قىلدى، بالىلارنىڭ دادىسىزە تولىمۇ كاج ئادەم، قاراپ تۇرۇپ شۇنچە نەرسىدىن قۇرۇق قالدى، يا مېنىڭ ئالدىمدا ئۆزىنىڭ مەردانىلىكىنى كۆرسەتكۈسى كەلدىمىكىن...»

سالاھىدىن ئاخۇن رەناخان ئويلىغاندەك خوتۇنىنىڭ ئالدىدا مەردانىلىقىنى كۆرسەتمەكچى ئەمەس ئىدى. ئۇ نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ سوۋغىتىنى ئېلىشنى ئۆزى ئۈچۈن خورلۇق

دەپ ھېسابلىغاچ ئالمىدى. مانا ھازىر ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاپقارا چېچىنى تال - تال قىلىپ ئۆرىگەن، كۆكسى لىمىرلاپ، كۆزلىرى ئويناپ تۇرغان بىر چوكان كۆرۈنگەندەك بولۇپ خىيال دېڭىزىغا چۆكۈپ كەتتى...

ھۆرمەتلىك كىتابخان! ئەمدى مەن بۇ خىيال يىپلىرىنى بىر - بىرىگە ئۇلاپ، ئۇلارنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن كەچۈرمىشلىرىنى بىر باشتىن يېزىپ چىقاي، بۇ كىتاب تۇرمۇش رېئاللىقىنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرگەن كىتاب بولۇپ قالسۇن.

ئۈچنچی باب

قارا چاچ قز

بۇنڭدن قرق يللار بۇرۇن، سۈپسۈزۈك سۇ بلەن لق تولغان يۇمۇلاق شەھەر كۆلی قەشقەر شەھرنڭ غەربي چېتدە خۇددی ئاسماننڭ بر پارچسدەكلا كۆكرپ تۇراتتی. كۆلنڭ تۆت ئەتراپدا چوكانتال بولغان سۆگەت ۋە پوتلا تاشلاپ ياپراق چقرشقا باشلغان تېرەكلەر باهار شاملدا شلدرلاپ ئغاڭشيتتی.

يۇملاق شەھەر كۆلی قەشقەر شەھردكی چوڭ كۆللەرنڭ بری هېسابلناتتی. ئۇنڭ شمالی تەرپدە برقانچە ساماۋارخانا بار ئدی، بۇ ساماۋارخانلارنڭ بەزلری ئوچۇقچلقتا بولۇپ، پەقەت قازان ئېسلغان ئوچاق بلەن قاچا - قومۇچ قويۇلغان شرەلەرنڭ ئۇستی چەللە باراڭ قلپ قويۇلغان. كشلەرنڭ سەكدەپ ئولتۇرۇشی ئۈچۈن كارۋاتلار كۆل ئچگە يېرم - ياتا قويۇلۇپ، قوزۇقلار بلەن چڭ ئورنتلغاچ مدر - سدر قلمايتتی. كارۋات ئۇستگە گۈللۈك كگز، شرداق، گلەم سېلنغانىدی. يەنە بر قسم ساماۋارخانلاردا مېهمانلارنی كۈتدغان ئايرم ئۆيدن تاشقری مەنزەر — مېهمانخانلارمۇ، كۆل بويغا ئورۇنلاشتۇرۇل-

غان كارۋاتلارمۇ بار ئىدى. ئەتىگەندىن كەچكىچە كۆل بويىدىن ئادەم ئۈزۈلمەيتتى. ساماۋارخانىلاردا راۋاب، دۇتارنىڭ مۇڭلۇق ساداسى دائىم ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ئەتىگەنكى شەپەق كۆلنى ھال رەڭ تۈسكە كىرگۈزەتتى. ئۈپۈق قىزىرىپ كۈن چىقىشقا باشلىغاندا كۆلدە سانسىز نۇر تامچىلىرى جۇلالىنىپ كۆزگە ئاجايىپ كۆرۈنەتتى. ئاپتاپ كۆلنىڭ شەرق تەرىپىگە ئۆتكەندە ئونبەش - ئون ئالتە ياشلارغا كىرگەن بىر قىز چېلەك كۆتۈرۈپ سۇغا چىقتى.

— ئاداش سايىم ئاۋۇ قاراچاچلىق قىزنى كۆردۈڭمۇ؟ — دېدى، گۈللۈك شاپاق دوپپىسىنى قىستۇرۇپ چېكىسىگە كىيىۋالغان ئاق - سېرىق بىر يىگىت، پىيالىدىكى چاينى داستىخاننىڭ ئۈستىگە قويۇپ، — يېنىمدىن ئۆتۈپ كېتىپ قاپتۇ، بولمىسا ئايدەك چىرايىغا بىر قارىۋالاتتۇق - دە!

— ھە، كۆردۈم، — جاۋاب بەردى كارىۋاتقا يۆلىنىپ ئولتۇرغان دىققىماقىنا كەلگەن سوغۇق چىراي يىگىت.

— چېچى قىرىق بىر ئۆرۈم بولسا كېرەك، ھە! — دېدى قىزغا ئىشكىلىپ قالغان ئاق - سېرىق يىگىت.

— ساناپ باقتىڭمۇ بالام؟ — ياشنىپ قالغان ئاقساقال بوۋاي سۆز قاتتى.

— ساناپ باقمىسامۇ كۆرۈنۈپ تۇرمامدۇ؟

بوۋاي كۈلۈپ قويۇپ ئۈنچىقمىدى، قىز يەردىن كۆزىنى ئالماي ئىككى چېلەك ئېلىنغان بالداقنى مۈرىسىدە كۆتۈرۈپ كۆلنى ياقىلاپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ تۇم قارا تال - تال ئۆرۈم چاچلىرى كۆك ئەتلەس كۆڭلىكىنىڭ ئارقا ئېتىكىنى سەل كۆتۈرۈپ تۇرغان ساغرىسىنى يېپىپ تېقىملىرىغا تېگەتتى. ھەربىر قەدەم تاشلىغاندا قارا چاچلىرى يېيىلىپ - يىغىلاتتى. قارا مەخمەل جىلىتكە قىسىپ تۇرغان قىزنىڭ بېلى بىر تۇتاملا

كۆرۈنەتتى. ئۇ سۇ ئالدىغان يەرگە يېتىپ كەلدى، بىر نەچچە ئەپكەش چېلەكلىرىنى كۆلگە چۆكتۈرۈپ سۇ ئېلىۋاتاتتى. قىز كۈتۈپ تۇردى.

بۇ قىز يۇمىلاق شەھەر كۆلبېشى مەھەللىسىدىكى ئاتچى مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ كەنجى قىزى نۇرنىسا ئىدى. ئۇ داڭقى چىققان موللا ئايال بۇۋى نادىرە خېنىمدا ئوقۇپ «سوپى ئاللايار» نى تۈگەتكەندە ئوقۇشتىن توختىغانىدى. نۇرنىسا ئوقۇشتىن توختىغان بولسىمۇ، كىتابنى تاشلىمىدى، دادىسى ساقلاۋاتقان «چاھار دەرۋىش»، «خەمسە»، «كەلىلە دىمنە» قاتارلىق كىتابلارنى دائىم ئوقۇيتتى، بولۇپمۇ «چاھاردىۋان»نى قولدىن چۈشۈرمەيتتى، بۇ دىۋاندىكى ئۆزىگە ياققان غەزەللەرنى يادلىۋالغانىدى، ئىچى پۇشقاندا ئۆزىمۇ باشقىلارغا كۆرسەتمەي بېيىت، غەزەللەرنى يازاتتى.

ئاچىسى گۈلسۇم ئۆتكەن يىلى يازدا ياتلىق قىلىنىپ كەتكەچ، ئۇنىڭ ئاكا ياكى ئىنىسى بولمىغاچقا ئۆيگە سۇ توشۇش ئۇنىڭ زىممىسىگە چۈشكەنىدى. قىزلىرىغا ئامراق ئانىسى ھەجەرخانىنىڭ ئۇلارنى يىراق — يېقىنغا ئىشقا بۇيرۇشقا كۆزى قىيمايتتى. ئىلاجسىزلىقتىن ئۆزى ئىشىك ئالدىدا قاراپ تۇرۇپ نۇرنىسانى سۇغا ئەۋەتەتتى، سەللا كېچىكىپ قالسا ئالدىغا باراتتى.

مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستام چوڭ قىزى گۈلسۈمنى ياتلىق قىلىپ ئۇزاق ئۆتمەي ساقسىز بولۇپ قالغانىدى. تام قوپۇرۇش، ئۆي سۇۋاش، ناۋاغا گۈللۈك نەقىش ئويۇش بىلەن ئوتتۇز يىلنى ئۆتكۈزگەن بۇ ئۇستام ئەللىكتىن ھالقىغانىدى. كېچىلىرى يۆرىكى سانجىپ ئاغرىيتتى، بەزەن ۋاي — ۋايلاپ تۇرۇپ كەت-كەندە، قىزى نۇرنىسا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ دادىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ تومۇرلىرى كۆپۈپ قالغان چېكىسىنى سىلايتتى. مەگزىنى — مەگزىگە يېقىپ ئۇلۇغ — كىچىك تىنىپ، «خۇدايىم

دادامنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا» دەپ كۆز يېشى قىلاتتى. «دادە-
سىغا نېمانچە ئامراقتۇ» دەيتتى ھەجەرخان مەستلىكى كېلىپ.

مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستام يالغۇز ئوغۇل بولغاچ ئاتىسى-
نىڭ ھۈنىرىگە ئۆزى ۋارىسلىق قىلغانىدى، «بىر ئوغلۇم بول-
غان بولسا، ھۈنىرىمگە ۋارىسلىق قىلىپ ھەمشىرىلىرىگە سايە-
ۋەن بولغان بولاتتى» دەپ دائىم ئارمان قىلاتتى.

ئېغىر جىسمانىي ئەمگەك، زىل، ئىنچىكە ئىش مۇھەممەت
ئاخۇن ئۇستامنى ئاخىر ئورۇندا ياتقۇزۇپ قويدى. ھەمىشە
«قانداق كۈن كۆرسەك تەڭ كۆرىمىز، ئۆلسەك تەڭ
ئۆلىمىز» دەپ كەلگەن ھەجەرخان ئېرىنى كۆرسەتمىگەن تېپ-
ۋىپ، ياقتۇرمىغان رەمچى، ئوقۇتمىغان داخان قالمىدى، ئەجەل
يېتىپ كەلگەنىكەن، مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستام كۆزىنىڭ بىر
ئەتىسىگىنى ئورنىدا يانتۇ ئولتۇرۇپ، ھەجەرخان ۋە قىزلىرىغا
سەھەردە كۆرگەن چۈشىنى ئېيتىپ بەردى، ئۆزىنىڭ خېلى ياخ-
شى بولۇپ قالغانلىقىنى دەپ، قاينىتىلغان بىر پىيالە سۈتكە
ئازراق نان چىلاپ ئىچتى. بىر ھەپتىدىن بېرى تاماقتىن قال-
غان دادىسىنىڭ سۈتكە ئوبدانلا نان چىلاپ ئىچكىنىنى كۆرگەن
نۇرنىسا بەك خۇشال بولۇپ كەتتى، ئارىلىقتا بىرنەچچە مىنۇت
ئۆتمەي مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستام سۆزلەپ ئولتۇرۇپ بىر يېنىغا
قىيسىيىپ قالدى، بېشىدا ئولتۇرغان ھەجەرخان: «دادىسى نېمە
بولدىلا، ياتامىلا؟ ئوڭلاپ ياتقۇزۇپ قوياي» دەپ بېشىنى ياس-
تۇققا ئېلىشىغا، مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ ۋوۋۇزلىرى
لىپ - لىپ قىلىپ ئېگىكى چۈشۈپ كەتتى، پۇتلىرى ئۇزۇن
سوزۇلۇپ، قاپىقى تارتىلىپ تورۇسقا تىكىلگەن نۇرسىز كۆزلىرى-
دىن سارغايغان ئىككى تامچە سۈزۈك ياش سىرغىيىپ كەتكەن
مەڭزىگە ئېقىپ چۈشتى...

مۇھەممەت ئاخۇننىڭ ئۇستىگە ئۆزىنى تاشلاپ يىغلاشقا

باشلىغان ئانىسىغا قاراپ: «دادام ئۆلۈپ كەتتىمۇ، نېمە؟» دەپ ئورقۇپ كەتكەن نۇرنىسانىڭ رەڭگى ئاقىرىپ كەتتى. گۈلسۈمخانىمۇ ئالەمدىن ئۆتكەن دادىسىغا تەلمۈرۈپ يىغلاشقا باشلىدى.

× × ×

شۇ تاپتا ئاتىسىنى ئويلاپ كۆپكۆك تىنىق كۆلگە قاراپ تۇرغان نۇرنىسا شاپاق دوپپا كىيگەن، ئاق سېرىق يىگىتنىڭ چايخانا تەرەپتىن ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى نەدىنمۇ بىلسۇن؟ بېشىغا كونىراپ كەتكەن يېكسار تۇمىقى كىيىۋالغان، ساقال - بۇرۇت بېسىپ كەتكەن يۈزىدىن ياش قىرلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان ئەپكەش سۇ توشۇۋاتقان چېلەكلەرنى كۆتۈرۈپ كەتكەندىن كېيىن نۇرنىسا چېلەكنىڭ بىرىنى كۆلگە سالدى، ئۇ ئېڭىشكەندە تال - تال ئۆرۈم چاچلىرى ئىككى كۆكسىنىڭ ئۈستىنى يېپىپ ئالدىغا چۈشتى، شۇ چاغدا:

— خېنىم چېلەكلىرىنى بەرسىلە، سۇنى مەن ئېلىپ بېرەي، — دېگەن خىرقىراق بىر ئاۋاز بىلەن تەڭلا، بىر ياغاق قول ئۇنىڭ بىلەزۈكى پارقىراپ تۇرغان بىلىكىدىن تۇتتى.

— ئو - ۋۇش! ئۆتكىنە نېرى! سۇنى ئۆزۈم ئالالايمەن! — نۇرنىسا ئاچچىقى بىلەن توۋلاپ جەينىكىنى بىر سىلكىۋىدى ھېلىقى يىگىتنىڭ ئېڭىكىگە جاققىدە تەگدى.

— خېنىم بىزدەك يىگىتنى گۈل قىلىپ باشلىرىغا قىسۋېلىشنىڭ ئورنىغا سىلكىۋاتىلىغۇ!

نۇرنىسا گەپ قىلماي سۇغا تولغان چېلەكنى كۆتۈرۈپ ئېلىپ يەرگە قويۇپ، ئىككىنچى چېلەكنى سۇغا سالدى. ھازىر

ئۇنىڭ سۈزۈك ئاق چىرايى شەلپەردەك قىزىرىپ، كۆزلىرىدە غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتكەنىدى.

— ئۆت نېرى، يولۇمنى توسماي، بالداق بىلەن بېشىڭنى يېرىۋەتمەي يەنە!

— خېنىم بالداق بىلەن ئەمەس، ئاشۇ پاختىدەك يۇمشاق قوللىرى بىلەن مەيدەمگە ئۇرسىلا.

— يولنى بوشات، لۈكچەك! — دەپ ئاچچىقى بىلەن بالداقنى ئېگىز كۆتۈرگەن نۇرنىسا يېنىدىلا توختىغان ئاتلىق كىشىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قالدى.

— ھە، خانقىز، سۆلىرىنى ئېلىپ ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىۋەرسىلە، بۇ خۇمسىنىڭ ئەدىبىنى ئۆزۈم بېرىمەن!

ئۇ ئادەم ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپلا يىگىتنى شاپىلاق بىلەن بىرنى سالدى.

— مانا ساڭا دەيۈز! نوچى بولساڭ يېتىم قىزنىڭ ئالدىنى توسماي، ماڭا مۇشت ئېتىپ باققىنا قېنى!

چاڭگىدە تەگكەن كاچاتتىن يۈزى ئوتتەك يېنىپ كەتكەن يىگىت بىر ئايلىنىپلا ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرغان كىشىگە مۇشت ئاتتى، مۇشت ئۇ كىشىنىڭ تارغىقىغا تەگدى، ئىككىنچى قېتىم مۇشت ئاتقىچە سۆڭگىگە تەگكەن پەشۋا ئۇنى دۈم چۈشۈردى.

كېتىۋېتىپ ئارقىسىغا قورقۇمسىراپ قارىغان نۇرنىسا توپىغا مىلىنىپ ياتقان يىگىت بىلەن ئاتنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ تۇرغان بۇرۇتلۇق كىشىنى كۆردى.

— ئىككىنچى قېتىم يەنە مۇشۇ قىزغا ئىپلاس ئاغزىڭدىن شالا چاچىدىغان بولساڭ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن! ئۇقتۇڭمۇ لامزەللە! — دەپ بازغاندەك مۇشتىنى ئېگىز كۆتۈرگەن ئۇ كىشىنى ئولاشقان ئادەملەر توسۇۋالدى، ئۇلار:

— سالاھىدىن ئاخۇن، خاپا بولمىسىلا، پوقنى چالما

ئاتسا يۈزگە چاچرايدۇ، — دېيىشىپ ئاتلىق كىشىنى ساماۋار-
خانا تەرەپكە ئېلىپ كەتتى، يەنە بىر نەچچە كىشى:
— ساۋۇتتۇم تۇرسىلا، يىگىت دېگەن ئۆزىنى دەڭسەپ
يېقىپ كىشىگە چېقىلىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزلىرىنى چاغلاپ
ئاندىن قىزلارغا سۆز قىلسىلا جۇمۇ! — دەپ ئۇنى يەنە بىر
ساماۋارخانىغا ئېلىپ ماڭدى. «خەپ، سەندىن ئەنتىمنى ئالماي-
دىغان بولسام ساۋۇت دېگەن ئېتىمنى يۆتكىۋېتىمەن» — دېدى
ساۋۇتتۇم بۇرنىدىن ئېقىۋاتقان قاننى سۈرتۈپ تۇرۇپ.

× × ×

سالاھىدىن ئاخۇن ئەسلىدە قەشقەرنىڭ ئاۋات يېزىسى
بەشكېرەمنىڭ بېگى ھېلىم باياجىمنىڭ يالغۇز ئوغلى ئىدى.
ئون يىل بەگلىك دەۋرىنى سۈرگەن ھېلىم باياجىم سالاھىدىن
تۇغۇلغاندا بەگلىكتىن چۈشۈپ ئادەتتىكى پۇقرا بولۇپ قالدى.
ئوغلۇمنىڭ ئايىغى ياراشمىدى دەپ قارىغان باي سالاھىدىنغا
«ئوغلۇم ماۋۇنى يېگىن، مانى ئوينىغىن» دەپ ئەقەللىسى بىر
تۇخۇم ياكى بىرەر ئويۇنچۇقنى ئېلىپ كىرگەنلىكىنى ئانىسى
كۆرمىگەن. دائىم سالاھىدىنغا «ئەنجۈرنى قالايمىقان ئۈزمە،
ئاتارنى ئالما، ئۈزۈمگە قول تەگكۈزمە» دەپ ئاگاھلاندۇراتتى.
كۈندىن - كۈنگە چوڭ بولۇۋاتقان سالاھىدىن بۇنداق چاغلاردا
دادىسىغا بىر قارىۋېتىپ، ئاندىن گەپ قىلماي دادىسى ئۆيدە
بولسا ھويلىغا چىقىپ كېتەتتى، ھويلىدا بولسا ئۆيگە كىرىپ
كېتەتتى. يەتتە يېشىدىن تارتىپ كونا مەكتەپتە ئوقۇپ «ئاتا
رازى، خۇدا رازى» دېگەن سۆز دىلىغا سىڭىپ كەتكەن سالاھى-
دىن ئانىسى زەينەپخاننى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. شۇڭا ئانى-
سىدىن باشقا كىشىگە ئاز گەپ قىلاتتى. سالاھىدىن ئون

سەككىز ياشقا كىرگەندە يۈز بەرگەن مۇنداق بىر ۋەقە ئۇنىڭ
ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلىشىغا سەۋەب بولدى.

كەچ كۈز مەزگىلى ئىدى. بىر كۈنى ناماز دىگەردىن كەچ
بىر دېھقان سەككىز ئېشەككە ئارتىلغان سەككىز تاغار ئۇننى
قورۇغا ئېلىپ كىردى.

— ھە، قۇربان ئاخۇن ئۆزى - زە، ئۇن ئېلىپ كەلدىڭمۇ؟! —
دېدى ھېلىم باياجىم ياقىسى ياغلىشىپ سىدام بولۇپ كەتكەن
چىبەرقۇت كەمزۇلىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئېتىپ تۇرۇپ.

— خوش باياجىم، — ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ
سالام بەردى دېھقان.

— قانچىلىك؟

— خوش. بىر مىڭ ئالتە يۈز جىڭ.

— ئۆزى - زە، گەدىنىڭدىكى ئاشلىقنىڭ ھەممىسى مۇشۇما؟

— خوش، بۇ يىل ئۆستەڭگە سەل كېلىپ، تۈگمەننىڭ
كۆيلىسى تىنىپ كەتكەنىدى، بىرنەچچە كۈن كولىدۇق، سۇنۇپ
كەتكەن چاقپەلەكنى ياساتتىم، تۈگمەن تېشىنى ئوڭلاتتىم. خوش،
بىر قېتىم ئەمەس، بىرنەچچە قېتىم شۇنداق بولدى. خوش،
ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆستەڭگە بىر ئايدەك سۇ كەلمىدى. قاپقىغا
ھاشارغىمۇ باردۇق باي ئوجام...

— توختا. خوش - خوش دەۋەرمەي گەپىڭنى نان تېگىدىـ
غان يېرىنى قىلمامسەن؟ ئۆزى - زە، باشقا ئىشلىرىڭ بىلەن
مېنىڭ كارىم يوق. مەن ئىككى مىڭ جىڭ ئاشلىق ئىجارىگە
بەرگەن، بىر جىڭ كەم بولسا بولمايدۇ، — دېدى باي.

— خوش، ئىلتىپات قىلسىلا بېگىم، — ئاقىرىشقا باشلىـ
غان ساقىلىنى تىترىتىپ تۇرۇپ يېلىندى دېھقان، — خوش،
ھېزدىن كەم ئالسىلا، خۇدايىم سىلىگە ئارتتۇرۇپ بېرەر ئىنشائاللا.

— ئۆزى - زە، بولدى سۆزلىمە! بىر جىڭ كەم بولسا

ئالماي قويمايمەن.

باياجىنىڭ گەپ يېمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن دېھقان:

— خوش، بۇ ئۇننى جىڭلىۋالسىلا باياجىم، — دېدى تارتىنىپ تۇرماي.

باياجىم ئۆي خىزمەتچىسىنى چاقىرىپ ئامباردىكى جىڭنى ئالدۇرۇپ چىقتى.

— ئۆزى - زە، تارتىپ كۆرەيلى، بىر جىڭ ئۇياق، بىر جىڭ بۇياق بولۇپ كەتمىسۇن

— خوش، جىڭ دېگەن ئۆزى لىللا نەرسە، خوش، ئۇنىڭغا ئادەم ھىيلە ئىشلەتمىسىلا بىر جىڭ ئەمەس بىر مىسقالمۇ ئۇياق - بۇياق بولمايدۇ، — دېدى دېھقان.

— ئۆزى - زە، مېنى جىڭغا ھىيلە ئىشلىتىدۇ دەپ ئويلامسەن؟ ۋارقىرىدى باياجىم

— خوش، ئۆزلىرىنى ئۇنداق قىلار دەپ ھەرگىز ئويلىمايمەن باياجىم، — دېدى دېھقان جىڭنىڭ ئىلمىكىنى بالداقتا ئۆتكۈزۈپ تۇرۇپ ۋە خىزمەتكار بىلەن بالداقنى دولىسىغا ئېلىپ كۆتۈردى.

— تاھىر ئاخۇن، ئۆزى - زە، بىرمىڭ ئالتە يۈز جىڭ دەۋاتاتتىڭ، ئاران بىرمىڭ تۆت يۈز ئاتمىش ئۈچ جىڭ كەلدىغۇ؟ — دېدى باياجىم قوشۇمىسىنى تۈرۈپ.

— خوش، باياجىم، مەن ئېغىر تارتىپ كەلگەنىدىم، ھەر نۆۋەت مۇشۇنداق كەم كېلىۋەرسە خۇدا راۋا كۆرەرمۇ؟ — دېھقان بىچارىلەرچە ئۇن تارتىپ باياجىمغا مۆلدۈرلەپ قارىدى.

— ئۆزى - زە، زادى نېمە دىمەكچىسەن؟ بۇنىڭغا رازى بولمىساڭ ئېلىپ كېتىپ ئىككى يۈز جىڭ ئۇننى سەق ئېلىپ كەلگىن.

— خوش، رەھىم قىلسىلا ھاجىم، مىڭ تەسلىكتە ئېلىپ

كىرگەن ئاشلىقنى زاۋال ۋاقتى بولغاندا قانداقمۇ ئېلىپ چىقىپ كېتىمەن. خوش، مەن يېقىن يەردىن كەلمىسەم.

دادا، — دېدى باياتىدىن بېرى قاراپ تۇرۇپ دېھقانغا ئىچى ئاغرىغان سالاھىدىن، — كەچ كىرىپ قالدى، ھازىرچە ئېلىپ كەلگەن ئۇننى قويۇپ كېتىپ، قالغان ئۇننى تەييار قىلىپ ئېلىپ كەلسە بولمامدۇ؟

— ئۆزى - زە، بالام، بۇنىڭغا ئارىلاشقۇچى بولما! داداڭنىڭ گېپىنى قىلماي، دېھقاننىڭ گېپىنى قىلىۋاتامسەنا! ئۆزى - زە، ماڭ ئۆيگە كىرىپ كەت!

— خوش باياجىم، كىچىك بالىغا ئۇنداق كايىمىسىلا، بىر ھەپتىگە قالماي ئۇننىڭ كېمىنى ئېلىپ كىرىپ تاپشۇراي، خوش، بۇ سۆزۈمگە خۇدا گۇۋاھ بولسۇن.

دېھقاندىن تىلخەت ئالغان باياجىم، ئۇنى يولغا سېلىپ قويۇپ ئۆيگە كىردى.

— ئانىسى، ئۆزى - زە، ماۋۇ بالىلىرىنىڭ بېشى يوغىناپ كېتىپتۇ. ئۆزى - زە، ئاتىسى نەرەپتە تۇرماي، خەقنىڭ گېپىنى قىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ، نەسىھەت قىلىپ قويۇڭلا.

— تاھىر ئاخۇن ئاكام بىر جىڭ كەم قالدۇرماي ئېلىپ كىرىمەن دېدىغۇ، دادا؟ مەن يامان گەپ قىلمىدىمغۇ!؟ سالاھىدىن بوغۇلۇپ سۆزلەپ يوكاندەك قىزىرىپ كەتتى.

— ما ھارمىنى قارا!؟ ئۆزى - زە، — يەنە ئاتاڭغا سۆز ياندۇرۇسەنا؟

ھېلىم باياجىم يۇگۇرۇپ كېل... سالاھىدىننىڭ قۇلىقىنى تۇتۇپ بۇرىدى.

— ئۆزى - زە، ھارامزادە، ھەممە نەرسە ئالدىڭدا تېشىپ - تېشىپ تۇرغاچ ئۆيگە پاتماي قېلىۋاتامسەن - ھە؟ ھۇ، ھارام تاماق! قېنى بۇگۈن كېچە تاشقىرىدا تۈنەپ باق، شۇ

چاغدا قەدىرىمگە يېتىسەن!

ئۇ سالاھىددىننى قولىقىدىن تۇتۇپ سۆرىگەن پېتى كوچىغا ئېلىپ چىقىپ قاتتىق ئىتتىرىۋەتتى ۋە ئىشىكنى جالاق قىلىپ قاتتىق ياپتى.

× × ×

سالاھىددىن شۇ كۈنى كەچ ھېيتگاھ جامەسىنىڭ گۈمبىزىنى يوتقان، قاتتىق سۇپىسىنى كۆرپە قىلىپ تاڭ ئاتقۇزدى. ئۇ ئۆيگە كىرمەي، نەچچە كۈنگىچە شەھەردە ئاچ - توق ئايلىنىپ يۈردى. ئاخىر ئىشەكچىلەرگە قوشۇلۇپ تاغ ئارقىسىغا چىقىپ كەتتى.

سەككىز يىلدىن كېيىن سالاھىددىن قايتىپ كەلدى. ئۇ، ئۇستىخان سۆرۈپ، گەۋدىلىك بىر ئادەم بولۇپ قالغاچ، كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغان دادىسى تونۇيالماي قالدى. سالاھىددىن تونۇشلۇق بەرگەندە، دادىسى ئۇنىڭغا يېپىشىپ بوقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. باياجىم بىخىللىق، قاتتىقلىق تىلىۋەرگەچكە ئۆيدىكى ئەر - خوتۇن خىزمەتكارلارمۇ ئۆيىنى تاشلاپ كەتكەنىدى. باياجىم:

— ئۆزى - زە، بالام، جېنىم تۇمشۇققا يەتكەندە يېتىپ كەپسەن، ئاناڭ قازا تېپىپ، مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىم. ئالغان خوتۇنمۇ ئۆزى - زە، ئاناڭدەك چىقمىدى، — دەپ ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلغاندەك بولۇپ قاتتىق يۆتىلىپ كەتتى. سالاھىددىن بوسۇغىدىن قەدىمىنى ئۆيگە ئېلىپلا، دادىسىنىڭ يېنىدا ئاق بوسىلاقىنا جۇۋاننىڭ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قالغاندا، ئۇ جۇۋان ناتونۇش ئادەمنىڭ ئىسىپ كىرىپ كېلىۋاتقىنىدىن ئەجەبلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ يان ئۆيگە كىرىپ كەتكەنىدى.

«ھە، دادام ئالغان خوتۇن مۇشۇ ئوخشىمامدۇ؟ ئىسىت ئانام...» دەپ ئويلىغان سالاھىدىن لېۋىنى چىشلەپ، دادىسىغا جاۋابمۇ بەرمەي ئورنىدىن تۇردى - دە، يان ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بايىقى چوكان ئەينەككە قارىغان ھالدا كىچىك موچېن بىلەن يۈزىدىكى تۈكلەرنى تېرىپ ئولتۇراتتى. ئۆينىڭ تەكچىلىرىنى چاڭ بېسىپ كەتكەن، يەرگە سېلىقلىق گىلەم، كىگىزدىن توپا ئۆرلەپ تۇراتتى.

— خېنىم، مەن ھېلىم باياجىمنىڭ ئوغلى بولىمەن، ئەمدى سىلىنىڭ بۇ ئۆيدە ئولتۇرۇشلىرى ھاجەتسىز، ئاتا - ئانىلىرىنىڭ يېنىغا كېتىپ تۇرسىلا.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۈلۈمسىرەپ تۇرغان جۇۋاننىڭ چىرايى ئۆڭدى:

— مەنچۇ بەش يىلدىن بۇيان كېسەل كۆرپىسى دادىلىرىنى بېقىپ كېلىۋاتىمەن. ئەمدىلا كېلىپ نېمە دەيلا؟ قوۋۇرغامنى ئۇنچىۋالا ئەگىسىلە!

جۇۋان ئىككى قولىنى بەل پۈرمە ئەنگىلىشىن كۆڭلىكى قىسىپ تۇرغان بېلىگە تىرەپ سالاھىدىننىڭ ئالدىغا دىۋەيلەپ كەلدى:

— چىق ئۆيدىن، مېنى دېسەڭ قازىخانىغا بېرىپ ئەرز قىل! يەنە گەپ ياندۇرىدىغان بولساڭ قوۋۇرغاڭ سۇنۇپ كېتىدۇ، تولا ۋايسىما!

سالاھىدىن ئىشىك يېنىدىكى ئاسقۇچقا ئېسىقلىق تۇرغان قامچىنى قولىغا ئالدى.

— خوجام، مەن قوغلاپ چىقارغۇدەك يامان خوتۇن ئەمەسمەن. ئويلىنىپراق ئىش كۆرسىلە، كېيىن پۇشايمان قىلىپ قالالمىسىكەن، — دېدى جۇۋان دەرھال چىرايىنى ئۆزگەرتىپ ۋە سالاھىدىنغا تەبەسسۇم بىلەن تىكىلىپ.

— ياخشىلىقچە ھازىرلا كەت. بولمىسا تېنىڭنى مازدەك قىتىپ تاشلايمەن!

— ۋاي ئۆلدۈم، ۋاي توۋا! — جۇۋان تۇۋلىغىنىچە ساندۇقنى ئاچتى. چوڭ ئىككى بوپىنى ئېلىپ، بىر قىلىپ ئوراپ كۆتۈرگىنىچە ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا چىققان سالاھىدىن دادىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئانىسىنى ئەسلەپ ئۈن سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى.

— ئاھ ئانام، قايدىسەن ئانام! يۈزۈڭنى كۆرەلمىدىم ئانام، خىزمىتىڭنى قىلالمىدىم ئانام، ئاھ ئانام! ۋاي ئانام!

ھېلىم باياجىنىڭ سارغىيىپ قالغان يۈزىدىنمۇ ياش تۆكۈلدى.

— بالام، سەۋرى قىلغىن، ئۆزى - زە، ئاناڭ رەھمەتلىك ياخشى خوتۇن ئىدى. قايداق قىلىمىز، — ھېلىم باياجىم ئوغلىغا شۇ سۆزلەرنى ئەستە قىلىپ جىمىپ قالدى. ئۇ خوتۇننى ئوغلىنىڭ ھەيدەپ چىقىرىۋەتكەنلىكىنى تۈيۈپ ياتقانىدى.

ھېلىم باياجىم سالاھىدىننىڭ ئانىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قىرقىنى ئۆتكۈزۈپلا شۇ جۇۋاننى ئالغانىدى. ياش جۇۋاننىڭ ناز - كەرەشمىسى بارا - بارا باياجىمنى ھالىدىن كەتكۈزدى، ئۆي - بىساتلىرىدىن ئايرىدى. بۇ جۇۋان ھېلىم باياجىمنىڭ ئائىلىسىدىكى ئېرىق مالدىن تارتىپ، ئۆي - سەرەمجانلىرىغىچە كۆزىگە ياخشى كۆرۈنگەنلىكى نەرسىنى ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىگە توشۇپ، ئۆي، ھويلا - ئارامنى قۇرۇقداپ قويىدى. بۇ ھەقتە باياجىم ئېغىز ئاچاي دېگىچە ئۇ خوتۇن مىڭ خىل ھىيلە - مىكىر، ھەر خىل قۇۋۇلۇق - شۇملۇقلارنى ئىشلىتىپ، باياجىمنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ كەلدى. شۇڭا ھازىر باياجىم ياش خوتۇننى تۇتۇۋېلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى. يىغقان مال - دۇنياسىنىڭ راھەت - پاراغىتىنى قوشنا - قولۇم،

دوست ـ يار، ئاغىنىلىرى تۆگۈل ئۆزىنىڭ خوتۇن ـ بالىسىغىمۇ قىلچە كۆرسەتمىگەن، ھەتتا ئۆزىمۇ كۆرمىگەن بايىاجىسىم، ئەنە شۇ ياش چوكاننىڭ مالىيىغا، ئۇنىڭ ئامبارچىسىغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى بىلىپ يەتكەندە، كېسەل بولۇپ ھالىدىن كېتىپ قالغانىدى. كېسەل چىقىپ كەتكەن ھېلىم باياجىمنىڭ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، ياڭاقى سۆڭەكلىرى بۆرتۈپ چىقىپ، ئېڭەكى ئۇچلۇ- نۇپ قالغانىدى، ئۇ ھاسراپ تىناتتى. زەئىپلىكتىن تېنىنى سىدىرلىتىشقىمۇ ماغدۇرى يەتمەيتتى. ئۇ ئوغلىنى كۆرۈپ بىر ھەپتە شۇنداق شوك ھالىچە يېتىپ ئوغلىنىڭ قولىدا جان ئۈزدى.

سالاھىدىن ئاتىسى ئۆلگەندىن كېيىن ئەرز قىلغان ئۆگەي ئانىسىنىڭ ھەققى ـ مېھرىنى تولۇق بەردى. ئادەم دېگەن ئاجايىپ بولىدىكەن. ئۆگەي ئانا بولغۇچى مەريەمخان ھەققىنى خالىغانچە ئالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئۆگەي ئوغلى گۈلدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. يات ـ يات غىزا ئېلىپ كېلىپ سالاھىدىننىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان بولۇپ قالدى. بەزىدە خۇپتەندىن كېيىن ئاش كۆتۈرۈپ كېلىپ كەتكۈسى كەلمەي، تەستە يۈرۈپ يۈتكەپ ئارقىسىغا نەچچە قاراپ، تولا تەكەللۇپ بىلەن ئۈزايت- تى. سالاھىدىن ئۆگەي ئانىسىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىۋالدى. بىر كۈنى خۇپتەن نامىزىدىن قايتقان سالاھىدىن كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ تىكىلىپ تۇرغان ئۆگەي ئانىسىنى:

— ئەمدى رەھمەت، مۇشۇنچىلىك بولسا كۇپايە قىلار، خۇدايىم جېنى بار بەندىسىنى ئاش ـ تاماقسىز قويمايدۇ. يەنە تاماق ئېلىپ كېلىپ بوسۇغامغا يۈتلىشىپ يىقىلىپ چۈشسىلە قوپالماي قالىلا خېنىم. بىز بىر ـ بىرىمىزگە نامەھرەم بولىمىز، ئەمدى كەلمىسىلە، دەپ يولغا سالدى. شۇ كۈندىن باشلاپ مەريەمخان بۇ ئۆيگە ئاياغ باسماس بولدى. سالاھىدىن بولسا دادىسىنىڭ ئەنجان كوچىسىدىكى چوڭ دۇكىنىنى ئاچتى. سالاھى-

دىن تېخى ئۆيلەنمىگەن، ئەمما ئۆيلىنىش ۋاقتى ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەن يىگىت ئىدى. ئۇ ئاتىسى ۋاپات بولۇپ ئىككى يىل ئۆتكىچە مەھەللىدە خېلى ئابروي تېپىپ قالدى. ئۇرۇق-تۇغقانلىرى ئۆيلىنىش ھەققىدە بىرقانچە قېتىم مەسلىھەت بېرىپ، بىرمۇنچە لايىقلارنى كۆرسەتكەن بولسىمۇ، بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يۈرۈۋەردى.

بۈگۈن سەھەردىكى بىر ئاغىنىسىنىڭ يېنىغا سەيلىگە چىقىپ قايتىپ كىرگەن سالاھىدىن كۆل بويىدا نۇرنىسا قىزنى ئىزا-ئاھانەتتىن قۇتۇلدۇرۇپ، خالايىق ئالدىدا ساۋۇتۇمنى يەرگە قاراتتى... ئىشىك ئالدىدا قىزنى كۈتۈپ تۇرغان ھەجەرخان:

— بالام نۇرنىسا، ئەجەب يوقاپ كەتتىڭغۇ، سەن كەلمىگەنسىرى ئىچىم تىتىلداپ، ھېلى ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، ھېلى ئۆيگە كىرىپ بەكمۇ ئەنسىرەپ كەتتىم، — دەپ قىزىنىڭ قولىدىن چېلەكنى ئېلىپ، ئىككى چامداپلا «غەلىتە بولۇپ كېتىپ بارىمەنا» دەپ چېلەكنى قويۇپ ئولتۇرۇپ قالدى. نۇرنىسا «جېنىم ئانا» دەپ تىۋۋلغىنىچە كېلىپ ئانىسىنىڭ سېرىق سەبدەدەك سارغىيىپ كېتىۋاتقان چىرايىغا قاراپ ئەنسىرەپ قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزدى ۋە ئاستا ماڭدۇرۇپ ھويلىغا ئېلىپ كىرىپ، پېشايۋانغا كۆرپە سېلىپ ياتقۇزدى. ئاندىن كوچىدا قالغان ئىككى چېلەك سۇنى ئېلىپ كىردى. زاۋال ۋاقتى. غۇر-غۇر باھار شامىلى يېشىل ياپراقلىق ئۈجمە شاخلىرىنى شىلدىرلىتاتتى.

نۇرنىسا ئۆيگە كىرىپ قەلەم، دەۋەت، خوتەن قەغىزىدىن تىلىنغان بىر دەپتەرچىنى ئېلىپ چىقتى. چىرايىدىكى سېرىقلىق يوقىلىپ، خېلى ئوڭشىلىپ قالغان ئانىسىنىڭ يېنىدا ھومچىيىپ ئولتۇرغىنىچە يېزىشقا باشلىدى.

— زاۋال ۋاقتىدا نېمە يېزىۋاتىسەن بالام؟

— ھېچنېمە، — نۇرنىسا پىسسىگىدە كۈلۈپ قويۇپ يېزىپ ئۆچۈرۈپ، يېزىپ ئۆچۈرۈپ، توختىماي يېزىشنى داۋام قىلدى. ھويلىغا قاراڭغۇ چۈشتى، ھەجەرخان ئورنىدىن تۇرۇپ نامازشامغا تەھەرەت ئېلىشقا كىرىشتى، نۇرنىسا چىراغنى ياقتى، ئۇ يەنە يېزىشقا كىرىشتى. ئانىسى خۇپتەننى ئوقۇپ دۇئا قىلىپ بولغاندىلا قەلەمنى قويۇپ، يازغانلىرىنى ئىچىدە ئوقۇدى:

كۆزلىرى چۈشسە ئايالغا ئۆپكىسى كۆيگەن يىگىت،
كېچىدە كۆرۈپ قىرىنى قىز ساناپ يۈرگەن يىگىت.
بۇرنىغا مەينى ئىچىپ ئىزىپ ھەمىشە ئەقلىدىن،
ئوڭغا دەسسەپ، سولغا داجىپ كوچىدىن ئۆتكەن يىگىت.
بەڭ چېكىپ قايغاندا باش ئايدىڭنى دەريا دەپ بىلىپ —
سەكرىگەندە دۈم چۈشۈپ، يول ئۈزرە ياش تۆككەن يىگىت.
دوست دېگەي كۆرگەن كىشىنى، ھەتتا قۇچاقلار ئىتنىمۇ،
يۈزىدا تۆككەن ئورىغا بېشىچە چۆمگەن يىگىت.
كۆمۈلۈپ ئەل نەپرىتىگە، بەپ پۇشايمان ئۆمرىدە،
بىر قېتىم تۇغۇلسىمۇ مىڭبىر قېتىم ئۆلگەن يىگىت.

نۇرنىسا «ئۇھ» دەپ ئېغىر تىنىدى. ئۇنىڭ دەرد — ئەلەمى، غەم — قايغۇسى، ئارزۇ — ئارمىنى قەغەز بېتىگە تۆكۈلگەندە بىرئاز يېنىكلەپ قالاتتى. نۇرنىسا دەپتەر، قەلەم، دۇۋەتلىرىنى ئۆيگە ئەكىرىپ قويۇپ، ئانىسىغا ئورۇن سالدى. جايناماز ئۈستىدىن تۇرغان ھەجەرخان ئورۇنغا كېلىپ ياتتى ۋە ئاستا — ئاستا ئويغا پاتتى...

كىشىلەر پېشىن ۋاقتىدا مەرھۇم مەھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ ئاق يوپۇق يېپىلغان جىنازىسىنى كۆتۈرۈپ ھويلىدىن ئېلىپ چىقىپ كەتكەندە، ھەجەرخان كەچكىچە ياشاشقا

كۆزى يەتمىگەنىدى. مانا قىشمۇ ئۆتۈپ باھار كەلدى، ھەجەرخان تېخىچە ھايات ئىدى. ئۆزىنى قەدىناسىنىڭ قەبرىسىگە ئۆرۈپ، قار - يامغۇر يىغلاپ قانچە - قانچە قېتىم مۇناجات قىلغان بولسىمۇ ياشاۋاتاتتى. يېقىندىن بۇيان ئېرىنىڭ ئىچ ئاغرىقى، قىزلىرىنىڭ غېمىدە كۆكسى سانجىپ ئاغرىيدىغان بولۇپ قالدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ياشلىق چاغلىرى كەلدى.

× × ×

ھەجەرخان ياش ۋاقتىدا تىرناقتا توختايدىغان ساھىبجامال قىزلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇنىڭ ئاتىسى خام توقۇپ، سەرگەز بېسىپ جاھاندارچىلىق قىلاتتى، ئانىسى يىپ ئىگىرىپ، بوياق تەكشەپ ئېرىغا ياردەملىشەتتى، ئۇ ئالتە بالا تۇغقان بولسىمۇ پەقەت مۇشۇ بىر تاللا قىزى قاتارغا قوشۇلغانىدى. قالغان باللىرى چېچەكتە، قىزىلدا ئۆلۈپ كېتىشكەنىدى. «ئۇستا بولۇپ تونۇلۇشقا باشلىغان مۇھەممەتنىڭ ئاتا - ئانىسى ئەلچى كىرگۈزگەندە ھەجەرخاننىڭ ئاتا - ئانىسى قۇللۇق قىلىشىپ ماقۇل بولۇشتى، توي كۈنىدىن باشلاپلا ھەجەرخاننىڭ ئۆز ئېرىگە كۆڭلى چۈشۈپ، مېھرى - مۇھەببىتى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپ باردى. ئۇ كىچىك چېغىدىلا ئانىسىدىن دۇتار چېلىشنى ئۆگىنىۋالغاچقىمۇ، مۇھەممەت ئىشتىن ھېرىپ قايتقاندا تامىقىنى بېرىپ بولۇپ، دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ بېرەتتى. ئۇلار سەرگەزدىن زەدىۋال تۇتقان قۇتىدەك كىچىك مېھمانخانىدا كېچىنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزەتتى. كۈندۈزى بىر - بىرىگە قىيىسغان ھالدا ئايرىلىپ، دىدار كۆرۈشۈش ئىنتىزارلىقىدا بىتاقەت بولۇشاتتى. خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى ئىشتىن يانغان مۇھەممەتنىڭ

بەلبېغىغا يا سامسا، يا پىششىق گۆش تۈگۈگلۈك بولاتتى. ئۇنىڭغىمۇ يا تارىدەك سوزۇلغان لەغمەن، يا چاپچەك كېسىلگەن ئۈگرە، ياكى ھورى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان مانتا ئېلىپ تۇراتتى. بۇ ئەر-خوتۇن ھەرگىز بىر-بىرىگە قاتتىق-يىرىك گەپ-سۆز قىلمايتتى. مۇھەممەت ئاخۇن سىرتتىن كەلگەندە ھەجەرخان ئۇنىڭ توپا بولۇپ كەتكەن ئۇستىباشلىرىنى قېقىپ، يۈزلىرىنى سىلاپ كۈتۈۋالاتتى. ئېرىدىن زادى ئايرىلغۇسى كەلمەيتتى، شۇڭا «تەڭ ئۆلۈپ كەتسەك» دەپ ئارزۇ قىلاتتى. ھەجەرخاننىڭ چوڭ قىزى گۈلسۈم ئون ياشقا كىرگەندە دادىسى تۈگەپ كەتتى، ئارىدىن تۆت يىل ئۆتكەندە ئانىسى ۋاپات بولدى. بۇ ئارىلىقتا يەنە مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ ئاتا-ئانىسىمۇ بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئالەمدىن ئۆتتى. مۇھەممەت ئاخۇننىڭ ئىككى ئاچىسى، بىر ئاكا، ئۈچ ئۇكىسى بولغاچ ئاتا مىراس ئۆينى ئۇلارغا قالدۇرۇپ، ئۆزى ھەجەرخانغا ئاتا-ئانىسىدىن مىراس قالغان ئۆيگە كۆچۈپ كېلىۋالدى. شاگىرتلىرى بىلەن كونا ئۆينى چېقىپ چىرايلىق ئۆي، ھويلا ياسىۋالدى. مانا ئەمدى بولسا مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستىنىڭ ئۆزى يوق... ھەجەرخان مانا شۇلارنى ئويلاپ كۆز يېشى قىلدى.

بۈگۈن كەچ ھاۋا بۇزۇلدى. ئاسمان يۈزىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ، پېتىپ كېتىۋاتقان كۈننىڭ قىزغۇچ نۇرلىرىنى توسىۋالغاچ، پاتلا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. ھەجەرخاننىڭ كۆزلىرىگە ئۈجمە ياپراقلىرىمۇ قارا كۆرۈنۈشكە باشلىدى. «ئەۋەتمىسەممۇ بولۇپتىكەن، نۇرنىسا ئەجەب يېتىپ كەتتى. يا قۇدىلىرىم تاماققا تۇتۇۋالدىمىكىن؟»* ئويلاپ تۇرۇشىغا ھويلىنىڭ ئىشىكى غىچىلداپ ئېچىلدى. ھەجەرخاننىڭ كۆزى بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپ كەلگەن نۇرنىساغا، ئاندىن قىزى گۈلسۈمنىڭ قېيىن ئانىسىغا چۈشتى. ئۇ ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ ئايۋان سۇپىسىدىن

چەسكە چۈشۈپ هويلىغا چىقتى. قۇدسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ رومىلىنى ئالدى، ئاندىن يۈز يېقىپ كۆرۈشتى.

— ئەسسالام، بۈيان كېلىپلا پاتەم خېنىم، — دېدى هال سوراپ (ئۇ قۇدسىنىڭ ئىززىتىنى قىلىپ «خېنىم» دەپ ئاتايتتى).

— ئۆزلىرىنى سوراپ كېلىشىم، نۇرنىسا قىز بارمىخان بولسا بىخەۋەر ئولتۇرۇۋېرىدىكەنمىز، قانداقراق ئەھۋاللىرى ھەجەر خېنىم؟

— خۇداغا شۈكرى، بۈگۈن خېلى ياخشى بولۇپ قالدىم. تۈنۈگۈن ئۇشتۇمتۇتلا يۈرىكىم ئېغىپ قالغانىدى. ئۆيى ئىچى، باللار تىنچلىقتۇ؟ — دېدى ھەجەرخان قۇدسىنى تۆرگە باشلاپ، كۆرۈشمىگىلى ئىككى ھەپتە بولغان چوڭ قىزى گۈلسۈمنىڭ بېلىدىن قۇچاقلاپ مەڭزىگە سۆيۈپ قويىدى.

— بالام، بارغانسىرى كېلىشىڭ ئۈزۈلۈپ كېتىپ بارىدۇ. ساقسىز بولۇپ قالغان چېغىمدا پات - پات كېلىپ تۇرساڭ بولاتتى، — دېدى.

— مەنمۇ كۈن ئارىلاپ بېرىپ كەلسەمغۇ دەپ تۇرىمەن قۇدام، كېلىنىمىزنىڭ ئايىغى ئېغىر، — دېدى پاتەمخان ۋەلىدە قىزىرىپ كەتكەن گۈلسۈمگە بىر قارىۋېلىپ، ھەجەرخان پاتەمخاننىڭ قولىغا ئۆزى سۇ قۇيۇپ، داستىخاننىمۇ ئۆزى سالدى.

— بالام نۇرنىسا، پاتەم خېنىمغا ئوخشىتىپ ھالۋا ئېتىپ چىققىن، ئاندىن ئاچاڭ بىلەن ئىككىڭلار تاماق ئېتەرسىلەر، — دېدى.

قۇدسىنىڭ كەلگىنىگە خۇشال بولۇپ كەتكەن ھەجەرخان داستىخان ئۈستىگە مېزە، گېزەكنى قويىدى.

— ھازىر ئوبدانمەن، گۈشنى پېشىندىن كېيىنلا توغراپ قويغانىدىم. نۇرنىساڭمۇ تاماق ئېتىشكە قولى بارمىدى. كەچ

بولسىمۇ گۈلسۈمنى چاقىرىپ كەل، دەپ ئەۋەتكەنىدىم. ئۆزلىرى-نىڭ كېلىشىنى بىلگەن بولسام ئوبدان تەييارلىق قىلىپ تۇراتتىم. خۇدايىم كەلگەن قەدەملىرىگە بەرىكەت بەرسۇن، — دېدى ھەجەرخان.

— ئۆزلىرىگىمۇ خۇدايىم شىپالىق ئاتا قىلسۇن، — دېدى پاتەمخان ئۆزىدىن خېلىلا كىچىك بولغان ھەجەرخانغا سەپسېلىپ. ھەجەرخاننىڭ قاپاقلىرى ئولتۇرۇشۇپ، كۆزلىرى ئىچكىرىلەپ كەتكەنىدى. ئاقارغان چېكىسە چاچلىرى چىراغنىڭ غۇۋا يورۇقىدا تال - تال كۆرۈنۈپ تۇراتتى. «مۇسىبەت قۇدامنى ئېزىۋېتىپتۇ. ئىچ ئاغرىقى ياماندە، بولمىسا ئىككى مەڭزى ئال-مىدەك، نۆۋىتى كەلسە، چاڭ كەلتۈرۈپ ئۇسسۇل ئوينايدىغان سىلكەتلىك جۇۋان ئىدى...» — پاتەمخان ئويغا چۆمگەن ھالدا ئالدىغا ئۇشتۇپ قويۇلغان قاتلىما ناندىن بىر بۇردا ئاغزىغا سالدى. نۇرنىسا چاي ئېلىپ كىردى. ھەجەرخان بىر نوكچا ناۋاتنى ئىككى پارچە قىلىپ چوڭ پارچىسىنى پاتەمخان-نىڭ ئالدىدىكى پىيالىگە، كىچىك پارچىسىنى گۈلسۈمنىڭ ئالدىدىكى پىيالىگە سېلىپ قويدى. ئۇ ھازىر ئاغرىقىنى ئۇنتۇ-غانىدى، يۈرەك سانچىقىمۇ توختاپ قالغانىدى. ئاشخانىدىن ياغنىڭ پىژىلدىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. بىردەمدىن كېيىن كىچىك بىر تەخسىگە ئۇسسۇلغان ھالۋىنى ئارا تەخسىنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ كۆتۈرۈپ چىققان نۇرنىسا پاتەمخاننىڭ ئالدىغا قويدى. يەنە ئىككى كىچىك تەخسە ھالۋىنى خۇنچىلاپ چىقىپ ئانىسى بىلەن ئاچىسىنىڭ ئالدىغا قويدى.

— ئانا، لەگمەن ئېتەيمۇ، نېرىن چۆپ ئېتەيمۇ؟ — سورىدى نۇرنىسا.

— پاتەم خېنىم كۈندە كېلەمتى بالام، ئاران كەلگەن چېغىدا ئوخشىتىپ نېرىن چۆپ ئەتكىن، يا پىتىر مانتا ئېتەمسەن؟

— ياق ھەجەر خېنىم، كايىمىسىلا، كۆڭۈللىرى ئۆسىمىسا ئېرىن چۆپ ئەتسۇن، بۇ ئۆيدە ئەتسكەن نېرىن چۆپنى ياخشى كۆرىمەن.

گۈلسۇم ھالۋىسىنى كۆتۈرۈپ سىڭلىسىنىڭ كەينىدىن ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى.

— نۇرنىسا قىز ھۆسىن - جامالدا ھۆر - پەرىلەردىنمۇ قېلىشمىغۇدەك چىرايلىق چوڭ بولۇپتۇ. خۇدايىم كۆز تەگمىسۇن. باشلىرىنى ئاغرىتىۋاتقانلار خېلى بارغۇ دەيمەن ھەجەر خېنىم؟

— شۇنداق، نۇرنىسا قىزىم بىر چىرايلىق چوڭ بولۇۋاتىدۇ، خۇدادىن بەختىنى تىلەيمەن، ھەر كۈنى دېگۇدەك بىرەر يەردىن كىشى كېلىپ باش ئاغرىقى قىلىۋاتىدۇ، — جاۋاب بەردى ھەجەرخان.

— گۈلسۇم قىزىمنىڭ چىرايلىقلىقىدىمۇ گەپ يوق، — دېدى پاتەمخان، — ئەمما نۇرنىسا قىزنىڭ بويى شەمشادتەك زىلۋا، كۆزى تاغ كېيىكىنىڭ كۆزىدەك ئۆتكۈر، ئۆزى قۇشتەك ھوشيار، يۈرۈش - تۇرۇشى شۇنچە زىبا چوڭ بولدى.

— راست پاتەم خېنىم، — دېدى ھەجەرخان تۆردە بەدەشقان قۇرۇپ ھالۋا يەپ ئولتۇرغان قۇدىسىغا قاراپ. پاتەمخاننىڭ ئىككى قوۋۇزى ئاغزى يۇمۇلغاندا لىغىلداپ تۇراتتى. ھەجەرخان قۇدىسىنىڭ ئالدىدىكى پىيالىگە چاي قۇيۇپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — راست دېدىلە، ئاچىسىمۇ سىڭلىسىدىن قېلىشمايدۇ. — ئۇنىڭ غۇنچە بويى قېنى كىمدە بار؟ ئايدەك چىرايى نۇرنىسا قىزىمنىڭكىدىن كەم ئەمەس.

بۈگۈن ئۆزلىرىدىن ھال سوراپ كەلگەچ بىر ئامانەت گەپنىمۇ ئېيتىپ قوياي دېۋىدىم، — پاتەمخان گەپنى يۆتكىدى، — بۈگۈن كۈنگە پەيشەنبە، بۇ ئامانەت گەپنى ئاڭلىغان كۈن دۈشەنبە ئىدى خېنىم، ئۆزلىرى زۇلەيخانىنى بىلىلا، قەشقەردە

ئاتقى چىققان دەللال، شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئۇ بىزنىڭ ئۆيگە كىرىپ كەلدى...

پاتەمخان چەينەكتە چاي ئېلىپ كىرگەن نۇرنىسانى كۆرۈپلا سۆزىنى توختىتىۋالدى. ئۆزىگە سۇنۇلغان بىر پىيالە چاينى قولىغا ئېلىپ، نۇرنىسا چىقىپ كەتكەندىن كېيىنلا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئۇ ماڭا «ئالدىلىرىغا كېلىشىم ئۆز ئىشىم توغرىلىق ئەمەس، سالاھىدىن بايۋەچچىنىڭ ئامانەت سۆزىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن كەلدىم، بايۋەچچىنىڭ كۆزى كېلىنلىرىنىڭ سىڭلىسىغا چۈشۈپتۇ، بايۋەچچى نۇرنىسا خېنىمنى كۆرۈپ ئۆزىنى قويىدىغان جاي، سۆزىنى ئېيتىدىغان كىشى تاپالماي قالغان ئوخشايدۇ، ئاخىر كېلىپ مېنى تېپىپ ئۆزلىرىنىڭ يانلىرىغا كىرگۈزدى، ئەگەر خېرىدارى بولمىسا، ئەلچى سۈپىتىدە قۇدىلىرىنىڭ ئۆيىگە بارماقچىمەن» دەيدۇ، ھەجەر خېنىم، مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىشىمنى بىلمەيلا قالدىم، شۇڭا مەن زۇلەيخانىغا، «نۇرنىسا خېنىمنىڭ بويى ئۆسۈپ كەتكەن بىلەن يېشى كىچىك، شەھەرنىڭ تۆت تەرىپىدىن كېلىۋاتقان ئەلچىلەر ئاز ئەمەس، ئاۋۋال قۇدام بىلەن كۆرۈشەي، نۇرنىسا خېنىمنىڭ قولىغا ئالتۇن ئۈزۈك سېلىنىپ، بېشى بىر يەرگە باغلىنىپ كەتمىگەنلا بولسا سالاھىدىن بايۋەچچى ئەلچى كىرگۈزسە بولىدۇ» دەپ جاۋاب بەردىم. مېنىڭچىمۇ سالاھىدىن ئاخۇن يىگىتدىن باش كۆتۈرۈۋاتقان، قول ئىلكىدە پۇل، يەر مۈلكىمۇ بار بايلاردىن. نۇرنىسا قىز بۇ يىگىتنىڭ قولىغا چۈشسە بەختكە ئېرىشىدۇ.

ھەجەرخان قۇدىسىنىڭ گېپىنى زەن قويۇپ تىڭشىدى.

— بۇ چاغقىچە بىرەر يەرگە ماقۇل دېگەن ئەمەس ئىدىم، ئېپخى نۇرنىسا قىز كىچىك، مەسلىھەت قىلايلى قۇدام. ئۆزلىرى ئېيتقاندەك سالاھىدىن ئاخۇن بەگنىڭ ئوغلى، ئابروي تېپىۋاتـ

قان يىگىت، ئەمما قول - ئىلكىدە بولغان بىلەن مىجەز - خۇيى قانداق؟ ئۇنى خۇدا بىلىدۇ، بىز ئاياللار قول - ئىلكىدە يار دەپلا ئاتا - ئانىمىز ماقۇل بولغان ئەرگە تېگىپ ئۆمرىمىزنى ئۆتكۈزىمىز. ياخشى كۈن كۆرسەكمۇ، يامان كۈن كۆرسەكمۇ، ئۆزىمىزگە. مەن مۇشۇ بالامنىڭ ئۆزىمىز بىلەن تەڭ تۇرىدىغان ھۆنەرۋەن - كاسىپقا ياتلىق بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتىم. بالام راست كىچىك، كىچىكلىكىگە باقماي ئۆينىڭ ھەممە ئىشىنى قىلالايدۇ. تۆشۈك ئىشلىرىغىمۇ چاققان. خۇي - مىجەزىمۇ ياخشى، ئەقىل - پاراسەتلىك، ئاق كۆڭۈل، — ھەجەرخان نۇرنىسانى سالاھىدىنغا بەرگۈسى كەلگەندەكلا ماختاپ كەتتى.

— شۇنداق بولمامدىغان ھەجەر خېنىم، نۇرنىسا قىز سالاھىدىن بايۋەچچىنىڭ خىلى، بۇ توغرۇلۇق تولا ئويلانمىسىلا. بىز بەندە ئەتە قايسىمىز بار، يوق، بۇنى خۇدا بىلىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ مۇشۇنچىلىك تۇرغان چاغلىرىدا تويىنىڭ بولۇپ كەتكىنى ياخشى، دادىسى رەھمەتلىك بولسا ئىشىك ئالدىدا قول باغلاپ تۇرۇپ بېرەتتى دېدى، پاتەمخان ھالۋىنى يەپ بولۇپ تەخسىنى ئالدىدىن سۈرۈپ قويدى.

— ئۇنداق بولسا ماقۇل پاتەم خېنىم. ئەلچى كېلىدىغان بولسا ئالدىمىزدىكى پەيشەنبە كەلسۇن. ئاڭغىچە يەنە مەسلىھەت قىلارمىز، ئۆزلىرى بۇ سۆزۈمنى زۆلەيخاخانغا ئېيتىپ قويسىلا، قىزىمنىڭ تويىنى قىلىشىپ كۆز يۇمسام گۆرۈمدە خاتىرجەم ياتارمەن.

ھەجەرخانىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆزلىرىدىن ياش قويۇلۇشقا باشلىدى...

× × ×

سالاھىدىن مەنزەر ئۆيدە مىڭبىر كېچە ھېكايىلىرىنى ئوقۇپ ئولتۇراتتى. يېنىپ تۇرغان پەنەر ئۆينى كاۋا چېچىكى

رەڭگىمۇ كىرگۈزگەنىدى. بىردەم ئۈستىگە قوشۇمىلىرى كۆتۈرۈلۈپ چىرايىدا كۈلكە پەيدا بولاتتى. بىردەم قوشۇمىلىرى تۈرۈلۈپ چىرايى تۇتۇلۇپ كېتەتتى. بىردەم بېشىدىكى بادام دوپپىسىنى كەينىگە سۈرۈپ قوياتتى. گويا ئۇ بىرەر شەپىنى سەزگەندەك كىتابتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ هويلىغا قارىدى. مەنزىرە ئۆينىڭ ئالدى سالاسۇنلۇق[1] بولۇپ، نەپىس نەقىش ئويۇلغان تۈۋرۈكلەر ئەگمە ئارقىلىق تۇتاشتۇرۇلغانىدى. ۋادەك ئۈستىگە تىزىلغان راملاردا رەيھانگۈل، نامازشامگۈلى، تاجىگۈل، ئامۇتا گۈللەر يەلپۈنۈپ تۇراتتى. ۋادەك ئالدىدا تۇرۇپ قارىغان كىشىگە ئۇدۇلدىكى چوڭ مېھمانخانىنىڭ تېمىغا تارتىلغان قىزىل ئىران گىلىمى دېرىزە ئەينىكىدىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. هويلا كەڭ بولۇپ، چوڭ بىر تۈپ ئۈجمە دەرىخىنىڭ سول تەرىپىدە ئۈچ تۈپ ئەنجۈر، ئوڭ تەرىپىدە بىدىشكە ئېلىنغان تال، ئالدىدا گۈللۈك، كەينىدە ئەۋرەز بار ئىدى. مېھمانخانىنىڭ ئىككى يېنىدا ئايۋان، ساراي ئۆي، كىچىك مېھمانخانا، ئاشخانا، قوي ۋە ئات ـ كالا ئېغىلى قاتارلىق ئالتە ئېغىز ئۆينىڭ دېرىزە، پەنجىرىلىرى بۇ هويلىغا ئالاهىدە كۆركەملىك بېغىشلىغانىدى. سالاهىدىن كۆزىنى كىتابقا تىكىشكە ئىشىك قېقىلدى.

— كىم؟

— مەن!

سالاهىدىن تونۇش ئاۋازنى ئاڭلاپ ئورنىدىن دەرهال تۇرۇپ سارجا كەمزۇلىنى يېپىنچاقلاپ خىش پەلەمپەيدىن هويلىغا چۈشتى. گۈللۈكنى يانداپ مېڭىپ دەھلىزدىن ئۆتۈپ ئىشىكنى ئاچتى.

— ئەسسالام بايۋەچچە غوجام، بار ئىكەنلا، — قامەتلىك بىر جۇۋان چۈمبىلىنى قايرىپ، چىرايىدىن كۈلكە ياغدۇرغان هالدا سالاهىدىنغا سالام بەردى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام زۇلەيخان، ھارمىغايلا، ئۆيگە كىرسىلە.

زۇلەيخان ئۆزىنى غىپپىدە دەھلىزگە ئالدى. سالاھىددىن نېمە ئۈچۈندۇر قاراڭغۇ كوچىغا بىر قېتىم قارىۋېتىپ ئاندىن ئىشىكنى ئەتتى.

— قېنى ئۆيگە مەرھەمەت قىلسىلا.

زۇلەيخان سالاھىددىننىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپ دەھلىزدىن ھويلىغا، ھويلىدىن پەلەمپەي ئارقىلىق دەھلىزگە ئاندىن چوڭ مېھمانخانىغا كىردى. سالاھىددىن ئويۇقتىن پەنەرنى ئېلىپ ياقتى، زۇلەيخان خۇددى تويغا جابدۇنغاندەك ياسانغانىدى.

سالاھىددىن مەنزەر ئۆيدىن بىر چەينەك چاي، مەزە گېزەكلەرنى ئېلىپ چۈشتى.

— بۈگۈن بەكرەك كەچ قالدىلا زۇلەيخان.

— كەچ بولسىمۇ بۇ قاراڭغۇ كوچىدىكى ئۆيلىرىنى تېپىپ كىلەلىگەنلىكىمگە خۇش بولسىلا بايۇمچچە.

— خۇش بولغۇدەك خەۋەرلىرى بارمۇ؟ قېنى خەۋەرلىرىنى ئاڭلايلى.

— سۆيۈنچىگە نېمە بېرىلا؟ — دەپ سورىدى زۇلەيخان، ناز بىلەن سالاھىددىنغا تىكىلىپ. سالاھىددىن كۆزىنى زۇلەيخاندىن ئېلىپ:

-- سىلە نېمىنى خالىسىلا شۇنى بېرىمەن.

— راستمۇ؟

— راست، قەسەم ئىچۈرەملا؟

— نېمە دىسەم شۇنى بېرىلا ھە؟ — دەپ يەنە سورىدى زۇلەيخان شەھلا كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، ئۇ قولىنى ئۇزۇتۇپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان سالاھىددىننىڭ تىزىنى تۇتتى.

— ھەئە! تولا گەپنى ئاۋۇتماي دەيدىغان سۆزلىرى بولسا دېسلە، — دەپ ئاچچىقلانغاندەك قىلدى سالاھىدىن.

— مەن ئىككى نەرسە سورايمەن، بىرىنچىسى، ئەتە دۇكانلىرىغا چىقىپ بىر كۆڭلەكلىك رەخت تاللىۋالىمەن.

— بۇنىڭغا ماقۇل، يەنە بىرى نېمە؟

— يىگىت بولسىلا ئۇنى ئۆزلىرى تاپسىلا، ئاۋۋال سىلىگە خەۋەرنى ئېيتاي.

سالاھىدىن قۇلىقىنى دىڭ قىلىپ ئولتۇردى. زۇلەيخان بارماق قولى بىلەن سالاھىدىننىڭ تىزىنى نوقۇپ تۇرۇپ دېدى:

— مۇشۇ ئىككى ھەپتىدىن بېرى پاتەم خېنىم بىلەن ھەجەر خېنىمنىڭ ئۆيلىرىدىگە تولا قاتراپ ھالىم قالمىدى. مانا بۈگۈن سىلە بەرگەن ئۈزۈكنى قىزنىڭ قولىغا سېلىپ كەلدىم.

— راستىما؟ — سالاھىدىن ھاياجانلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ئولتۇرسىلا! — زۇلەيخان سېمىزلىكتىن تېرىسىگە پاتماي قالغان مىخ - مىخ قوللىرى بىلەن سالاھىدىننىڭ قولىغا ئېسىلىپ تارتتى، — ئولتۇرسىلا بايۋەچچە.

سالاھىدىن ئولتۇردى ۋە قولىنى زۇلەيخانىنىڭ چىڭ تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ دەرھال تارتىۋالدى.

— نېمانداق قاچىلا بايۋەچچە، خۇش خەۋەردىم سىلىگە ياقمىدىمۇ؟

— زۇلەيخان! — سالاھىدىننىڭ ئاۋازى قاتتىقراق چىقتى، — خۇش خەۋەرلىرى ماڭا بەك ياقتى.

— ئۇنداق بولسا نېمىشقا مەندىن قاچىلا؟

سالاھىدىننىڭ چىرايى بىردىن ئۆڭدى.

— شۇنىڭ ئۈچۈن قاچمەنكى، — دېدى ئۇ، — سىلە مېنىڭ ئاچام سىياقىدىكى ئايال. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر جەھەتتىن سىلى مېنىڭ خىلىم ئەمەس. مېنىڭ ئالدىمدا قاش - قاپاقلىرىنى ئويىنىتىپ تەمەددە بولمىسىلا.

سالاھىدىن مەگدەپ قالغان زۇلەيخانىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا چوڭ مېھمانخانىدىن ئىتتىك چىقىپ، ئىچكىرىدىكى ھويلىنىڭ ئامبىرىدىكى ساندۇقتىن بىر كىيىملىك خوتەننىڭ يىپەك ئەتلىسىنى كۆتۈرۈپ چىقتى.

— مانا تاپان ھەققىلىرى ئۈچۈن، بۇنى ئاز دېمىسىلە ماۋۇ تەڭگىنىمۇ ئالسىلا، — دېدى سالاھىدىن ئۈچ سەر كۈمۈش تەڭگىنى زۇلەيخانىڭ ئېتىكىگە تاشلاپ، — مەن سىلىنى بۇنچىلىك كۆڭلى پەس دەپ ئويلىماپتىكەنمەن. بۇندىن كېيىن دۇكانغىمۇ، ئۆيگىمۇ كەلمىسىلە، سىلىسىزمۇ ئىشلىرىم يۈرۈشۈپ كېتىۋېرىدۇ.

زۇلەيخان ئىككى پۇتىنى كېرىپ غەزەپ بىلەن قاراپ تۇرغان سالاھىدىنغا سۆزمۇ قىلماي ئەتلەس بىلەن تەڭگىلەرنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

قېيىن ئانىسى بىلەن كېلىپ ھەجەرخانىنى كۆرۈپ كەتكەن ئاشۇ ئاخشامدىن بۇيان، گۈلسۈم كۆپ ئارىلاپ كېلىپ تۇرىدىغان بولدى، بۇ قېتىم تونۇگۈن كەچ كېلىپ قونۇپ قالغانىدى.

— تاق - تاق - تاق قىلىپ كىمدۇ بىرى ئىشىكنى قاقتى. ھەجەرخان يا ئۆزى تۇرالماي، ياكى قۇچىقىدا باش قويۇپ يېتىشقان قىزلىرىدىن بىرىنى «قاراپ باققىن» دەپ بۇيرۇشقا كۆزى قىيماي ئولتۇراتتى. نۇرنىسا ئىتتىك بېشىنى كۆتۈردى.

— ئانا ئىشىكنى قېقىۋاتامدۇ - نېمە؟

— ھەئە بالام.

نۇرنىسا ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىك ئالدىغا چىقىپ كەتتى. ئۇ قەدەم ئالغاندا قاپقارا چاچلىرىنىڭ ئاپئاق پاقالچاقلىرىغا يۆگىشىپ يەنە يېيىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەن ھەجەرخاننىڭ ھەستىلىكى كېلىپ كەتتى.

نۇرنىسا ئىشىكنى ئاچقاندا، يۈگۈرۈپ دېگۈدەك قېچىپ كىردى.

— ۋاي ئانا، غەلىتىلا ئايال مېھمان! دەپ ئايىۋاننىڭ سول تەرىپىدىكى كىچىك مېھمانخانىغا كىرىپ كەتتى. گۈلسۈممۇ ئورنىدىن تۇردى. ھەجەرخان ھويلىغا چىقىپ، سالاپەتلىك، ئېگىزغىنا ئايالنىڭ ئاق پەرىجە چۈمبەلسىنى ئېلىپ كۆرۈشتى.

— ئەسسالام خېنىم، خۇش كېلىپلا؟

— ئەسسالام ھەجەر خېنىم، بىۋاخ كېلىپ ئۆزلىرىنى بىئارام قىلدىم، — دېدى ئايال تەزىم بىلەن. ئۇنىڭ جىگەردەك قىزىل يۈزىدە چېچەك ئىزلىرى كۆرۈنەتتى.

— ئۇنداق بولامدىغان، قېنى ئۆيگە ئىلتىپات قىلسىلا!

مېھمان تۇزۇت بىلەن ئۆيگە كىرىپ، سېلىپ قويغان لەمپۇق كۆرپىنىڭ ئۈستىدە چوقچايدى. ئۇ كىچىك مېھمانخانىدىن ئىتتىك ئاشخانىغا كىرىپ كەتكەن نۇرنىسانىڭ كەينىدىن تىكىلىپ قاراپ:

— قۇدرىتى ئۇلۇغ خۇدايىم، تۇپىدىن كىشىنى مۇنداقمۇ چىرايلىق ياراتقان بارمۇ؟ ۋاي - ۋاي، چاچلىرى دەريا، نازۇك بەدىنى بېلىق ئىكەندە بۇ قىزنىڭ!

ئاپتۇۋا - چىلاپچى كۆتۈرۈپ كىرگەن گۈلسۈمگە مېھماننىڭ سىڭلىسىنى ماختاشلىرى ياقمىدى. «ھەقچان سىڭلىمنى دەپ ئانامنىڭ بېشىنى ئاغرىتقىلى كەلگەن دەللال ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ، ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغان پاناق بۇرۇن ئۈستىدىكى

چىقىپ كۆزىدىن، كۆزىنى قاچۇرۇپ يەرگە قارىۋالدى.

— باركاللا قىزىم! — دېدى مېھمان قوللىرىنى ئاق لۆڭگە بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ.

ھەجەرخان داستىخان سالدى. مېھمان ئالدىغا گېزەك، مەزە قويدى، نان ئۇشاتتى. گۈلسۇم ئانىسى بىلەن بىر كۆز ئېيقىشتۇرۇۋېلىپ، ئاشخانىغا چىقتى.

— سېنىڭ تويۇڭ بولغۇچە تولا مېھمان كۈتۈپ، ئانامنىڭ ھالى قالمايدىغان بولدى، — دېدى ئۇ، ئوچاق ئالدىدا زوڭ ئولتۇرۇپ خىيالغا كەتكەن سىڭلىسىنىڭ بېقىنىنى نوقۇپ.

— مانى، سېنىڭ تويۇڭ بولغۇچە مېھمان كەلمىگەنمىدى؟ كەلسە - كېلىۋەرمەمدۇ، نېمە كارىم، — دېدى نۇرنىسا ئاچىسىغا قاراپ ھەييارلىق بىلەن كۈلۈپ.

— خۇش بولۇۋاتامسەن؟ — سورىدى ئاچىسى.

— نېمىگە خۇش بولىدىكەنمەن؟

— كۈلۈۋاتىسەنغۇ؟

— يىغلىسام يىغلىدىڭ دەرسەن؟ بۇ ساراڭ خوتۇنلار كېلىۋەرگەندىن كېيىن كۆنگۈم كېلىدىغان بولۇپ قالدى. دېسلەپ كىشى كەلگەندە مېنى شۇ زامانلا ئېلىپ كېتىدىغاندەك، ئانامنى ئىككىنچى كۆرەلمەيدىغاندەك بىر تۇيغۇ كۆز ئالدىمنى قاراڭغۇلاشتۇراتتى، كۆز يېشىمنى توختىتىۋالالمايتتىم، ئەمدى كۆنۈپ قالدىم، — نۇرنىسا كىچىك بالىدەك ئەركىلەپ، ئېگىكىنى گۈلسۇمنىڭ تىزلىرىغا تىرەپ، مەڭزىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە ياقتى.

— ئۇكام، مەن چاينى ئەكىرىپ بېرەي، سەن ھالۋىغا تەييارلىق قىلىپ تۇرغىن، — دېدى گۈلسۇم پورۇقلاپ قاينىغان چەينەكنى كۆتۈرۈپ چىقىپ مېھمانىنىڭ ئالدىغا قويدى.

گۈلسۇم ئاشخانىغا يېنىپ كىرگەندە نۇرنىسا ھالۋىدىن

ئاچىسىغا بىر پىيالە ئۇسۇپ قويۇپ، ئۆزى داڭقانىنىڭ ئاستىغا تۇتۇپ قالغان قىزماقلارنى قوشۇق بىلەن قىرىپ ئېلىپ يەۋاتاتتى.

— نۇرنىسا قىزماق يېمە، تويۇڭدا قار يېغىپ كەتسە قانداق قىلىسىز؟ لاي كېچىپ كەلگەن مېھمانلارنى ئۈزىتىمەن دەپ بىچارە ئانامنىڭ يىلىكى ئۈزۈلۈپ كەتسۇن يەنە! — چاقچاق قىلىپ كۈلدى گۈلسۈم سىڭلىسىنىڭ مەڭزىگە - مەڭزىنى يېقىپ.

— ئوھۇش! دەۋرىندىكەنسەن.

نۇرنىسا قوشۇقنى پاقىدە داڭقانغا تاشلاپ قويۇپ، قېيدىغاندەك قىلىسمۇ، ئىككى قولى بىلەن ئاچىسىغا گىرە سېلىۋالدى. ئۇ بىردەم شۇنداق تۇردىدە نېمىشندۇ ئويلاپ، گۈلسۈمنىڭ مەڭزىدىن بىر چىمدىۋېلىپ ئاشخانىدىن تېز چىقىپ ھويلىدىكى ئۈجمە دەرىخىنىڭ تۈۋىدە تۇرۇپ مېھمانخانىغا سەپسالدى ۋە پەردىسى قايرىقلىق دېرىزىدىن ھە دەپ سۆزلەۋاتقان مېھمانغا كۆز تىكتى - دە، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ دېرىزىنىڭ تۈۋىگە كەلدى. دېرىزە تەكچىسىدىكى چوڭ يامدا شاخلاپ ئۆسكەن سۆگەتگۈلنىڭ دالدىسىدا زوڭ ئولتۇرۇپ ئىچكىرىدە بولۇۋاتقان گەپلەرنى تىڭشاشقا باشلىدى.

— ... ھەجەر خېنىم سالاھىدىن غوجام قىچقارسا ئېتى بار، تۇتسا سېپى بار بايۋەچچىلەردىن. قەشقەردىكى قايسى ھاللىق ئائىلىنىڭ قىزىنى سورىسا، ئىككى قوللاپ تۇتسا بولىدىغان يىگىت، ھەرگىز ئىككى خىيالدا بولماي[*] جاۋاب بەرسىلە، مەندىن بۇرۇن بۇ يەرگە زۇلەيخان شەپشەك بىرقانچە قېتىم كەلگەنىكەن. بايۋەچچىم ئالدىدا ئالاجوقا سۆزلەپ قويغان چېغى ئۆيىدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىپتۇ، ئەمدى بۇ ئىشنى بىر باشقا ئېلىپ چىقىشنى ماڭا تاپشۇردى. مېنى چاسلىق خانلار-

نىڭ تونۇمايدىغىنى يوق، مەنمۇ كەلگەنلا كىشىنىڭ سۆزىنى
ئاڭلاپ، ئۇدۇل كەلگەن يەرگە دوقۇرۇۋەرمەيمەن. ھەربىرلىرى
دەك ئىپىللارنىڭ ئىشىنى ئۆز ئىشىم دەپ بىلىپ بىر باشقا
ئېلىپ چىقالىغاچ، كىشىلەر ئالدىدا ئابرويۇم بار...
— شۇنداق تاجىخېنىم، شۇنداق، سالاھىدىن ئاخۇنىمۇ
شۇڭا سىلىگە ئىشىنىپ ھۆرمەتلىرىنى قىلغاندە! — دېدى
ھەجەرخان، — قېنى ھالۋىغا باقسىلا، سوۋۇپ قالمىسۇن.
تاجىخېنىم تەخسىدىكى ھالۋىنى پارچە نان بىلەن ئېلىپ
بىر قانچە قېتىم ئاغزىغا سالدى. «يەنە شۇ سالاھىدىن بايۋەچچى
دېگەن كىشىنىڭ ئالدىدىن كېلىپتۇ - دە. ئاشۇ كۈنى ئۇ
كىشى كېلىپ قالمىغان بولسا ھېلىقى ئاۋاق لۈكچەك خېلى
ئاۋارە قىلاتتى. ئاچچىقى يامانراق يىگىت كۆرۈنىدۇ» خىيالىغا
كەلتۈردى نۇرنىسا كۆل بويىدا بولغان ئىشنى ئەسلەپ. ئۇ
قۇلىقىنى دىڭ قىلىپ ئانىسىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالدى.
— زۇلەيخان ئاخىرقى قېتىم كەلگەندە قۇللۇق قىلىپ
رازىلىق بىلدۈرگەنىدىم، ئالتۇن ئۈزۈكىنىمۇ ئېلىپ قالغانتىم،
دېگەنبىلەن مەرھۇم دادىسىنىڭ يىل نەزىرىسىنى ئۆتكۈزمەي
تۇرۇپ تويىنى قىلىشقا رايىم بارمايۋاتىدۇ. قىزىم نۇرنىسامۇ
تېخىچە ھازىسىنى بۇزمىدى، ئۈزۈكنى ئېلىپ قالغىنىم ماقۇل
بولغىنىم، سالاھىدىن ئاخۇن كېلەر باھارغىچە سەۋرى قىلىپ
تۇرسا، ئۆجىنىڭ بىرىنچى پىششىقىدا تويىنى قىلساق دەيمەن.
ھازىر مېنىڭمۇ ساقلىقىم يوق. تېخى قىزىمنىڭ كەم - كۈستى
لىرى خېلى بار، تەييارلىقىمۇ قىلىشۋالساق، قانداق دەيلا
تاجىخېنىم؟
ھەجەرخاننى بۇ يىل تويى قىلىشقا كۆندۈرەلمىگەن
تاجىخېنىم:
— ماقۇل خېنىم، سۆزلىرىنى سالاھىدىن بايۋەچچىگە

يەڭكۈزدي، ئەگەر باشقا بىر يەردىن كىشى كېلىپ باشلىرىنى ئايلاندۇرسا، سالاھىدىن ئاخۇلدەك مەردانە بايۋەچچىنى قولدىن چىقىرىپ قويىسىلا، ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر!

نۇرنىسا ئىشتىك ئارقىسىغا يېنىپ ئاشخانىغا كىرىۋالدى. ھەجەرخان مېھاننى ئۇزىتىپ چىقتى.

— خۇدايىم بۇيرۇسا تويىنى كېلەر يىل ئۇجمە پىشىشقىدا ئۆتكۈزىمىز. ئالسىھادىس تۈگەپ قالسام، جىنازامنى توختىتىپ قويۇپ، قىزىمنىڭ نىكاھى قىلىۋېتىلگەندىن كېيىن مېنى يەرلىكتە قويسا بولىدۇ.

— ھەجەرخېنىم، سالامەت تۇرۇپ بېرەلا، خۇدايىم ئۆمۈرلىرىگە بەركەت بەرسۇن، — دېدى تاجىخېنىم خوشلىشىپ.

ئانىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان نۇرنىسانىڭ يۈرىكى جىغغىدە قىلىپ كەتتى. تاجىخېنىم ئەمدى ئاقىرىشقا باشلىغان ئۈجمىلەرگە كۆز سېلىپ ئىشىك ئالدىغا چىقتى، بۇ چاغدا كۈن ئولتۇراي دەپ قالغانىدى.

× × ×

كۆلنىڭ بويىدا ساۋۇتۇمنى بىرئاز ئۇچۇقداپ قويغان كۈندىن باشلاپ، سالاھىدىن نېمە ئۈچۈندۇر شۇ قارا چاچلىق قىزنى تولا ئويلايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ تاغ ئارقىسىدىن قايتىپ كەلگەن كۈنلەردە بۇ قىزنى كۆل بويىدا بىرقانچە قېتىم كۆرگەن، شۇ چاغدىن باشلاپلا ئۇ قىزغا يىراقتىن تىكىلىپ قارايدىغان بولۇپ قالغانىدى. بەزى ياشلارنىڭ ھەر تەرەپتىن كېلىپ، كۆل بېشىدىكى ساماۋارخانىلاردا بىكاردىن - بىكار قۇرۇق چاي ئىچىپ ئولتۇرمايدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ كۆزىمۇ قارا چاچلىق قىزدا ئىكەنلىكىنى

بىلگەنىدى. سالاھىدىننىڭ نەزەرىدە شۇ ۋاقىتتا قىز تېخى كىچىك ئىدى. ئۆزى بولسا ئېرى بەدەست بولۇپ قالغان چوپچوڭلا ئادەم ئىدى. ئاتىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن بىر مەزگىل ساماۋارخانىغا كەلمىدى. ئەنجان كوچىسىدىكى يېپەك ماللار تولۇپ كەتكەن دۇكىنىدىن ئۆيگە، ئۆيدىن دۇكىنىغا قاتراپ يۈرۈپ ئىككى يىلنى ئۆتكۈزدى. بۇ چاغقىچە ئۆيلىنىشمۇ ئالغان بولاتتى، نېمە ئۈچۈندۇر باشقا قىز-چوكانلارنى كۆڭلى تارتمىدى. قارا چاچلىق قىز ئېسىگە كەلسىلا يۈرىكىنىڭ بىر يېرى تارتىشىپ جىغىلداپ كېتەتتى. قارا چاچلىق قىزنىڭ مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى، ئانىسى ھەجەرخاننىڭ ئوغلۇق ئايالىنى ساماۋارخانىدا بولغان پاراڭلاردىن بىلىپ بولغانىدى.

يۇمىلاق شەھەر كۆلبېشى مەھەللىسى — نوبېشىغا تۇتىشىدىغان ئۇزۇن كوچا، باغچا كوچىسىغا چىقىدىغان كىچىك كوچا ۋە بىرقانچە خالتا كوچىلاردىن ئىبارەت ئىدى. سالاھىدىن ھېچكىمگە سەزدۈرمەي، قارا چاچلىق قىزنىڭ كەينىدىن مېڭىپ، ئۈجمە دەرىخى سايە چۈشۈرۈپ تۇرغان ھويلىسى بار ئۆينىمۇ كۆرۈۋالدى. ئۆزىنىڭ ئۆيى بولسا قارا چاچلىق قىزنىڭ ئۆيىدىن ئىككى يۈز قەدەمچە نېرىدىكى ئۈستى يېپىق خالتا كوچىدا ئىدى. ئۇ تويى كۈنىنى كۈتۈپ بەكمۇ بىتاقەت بولاتتى. بۈگۈن مەزىن ئاخۇنۇم بامدات نامىزىدىن كېيىن مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ يىل نەزىرىسىگە چاقىرغان باغاقچىنى سالاھىدىنغا بەرگەندە ئۇنىڭ كۆڭلىنى خۇشاللىق قاپلىدى. چۈنكى بۇ باغاق تويىنىڭ يېقىنلاشقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. ئۇ نامازشامغا يېقىن ئۆزىنىڭ يېقىن بۇرادىرى تۇرسۇن ئاخۇن زەرگەر بىلەن بىر چوڭ قارا قويىنى ئېلىپ قارا چاچلىق قىزنىڭ ئۆيىگە كەلدى. بۇلارنى ھەجەر-

خانىنىڭ چوڭ قىزى گۈلسۈمنىڭ ئېرى تۇراپ كۈتۈۋالدى. ئۇنىڭ بۇرۇنلا سالاھىددىننى كۆيئوغۇل قىلىشقا قېيىن ئانىسىنىڭ رازى بولمىغىنىدىن خەۋىرى بار ئىدى. ئۆزىمۇ مەسلىھەت بەرگەنىدى، ئەمما سېمىز بىر قوينى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ:

— بۇ لازىم ئەمەس ئىدى. ئۆزىمىزمۇ بىر چوڭ قوينى ئېلىپ قويغانىدۇق، — دېدى تۇراپ گەدىنىنى قاشلىغان ھالدا. ئۇنىڭ قولى ھەر قېتىم گەدىنىگە بارغاندا بىر گەپ ئويغا كېلەتتى.

— ئۇنداق ئەمەس بۇرادەر. ھەربىرلىرىنى قوي ئالالمايدۇ، دەپ ئېلىپ كەلمىدىم، مەرھۇم مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ ئېلىپ كەلدىم، — دېدى سالاھىددىن.

تۇراپنىڭ ئۇزۇنچاق يۈزى قىزىرىپ، چېكە تومۇرلىرى لىپىلداپ كەتتى. ئۇنىڭ قولى ئىختىيارسىز گەدىنىگە ئۇزۇتۇلدى.

— يوقسۇ، سالاھىددىن ئاخۇن، نەزەرلىرىنىڭ ئۈستۈن ئىكەنلىكى جامائەتكە مەلۇم، — دېدى تۇراپ قولىنى گەدىنىدىن ئېلىپ، ئۇ سالاھىددىننىڭ مىجەزىنىڭ چۈس ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، — بۇمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئۆيى ئەمەسمۇ. قېنى مەرھەمەت قىلسىلا!

سالاھىددىن تۇرسۇن ئاخۇن بىلەن پېشايۋانغا كېلىپ ئولتۇردى. تۇراپ قوينى ھويلىنىڭ سول تەرىپىدىكى ئوتۇنخانىنىڭ ئىشىكىدىكى ھالقىغا باغلاپ قويۇپ، پېشايۋاننىڭ ئالدىغا كەلدى. سالاھىددىن دۇئاغا قول كۆتۈردى.

ئاشخانىدا ھەدەپ قازانغا ئاش تاشلاۋاتقان نۇرنىسا دېرىزىدىن پېشايۋانغا كۆز تاشلاپ، ئانىسىنىڭ مەزە كۆتۈرۈپ چىقىپ سالاھىددىن بىلەن تىنچلىق سوراشقىنىنى كۆردى. خېمىرلى پىلتە قىلىپ بېسىپ بېرىۋاتقان ئاچىسى نۇرنىسانىڭ

دېرىزىدىن تىكىلىپ قاراۋاتقىنىنى كۆرۈپ:

— كىمگە قاراۋاتىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— ھېچكىمگە.

— تويۇڭنى قىلىۋالساق ئانامۇ ئۇھ دەيتتى، — دېدى ئاچىسى، سىڭلىسىنىڭ خىيالچان ئاش تاشلاۋاتقان تۇرقىغا قاراپ.

— خۇدايىم بۇيرۇغان كۈنى بولار، — دېدى كالپۇك سوزۇپ نۇرنىسا، — ھە دېسىلا تويىنىڭ گېپىنى قىلىدىكىنا!

ئاشخانىغا كىرىپ كەلگەن ھەجەرخان:

— بالام گۈلسۇم، سالاھىدىن ئاكاڭ كېلىپتۇ، ھالۋا ئېتىپ بەرگىن. تۇراپ ئاخۇننىڭمۇ قورسىقى ئېچىپ قالدى. مانتا ئېتىڭلار دېسەم ھارغان ئادەمگە سۇيقاش ئوبدان دەپ ئۇنىمىدىڭلار، — دېدى چوڭ قىزىغا، ئاندىن كىچىكىگە قاراپ كۈلۈمسىرەپ، — سالاھىدىن ئاخۇن بىر قوي ئېلىپ كېلىپتۇ، بەكمۇ خىجالەتچىلىكتە قالدىم.

— نېمىگە شۇنچە خىجالەت بولىسەن ئانا، ئېلىپ كەلگەن ئادەم يەنە ئېلىپ كېتەلەيدۇ. ھالۋىسىنى يېگۈزۈپ، چېيىنى ئىچۈرۈپ، قويىنى يېتىلىتىپ قويغىن، — دېدى نۇرنىسا.

— ئېلىپ كەلگەننى يېتىلىتىپ قويساق سەت ئەمەسمۇ؟ دېدى گۈلسۇم.

— بالام نېمە دېگىنىڭ، — دېدى ھەجەرخان نۇرنىساغا سىنچىلاپ قاراپ، جۇلاپ ئۈچۈن چىنىگە قۇيۇۋالغان قايناق سۇغا قەنت چىلاۋېتىپ، — ئاغزىڭنى ئۇنداق ئىتتىك قىلما بالام، ئەركىلەيدىغان ۋاقتىڭ ئەمدى ئۆتۈپ كەتتى، چوپچوڭ بولۇپ قالدىڭ.

— مەن نېمە دېدىم ئانا؟ — نۇرنىسا كۆزىگە ياش ئالدى، — ماۋۇ ئاچام ئادەمنىڭ چىشىغا تولا تەگسۇن.

ھەسرەت قىلىپ قويغىن، — ئۇ كۆزلىرىدىكى ياشنى يېڭى بىلەن ئېرتتى، — مېنىڭ سەندىن زادى ئايرىلغۇم يوق.

— بالام، مەن زورلاۋاتمايمەنغۇ، ئۆزۈڭگە نەچچە قېتىم دېسەم «ماڭا سېنىڭ رازىلىقىڭ ئەۋزەل، سەنلا لايىق كۆرگەن بولساڭ مەن ھېچنېمە دېمەيمەن» — دېمىگەن بولساڭ مەن ماقۇل دېمەيتتىم بالام. ئەمدى يېنىۋالامسەن؟ ئوقۇمىغان، بىلمىگەن قىز بالىلاردىن ئەمەسسەن.

— جېنىم ئانا، مېنى چۈشەنمەيۋاتىسەن، مەن تەرسا ئەمەسقۇ، بىلگىنىم ئۈچۈن سەندىن ئايرىلغىم كەلمەيۋاتىدۇ، سېنى يەرگە قارىتىش ئويۇم يوق، سېنىڭ كۆڭلۈڭ تىنىدىغانلا بولسا نېمە دېسەڭ شۇنىڭغا رازىمەن...

نۇرنىسا سۆزلەپ تۇرۇپ قىزىغان ياغقا ئۇن سالدى. ئانا قىزىنىڭ مەڭزىگە تامغان ياشلىرىنى قولى بىلەن ئېرتىپ ئېغىر تىنىدى.

— بالام ئالدىڭدا ئېيتاي، خۇدا كۆرۈپ تۇرۇپتۇ، ئەگەر سېنى ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلماي ئۆلۈپ كەتسەم كۆزۈم يۇمۇلمايدۇ.

— ئانا، جېنىم ئانا! سېنى يىغلاتمايمەن، بەرگىن ئانا، ئۆزۈڭ خالىغان ئادەمگە بەرگىن، نېمە ئۈچۈندۇر سەندىن ئايرىلغىم كەلمەيۋاتىدۇ.

نۇرنىسا ئانىسىنىڭ بويىنىغا ئېسىلىپ يىغلاپ كەتتى.

— بالام، ھالۋا كۆيۈپ كەتمىسۇن، مەنمۇ سەندىن ئايرىلىشنى خالىمايمەن... بۇ تۇرمۇش دېگەن شۇنداق، بىرەيلەننى بىرەيلەنگە قوشىدۇ، قىزنى ئانا - ئانىسىدىن ئايرىيدۇ... بالام ھالۋىنى ئۇسسۇغىن.

نۇرنىسا ھالۋىنى كىچىك تەخسىلەرگە ئۇسۇپ خونچىلىدى. بۇ چاغدا مېھمانلار شام نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ،

ئورۇنلىرىغا قايتىپ كېلىشكەنىدى. پەنەر داستىخاننى يورۇتۇپ تۇراتتى.

شۇ كۈنى سالاھىدىن ئۆزىنىڭ ئانا تەرەپ ھاممىسى نىساخان بىلەن دادا تەرەپ بىر نەۋرە سىڭلىسى نۇرسىمانگۈلنى بولغۇسى قېيىن ئانىسىنىڭ ھازىسىنى ئوشتۇشقا ئەۋەتتى. ئۇلار ھەجەرخانىغا بىر نىمچىلىق كىمخاب، نۇرنىساغا خۇاڭجۇنىڭ شىفىن دۇخاۋسىدىن بىر كۆڭلەكلىك، گۈلسۈمگە بىر ئىنگىلىشىن كۆڭلەكلىك ئېلىپ كەلدى. نۇرنىسا قولىغا ھالقا ئېسىپ، قارا كۆڭلىكىنىڭ ئورنىغا شاپتۇل چېچەكى رەڭگىدىكى گىرىپىتىشىن كۆڭلىكىنى كىيدى. نەزىر بولۇپ بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن نىساخان بىلەن نۇرسىمانگۈل «تويلۇق» نى كۆتۈرۈشۈپ كەلدى. مېھمانلار مېھمانخانىدا بەدەشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ ھالۋا بىلەن پېتىر مانتىسىنى يەپ بولۇشقاندىن كېيىن چىنىدىكى قايماقلىق چاينى ئىچىشتى.

— نۇرنىسا خېنىمنىڭ لايىقىدا بولمىسىمۇ ھەربىرلىرىنىڭ يېزىپ بەرگىنى بويىچە تويلۇقنى ئېلىپ كەلدۇق. قوبۇل قىلغايلا، — دېدى نىساخان ئوچۇق چىراي بىلەن يوغان لەمپۈك بوغچىنى ئېچىپ.

— قۇللۇق - قۇللۇق، كۆكسىگە قولىنى ئېلىپ قوبۇل قىلغانلىقىنى بىلدۈردى ھەجەرخان، قىزىنىڭ ئۆز تويلۇقىنى ئۆزى يازغانلىقى ئېسىگە كېلىپ.

× × ×

... گۈلسۈم دادىسىنىڭ يىل نەزىرىسى تۈگەپ ئەتىسى ئۆينى يىغىشتۇرۇپ بېرىشىپ ئۆز ئۆيىگە كەتتى. ئۆگۈنى سالاھىدىننىڭ ئەر تۇغقانلىرىدىن ئىككى كىشى تويلۇق ياز-

غىلى كەلدى. بۇ تەرەپتىن گۈلسۈمنىڭ ئېرى تۇراپ بىلەن قېيىن ئاتىسى ھاشىم ئاخۇن قاتناشتى. ئۇلار تۆت سائەت قالاش - تارتىش قىلىپ بىر يەرگە كېلەلمىدى. ئەر كىشىلەر-نىڭ ئارىسىغا كىرىشنى نامەھرەم دەپ بىلگەن ھەجەرخان دېرىزىدە ماراپ «ئۇ ئارتۇق كېتىدۇ، بۇ كەم بولسا بولمايدۇ» دېيىشىپ تالىشىپ ئولتۇرغانلارغا قاراپ ئىچى پۇشتى. «دادىسى بولسا قانچە ياخشى بولاتتى. ئەجەب قەدرى ئۆتۈلۈۋاتىدۇ...» — دەپ ئويلاپ، كۆز يېشىنى ئېرتىپ ئاشخانىدا پېتىر مانتا تۈگۈۋاتقان قىزىنىڭ يېنىغا كىردى. نۇرنىسا لىپ ئېتىپ ئانىسىغا قارىدى.

— نېمىشقا يىغلايسەن ئانا؟

— نېمىشقا يىغلىماي؟ داداڭنىڭ قەدرى ئۆتۈلۈۋاتىدۇ، ئاچاڭنىڭ تويىنى ھېچقانچە قىينالماي قىلىۋالغانىدىم. ئۇ چاغدا داداڭ بار ئىدى. ھازىر شۇ جانكۆيەر داداڭنىڭ بولمىغىنىغا يىغلاۋاتىمەن. ئۇلار تېخىچە بىر يەرگە كېلەلمىگەن ئوخشايدۇ، داداڭ بولاردەك غىلجىڭ ئەمەس ئىدى.

ھەجەرخان مەرھۇم ئېرىنى ئەسلەپ، ئۆزىنىڭ يالغۇزلۇق قىلىۋاتقىنىغا ھەسرەتلىنىپ يىغلاپ كەتتى. نۇرنىسا ئانىسىغا قاراپ نېمىنىدۇ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى - دە:

— سېنىڭ نامىڭدىن مەن يېزىپ بېرەي، — دېدى ئانىسىغا ئىچ ئاغرىتىپ. ئۇنىڭ قارا كۆزلىرىدە بىر قەتئىيلىكنى كۆرگەن ئانا بېشىدىكى ئاق روملىنى تۈزەشتۈرۈپ كەڭ بېيىپ قايتىدىن بېشىغا ئارتتى. بۇ رومال گويا ئاينى بۇلۇت توسۇغاندەك مۆكۈلۈق چىرايىنى توستى. نۇرنىسا مانتا تىزىلغان جىبىلىنى قازانغا سېلىپ، ئاغزىنى دۈملەپ ياپقاندىن كېيىن كىچىك مېھمانخانا ئۆيىدىكى ئىشكاپتىن قەغەز - قەلەمنى ئېلىپ چىقىپ ئانىسىغا:

— مەن ئاۋۋال يېزىپ باقاي، ئارتۇق - كەم بولۇپ قالغان بولسا تۈزىتەرمىز، — دېدى ئۆزىنىڭ تويلۇقىنى ئەمەس، باشقا بىرسىنىڭ تويلۇقىنى يېزىپ بېرىدىغاندەك ھېچبىر قىسىلماي، سۇپىنىڭ ئالدىدا زوڭ ئولتۇرۇپ پەتنۇسنى ئۆرۈپ قەغەزنى ئۈستىگە قويۇپ يېزىشقا باشلىدى.

ئانىسى ئاستا يېزىلىۋاتقان سۆزلەرنى ئوقۇدى:

ئالتۇن بىلەزۈك، قىل تىرىكە پەلتوۋۇق، ناۋات رەڭ غىجىم رومال، خۇرۇم ئۆتۈك، ئىنگلىشىن كۆڭلەكلىك، توفلى، يۇڭ رومال.

— مۇشۇلار بولار ئانا؟ — سورىدى نۇرنىسا خىيالچان ھالدا!

— قىزىم، ساڭا شۇ نەرسىلەر مەزۇر كەلگەن بولسا مەن ھېچنېمە دېمەيمەن. ئاچاڭغا توققۇز تۈرلۈك تويلۇق سالغانىدۇق، سەن يەتتە تۈرلۈك نەرسە يېزىپسەن. ئالتۇن بىلەزۈكلا دەپ قويۇپسەن، قانچىلىك ئالتۇندا ئېتىلىدىغانلىقىنى يازماپسەن؟

— مەن تويلۇقنىڭ ياندۇرۇقىنىمۇ كۆزدە تۇتۇپ يازدىم. ئۈچتىن بىرىنى ياندۇرىمىز ئەمەسمۇ؟ سىڭىنىڭ خەلقئالەم ئالدىدا يەرگە قاراپ قالماسلىقىڭ، كىشىلەرگە موھتاج بولۇپ قالماسلىقىڭ ئۈچۈن تېخىمۇ ئاز يازماقچىدىم، يەنە بىر تەرەپتىن مەن كىشىنىڭ ئۆيىگە قۇل بولۇپ سېتىلىشتىن كېيىن ئارتۇق يېزىپ نېمە قىلىمەن. كىيىم - كېچەكلىرىم خېلى بارغۇ ئانا؟

— جېنىم بالام، سەن ئوقۇغان، ئەقىللىق قىزسەن. مەن نېمىنى بىلەي، ئايال خەقلەر كىيىم - كېچەك دېسە ھوشىنى بىلمەي قالىدۇ، ھەممە نەرسىنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ يېزىپسەن. ئاتاڭدىن قالغان ئانچە - مۇنچە نەرسىلەر بارە

ياندۇرالغۇچىلىكىمۇ بار ئىدى، ھېلىمۇ بولۇپتۇ.

— جېنىم ئانا! — دېدى نۇرنىسا ئانىسىنى چىڭ قۇچاقلاپ، — مەيلى جېنىم ئانا، مەيلى، سەن قىيىنىلىپ قالما، ئۇلار پۈتۈشكىچە كۆز كەچ كىرىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ. بۇ قەغەزنى ئېلىپ چىقىپ پەسكويغا چۈشۈرۈپ قويغىن.

ھەجەرخان تىترەك ئولاشقان قوللىرى بىلەن قەغەزنى ئالدى. ھويلىغا چىقىپ، ياپراقلىرى سارغىيىپ تۆكۈلۈشكە باشلىغان ئۈجمە دەرىخىنىڭ يېنىدا بىر پەس تۇردى. ئاسمان گىرىمسەن، كۈننىڭ سۇس نۇرى مېھمانخانا دېرىزىلىرىنىڭ ئۈستۈنكى راملىرىغا چۈشكەنىدى. ھەجەرخان پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئايۋانغا كىردى. ئۇ رومال بىلەن يۈزىنى توسۇپ تۇرۇپ:

— بالام تۇراپ ئاخۇن، — دەپ ئاستا چاقىردى. تۇراپ ئورنىدىن تۇرۇپ قېيىن ئانىسىنىڭ يېنىغا چىقتى.

— قودامنى چاقىرىپ چىقسىلا ھويلىدا كىچىككىنە مەسلىھەتلىشىۋالايلى، — دېدى ھەجەرخان ۋە ھويلىغا چىقىپ ئۈجمە دەرىخىنىڭ تۈۋىگە بېرىپ تۇردى. تۇراپ مېھمانخانىغا كىرىپ دادىسىنى باشلاپ چىقتى. ھەجەرخان چەكمەن تون كىيگەن چارساقال قودىسىغا ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ، تويلۇقنىڭ تىزىملىكىنى بەردى.

— ئەتىگەندىن بېرى بىكار تالىشىپ ئولتۇرۇپتۇق، ئۆزلىرى بۇ تىزىمدىكى نەرسىلەرگە رازى بولغان بولسىلا بىز نېمە دەيمىز؟ سالاھىدىن ئاخۇنمۇ بۇنىڭغا ئەلۋەتتە قوشۇلىدۇ، — دېدى قودىسى ھاشىم ئاخۇن تىزىملىككە بىر قۇر نەزەر سېلىپ چىققاندىن كېيىن.

ئاشخانا دېرىزىسىدىن ياشلىق كۆزلىرىنى ئۆزىگە تىكىپ تۇرغان قىزىغا قاراپ، ھەجەرخاننىڭ يۈرىكىگە بىر نەرسە سان-

جىلغاندەك بولدى. كۆكسى زىڭىلداپ كەتتى.

ھەجەرخان شۇلارنى ئويلاپ ئولتۇرۇپ نىساخانغا چاي قۇيدى.

× × ×

توي ئۇجىمە پىشىشقىدا ئەمەس، ئۇنىڭدىن يەتتە ئاي بۇرۇن خازانلار تۆكۈلۈپ، تۇرنىلار ئىسسىق ياقلارغا كېتىپ بولغان كەچ كۈزدە بولدى. ھەجەرخان ئۆزىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە ئاجىزلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئىرىنىڭ يىل ئەزىرىسىنى ئۆتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىنلا ئۇرنىسانىڭ توينى قىلىۋېتىش قارارىغا كەلگەنىدى. ھەجەرخانىنىڭ بۇ ئويى سالاھىدىنى بەك خۇشال قىلدى. شۇنىڭ بىلەن دەررۇ تويغا تۇتۇش قىلىندى.

ئۆتكەن يىل يىغا ـ زارغا تولۇپ بولىغان ھويلىدا داپ ـ تەمبۇر ئاۋازى ياڭراشقا باشلىدى. «ئۆلۈمنىڭ يارىشىقى يىغا، تويىنىڭ يارىشىقى ساز» دەپ بۇرۇنقىلار بىكار ئېيتىمىغان بولسا كېرەك. چېلىنىۋاتقان داپ، راۋاب، تەمبۇر، ئىسكرىپكا، نەينىڭ ئاۋازى ھويلىنى جانلاندۇرۇۋەتكەنىدى. مېھمان كۈتۈۋاتقانلارمۇ، تاشقىرىدىن توپ ـ توپ بولۇپ كىرىۋاتقان جامائەتمۇ خۇشال كۆرۈنەتتى. كۈزنىڭ ئىزغىرىن شامىلىدا ئىرغاڭلاپ تۇرغان ئۇجمە دەرىخى خۇددى سازغا تەڭكەش قىلغاندەك شىلدىرلىماقتا ئىدى. ھاۋا ئوچۇق، ئەمدى كۆتۈرۈلگەن كۈننىڭ نۇرى ئۆگزىگە چۈشكەنىدى.

ئىشىك ئالدىدا ئۈستىگە مەللە چەكمەن تون، بېشىغا سەللە ئورىغان ھاشىم ئاخۇن كەلگەن مېھمانلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلاتتى، چىققان مېھمانلارنى ئۇزىتاتتى.

تۇراپ يەنە بىر قانچە تۇغقانلار بىلەن مېھمانلارنى ئۆيگە باشلاپ، قولىغا سۇ بېرىش، داستىخان سېلىش، ئاش تارتىش، دۇئا ئېلىش بىلەن مەشغۇل ئىدى. پېشايۋاندا، ئايۋاندا، چوڭ مېھمانخانا، كىچىك مېھمانخانىلاردا لىق مېھمان ئولتۇرۇشاتتى. مېھمانلارغا ئاۋۋال مېزە، ئاندىن ئۈزۈم، ئۇنىڭدىن كېيىن پولۇ تارتىلاتتى. دۇئانى سالاھىدىن تەرەپتىن ھامسىنىڭ يالغۇز ئوغلى ياسىن ئاخۇن، ھەجەرخان تەرەپتىن تۇراپ ۋە باشقا تۇغقانلار ئالماقتا ئىدى.

پولۇنى قەشقەردىكى مەشھۇر پولۇپەز — موللا ئاخۇن ئۇستام ئۆزىنىڭ ئوغلى نۇراخۇن بىلەن بىللە ئەتكەچ تولىمۇ ئوخشىغانىدى. پۇرىقى ھويلىغا توشۇپ، دىماغلارغا گۈپۈلدەپ ئۇرۇلاتتى.

تۇراپ چىنە تاۋاقتىن ئىككىگە پولۇ ئۇسۇتتى. ئۇستىگە گۆشنى جىق باستۇرۇپ، ئىككى ياش بالىغا كۆتۈرگۈزۈپ سالاھىدىنغا ئەۋەتتى.

مېھمانلار رىزا بولۇشۇپ ئارقا - ئارقىدىن ئۇزاشقا باشلىدى. ساز ئەۋجىگە كۆتۈرۈلۈپ ناخشا ياڭرىماقتا ئىدى:

ئالما، ئانار پىشقاندا،
تويى قىزىيدۇ قەشقەردە،
ھۇجرىسىغا يىگىتنىڭ،
تارتىلىدۇ قوش پەردە.

مۇشۇ دەم نۇرنىسا قازناقتا ئېسەدەپ يىغلاپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە قورقۇش سېزىمىغا قارىغاندا، ئانىسىدىن ئايرىلىشنى قىيمىغاندەك بىر خىل ئۇتلۇق ھېسسىيات كۈچلۈكرەك ئىدى. رەستە بولغان ھەممە قىزلارغا ئوخشاش نۇرنىسا چى-

رايلىق، بەردەم ئاق كۆڭۈل بىر يىگىت بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەنىدى. ئۇ كۆڭلىدە شۇنداق ئارزۇ قىلسىمۇ، تويدىن كېيىن نېمىلەر بولىدىغىنىنى ئويلىغاندا ھەم قىزىقىش، ھەم قورقۇشتەك بىر خىل سېزىم ۋۇجۇدىنى ئورىۋالاتتى، لېكىن تويى بولسا زادى قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلمىگەچ، خىلمۇ خىل ئويلار ئۇنى بەزىدە تەقەززا قىلسا، بەزىدە تېنىنى شۈركەندۈرۈۋېتەتتى. مانا ئاخىر تويى بولدى. ئۇ شۇدەم ئۆزىنى كىچىكىدىن ئارزۇلاپ بېقىپ چوڭ قىلغان مېھرىبان ئانىسىدىن ئايرىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ ھەسرەتلەنمەكتە.

تويى كۈنى يىغلاش قىزلارغا ئەلمىساقتىن بۇيان ئادەت بولۇپ قالغانىمىش. «پالانى قىز تويى كۈنى يىغلىماپتۇ» دېگەن سۆزنى ئىشىتكەن كىشى بولسا كېرەك. نۇرنىسا يىغلاۋاتاتتى، ئاچىسى ئېلىپ كىرگەن ئاشنىمۇ يېمىدى، نېمە ئۈچۈندۇ گېلىدىن تاماق ئۆتمىدى، قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتى نامەلۇم، ھويلىدىكى ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئازايغان چاغدا ئۇنى قاتتىق ئۇيقۇ تۇتتى... چۈنكى ئۇ، ئۈلۈشكۈن كېچە سەۋزە توغراپ تۈزۈكرەك ئۇخلىمىغانىدى. تۈنۈگۈن كېچىسىمۇ ئېشىپ قالغان ئازراق سەۋزىنى توغرىشىپ بېرىپ، ئانىسىنىڭ قىستىشى بىلەن ياتقان بولسىمۇ، كېچىچە ئوي - خىيال دەرياسىدا ئۈزۈپ يەنە ئۇخلىيالمىدى. ئانىسى «يېنىمدا ئولتۇرۇۋەرگىن» دېسىمۇ ئۇنىماي ئەتىگەندىلا قازناققا كىرىۋالغانىدى. بۇ كىچىك ئاراڭغۇ ئۆيدە بىر سائەت بىر يىلدەك تۇيۇلۇپ كەتتى. «بۇ ئۆيدىن يات بىر ئۆيگە كېتىمەن» دېگەن خىيالنى كۆڭلىگە كەلتۈرگەندە بۇرۇتلۇق، قامچا تۇتقان بىر كىشى كۆز ئالدىغا كېلەتتى - دە، ئۆزىچە قورققاندەك بولۇپ چۆچۈپ كېتەتتى. ئۇ شۇ تاپ ئەسنەك تۇتۇپ كېرىلدى، ئىككى قاتلاپ سېلىپ قويغان كىگىزنىڭ ئۈستىدە سوزۇلۇپ يېتىپ كۆزىنى يۇمدى.

قارا چاچلىرى زىلۋا قەددىگە خۇددى يوتقاندەك يېيىلدى، چۈشىدە «ئانا - ئانا!» دەپ ئۆيغىنىپ كەتكەن نۇرنىسا قازناق ئۆيدىن چىققاندا ئايال مېھمانلار كېلىشكە باشلىغانىدى.

هويلا پاتىپاراق بولۇپ، ئەھۋال سوراش، باللارنىڭ ۋاڭ - چۇڭى، قاچا - قۇچىلارنىڭ جاراڭ - جۇرۇڭى ئارىلىشىپ كەتكەنىدى. ھەجەرخان ئاچا كەلگەن مېھمانلارنىڭ داستىخىنىنى قولىدىن ئېلىپ تاپىنلىق يەرگە قويۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى. گۈلسۇم مېھمانلارنى ئۆيگە باشلاۋاتاتتى. يەنە بىرنەچچە ئايال ھويلىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى قازان ئېسىلغان بۇلۇڭدا تۇرۇشاتتى. شۇ تاپتا نۇرنىسا بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى. ھەسرەتلىك نۇرنىسا ئاچچىقلىنىپ يىغلىۋەتتى.

— نۇرنىسا!

نۇرنىسا كەينىگە قاراپ دوستى مۇھتەبەرنى كۆردى. سارغايغان كىيگەن ياشقىنا چوكان كۆلۈمسىرەپ كەلگىنىچە ئۇپىداپ ئايىماق قىلىۋەتكەن مەگزىنى، نۇرنىسانىڭ ياش بىلەن يۇيۇلغان زىنىقىغا يېقىپ تۇرۇپ پىچىرلىدى.

— يىغلاپسەنغۇ، قورقۇۋاتامسەن؟

— نېمىدىن قورقىمەن، ئانامنى قىيماۋاتىمەن.

ئاغزىدا ئۇنداق دېگەن بىلەن، ئىچىدە قورقۇپ تۇرغان نۇرنىسا دوستىنىڭ قولىدىن تارتىپ ئاشخانىغا ئېلىپ كىردى. بىرنەچچە ئايال پىيالە، تەخسىلەرنى يۇيۇپ دەستىلەۋاتاتتى. ئوچاقتا ئوت ئۇلۇغ، قايناۋاتقان ساماۋارنىڭ ئەتراپىدىكى چوغقا يەتتە - سەككىز چەينەك قويۇلغانىدى.

نۇرنىسا مۇھتەبەرنىڭ قولىدىن تۇتۇپ بۇ يەردىن سۆرىگىنىچە ئېلىپ چىقىپ، ئاشخانىنىڭ يېنىدىلا تامغا قويۇلغان شوتا بىلەن ئۇنى ئۆگزىگە ئېلىپ چىقتى. ئۆگزىدىن مېھمانلارنىڭ باللىرى بولسا كېرەك، بىرنەچچە ئوغۇل، قىز

ئويۇنشۇۋاتاتتى، نۇرنىسا بىر ۋارقىراپلا بالىلارنى پەسكە چۈشۈرۈۋەتتى، ئۆگزىدە ئىككى دوستلا قالدى.

— ئەجەپ كەلمەي كەتتىڭا؟ — دېدى نۇرنىسا دوستىنىڭ سولغۇن چىرايىگە قاراپ، — ئەرنىڭ ئۆيىدىن چىققىلى كەلمىدىمۇ يا؟

— ئەتە - ئۆگۈن سەنمۇ بىلىپ قالىسەن، ئەر دېگەننىڭ ئۆيىدىن تاشقىرىغا ئاسانلا چىققىلى بولمايدۇ ئاداش، — جاۋاب بەردى كۆزلىرىنى ئويناتىپ مۇھتەبەر.

— شۇنىڭ ئۈچۈن ئەر دېگەننىڭ ئۆيىگە زادى بارغىم كەلمەيۋاتىدۇ، دەسلەپ خىيالى قىزىققانتىم، مۇشۇ ئىككى - ئۈچ كۈندىن بېرى نېمە ئۈچۈنكىن تالاڭ كۆڭلۈم قايتىپ كەتتى، غەلىتە چۈشلەرنى كۆرۈپ قورقۇنچۇم ئېشىۋاتىدۇ. ساڭا راست گېپىمنى ئېيتىۋاتىمەن، ئاداش، قانىتىم بولغان بولسا يۇرىدە ئۇچۇپ كېتەتتىم.

— خۇدايىم شۇڭا بىز ئاياللارغا قانات بەرمىگەن ئاداش. ئەمدى بېشىڭنى تامغا ئۇرساڭمۇ سېنى كۈتۈپ تۇرغان ئىسسىق ئەر قوينىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايسەن.

— توختا ئاداش، — دېدى نۇرنىسا سۆزمەن بولۇپ قالغان بۇرۇنقى ياۋاش دوستىغا ھەيران قېلىپ، — راست بەك قورقۇنچلۇق بولامدىكەن؟

— قورقۇۋاتىمەن دېسەڭچۇ، — قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى مۇھتەبەر.

— بوشراق كۈلگىن ئاداش، سەن قورقمىغانىدىڭ؟ ئەر بىلەن بىر ئۆيدە يېتىش قورقۇنچلۇق ئەمەسمۇ؟ — سورىدى نۇرنىسا.

— تويۇم بولغاندا بەك كىچىك ئىكەنمەن، شۇ كۈنى مەنمۇ بەك قورققانىدىم، كېيىن ئاستا - ئاستا كۆنۈپ قالدىم.

جارغانسېرى كۆڭۈللۈك تويۇلىدىكەن...

— ۋاي قويە بۇ گېپىڭنى، — دېدى نۇرنىسا قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ، — ساۋاقداش ۋاقتىمىزدىكى مەكتەپكە بىللە بېرىپ، بىللە كېلىدىغان، ئاتا - ئانىمىزنى ئالداپ قويۇپ، ھېيتگاھتا لەگپۈك يەپ كېلىدىغان ۋاقتىلىرىمىز ئېسىڭدە يەنە كەلمەيدىكەندە؟

— يەنىلا قىزسەن، نۇرنىسا، — دېدى مۇھتەبەر ئىككى يىل بۇرۇنقى قىز چاغلىرىنى ئەسلەپ. بۇ ئىككىيلەن جانقۇرغاندىكى مۇللا خېنىم دېگەن بۇۋىدە ئوقۇغانىدى. يۇمىلاق شەھەر بىلەن جان قۇرغان ئارىلىقىدا ھېيتگاھ جامەسى، ئۇردا ئالدى بازىرى بار ئىدى. ئۇلار كەلگىچە، كەتكىچە «قۇرئان»، «سوپى ئاللا يار»نى، ناۋايىنىڭ بەزى شېئىرلىرىنى بىللە يادا ئېلىشاتتى... شۇ كۈنلەرنى ئويلاپ تۇرۇپ قالغان مۇھتەبەرنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تامچىلىدى. ئاتا - ئانىسى ئۇنى ئون تۆت ياشتىن ئاشقاندىلا ياتلىق قىلغاچ، جىسمانىي جەھەتتىن كىچىك چېغىدىلا زەربىگە ئۇچراپ، تېنى زەئىپلىشىپ قالغانىدى، روھىي چۈشكۈن ئىدى، ئەمما دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ مىسكىنلىكىنى ھەرگىز بىلدۈرمەيتتى.

— سەن نېمىدەپ يىغلايسەن ئاداش؟ — سورىدى نۇرنىسا مۇھتەبەرنىڭ خۇش خۇي چىرايىنى غەم - قايغۇ قاپلىغانلىقىنى كۆرۈپ.

— ئۆزۈمچە، — مۇھتەبەر دوستىنىڭ سوئالىغا جاۋاب ئىزدەپ تۇرۇپ قالدى ۋە قوشۇپ قويدى، — ئەجەپ كۈنلەر ئىكەن شۇ.

— مەنمۇ ھازىرغىچە شۇ كۈنلەرنى ئارزۇ قىلىمەن، — دېدى نۇرنىسا تېخىمۇ غەمكىنلىشىپ ۋە مۇھتەبەرنىڭ ئىنچىكە بېلىدىن قاماللاپ قۇچاقلىدى.

— سېنى بەك كۆرگۈم كېلىپ كېتىپتىكەن ئاداش، قۇرۇق

گەپكە تۇتتۇم، ئۆزۈمنىڭ بۇنداق بىر قىسما بولۇپ قېلىشىم، ئىككى كۈندىن بېرى تۈزۈك ئۇخلىيالمىغانلىقىم ئۈچۈن، بايا قازناقتا ئۇخلاپ قاپتىمەن، ئاجايىپ قورقۇنچلۇق بىر چۈش كۆرۈپ ئويغىنىپ قازناقتىن قېچىپ چىقىپ تۇرۇشۇمغا سەن كەلدىڭ، بۇ چۈش بۇ تويدىن رايىمنى پۈتۈنلەي ياندۇرۇۋەتتى.

نۇرنىسا قايغۇرغان هالدا كۆرگەن چۈشىنى سۆزلەپ بەردى.

— چۈشۈڭدە قورققانلىقىڭ خۇشاللىقنىڭ ئالامىتى، — تەبىر بەردى مۆھتەبەر ئادىسىنىڭ كۆز ياشلىرىنى ياغلىقى بىلەن ئېرتىپ.

— ئاداش، مەن ئاش ئېلىپ چىقاي، — دېدى نۇرنىسا هويلىغا قاراپ، هويلىغا ئايالLAR تولۇپ كەتكەندى.

— تويى بولۇۋاتقان قىز ئۆگزىگە چىقىۋالسا تازا ياخشى بولمايدۇ، پەسكە چۈشۈپ قازناق ئۆيگە كىرىۋالايلى، كىشىلەرنىڭ كۆزىدىن نېرىراق تۇرغىنىڭ ئوبدان، — دېدى مۆھتەبەر ۋە رومىلىنى بېشىدىن ئېلىپ نۇرنىسانىڭ بېشىغا ئارتىپ قويدى. شۇ چاغدىلا قازناقتىن رومال ئارتمايلا قېچىپ چىققانلىقىنى بىلگەن نۇرنىسا ئىزا تارتىپ قالدى. ئۇلار پەسكە چۈشۈپ قازناققا كىرىۋېلىشتى، بۇ قازناق مېھمانخانىنىڭ قازنىقى بولماستىن ئاشخانىغا يانداپ سېلىپ قويغان كىچىككىنە دېرىزىسىز ئۆي ئىدى. بۇ ئۆيدە ئوتياش، قوغۇن — تاۋۇز، يەل-يېمىش ساقلىناتتى. ياز كۈنلىرى سالقىنداپ مۇشۇ ئۆيدە ئۇخلاپ ئۆگەنگەن نۇرنىسا بۈگۈن ئەتىگەندىلا كىرىۋالغانىدى. ئانا ئەمدى مۆھتەبەر بىلەن كىگىز ئۈستىدە ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن:

— ئاداش مەن قورداق ئېلىپ كىرەي، — دېدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ هويلىغا چىقىپلا قايتىپ كىردى، — ئاچامغا دەپ قويدۇم، هازىر ئەكىرىپ بېرىدۇ.

هايال ئۆتمەستىن گۈلسۇم بىر لېگەن ئاش ۋە گۆشلۈك قورداق ئېلىپ كىردى.

— قورداق ئاچچىق - چۈچۈك بولۇپتۇ، ئاشمۇ ئوخشاپتۇ، قېنى ئالسىلا مۇھتەبەر، — دەپ تەكلىپ قىلدى گۈلسۇم.

× × ×

گۈگۈم چۈشكەندە قودا تەرەپنىڭ مېھمانلىرى يېتىپ كەلدى. ھەجەرخان بۇلارنى چوڭ - كىچىك مېھمانخانىغا باشلاپ، ئېشىپ قالغانلارنى ئايۋانغا ئولتۇرغۇزۇپ قولىغا سۇ بەرگۈزگەندىن كېيىن داستىخان سالدى. قودا داستىخىنى ئايرىم تەييارلىنىپ سېلىندى. قودىلىق كۆرپىسىدە غادىيىپ ئولتۇرغانلارنىڭ ئالدىغا سامبۇسا، قۇيماق، ناۋات، قەنت، ھەسەل، مۇراببا، يەل - يېمىشلارنى قويدى. زۇمرەتتەك سۇپسۈزۈك ئۈزۈملەر تەخسە - تەخسىدە كەلتۈرۈلدى، قوغۇن - تاۋۇزنى كاسا قىلىپ تەخسىدە ئېلىپ كېلىشتى. داستىخاننىڭ ئالا يېرى قالمىدى. رىشاننىڭ پىيالىسى بوشىغاندىن كېيىن داستىخان بىر يىغىلىپ، قايتا سېلىندى. ئاندىن مېھمانلارغا جۈپلەپ نان ئالدۇرۇپ قورداق تارتىلدى.

— ۋاي ئالسىلا، باقسىلا، ئېغىز تېگىشسىلە، — دەپ ھەجەرخاننىڭ ھالى قالمىدى.

نىساخان قودا ئورنىدا — تۆردە ھېچكىمنى مەنسىتمەي گىدىيىپ ئولتۇراتتى. نۇرسىمانگۈل پات - پات نىساخاننىڭ قولىقىغا بىرنېمە دەپ پىچىرلاپ كالپۇكىنى پۇرۇشتۇرۇپ قوياتتى. ئاش تارتىلدى، قودىلار ئۈچۈن دەپ، دۆۋىلەپ ئۇسۇلۇپ، جىق گۆش بېسىلغان چوڭ لېگەندىكى پولۇ نىساخان بىلەن نۇرسىمانگۈلنىڭ ئالدىغا قويۇلدى. ھەجەرخان قېنىق دەملەنگەن

چايدىن ئىككى پىيالىغا قۇيدى، ئۈستىگە ئىككى نوكچا ناۋات سېلىپ، نىساخان بىلەن نۇرسانگۈلگە تۇتتى.

نىسا خېنىم، نۇرسانگۇل خېنىم، ئوخشىمىغان بولسىمۇ ئاشتىن ئېلىشسىلا، — دېدى ھەجەرخان تەۋەززۇ بىلەن.

ئوخشاپتۇ، تازا يېدۇق، — نىساخان چايدىن بىر ئوتلاپ پىيالىنى داستىخان ئۈستىگە قويۇپ قويدى.

داستىخان يىغىلغاندا قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى. ھويلىغا ئىككى گازۋاي چىراغ، ئۆيلەرگە پەنەر، شاملار يېقىلدى. شۇ چاغدا «ئاللالا» دېگەن ياش يىگىتلەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ۋاي يىگىتلەر كەلگەن ئوخشىمامدۇ؟ — دېدى نۇرسانگۇل ئورنىدىن تۇرۇپ. ئۇ ئۆزىنى تۈزەشتۈرۈپ، قاما تۇمىقىنى قولى بىلەن ئوڭلاپ باستۇرۇپراق كىيىۋالدى، باشقا جوكان - جۇگانلارمۇ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ دېرىزىدىن قاراشتى. يىگىتلەر كۆيئوغۇلنى ئارىغا ئېلىپ ھويلىغا كىرگىچە ئىشىك ئالدى، دالاندا نەچچە قېتىم توختاپ «ئاللالا» توۋلىدى، ھويلىغا كىرىشكەندىن كېيىن بەزى شوخ يىگىتلەر «زوق - زوق ئاللالا» دەپ ۋارقىرىشىپ چاۋاك چېقىرىۋېتىشتى. سازەندىلەر داپ، راۋاب، ئىسكىرىپكا، نەيلىرىنى بىر - بىرىگە تەڭكەش قىلىپ ئەۋجىگە كۆتۈردى.

— ئاللالا توۋلىغۇدەك ياش يىگىت ئەمەسكەن، بۇرۇتلۇق چوڭلا ئادەمكەنغۇ، — دەپ كۈسۈرلىدى رەستە بولۇپ قالغان چىرايلىققىنا بىر قىز يېنىدىكى ئانار گۈللۈك رومال ئارتىۋالغان ئىككىنچى بىر قىزغا، بېشىغا بادام دوپپا، ئۈچىسىغا بەقەسەم تون كىيگەن، قاپقارا بۇرۇتى بىلەن سالاپەتلىك كۆرۈنگەن سالاھىدىننى ئىشارەت قىلىپ.

— خېنىم، گېزى كەلگەنىدە سەكسەن ياشلىق بوۋايمۇ يىگىت بولالايدۇ، ئەمما ئوتتۇز ياشلىق جۇگان قىز بولالمايدۇ، —

دېدى ئۇلارنىڭ كەينى ئۆگلاپ قالغان چىمەن دوپپىلىق يىگىت، بىرقانچەيلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى. ھېلىقى قىز:

— بېشىڭنى يەيدىغان، — دەپ تىللىدى-دە، مېھمانخانىغا قېچىپ كىرىپ كەتتى. ئىككى يىگىت ئۇسسۇلغا چۈشتى. سالاھىدىن ئۇسسۇلغا چۈشكەنلەرنىڭ بېشىدىن پۇل ئۆرۈپ سازچىلارنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. بۇ ئون ئۈچىنچى قېتىم پۇل ئۆرۈشى ئىدى. ئۇ، بۈگۈن چۈشتىن كېيىن ئۆز ئۆيىدە باشلانغان يىگىت ئولتۇرۇشىدا قوردا، پولۇ تارتىلىشتىن بۇرۇن ۋە كېيىن ئون ئىككى قېتىم پۇل ئۆرۈگەنىدى. ئاغىنىلىرىمۇ كەينى - كەينىدىن پۇل ئۆرۈپ، سازچىلارنى پۇلغا كۆمۈۋېتىشكەن ئىدى. مۇشۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، سازچىلارنىڭ قولى مىنۇتمۇ توختاپ قالمىدى، بارغانسېرى شوخ پەدىلەرگە چېلىپ گەۋجەپلى ياڭرىتىۋەتتى.

ئۇۋاپ بىر چوڭ پەتنۇستا لەگەن، گۈلدار ياغلىقلارنى ئېلىپ چىقىپ سازچىلارنىڭ ئالدىغا قويدى...

نۇرنىسانى كىچىك مېھمانخانىدا مۇھەببەت قاتارلىق بىر قانچە دوستلىرى كىيىندۈرۈۋاتاتتى، ئۇ ئېسەدەپ يىغلاپ، دوستلىرى ئەكەلگەن كىيىمنى كىيگىلى ئۇنىمايتتى.

جېنىم ئاداش، ئۇنداق قىلمىغىن، كۈيئوغۇل بىلەن يىگىت يولداشلىرى كېلىپ قالدى، ئاناڭنى ئاپا، — دېدى مۇھەببەت تېكىس ئاق، گۈلسىمۇ ئاق شىفون دۇخاۋا كۆڭلەكنى ئۇنىڭغا كىيگۈزۈۋېتىپ، ھاۋا رەڭ سارجا كاستيۇم بىلەن پەلتوسىنى كىيگۈزۈپ بولدى. شۇ چاغدا مېھمانخانىدىن نىكاھ ئوقۇۋاتقان موللامنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ھويلىنى جىمجىتلىق ۋە سۈر باستى. بىر چاغدا:

— سالاھىدىن ئاخۇن ھېلىم باياجىم ئوغلى، نۇرنىساخان مۇھەممەت ئاخۇن قىزىنى ئۆز رازىلىقلىرى بىلەن ئەمرىلىرىگە

ئالدىڭىزمۇ؟ — دېگەن ئاۋاز نۇرنىسانىڭ قۇلىقىغا كىرگەندە ئەندىكىپ كەتتى. مىنۇت ئۆتمەي سالاھىدىننىڭ قاتتىقمۇ ئەمەس، يۇشمۇ ئەمەس بىر خىل ئاۋازدا ئېيتىلغان «ئالدىم» دېگەن سۆزى ئاڭلاندى.

— نۇرنىساخان مۇھەممەت ئاخۇن قىزى، ئۆز رازىلىقلىرى بىلەن سالاھىددىن ئاخۇن ھېلىم باياجىم ئوغلىغا ئۆزلىرىنى قوبۇل كۆرەمسىز؟ — دېگەن موللامنىڭ بوش ئاۋازى ئاڭلانغاندا، نۇرنىسانىڭ ۋۇجۇدىدىن قىيانداك كەلگەن ياش كۆز بۇلاقلىرىدىن ئېتىلىپ چىقتى.

— ئانام، جېنىم ئانام، — دەپ ھەسرەت بىلەن زارلاندى نۇرنىسا.

— قوبۇل كۆردۈم دېسىلە، ئاخۇنۇم كۈتۈپ قالدى، ھە، دېسىلە، — دېگەن دەۋەت قىلىشلار بىرقانچە قېتىم ئاڭلاندى. ھەجەرخان:

— جېنىم بالام، خۇدا ھەققى قوبۇل كۆردۈم دېگىن، ھەممەيلەن ساڭا قاراپ قالدى، — دېدى قازناق ئۆينىڭ ئىشىكىنىڭ تۈۋىگە كېلىپ، ئانىنىڭ ھەسرەتلىك ساداسى ئاڭلانغاندا، نۇرنىسانىڭ يۈزلىرى لاپپىدا ئوت ئالغاندەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇ ئاۋازىنى ئاستا چىقىرىپ:

— قوبۇل كۆردۈم، — دېدى. قىزنىڭ گۇۋاھچىسى بولۇش ئىككى نەپەر كىشى بۇ سۆزنى ئېنىق ئاڭلىغانلىقىنى موللامغا يەتكۈزدى.

ياش موللام ئالدىغا قويۇلغان تون ۋە پۇلنى رەھمەت ئېيتىپ قايتۇردى. بۇ، ئۆتكەن يىلى ھىندىستاننىڭ دېھلى شەھىرىدە ئوقۇپ كەلگەن مەۋلىۋى جالالىددىن مەخدۇم ئىدى. ئۇ:

— ئاللا ئۆمۈرۋايەت بىر - بىرىڭلاردىن ئايرىماي مۇرادىڭلارغا يەتكۈزسۇن! — دەپ دۇئا قىلدى.

كۆيئوغۇلنى ئارىغا ئالغان يىگىتلەر «ئالللا» تووۋلاپ هويلىدىن چىقىپ كېتىشتى.

نۇرنىسا ئەگىمىسىگە قىزىل تاۋار تارتقان مەپىگە چىققىچە ئانىسىنىڭ بوينىغا نەچچە قېتىم گىرە سېلىپ ھۇقۇيتۇپ يىغلاپ كەتتى.

— نېمانچە يىغلاش، بىزنىڭمۇ تويىمىز بولغان، يىغىسىنى بىر ئاز پەسلەتسە بولمامدۇ، ئەھلى سەھەلە ئالدىدا سەت ئەمەسمۇ؟ — دەپ چالۋاقىدى نىساخان.

— يىغلىمىسىلا خانقىز، بۈگۈن يىغلىغان بىلەن ئەتە كۈلۈپ قويىلا، — دېدى بىر ئايال.

نۇرنىسانىڭ يىغىسى زادى توختىمىدى. ئاي قاراڭغۇسى بولغاچ كوچىدا ھېچكىمنى كۆرۈپ بولمايتتى. جامائەت خۇپتەندىن يېنىپ بولغانىدى. ئارىلىق ئانچە ئۇزۇن بولمىسىمۇ، سالاھىدىننىڭ ئۆيىگە يېتىپ بارغىچە ھەجەرخاننىڭ كۆزى تۆت بولۇپ كەتتى.

سالاھىدىننىڭ ئۆيىگە قايرىلىدىغان خالتا كوچىنىڭ ئاغزىغا كەلگەندە مەھەللە ئۆسمۈرلىرى غۇلا سېلىپ كۈتۈۋالدى. ھەجەرخان بىرقانچە ياغلىقنى بالىلارغا بەردى، قىزلار، ئوغۇللار «چاچالمايدۇ ھاھ - ھاھ»، — دەپ چۇرقىراشقا باشلىدى. ئىككىنچى مەپىدە ئولتۇرغان گۈلسۈم بىر خانىنىغا ئېلىۋالغان ياڭاقنى ئارقا - ئارقىدىن چېچىپ تۈگەتتى. بۇ چاغدا نۇرنىسا، ھەجەرخان، نىساخان ۋە يەڭگىلەر چۈشكەن مەپە سالاھىدىننىڭ ئىشىكى ئالدىغا يېتىپ كەلگەنىدى. ئىشىك تاقىغان بىر يىگىت بىلەن بىر ئايال ئىكەن، بىر لۆڭگە، ئىككى مېتىر چىت ئېلىپ ئىشىكنى ئاران ئاچتى.

نۇرنىسانى گىلەم ئۈستىگە چۈشۈرۈشتى. ئۆيىگە ئېلىپ كىرگىچە نەچچە قېتىم يەرگە دوقۇسلىتىپ ئۇنىڭ بىر يىغىسىنى

ئۇن قىلىۋەتتى.

— شۇنداقمۇ سەت يىغلىغان بارمۇ؟ نىساخان ئاچا، ئېيتىپ قويساڭلا، يىغىسىنى توختاتسۇن! — دېدى بىر نەچچە ئۇرۇق - تۇغقان، قولداشلىرى بىلەن ساراي ئۆيىدە ئولتۇرغان سالاھىدىن.

— قىز دېگەن يىغلايدۇ، توي كېچىسى يىغلىمىغان قىز يۈز ئاچقۇ كۈنى كۈلۈپ قويىدۇ. يىغلىسىغان قىز يىغلاپ قويىدۇ. سالاھىدىن ئاخۇن، — دېدى نىساخاننىڭ ئېرى مەنسۇر ئاخۇن.

— سالاھىدىن ئاخۇن، — دېدى ئاغىنىسى تۇرسۇن ئاخۇنمۇ، — بۇقىدەك ھۆكىرىسەڭلار، بولمىسا غۇنچەمنى قېچىپ كېتىدۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان سالاھىدىننىڭ قولداشلىرى پاراققىدە كۈلۈپ كېتىشتى.

نۇرنىسا ئانىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشقاندا تۈن يېرىم بولاي دېگەنىدى.

— خۇدايىمغا تاپشۇردۇم بالام!

— خۇدايىمغا ئامانەت سىڭلىم!

— خوش، جېنىم ئانا، ئاچا... خوش.

ھەجەرخان، گۈلسۈم ئۇلارنى بىللە كەلگەن مېھمانلار بىلەن بىللە ئۇزىتىدى. نۇرنىسانى يەڭگىلەر مەنزەر ئۆيىگە ئېلىپ چىقتى.

— يىغلىمىسىلا، — دېدى بىر يەڭگىسى، — قىزلارنىڭ ھەممىسى ياتلىق بولىدۇ بالام، ياتلىق بولمايدىغان قىز بالا يوق، بۇنداق يىغلاۋەرسىلە يامان بولىدۇ.

يەنە بىر يەڭگىسى نۇرنىسا ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەن مەخمەل كۆرپىنى سېلىپ تويلۇق يوتقاننى ئۈستىگە ياپتى.

يەڭگىلەرنىڭ چىقىپ كېتىشىگە، بىر پىيالە چاي كۆتۈرۈپ

سالاھەدىن كىرىپ كەلدى. ئېخى روسلىنىۋ بېشىدىن ئالـماي، گىلەم تـارتىلـغان تامغا قاراپ ئولتۇرۇۋالـغان نۇرنـسانىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— چاي ئىچىسىلە خېنىم، — ئۇ ئىتىرەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن نۇرنسانى ئۆزىگە تارتىپ قۇچاقلىدى ۋە ئۇنىڭ غۇنچە دەك قىزىرىپ تۇرغان لەۋلىرىگە سۆيدى، نۇرنسانىڭ بەدىنىگە ئوت كەتكەندەك بولدى.

تۆتىنچى باب

كۈيئوغۇلنىڭ پەيلى

ھەجەرخان تويدىن كېيىن ھايات چېغىدا قىزىنى ياتلىق قىلىۋالغانلىقىنىڭ خۇشلۇقىدىنمۇ خېلىلا ئېتىكلىشىپ قالدى. تويىنىڭ ئۈچىنچى كۈنى نىساخان، نۇرسىمانگۇللەر ئۆيىدىن ئارتۇق مېھمان بىلەن نۇرنىسانى ھەجەرخانغا كۆرسىتىش ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەندە، ئىنتىزار بولغان ئانىنىڭ بېشى ئاسمانغا يەتكەندەك بولدى. ئۇ ئىككى كۈن بىر يىلدىن ئۇزاق تۇيۇلۇپ قىزىم قانداقراق بولۇپ قالغاندۇ دەپ غەمگە چۆمگەن ئانا يېڭى ئېچىلغان قىزىلگۈلدەك كۈلۈپ تۇرغان نۇرنىسانى باغرىغا تاڭدى، كۆز ياشلىرىنى يېڭى بىلەن سۈرتۈپ ئەھۋال سورىدى. شۇ كۈنى ئەتىگەندىن كەچكىچە تىنىم تاپمىدى. ئۆزىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان تونۇش - بىلىشلىرىدىن خىللاپ ئېيتقان ئون كىشىنى قوشقاندا يىگىرمە نەچچە مېھماننى رازى قىلىپ ئۇزۇتۇپمۇ ئۆزىدە قىلچە ھارغىنلىق سەزمىدى.

نۇرنىسانىڭ خۇشلۇقى بولسا يۈز ئاچقۇ كۈنىلا ئايان بولغانىدى. سالاھىدىن بىر ياغلىق سۈپسۈزۈك مۇز پار- چىسىدەك نوكچا ناۋات بىلەن بىر شىشە ئەتىر، يۈز سوۋغىنى ئېلىپ كىرىپ، نۇرنىسانىڭ قولىغا رەڭ ئالتۇندىن ئىشلىگەن

ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈك سېلىپ قويغىنى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئېرىنىڭ ئۆزىگە ياقانلىقىدىن نۇرنىسانىڭ كۆڭلى خۇشاللىققا تولغانىدى. توي بولغان كۈنىنىڭ ئەتىسى نۇرنىسا ئاپتاپتەك ئېچىلىپ ئۆز مېھمانلىرىنى كۈتتى. ئۇ مەنزەر ئۆيدە مۇھتەبەر قاتارلىق ئون نەچچە دوست-تونۇشلىرى بىلەن دۇتار چېلىشتى، ئۇسسۇل ئوينىشتى، ناخشا ئېيتىشتى. بۇ ئۆي چىرايلىق بېزەل- گەنىدى. ئىككى تامدا گىلەم، مەرەپتە دۇخاۋا ياپقۇچ بولغاچ ئۆينىڭ ئىچى چوغدەك قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئانىسى ئەتىگەندە ئىسسىقلىق ئۈچۈن ئىككى لىگەن پىتىر مانتا، ئىككى لېگەن پولۇ ئەۋەتكەنىدى. ئىسسىقلىق ئېلىپ كەلگەن گۈلسۈم قاتار- لىقلارغا نىساخاننىڭ نېمە قويغىنى بىلەن نۇرنىسانىڭ كارىيى بولمىدى. ئەتىگەندىلا كەلگەن دوستى مۇھتەبەر بىلەن مەنزەر ئۆيدە سۆزلىشىپ ئولتۇردى. كېيىن دوستلىرى يىغىلغاندا ئانىسى ئەۋەتكەن ئاش-مانتىنى داستىخانغا قويدى. ئاش-مانتىنى يەۋېتىپ نېمە ئۈچۈندۇر كېلى سىقىلغاندەك بولدى.

سالاھىدىن بولسا پەستىكى كىچىك مېھمانخانىدا ھۇجرا تويىغا كەلگەن ئاغىنىلىرى بىلەن خۇشال ئولتۇراتتى. پاكىز چۈشۈرۈلگەن ئېگىكى پارقىرايتتى. قارا بورۇتلىرى ئۆزىگە يارا- شىپ تۇراتتى. ئۇ مېھمانخانىدىن چىقىپ ئامبارغا چۈشتى. قاتار تىزىپ قويۇلغان قوغۇنلارنىڭ ئىچىدىن سەرخىللىرىنى تاللاپ پىچتى، مەنزەر ئۆيىگە، كىچىك مېھمانخانىغا پىچىلغان شېرىن قوغۇنلارنى كىرگۈزدى، ئاشخانىغا كىرىپ:

— نىساخان ئاچا، نۇرسانگۈل ئۇكام، نېمە كېرەكسە ماڭا دېيىشسىلە، يەتكۈزۈپ بېرىمەن. نەرسە-كېرەكلەرنى قىسىپ مېھمانلارنى يامانلىتىپ قويمايلى، — دېدى نىساخاننىڭ قىتى- غىرلىقىنى، قاتتىقلىقىنى بىلگەن سالاھىدىن، — مەنزەرگە قەنت- گېزەك، مەزىلەرنى كۆپرەك چىقارتىپ بەرسىلە.

— بالام، بۇنداق كەڭتاشا بولغان تويىنى ئۆمرۈمدە كۆرمىگەنمەن. شۇنداقمۇ بۇزۇپ - چاچقان بارمۇ؟ ھېلىمۇ مېنىڭ بولغۇنۇم. ھەممە نەرسە يېتىشىۋاتىدۇ، خاتىرجەم بولسىلا بالام، — دېدى نىساخان بىر قىزىرىپ، بىر سارغىيىپ.

— مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، مېھمانلار چىرايلىق ئۇزۇسۇن.

سالاھىدىن ئاغىنىلىرىنىڭ يېنىغا كىرگەندە، ئۇسۇل قىزىغانىدى.

چۈشتىن كېيىنلا كەلگەن ئەھلىمەھەللە، ئۇرۇق - تۇغقانلار نامازدىگەرگە يېقىن ئۇزاشقا باشلىدى. مانا شۇ چاغدا ئۆز مېھمانلىرىنى باشلاپ، چوڭ بىر ئورۇس ساندۇقنى كۆتەرتىپ ھەجەرخان يېتىپ كەلدى. ئۇزاۋاتقان مېھمانلارنىڭ بىر قىسمى كەتمەي ھويلىدىكى پېشايۋاندا ئولتۇرۇپ قېلىشتى.

— ۋاي قۇدىلار يېتىپ كەلدى! — دېگەن ئاۋازنى ئاڭلىغان نۇرنىسا مەنزىردىن يۈگۈرۈپ چۈشۈپ ئانىسىنى قۇچاقلىۋالدى. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ يىغلايتتى.

قىزنىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ قاراپ، ھەجەرخان ئىشىنىڭ جايىدا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ كۆڭلىدە مىڭ بىر قېتىم شۈكۈرلەر قىلدى ۋە قىزنىڭ بېشىغا ئىككى مېتىرچە ئۇششاق گۈللۈك يالتىراپ تۇرىدىغان تاۋار رەختنى ئارتىپ قويدى.

— بالام يۈزلىرىنى مۇنداق ئېچىۋېلىپ ھويلىدا يۈرمىسىلە. ھازىر ئۆيگە كىرىپ كەتسىلە، ئوت تۇتۇپ ئاغرىپ قالىلا.

ئانىسىنىڭ سۆزىگە كۈلگىسى كەلگەن نۇرنىسا تاۋار رەخت بىلەن يۈزىنى ياپقىنىچە مەنزىرگە چىقتى، قىز دوستلىرى دۇتار چېلىشىپ ئۇسسۇلنى قىزىتىۋەتكەنىدى.

نىساخان، نۇرسىمانگۈللەر ھەجەرخان ۋە ئۇنىڭ مېھمانلىرىنى چوڭ مېھمانخانا بىلەن ساراي ئۆيگە باشلىدى. نۇرنىسانى

قىچقىرىپ چۈشۈپ ھەجەرخانىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. سازەندە ئاياللار داپ، دۇتار چېلىپ «غېرىب - سەنەم» داستانىدىكى ناخشىلارنى ئوقۇشقا باشلىدى. كەينى - كەينىدىن ئوسسۇلغا چۈشكەن چوكان - جۇۋانلارنىڭ بېشىدىن ئۆرۈلگەن پۇللار سازەندە ئاياللار ئالدىدىكى پەتنۇسقا لىق توشۇپ كەتتى. نۇرسىمانگۈلنىڭ توققۇز ياشلارغا كىرىپ قالغان قىزى رەشىدە بويىغا ئېسىلغان مارجانلارنى شىرىقلىتىپ ئوسسۇل ئويناپ كېلىپ نۇرنىسانىڭ يۈزىگە يېپىلغان تاۋارنى تارتىۋالدى - دە، ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. ئۇ نۇرسىمانگۈلنىڭ ئون ئالتە ياش چېغىدا تۇغقان تۇنجى قىزى ئىدى.

— تولۇن ئاينىڭ ئۆزىكەن!

— ئادەمزاتتى دېگەن شۇنداقمۇ چىرايلىق بولامدۇ؟

— سالاھىدىن ئاخۇننىڭ ئۆلمەي تۇرۇپ ھۆرگە ھەمراھ بولغىنىنى...

— سالاھىدىن ئاخۇنمۇ قاۋۇل يىگىت، قىزنىڭمۇ بەختى بار ئىكەن.

مېھمانخانا ئىچىنى ياقىلاپ كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرۇشقان چوكان - جۇۋان، مومايلار بىر - بىرىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاشقا باشلىدى. يۈزى ئېچىلغاندىن كېيىن تىرناق تاتىلاپ يەرگە قاراپ ئولتۇرغان نۇرنىسا ۋاللىدە قىزىرىپ، يېنىدا ئولتۇرغان مۆھتەبەرنىڭ قولتۇقىغا بېشىنى تىقىۋالدى، ئۇ — قىزارغىنىدىن قىزىلگۈلنىڭ ئۆزىلا بولۇپ كەتكەنىدى. قولغا سۇ بېرىلىپ داستىخان سېلىندى. مېھمانلارغا رىشالە سۈركەلگەن نان ئالدۇرۇلغاندىن كېيىن قورداق قويۇلدى، قورداقنىڭ يېيىلىپ بولۇشىغا قاش قارىدى، بۇ چاغدا كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالغانىدى.

داستىخان يىغىلىپ قولغا سۇ بېرىلدى، ئاندىن نىساخان بىر بوغچىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ھەجەرخانىنىڭ ئالدىغا قويدى.

ئىككى ئايال كۆتۈرۈپ كەلگەن ئورۇس ساندۇقنى ئېلىپ كىردى.

نۇرسانگۈل بوغۇچىنى ئېچىپ:

— بۇ پەلتوسى، بۇ كۆڭلىكى، بۇ تۇفلىسى، بۇ كاستۇمى، — دەپ كىيىملىكلەرنى ئېلىپ ساندۇققا سالدى، — بۇ ساپ ئالتۇندا ئىشلىگەن بىلەزۈكى...

نۇرسانگۈل جۇلالىنىپ تۇرغان ساپسېرىق ئالتۇن بىلەزۈكنى نۇرنىسانىڭ قولىغا سېلىپ قويدى، ھەجەرخان ئورنىدىن تۇرۇپ «ھەشقاللا رەھمەت» دەپ قۇللۇق قىلدى.

— كۈيئوغۇل قېيىن ئانىسىغا سالام بەرگىلى كىرىۋاتىدۇ، — دېدى بىر چوكان دېرىزىدىن ھويلىغا بىر قاراۋېلىپ، ئۇنىڭ زىل ئاۋازى ھەجەرخاننى ئىشىككە قاراتتى، سالاھىددىن كۆرۈنمىدى. نىساخان:

— سالاھىددىن ئاخۇن ئىزا تارتىپ كىرەلمەيۋاتىدۇ، ئۆزلىرى چىقسىلا بولامدىكىن، — دېدى.

ھەجەرخان نۇرسانگۈلنى چاقىرىپ قۇلىقىغا پىچىرلىۋىدى نۇرسانگۈل چوڭ بىر پەتنۇس ئېلىپ كىردى. ھەجەرخان ئولتۇرغان يېرىگە قويۇپ قويغان تۈگۈنچەكنى يېشىپ بىر بەقەسەم تون، ئون نەچچە پاكىچو ياغلىقنى ئېلىپ پەتنۇس ئۈستىگە قويدى. ئاندىن پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ ئىشىك ئالدىغا كەلدى، كۈيئوغۇل دەھلىزدىمۇ كۆرۈنمىدى، ئۇ ھويلىغا چىقتى، بىر قانچە دوستلىرى سالاھىددىننىڭ قول-پەلكىلىرىدىن تارتىپ ھويلىنىڭ ئۇ چېتىدە ماڭغۇزماي تۇرۇۋالغانىدى. بۇنى كۆرگەن ھەجەرخان توختاپ قالدى.

— بارسىلا، — دېدى نىساخان ھەجەرخانغا.

— ئەمدى بولا، مېھمانخانىدىن چىققاندىن كېيىن كۈيئوغلۇم ئۆزى كەلسۇن، — دېدى ھەجەرخان بوش كەلمەي.

— قېيىن ئانىسى ئالدىغا كەلمىگۈچە قويۇپ بەرمەيمىز.

— بۇنداق قاۋۇل يىگىتنىڭ ئالدىغا كەلمەي كىمنىڭ ئالدىغا كېلەتتى؟

— ئالدىغا كەلگۈچىلىكى بار بەگزادە يىگىت - بۇ!

سالاھىدىننىڭ ئاغىنىلىرى جاۋۇلدۇشۇپ ئۇنى ھەدەپ ئارقىغا تارتتى. يوغان پەتنۇسنى كۆتۈرگەن ھەجەرخاننىڭ قوللىرى تىلىپ كەتتى، ئۇ يەنە ئىككى قەدەم ئالدىغا ماڭدى.

— بولدى ماڭمىسىلا ئانا، ئۆزى كەلسۇن، نېمىدېگەن چوڭچىلىقبۇ؟ — دېدى گۈلسۇم باشقىلارغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ.

سالاھىدىن بىتاقەت بولدىمۇ، يا دوستلىرىنىڭ قىلىقلىرىنىڭ بىر ئاز ئېشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىمۇ، بىر سىلكىنىپلا بوشىنىپ، قېيىن ئانىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— قۇللۇق بالام، ئامان بولسىلا، ئاددىي بولسىمۇ ئۆزلىرىگە بىر تونلۇقۇم بار ئىكەن، — دېدى ھەجەرخان سەل ھاسىراپ، ئۇنىڭ چىرايى ئاقىرىپ كەتكەنىدى.

— رەھمەت خان ئاپا.

سالاھىدىن پەتنۇسنى قولىغا ئېلىپ ئاغىنىلىرىگە ئۇزاتتى - دە، ئۆزى ھەجەرخانغا بىر كۆڭلەكلىك ئەنگلىشىن، ئىككى بولاق قەنت، بىر بولاق ناۋاتنى تۇتتى.

— ھەشقاللا ئوغلۇم.

ھەجەرخان ئىككى قەدەم كەينىچە مېڭىپ مېھمانخانىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ نىساخانغا بىر چاپانلىق قارا دۇخاۋا، نۇرنىساغا بىر كۆڭلەكلىك شىفون دۇخاۋا، يەنە بىرقانچە ئاياللارغا رەخت قويدى.

سالاھىدىن ئاغىنىلىرىگە بىردىن ياغلىق ئالغۇزدى. ئۇ دېرىزىدىن مېھمانخانىغا كۆز سېلىپ ئاناردەك قىزىرىپ ئولتۇرغان ياش خوتۇننى كۆرگەندە يۈرىكى ئويناپ كەتتى.

... نۇرنىسا ئۈچىنچى قېتىم كېلىپ كەتكەندىن كېيىن،

ھەجەرخان يەنە ئۆزگىرىپ قالدى، يۆتىلى كۈچىيىپ كەتتى، كۆكسىدىكى سانجىق قوزغالدى. مانا بۈگۈن يېتىپ قالغىنىغا ئۈچ كۈن بولغانىدى. باياتىن دېرىزىگە قارىغىنىچە تويى كۈنىدىكى ماتەمچىلىكنى، يۈز ئاچقۇ كۈنىدىكى يىگىت قولداشلىرىنىڭ قىلىقلىرىنى ئويلاپ «خۇدا! ئۆزۈڭگە ئامانەت، شۇ يېتىم قىزىمنى نامەردلەرگە خار قىلمىغايسەن» دەپ دۇئا قىلدى. ئۇنىڭ سارغىيىپ قورۇلۇپ قالغان يۈزىدىن ياشلىرى سىرغىپ ئېقىشقا باشلىدى.

ئىشىك تاتىلىق قېقىلدى. «ۋاي خۇدايىم كىمدۇ بۇ؟» دەپ ئورنىدىن ئىتتىك تۇرماقچى بولغان ھەجەرخان بېشىنى بىرى قاماللاپ تۇتۇۋالغانىدەك بولۇپ قوپالماي قالدى. ئۇ ئىككى قولىنى يەرگە تىرەپ تەستە ئورنىدىن تۇردى، ئاستا مېڭىپ قار چۈشۈپ ئاقىرىپ كەتكەن ھويلىغا چىقتى، بىردىن يۆتىلى تۇتۇپ كەتتى. ئۇ ئالدىغا ئېڭىشىپ قولى بىلەن ئاغزىنى تۇستى، ئىشىك يەنە قېقىلدى.

— مانا! — ھەجەرخان كۈچەپ تۋۋلىغان بولسىمۇ، ئۈنى خىرقىراپ ئاستا چىقتى، ئۇ كەشىنى سۆرەپلا چىققانلىقى ئۈچۈن ئايىغى قارغا پېتىپلا كەتتى، «نۇرنىسامىدۇ، گۈلسۈممىدۇ؟ ئىمدى بۇ؟» دەپ ئىشىكنى ئېچىۋىدى، نۇرنىسا ئىكەن. ئۇنىڭ قولىدا يۆگەكلىك بىر نەرسە بار ئىدى.

— جېنىم بالام كەلدىڭمۇ؟

— ئانا!

ئۇستىبېشى ئاپئاق قار بولۇپ كەتكەن نۇرنىسا بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپ ئانىسىنى قۇچاقلىدى، ئۇ ئانىسىنىڭ پۇتلىرى دىرىلداۋاتقانلىقىنى تۇيدى، قولتۇقىدىن يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ كىردى.

— ۋىيەي جېنىم ئانا، كەشىڭنىڭ ئىچىگە قار تولۇپتۇ

كېتىپتىمغۇ؟ — دېدى نۇرنىسا ھەجەرخاننى ئايۋاننىڭ سۇپىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ كەشنى سالغۇزدى، — ئوت ياقالمىغان ئوخشىماسەن، ئۆي ئىچى ئەجەپ سوغۇققۇ؟

— بەكلا مىجەزىم يوق بالام، ئوت ياقالمىدىم، قېرىغاندا يالغۇزلۇق يامان ئىكەن، — زارلاندى ئانا.

— تويۇمنى قىلمىغان بولساڭ ساڭا ھەمراھ بولاتتىم، يالغۇزمۇ قالمايتتىڭ ئانا.

— تويۇڭنى قىلىۋېلىپ كۆڭلۈم ئارامىغا چۈشتى. تېخىچە تويۇڭنى قىلالمىغان بولسام غەمدىن باش كۆتۈرەلمەيتتىم بالام. تويۇڭنى قىلىۋالغاندىن كېيىن يەلكەمنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك بولۇپ، ئارام تېپىپ قالدىم. يالغۇزلۇق تارتسامۇ كۆڭلۈم خاتىرجەم، خۇداغا مىڭ شۈكرى.

نۇرنىسا ئانىسىنىڭ مەڭزىگە يۈزىنى يېقىپ بىر پەس تۇرغاندىن كېيىن يۆلەپ كىچىك مېھمانخانىغا ئېلىپ كىردى. مۇھەممەتئاخۇن ئۇستام سوۋېت كونسۇلخانىسىنىڭ قورۇلۇشىنى قىلغاندا سېتىۋالغان چويۈن مەش مۇشۇ ئۆيدە قويۇقلۇق ئىدى. نۇرنىسا مەشكە ئوت ياقتى.

— سېنى بەكمۇ سېغىندىم ئانا، ھەر كۈنى كېلىپ كۆرۈپ كەتكۈم كېلىدۇ، شۇنىسى كۈيئوغلۇڭ قويمايدۇ.

— كۆڭلۈڭنى بۇزما قىزىم، ئايال ئەردىن بىسوراق ئىش قىلسا بولمايدۇ، سالامەت تۇرساڭلا كۇپايە، ئېرىڭ رۇخسەت قىلغاندا مېنى كۆرۈپ كەتسەڭمۇ بولىدۇ. بۈگۈن كېلىپ ئوبدان قىلىپسەن، بەك خۇش بولدۇم، مىجەزىم يوق بولۇپ قالغان كۈنلىرى ئۆزۈمدىن بەكرەك ئەنسىرەيدىغان بولۇپ قالدىم.

ھەجەرخان مېھرىلىك كۆزلىرى بىلەن كۆكتات ئىلغاۋاتقان قىزىغا قارىدى، نۇرنىسانىڭ سوغۇقتىن گىردە نانىدەك قىزىرىپ كەتكەن يۈزلىرى ئاقىرىشقا باشلىغانىدى، ئۇنىڭ

چىرايى غەمكىن ئىدى، ئانا ئۇھ تارتتى.
— بالام سەن كېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئاچاڭمۇ كېلىپ كەتتى. خۇدايىم كۆپرەك پەرزەنت بەرمەپتىكەن. بىر ئوغلۇم بولسىمۇ يالغۇز قالمايتتىم، — ھەجەرخان يىغلامسىراپ ياستۇققا يۆلەندى.
— ئانا بىر ئاز گۆش، كۆكتات ئېلىپ كەلگەن ئىدىم، نېمە تاماق ئېتىپ بېرەي؟ — دەپ سورىدى نۇرنىسا.
— نېمىشقا بىر نەرسە كۆتۈرۈپ كېلىدىغانسەن بالام، «تىنچ كۆڭۈل، تۈزسىز ئاش» دەپتىكەن. مەن ئۈچۈن سەن قىممەتلىك، مېنى دەپ ئازار يەپ قېلىشىڭنى خالىمايمەن قىزىم.
— ئانا، ئۇ كىشى ئۆزى ئانىلىرىغا نەرسە - كېرەك ئالغاچ بارسىلا، — دەپ پۇل بەرگەنىدى، شۇڭا ئالغاچ كېلىۋىدىم، لەڭمەن ئېتىپ بېرەيمۇ ياكى نېرىن چۆپمۇ؟
— قېرىغان، كېسەلمەن چېغىمدا خېمىرنى پىلتە قىلىش، سوزۇش تەس كېلىدىكەن. سەيمۇ ئېلىپ كەپسەن بالام، لەڭمەن ئېتىپ بەرگىن.
— ماقۇل ئانا، — نۇرنىسا ھەجەرخاننىڭ مەڭزىگە بىرنى سۆيۈپ ئورنىدىن تۇردى.
— بالام، ئاران كەلگىنىڭدە ئىشقا سالىدىغان بولدۇم، مەنمۇ بېقىشاي، — ئورنىدىن تۇردى ھەجەرخان.
— ياق ئانا، سەن ئاغرىق ئەمەسمۇ؟ ساق چېغىڭدا ماڭا قىلغۇزمىدىڭ، ئاغرىپ ياتقىنىڭدىمۇ قىلغۇزمامسەن! بۇ نۆۋەت سەن ساقايغۇچە كەتمەيمەن، بۇنداق يالغۇزلۇقتا يېتىپ قالغىنىڭنى كۆرۈپ ئاچىيىپ بولۇپ كېتىۋاتىمەن.
قىزىنىڭ بۇ سۆزىدىن ھەم تەسىرلىنىپ، ھەم نېمە ئۈچۈندۇر گۇمانلىنىپ:
— ھازىر ئەھۋالىڭ قانداقراق بالام؟ — دەپ سورىدى ئانا.

— ئەھۋالىم يامان ئەمەس، — دېدى قىزى خىيالچان ھالدا مۈگدىنىپ، — كۆيۈغلۈك كۆنچىدەك قىلىدۇ.

— قانداق بىلدىڭ؟ — سەگەكلىشىپ سورىدى ئانا.

— توي ئۆتكەندىن كېيىن ئون بەش كۈننى توشتۇرۇپ بۇ ئۆيگە كېلىپ كەتكىچە يىگىتچىلىكتا ماڭا ھېچ ئىش بىلىنمىدى، — قازانغا ياغ قۇيۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى نۇرنىسا. — ئۇ ئۆيدە قېيىن ئاتام، قېيىن ئانام، قېيىن ئاچا، قېيىن ئىنىلىرىم بولغانلىقتىن كېيىن ئۇ كىشى دۇكىنىغا چىقىپ كەتسە مەنمۇ ھوقۇشتەك يالغۇز قالىمەن. ھەر كۈنى ئۇ كىشى بىر ئەپكەشنى باشلاپ كېلىپ ئۆيدىكى كۆپكە سۇ توشقازغۇزۇپ بېرەتتى. بىر قېتىم كۆپتە سۇ تۈگەپ كېتىپتۇ، ئۇ كىشى ئەپكەشكە سۇ ئەكەلدۈرۈشنى ئۇنتۇپ قالدىمۇ - قانداق بىلمىدىم، چۈشتە كېلىپ تاماق يەپ، تاھارەت ئېلىپ ئاندىن چىقىپ كەتتى. مەن ئىككى چېلەك سۇ ئېلىپ كىردىم. نېمە ئۈچۈندۇر يۈرىكىم پوكۇلداپ سېلىپ كەتتى. سۇنى كۆپكە قۇيۇپ تۇرۇشۇمغا ئىشىك ئېچىلدى، قارىسام تويۇم بولماستىن بۇرۇن كۆل بېشىدا ماڭا چېقىلماقچى بولغان ھېلىقى يۇنۇس ھەتتاننىڭ ئوغلى ساۋۇت ھويلىغا كىرىپ كېلىۋاتىدۇ.

— نېمىشقا خەقنىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كىرىسەن؟ ھازىر چىقىپ كەت! — دەپ تۇۋلىدىم. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— خېنىم ئاچچىقلانمىسىلا، ئەرلىرى ھازىر كەلمەيدۇ. بىر ئايدىن بېرى ئىشىكلىرىنى ماراپ تاقىتىم - تاق بولغاندا ئۆز ئاياغلىرى بىلەن سۇغا چىقىپتىلا، ئەگەر ۋارقىرايدىغان بولسىلا خەلقى - ئالەم ئالدىدا ئۆزلىرىنى شەرمەندە قىلىمەن، مەن بولسام ئەر كىشى، خەلق ئالدىدا ئۆزلىرى رەسۋا بولىلا. ھى - ھى ھى، — دېدى. ئانا بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، تاپىنىدىن كىرگەن ئوت، ھېكەمدىن چىقىپ كەتتى. ئەگەر مۇشۇ ھالەتتە ئېرىم كىرىپ

قالدىغان بولسا ئىككىمىزنى ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن يانمايتتى. قانداق قىلىشىم كېرەك؟ ئالدىمغا كۈلۈپ كېلىۋاتقان ساۋۇتقا:

— ساۋۇت ئاكا، — دېدىم مەنمۇ كۈلۈمسىرەپ، — ھەر قانداق ئىش بولسا لايىقىدا بولغىنى ياخشى، ئۆيگە كىرسىلە بولمايدۇ. كەلسىلە، ھاۋا سوغۇق بولسىمۇ پېشايۋاندا ئولتۇرسىلا، بىر پىيالە چاي قۇيۇپ بېرەي.

ساۋۇتنىڭ ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى. ئۇ:

— جېنىم خېنىم شۇ بىر پىيالە چايلىرىنى ئىچەي دەپ ئىككى يىلدىن بېرى ئاۋارە بولۇپ يۈرۈۋېتىمەن. كېچىلىرى كۆزۈمدە ئۇيقۇ يوق، — دەپ لاۋزىلاشقىلى تۇردى. مەن ئاشخانىغا كىردىم، كۆزۈم چەينەككە ئەمەس پالتىغا چۈشتى. مەن پالتىنى كۆتۈرگىنىمچە ھويلىغا چىقتىم:

— سەن نائەھلىنىڭ ئالدىدا شەرمەندە بولۇپ ئېرىمنىڭ قولىدا ئۆلگىچە، سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ ئاندىن ئۆلگىنىم ياخشى، — دېدىم ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ.

— ئۇ-ئۇ ... خېنىم، — دېدى ئورنىدىن تۇرغان ساۋۇت چىرايى ئۆچۈپ، — قىيامەتكىچە قۇللىرى بولاي. نېمە دېسىلە ماقۇل دەپ، نېمە كىيسىلە ئېلىپ بېرەي. دىدارلىرىدىن مەھرۇم قىلمىسىلا، سىلىسىز ماڭا بۇ ئالەم ھارام، ساۋۇت خۇپسەنلىك بىلەن يىغلامسىرىدى. ئۇ ماڭا سىناش نەزەرى بىلەن ئاستىرتتىن تىكىلىپ تۇراتتى. مەن ئۇنى چېپىۋېتىش قارارىغا كېلىپ ئالدىغا يۈگۈردۈم. ئۇ قېچىپ چىقىپ كەتتى، مەن ئىشىكنى يېپىپ زەنجىرلىدىم. بۇنىڭغىمۇ كۆڭلۈم قانائەت قىلماي دەمىنىمۇ سېلىپ ئۆيگە كىرىپلا ئۆزۈمنى تاشلىۋەتتىم، بۇ ئىش ماڭا ھار كېلىپ قاتتىق يىغلاپ كېتىپتىمەن، ئاش ئېتىشنىمۇ ئۇنتۇپتىمەن.

— كېيىن نېمە بولدى بالام؟ — دەپ سورىدى ھەجەرخان گەپنىڭ ئاخىرىنى بىلىشكە ئالدىراپ.

تۇرنىسا داڭقاندىكى سەيىنى ئارىلاشتۇرۇپ، جاۋاب بەردى:

— ئۇ كىشى كەلگەندە كۆزۈم ئۇيقۇغا كېتىپ قاپتۇ. ئىشىك قېقىلدى، مەن ئىتتىك ھويلىغا چىقتىم:

— كىم؟ دېدىم.

— مەن، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ كىشى، ئالدىن بېرىپ ئىشىكنى ئاچتىم. ئۇ كىشى ماڭا قاراپ:

— نېمە بولدۇڭلا، رەڭگىڭلا بىر قىسىملىغۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھېچنەرسەم يوق، — دېدىم يەرگە قاراپ.

— ئېغىر ئاياق بولۇپ قالدىڭلىمۇ نېمە؟ — سورىدى يەنە، قەغەزگە يۆگەلگەن بىر نەرسىنى ماڭا بېرىپ، ئېچىپ قارىسام سامسا ئىكەن، ھەر قېتىم ئۆيگە كىرگەندە بىر نەرسە ئالغاچ كېلەتتى، ئاشقىرىدىن قۇرۇق قول كىرمەيتتى...

ئۇرنىسا سۆزىدىن توختاپ داڭقاندا پەيزۇلداپ قۇرۇلۇۋاتقان سەيپى بىرقانچە قېتىم ئارىلاشتۇرۇپ ئۇستىگە ئازراق سۇ قۇيۇپ قويدى. ئۇ سۆزىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ جىمىنكىگە يۆلىنىپ ئولتۇرغان ئانىسىغا قاراپ دېدى:

— مەن ئۇ كىشىنىڭ سوئالىغا ئۇنداقمۇ ئەمەس، — دەپ جاۋاب بەردىم.

— ئاماق ئەتمەيسىلەرغۇ؟ — دېدى ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن.

— سۇ يوق ئىكەن، ئۆزۈم ئىككى چېلەك سۇ ئېلىپ كىرىپ قاش ئېتەي دەپ تۇرسام تۇرسىقىم ئاغرىپ كەتتى، — دەپ جاۋاب بەردىم. ساۋۇتنىڭ ئۆيگە بېسىپ كىرگىنىنى ئېيتاي دەپ، ئىرىسنىڭ چىرايى ھاۋادەك ئۆتۈلۈپ كېتىۋاتقاچقا، تىلىمنىڭ ئۇچىغا كەلگەن گەپنى ئىچىمگە يۇتۇۋەتتىم.

— نېمىشقا ماڭا ئەتكەن سۇ يوق دېمىدىڭلار؟ — دېدى ۋە قاپىقى تۈرۈلۈپ كۆزلىرى ماڭا قادالدى، بىرى كەلدىمۇ

نېمە؟ — دەپ سورىدى.

— سۈنىڭ تۈگەپ قالغىنىنى بىلمەپتىمەن، — دېدىم. ئۇ ئىككى دولامدىن قاماللاپ تۇتۇپ كۆزۈمگە تىكىلىپ بىر قاراپ، ئۆيگە كىرىپ كەتتى. مەن ئۇ كىشىنىڭ كەينىدىن مېھمانخانىغا كىردىم، ئۇ كىشى ئىككى قولىنى بوينىدىن ئالماشتۇرۇپ، تورۇسقا تىكىلگىنىچە سوزۇلۇپ يېتىپتۇ. مەن بېرىپ يېنىدا ئولتۇردۇم، نېمە ئۈچۈندۇر ماڭا قاراپمۇ قويمىدى، گۇمانلانغان ئوخشايدۇ، بىردەم ياتقاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كەتتى. ھايال ئۆتمەي ئەپكەشنى باشلاپ كەلدى. ئەپكەش كىيىملىرى جۇل - جۇل، ساقىلى سارغۇچ بىر ئادەم ئىدى. ئۇ دۈگدىيىپ تۇراتتى. ئىچىم ئاغرىپ:

— ماۋۇ ئاكامغا چاي بېرەيمۇ؟ بەك توڭلاپ كېتىپتۇ، — دېدىم.

— نان چىلاپ بېرىڭلار، — دېدى.

مەن بىر توقاچنى چىنىگە چىلاپ چاي قۇيۇپ كۆتۈرۈپ مېڭىشىمغا، ئۇ كىشى چىنىنى قولۇمدىن تارتىۋېلىپ ئۆزى ئەپكەشكە ئاچىقىپ بەردى، ئەپكەش چاينى ئىچتى. ئۇ مۈڭ ئادەممۇ، يا يوقسۇزلۇقتىن كەم گەپ قىلامدۇ، رەھمەتمۇ دېمەي چىقىپ كەتتى. ئۇ كىشى شۇنىڭدىن كېيىن ئۇدا بىرنەچچە قېتىم چۈشتە ئەمەس چاشگا ۋاقتى بىلەن دۇكاندىن يېنىپ كەلدى. بۇرۇن كەچتە نامازشامغا ئولگۈرۈپ كېلەتتى، كېيىن نامازدىگەر بولماستىن قايتىپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى. ئانا بۇنىڭغا قاراپ مەندىن گۇمانلىنىدىغان بولۇپ قاپتۇ، دەپ ئويلاپ سىقىلىدىغان بولۇپ قالدىم...

نۇرنىسا داڭقانىنى چەتكە ئېلىپ، ئوچاققا قازاننى ئاستى، سۇ قۇيدى، ئوتنى ئۇلغايتتى، گەپنىڭ تېخى تۈگىمىگەنلىكىنى پەملىگەن ئانا بىتاقەت بولۇپ:

— گەپ قىل بالام، كېيىن ئېرىڭ بىلەن بىر نېمە

ۋېيىشىپ قالمىغانسەن؟ — دەپ سورىدى. فۇرنىسانىڭ نېمە ئۈچۈندۇر «ئېرىم» دەپ ئېيتىشقا تىلى بارمايتتى. ئېھتىمال ئىزا تارتىدىغاندۇ، ياكى بولمىسا قانداقتۇر بىر تەرىپى «ئېرىم» دېگەن سۆزنى ئاغزىغا ئېلىشقا توسقۇن بولۋاتاندۇ؟ ئۇ تىترەك ئاۋاز بىلەن سۆزىنى داۋام قىلدى:

— شۇ ئىش بولۇپ ئۈچىنچى كۈنى بۇ ئۆيگە كەلگەنىدىم، ئېسىڭدىمۇ ئانا؟ ئۇ كۈنى نامازدىگەر بولماستىنلا قايتىپ كەتتىم. يولدا مۇھەببەتنىڭ ئۆيىگە باش تىقىپ ئۆتتۈم. ئۇ مېنى كۆرۈپ بەك خۇشال بولۇپ كەتتى. ئۇنىمىسام ئۇنىماي تۇتۇۋېلىپ جۇۋاۋا توكۈپ سىلىپ بەردى. ئۇ مېنىڭ باشقا قىزلارغا قارىغاندا جۇۋاۋىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى بىلەتتى، دېرىزىدىن ھويلىغا قارىسام قاراڭغۇ چۈشۈپتۇ، ئورنۇمدىن تۇردۇم.

— ۋاي نېمانچە قورقىسەن ئاداش؟ — دېدى مۇھەببەت ئالدىمنى توسۇپ، — ھېلىتىنلا ئېرىڭدىن بۇنداق قورقساڭ كېيىن قانداق قىلارسەن؟

— بۇ قورققانلىقىم ئەمەس، — دېدىم ئۇنىڭغا، كېتەي ئاداش كەچ كىرىپتۇ.

مەن ئۆرە تۇرۇپ ساۋۇتنى قانداق ھەيدەپ چىقارغانلىقىمنى، ئېرىمنىڭ ئەلپازىنى سۆزلەپ بەردىم. ئۇ:

— ئاپىرىپ قوياي، — دېدى، مەن ئۆزۈم كېتەي دەپ خوشلاشتىم. ئۆيگە كەلسەم ئۇ كىشى تىت - تىت بولۇپ ئولتۇرغانىكەن، مېنى كۆرۈپلا:

— بۇنداق كەچتە يول ماڭماڭلا، — دېدى، بۇ قېتىمۇ ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئۇچۇق - يورۇق يۈرۈۋەردىم. ئۇ كىشىنىڭ ھۆرمىتىمۇ ياخشىلاندى. لېكىن دوكىنىدىن بەمەھەل قايتىپ كېلىپ، بەمەھەل كېتىپ قالاتتى. ئۈلۈشكۈن ئۆزى ھېلىقى

ئەپكەشنى ئۆيگە باشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئەپكەشنى كۆپنى تولدۇردى. قارىسام توڭلىغانلىقىدىن چىرايى كۆكىرىپ كېتىپتۇ. ئىچىم ئاغرىدى. بىر چىنىگە نان چىلىدىم، چاينى قويۇپ ئۈستىگە قورۇۋاتقان سېيىدىن ئازراق سېلىپ بەرگەنىدىم، خۇش بولۇپ ئىچىۋالدى. «رەھمەت خېنىم» دەپ مىڭىشىغا ئۇ كىشى كىرىپ كەلمەسمۇ!

— سەن نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — ئوۋرىدى ئەپكەشتىن چىرايى ئۆڭۈپ.

— بۇ - بۇ ... — دېدى تىلى تۇتۇلۇپ ئەپكەش. ئۇ كىشى ئۇنىڭ مۇرىسىدىن قاماللاپ تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى.

— ئەر كىشى يوق ئۆيگە نېمىدەپ كىردىڭ؟ — دەپ سورىغاندا ۋۇژۇن ئەزايىم تىكەنلىشىپ كەتتى، جېنىم ئانا بۇ ھاقارەت ئەمەسمۇ؟ ئەپكەشنىڭ ئورنىغا مەن جاۋاب بەردىم.

— ئۆزلىرى باشلاپ كىرلىغۇ. كۆپنى تولدۇردى، توڭلاپ كېتىپتىكەن، بىر ئاز نان چىلاپ بەردىم. يامان بوپتىمۇ؟

ئۇ كىشى مېنىڭ سۆزۈمگە پەرۋا قىلماي:

— ئىككىنچى بۇ ئۆيگە پۇت تىققۇچى بولما! — دەپ قاتتىق ۋارقىراپ، ئۇنى سۆرەپ چىقىپ ئىشىكتىن كوچىغا ئىتتىرىۋەتتى، چېلەك، ياداقلىرىنى كوچىغا تاشلىۋەتتى. چىداپ تۇرالماي مەنمۇ ئۈگدۈم:

— نېمە بولدىلا! مېنى نېمىدەپ ئويلاۋاتىدىلا؟ سىلە ئويلىغاندەك پەس تەبىئەتلىك ئايال ئەمەسمەن! ئۇ غېرىبقا ئازار بەرگەنلىكلىرى ماڭا ئازار بەرگەنلىرى ئەمەسمۇ؟

ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا غەزەپ بىلەن يۈگۈرۈپ كېلىپ چاچلىرىمنى قاماللاپ تۇتتى - دە، سۆرەپ ئۆيگە ئېلىپ كىردى.

— ئاستاراق گەپ قىل. مەن ئېرىڭمەن! سەن مېنىڭ ئىشىمغا ئارىلاشما، بولامدۇ! — دېگەن قاتتىق ئاۋاز بىلەن

ئۇۋارقىراپ.

— مەن نېمىگە ئارىلاشتىم شۇنچىۋالا ئاچچىقلانغۇدەك؟ — دېدىم ئۇ كىشىگە كاچىنىمغا چاڭگىلدا بىرنى سالدى. مەن دەلدۈگۈنۈپ ئىشىكنى ئۇتتۇۋالدىم. جېنىم ئانا، راستىمنى ئېيتسام ئۇ كىشىنى خاپا قىلىش نىيىتىم يوق ئىدى. ئەتىگەندىن كەچكىچە، ئاخشامدىن تاڭ ئاتقۇچە ئۇ كىشىنىڭ خۇش بولۇشى ئۈچۈن رايىغا باقاتتىم، دۇكاندىن كېلىشىگىلا تونىنى سالدۇرۇپ قاقاتتىم، ئۆتۈكلىرىنى سۈرتەتتىم، ئەرتىسىگە سۇ بېرەتتىم، تاماقنى ئېتىپ، كىرىنى يۇياتتىم، ھاردىم – ئاچتىم دېمەيتتىم. ئۇ كىشىمۇ ھالىمغا يېتىپ ھەر قېتىم ئۆيگە كىرسە قورۇق كۆرمەيتتى، كىرگەندىن كېيىن چاچلىرىمنى سىلايتتى، ئەركىلەتتى، مەن ئۆزۈمنى بەختلىك سېزەتتىم. كۈنچىلىك قىلىشقا باشلىغاندىن كېيىنمۇ مېنى بۇنداق خورلىمىغانىدى. مەڭزىمگە كاچات تەگكەندىن كېيىنمۇ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم. كۆڭلۈمدىن ياش چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ ئۆزۈمنى باستىم، گەپمۇ قىلماي كېيىم – كېچەكلىرىمنى بوغچىسىغا يۆگەپ كۆتۈرگىنىمچە ئىشىككە قاراپ ماڭدىم. ئانا، ئۇ كىشى مېنى ھەرقانچە رام قىلىۋالغان ھالەتتىمۇ، خورلىنىپ تۇرۇپ ئالدىدا بېزىرىپ ئولتۇرۇشنى نومۇس بىلدىم.

— توختا! — ۋارقىرىدى ئۇ كىشى ئالدىمنى توسۇپ ۋە كۆتۈرۈۋېلىپلا كورپىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى، — نەگە بارسىلە؟ — ئۇ بوش ئاۋاز بىلەن سورىدى.

— ئۆز ئۆيۈمگە — ئانامنىڭ يېنىغا!

— مېنى تاشلاپ كېتەمسىلە؟

— تاشلاپ كەتمەيدىغاننى تېپىۋالالا!

— خاپا بولماڭلا.

ئۇ كىشى بېشىمنى سىلىدى، كۆز يېشىمنى قولى بىلەن

ئېرتتى، مەن ئىسەدەپ يىغلاپ كەتتىم، شۇنداق قىلىپ ئۇ كىشى مېنى يامانلىغىلى قويىدى.

سۆزلەپ تۇرۇپ خېمىرنى پىلتە قىلىپ بولغان نۇرنىسا ئانىسىنىڭ كۆز ياشلىرىنى ئالىقىنى بىلەن ئېرتتى.

— كېيىن يەنە باشقا گەپ قىلىشىدىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئانا قىزىنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ.

— ياق، ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك ئامراقلىق قىلىدىغان بولدى، ئەمما، كۈندۈزلىرى دۇكاندىن تۇيۇقسىز يېنىپ كېلىشنى داۋاملاشتۇردى. ئۆگزىگە چىقىپ سەپسالىدىغان، كېچىسى مېھمانخانا ئىشىكىنى قۇلۇپلاپ ياتىدىغان ئىشنى چىقاردى.

نۇرنىسا ئورنىدىن تۇرۇپ قاينىغان قازاننىڭ تۇۋىقىنى ئېلىۋېتىپ، لەگمەن سوزۇشقا باشلىدى.

— بالام، — دېدى ھەجەرخان، — بۇنداق ئىش كىچىك چېغىمدا مېنىڭمۇ بېشىمدىن ئۆتكەن. ئەر خەقلەرنىڭ كۆلچىلىك قىلىشى ئۇلارنىڭ ئەرلىك ۋىجدانىنىڭ كىچىكلىكىدىن بولىدۇ. سەن بىلمەيسەن قىزىم، داداڭ تا ئۆلۈپ كەتكىچە سەرگەزچى قوشنىمىزدىن مېنى كۈنلىگەنىدى. ئۇ ھەر كۈنى نەچچە قېتىم ئۆگزىگە چىقىپ قارايتتى. ئەگەر گۈل بېسىپ چىققان سەرگىزنى ئۆگزىدىكى تامغا يېپىشقان سېرىق بۇرۇت ئۇستامنى كۆرسە جېنى چىقىپ كېتەتتى. بولمىسا مەن ئۇ ئۇستامغا بىر قېتىممۇ سۆز قىلىپ باقمىغانىدىم. ئۆزۈممۇ ئۇ ئۇستام ئۆگزىدىكى چاغدا ھويلىغا چىقىشتىنمۇ ئېھتىيات قىلاتتىم. بالام «ئەر كۈنلىسە ئۆي تۈزۈلىدۇ، خوتۇن كۈنلىسە ئۆي بۇزۇلىدۇ» — دېگەن ماقال بار. سېنى كۈنلىگەن بولسا سالاھىدىن ئاخۇننىڭ ۋىجدانى بار ئىكەن. كىشىلەر ياخشى كۆرگەن نەرسىنى باشقىلارغا تارتقۇزۇپ قويۇشنى خالىمايدۇ ئەمەسمۇ، سەن بۇنىڭغا خاپا بولما، ھەرگىز كۆڭلۈڭگە

قالما قىزىم.

— ئانا! — دېدى، — قازانغا ئاش سېلىۋاتقان نۇرنىسا. قاشلىرىنى يىمىرىپ، — بىكاردىن - بىكار كۈنلىگەن ئوبدان ئىشمۇ؟ ئەر دېگەن خوتۇنغا ئىشەنمىسە خوتۇن كىشى قانداقمۇ بەختلىك بولالايدۇ؟ خوتۇن ئەرگە ئىشەنگەندىن كېيىن، ئەرمۇ خوتۇنغا ئىشەنسە، كەلسە - كەلمەس كۈنلىمىسە ئۇ چاغدا تۇرمۇش ھەقىقىي كۆڭۈللۈك بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئەر كۈنلىسە خوتۇن ئۈچۈن ئازاب بولىدىكەن.

ھەجەرخان كىچىك چېغىدىن سۆزمەن، بىر ئىشنىڭ تېگىگە يەتمىگۈچە سوراشتىن توختىمايدىغان، كىتابقا ئامراق قىزىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ «ئەر كىشى بىلەن ئايال كىشىنىڭ تەڭ بولالمايدىغانلىقىنى تېخى بىلمەيدۇ - دە، بۇ قىزىم، شۇڭا ئۆزى بىلگەنچە ئويلايدۇ» — دېدى ئىچىدە.

— قىزىم، جېنىم بالام، ئەر كۈنلىسە يامان ئالغان خوتۇن ئەرنىڭ تېنىنى يېيەلمەيدۇ، سالاھىدىن ئاخۇنغا قىيىدىسا، ھەرگىز كوچا - كويغا ئىختىيارىڭچە چىقىپ قالما. ئېرىڭ نېمە دېسە شۇنى قىل، سۆز ياندۇرما. سۆز ياندۇرغان خوتۇن ئەردىن ياخشىلىق كۆرمەيدۇ. بالام، بۇ سۆزۈمنى ئېسىڭدە تۇتقىن، — دېدى ھەجەرخان قىزىنىڭ ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ.

— يەنە بىر گەپنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن ئانا، — دېدى نۇرنىسا سۆز ئۇلاپ، — ئۇ ئۆيدە «مىسكىن كېچە» دېگەن كىتاب بار ئىكەن، بىر كۈنى ئۇنى بەكمۇ قىزىقىپ ئوقۇپ كېتىپتىمەن، بىر چاغدا مېھمانخانا ئىشىكى غىچچىدە ئېچىلىپ ئۇ كىشى كىرىپ كېلىۋاتىدۇ. ماڭا باشقا گەپ قىلمىغان بولسىمۇ كىتابنى قولۇمدىن ئېلىپ كىتابدانغا سېلىپ قويۇپلا

قويدى، سورسام بەرمىدى، يېقىندىن بۇيان دۇتارمۇ چالـ
غۇزمايدۇ، بۇنىڭغا چىدىماق تەس ئىكەن ئانا.

نۇرنىسانىڭ ئاۋازى بوش، مۇڭلۇق چىقتى، ئۇ بىردەم ئىچىدە ئاش راسلاپ ئانىسىنىڭ ئالدىغا قويدى، ھەجەرخان ئاشنى يەپ ئولتۇرۇپ:

— بەك ئوخشاپتۇ بالام، خېلىدىن بېرى ئىشتىھايىم تۇتۇلۇپ تاماقمۇ يېگۈم كەلمەيتتى، بۇ ئېشىڭ ماڭا بەك تېتىدى، — دېدى.

نۇرنىسا ئۆزىگە ئاش راسلاپ داستىخاننىڭ يېنىغا كەلدى، ئۇ، ئانىسىنىڭ ئۆزىگە كۆيۈنۈپ قىلىۋاتقان گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئىچىمۇ غەمگە پاتتى. قىزىنىڭ ئۆزىدىن ئەنسىرىگەنلىكىدىن كۆڭلى خاۋاتىرلەنگەن ئانا ئاشنى يەپ بولغۇچە قانداق قىلىپ قىزىغا تەسەللى بېرىش، ئۇنىڭ بېشىدىكى غەم بۇلۇتلىرىنى تارقىتىۋېتىش توغرۇلۇق خىيال سۈردى. ئۇ قاچىنى داستىخانغا قويۇپ دېدى:

— بالام، ئەر كىشى ئۈچۈن ئايال ئالتۇندىنمۇ ئەتىۋار! ئايال ئۈچۈن ئەر - گۆھەردىن قىممەتلىك. بۇنى بىلىپ يەتكەنلەر ياخشى تۇرمۇش كەچۈرەلەيدۇ، بۇنى بىلىپ يېتەلمىگەنلەر ھەر كۈنى جەڭگى - جېدەل قىلىدۇ، تۇرمۇشى تۇرمۇش بولمايدۇ. سەن ئوقۇغان، ئاق - قارىنى پەرق قىلالايسەن، سالاھىدىن ئاخۇننىڭ مىجەزىگە قاراپ ئىش تۇت، كېيىنگە قارىغاندا سېنى كۈنلەشكە باشلاپتۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ھەممە نەرسىدىن كۈنلىشى مۇمكىن، كىشىلەر: «بەزى ئەرلەر خوتۇنىنى ئاپتاپتىنمۇ كۈنلەيدۇ» دېيىشىدۇ، بۇنىڭغا خاپا بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق جېنىم بالام.

— ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ئادەم سىقىلىپ كېتىدىكەن ئانا، — نۇرنىسا شۇنداق دېدى - دە، پىلتىنى سوزۇشقا باشلىدى. ئۇ ئانىسىنىڭ كېپىگە قايىل بولمىغانىدى. ھەجەر-

ـغان قىزىنىڭ ئېيتقان بۇ سۆزىدە ھەممە ئاياللارنى ئويغا سالىدىغان چوڭقۇر مەنا بارلىقىنى چۈشىنەتتى، ئۇ قىزىنىڭ تىزىغا قولىنى قويۇپ:

— بالام نېمىشقا سىقىلىسەن؟ سىقىلماي ياپراپ يۈرۈۋەرگىن، — دېدى، قىزىنى قايىل قىلغۇدەك باشقا سۆز تاپالماي.

نۇرنىسا يەنە ئازراق ئاش راسلاپ ئانىسىنىڭ ئالدىغا قويدى، تويدىن كېيىن ئۇنىڭ ئانىسى بىلەن بۇنداق سىردىشىشى تۇنجى قېتىم ئىدى.

× × ×

كۈندۈزى ياققان قار كەچقۇرۇن توختىغانىدى. نۇرنىسا ۋېشىلىگە يېقىن ئەتكەن ئىشىنى ئانىسىنىڭ ئاشۇرماي يېگەنلىكىدىن سۆيۈندى. داستىخاننى يىغىپ ئالدىن كۈرجەكنى ئېلىپ ھويلىغا چىقتى. يەرنى ئاپپاق ئاقارتقان قارنى كۈرەپ، ئۆزىچە دەرەخلەرنىڭ تۈۋىگە ۋە ئىشىك تۈۋىگە دۆۋىلىدى. ئىشىك ئالدىنىمۇ پاكىز سۈپۈرۈپ قويدى، ئاچچىق سوغۇق ئادەمنى ھەرىدەك چاقاتتى. سوغۇقتا مەڭزى قىزىرىپ، قوللىرى ئۈشۈشۈپ قالغان نۇرنىسا مېھمانخانىغا كىرگەندە ئانىسى تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ جۇدەپ قالغان ئانىسىغا ئىچ-ئىچىدىن كۆيۈنۈپ قاراپ ئولتۇرۇپ: «ئانام بۇنداق يېتىپ قالغاندا تاشلاپ كەتسەم زادى بولمايدۇ، بۈگۈن ئۆيگە بارمىسام ئۇ كىشى كېچىنى ئۆرە ئولتۇرۇپ ئۆتكۈزۈشى، ئۆلگۈدەك جىلە بولۇشى تۇرغان گەپ، مەيلى، نېمە بولسا شۇ بولمامدۇ؟» — دەپ ئويلىدى نۇرنىسا. نامازشامغا ئەزان ئېيتقاندا ھەجەرخان ئويغاندى.

نۇرنىسا ئۆزىگە مۆلدۈرلەپ قاراپ ياتقان ئانىسىنىڭ پۇت - قولىنى تۇتۇپ، بەدەنلىرىنى سىلاشقا باشلىدى. «ئەجەب ياداپ كېتىپتۇ، — ئويلىدى ئۇ، — دادام بولسا بۇنچىلىك كېسەل بولۇپ كەتمەس ئىدى، جېنىم ئانام، دەردىڭگە دەرت قوشۇپ، غېمىڭنى ئاشۇرۇپ قويغان ئوخشايمەن...» ئانا قىزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەندەك:

— بالام ئويلانما، ھەسرەتلەنمە، خۇدايىم تىنچ - ئامانلىقنى بەرسۇن، — دېدى. نۇرنىسا ئۆزىنى ئوڭشاپ كۈلۈمسىرىدى:

— دېگىنىڭ كەلسۇن ئانا، — نۇرنىسا ئورنىدىن تۇردى، مەشتىكى ئۆچۈشكە باشلىغان چوغنىڭ ئۈستىگە ئوتۇن سېلىپ ئوتنى ئۇلغايتىپ، قازاننى ئېسىپ گۆش سالدى. ئىشىك قېقىلدى، نۇرنىسا ئىشىكنى ئاچقىلى ماڭغانىدى، ھەجەرخان ئۇنى توختىتىۋالدى.

— يېڭى چوكان ئىشىك ئاچقىلى چىققىنى ياخشى، كېلىشمەسلىككە ئۇچراپ قېلىشى مۇمكىن، مەن ئۆزۈم ئاچاي.

ئانىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ نۇرنىسانىڭ نېمە ئۈچۈندۇر يۈرىكى ئاغقاندەك بولۇپ، مەشنىڭ يېنىدىكى كۆرسىدا ئولتۇرۇپ دېرىزىدىن ھويلىغا سەپسالدى. ئىشىكنى ئاچقان ئانىسى سالاھىدىننى باشلاپ كىردى. سالاھىدىننى كۆرگەن نۇرنىسانىڭ ھەم ئاچچىقى تۇتتى، ھەم خۇشلۇقى كەلدى. «بۇ كىشى مېنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن كەلگەن ئوخشايدۇ، ئانام ساقايغىچە كەتمەيمەن».

ئۆيگە كىرىپ كەلگەن سالاھىدىن خېمىر يۇغۇرۇۋاتقان خوتۇنىغا قاراپمۇ قويماي، تۆرگە ئۆتۈپ ئولتۇرۇپ دۇئا قىلدى. قېيىن ئانىسىدىن سوغۇققىنا تىنچلىق - ئامانلىق سورىدى، ئېرىنىڭ بۇ پەيلىگە قاراپ نۇرنىسانىڭمۇ خويى تۇتتى. ئۇ تۇخۇم سېلىپ يۇغۇرغان خېمىرنى ئىككى كاللەك قىلىپ سۇپىرىدا

پېيىشقا باشلىدى.

كۆيئوغلىنىڭ كەلگىنىگە تولىمۇ خۇش بولغان ھەجەرخان داستىخان سېلىپ مەزە، گېزەك قويىدى. چاي قۇيۇپ، ناۋات سېلىپ سالاھىدىنغا سۇندى.

— بالام، ئۆزلىرىنى كۆرگۈم كەلگەندى، كېلىپ كېتەمۇ دېسىلە، بىرنەچچە كۈندىن بېرى ساقلىقىم يوق ياتتىم، بۈگۈن نۇرنىسانى ئەۋەتكەن ئىكەنلا، ناھايىتى خۇشال بولدۇم، ئۆمۈرلىرىگە دۇئا قىلدىم. قىزىم بىر كېچە قونۇپ قېلىپ ئەتە ئەتىگەن سىلىنى قىچقىرىپ كەلمەكچى ئىدى. كەلگەنلىرى ئوبدان بولدى، ئالسىلا، مەزەگە باقسىلا، — دېدى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي.

— ئۆزلىرىنىڭ مۇنداق ئاغرىپ يېتىپ قالغانلىقلىرىدىن خەۋەر تاپماپتىمەن. نۇرنىسا كەچ قالغاچ ئۆزۈم بېرىپ باقاي دەپ كېلىشىم، — قاپىقىنى ئاچماي جاۋاب بەردى سالاھىدىن.

— ئوبدان قىپلا بالام، پات - پات يۈرىكىم قوزغىلىپ يېتىپ قالىدىغان بولۇپ قالدىم، يالغۇزلۇق يامان ئىكەن. خۇدايىم ئىككىلىرىگە ئارمانىدا قالمىغىدەك قىز - ئوغۇل پەرزەنتلەرنى ئاتا قىلغاي، بالام مەزەدىن ئالسىلا.

ھەجەرخان يىغلامسىراپ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدى، ئۇ ئاش كېسىۋاتقان قىزىغا قاراپ:

— بالام، ھالۋا ئەتسىلە، — دەپ جورىدى.

— خان ئاچا، ھالۋا ئەتمىسۇن، ھالۋىغا زوقۇم يوق، تەييار تاماققا ئۈلگۈرۈپ كېلىپتىمەن. شۇنىڭدىن يەي، — دېدى سالاھىدىن نۇرنىساغا كۆز قىرى بىلەن قاراپ، نۇرنىسا ئانىسىغا قارىدى، ھەجەرخان:

— سەت بولىدۇ، بۇ ئۆيگە ئاران بىر كەلگەندە ھالۋا ئەتمىسەك قانداق بولىدۇ؟ — دېدى تەكەللۇپ بىلەن.

سالاھىدىن:

— رەھمەت خان ئاچا، ھالۋا ئەتمىسۇن، ئاش يەي، — دېدى يەنە. ئويۇقتىكى پەنەرنى يېقىپ قويغان نۇرنىسا قايتا ئولتۇرۇپ ئاش كىسىشنى داۋام قىلدى. ھەجەرخان دۇشە ئۈستىدىكى گۆشنى توغراپ نېرىسىن قىلدى.

«خان ئاچامنىڭ ئاغرىقى بەك ئېغىر بولمىغاندىن كېيىن نۇرنىسانى ئېلىپ كېتەي. كۈندە كېلىپ خەۋەر ئېلىپ تۇراي، ئەر كىشى يوق ئۆيدە قونۇپ قالسا ياخشى بولماس» دېگەن ئويغا كەلگەن سالاھىدىن نۇرنىساغا ئاستىرتتىن زەن سالدى. قازانغا سالغان ئاشنى ئېلىشتۇرۇۋاتقان نۇرنىسانىڭ تۆرۈم - تۆرۈم چاچلىرى ئىككى يېقىنىدىن چۈشۈپ ئاپئاق ياقالچىقىغا تېگىپ تۇراتتى. سالاھىدىن كۆزىنى داستىخانغا تىكتى، نۇرنىسا چۆپنى تەخسىگە ئۈسۈپ شورپا قويدى، ئۈستىگە نېرىن سېلىپ قارا مۇچ چاچتى. ئىككى پارچە چامغۇرنى ئۈستىگە بېسىپ سالاھىدىننىڭ ئالدىغا قويدى.

— ئۆزلىرىدىن كەلسۇن، — دەپ تەخسىنى قېيىن ئانىسىنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى سالاھىدىن.

— ياق بالام، ئۆزلىرى باقسىلا، — دېدى ھەجەرخان ئاشنى سالاھىدىننىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ.

نۇرنىسا يەنە بىر تەخسىگە ئاش راسلاپ ئانىسىنىڭ ئالدىغا قويدى. ئۆزىگىمۇ بىر تەخسە ئاش راسلىدى، نۇرنىسا ھەرقانداق نەرسە يېسە ئاۋاز چىقارماي نازاكەت بىلەن يەيتتى، بۇنىڭغا ئانىسىمۇ ھەيران قالاتتى. سالاھىدىنمۇ خوتۇنىنىڭ بۇنداق سىلىق تاماق يېيىشىگە قاراپ مەستلىكى كېلەتتى. بۇ قېتىممۇ تامىقىنى يەپ بولغان خوتۇنىغا زوقلىنىپ بىر قاراپ ۋالدى. نۇرنىسامۇ ئېرىگە قاراپ قىزارغىنىچە چىنىنى قويدى. نۇرنىسا ئېرىنىڭ قارىشىدىن «قونۇپ قالسەن دېمە، كېتىمىز

جۇمۇ!» دېگەن مەنىنى ئۇقتى. سالاھىددىن بولسا خوتۇنىنىڭ قىيا بېقىشىدىن «قېنى مېنى ئېلىپ كېتىپ باقە؟ ئەمدى كەتمەيمەن» دېگەن مەنىنى ئۇقۇپ، قاپىقى بەتتەر سېلىنىدى. سالاھىددىن دۇئا قىلىپ بولۇپلا:

— خان ئاچا، رۇخسەت قىلسىلا، بىز كەتسەك، — دەپ ئورنىدىن تۇردى. ئانىسىدىن بۇرۇنراق نۇرنىسا جاۋاب بەردى:

— مۇشۇ كېسەل ئانامنى تاشلاپ كەتسەم خۇدا راۋا كۆرەرمۇ؟

— سىلىگە گەپ قىلغىنىم يوق، خان ئاچامغا دەۋاتىمەن، — دېدى سالاھىددىن ئەرلىك سالاپىتى بىلەن خوتۇنىنىڭ گېپىنى پىسەنتكە ئالماي. ھەجەر خان كۈيئوغلىنىڭ پەيلىگە قاراپ ئالدىراپ قالدى.

— بىللە قايتىشسىلا بالام، ھازىر خېلى ياخشى بولۇپ قالدىم، ئەتىگىچە گۈلسۈممۇ كېلىپ قالار، — دېدى ئۇ قىزىنىڭ پەلتۇسى بىلەن رومىلىنى مەرەپتىن ئېلىپ.

— ئانا كەتمەيمەن، سەن كېسەل ياتساڭ قانداقمۇ سېنى تاشلاپ كېتىمەن؟

— كەتكىن قىزىم، كەتكىن، سالاھىددىن ئاخۇن ئالاھىدە كەلگەندە كەتمىسەڭ خاتىرجەم بولالمايمەن.

— قارىسىلا، — دېدى نۇرنىسا سالاھىددىنغا، — بۈگۈن ئانامغا ھەمراھ بولاي، ئەتە بامداتتىن يېنىپلا ئاچامنى چاقىرىپ بېرىپ، ئەتىگەنلىك چاي ۋاقتىغا ئۇلگۈرۈپ ئۆيگە باراي، ماقۇل دېسىلە.

— بۈگۈن كېتىلى خوتۇن، ئەتە تۇراپ ئاخۇنغا دەپ قويىسام، گۈلسۈم كېلىپ خان ئاچامدىن خەۋەر ئالار، — دېدى سالاھىددىن ۋە ئىشىككە قاراپ ئىككى قەدەم تاشلىدى.

ھەجەرخان قىزىغا پەلتۇسىنى زورلاپ كىيگۈزدى، غىجىم رومىلىنى بېشىغا ئارتىپ قويدى.

— بالام، ئانام مەندىن رازى بولسۇن دېسەڭ، سالامەتلىك بىلەن كەتكىن، — دېدى. نۇرنىسا ئانىسىنى قۇچاقلاپ ئىسسىق ياشلىرىنى ئۆپكىسىگە ئاققۇزدى. ئاندىن ئاستا ئاجرىلىپ ئېرىنىڭ كەينىدىن دەرۋازا ئالدىغا چىقتى.

— خۇدايىمغا ئامانەت سالامەتلىك ئاخۇن.

— خەير، خوش.

— خۇدايىمغا ئامانەت قىزىم.

— خۇدايىمغا تاپشۇردۇم ئانا.

ئاسمان بۇلۇتلۇق بولسىمۇ، ياققان قارنىڭ جۇلاسىدىن ئاقارغان يەرلەر خۇددى ئايدىڭدەك كۆرۈنەتتى. ھەجەرخان قىزى بىلەن كۈيئوغلىنىڭ غاچىلدىغان ئاياغ ئاۋازىغا قۇلاق سېلىپ ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ قالدى.

****

بەشىنچى باب

ھەسرەت

كۆل بويىدىكى سۇۋادان تېرەكلەر پوتلا تاشلاپ، سۆگەت شاخلىرى بىخلىنىپ يېشىل تۈس ئالدى. تېرەك شېخىدا قاغا قاقىلداپ، قۇشقاچلار سۆگەت تاللىرىدا ۋىچىرلىشاتتى. بۇ يىل باھار كېچىكىپ كەلگەچ دەل ـ دەرەخ تېزلا كۆكىرىشكە باشلىغانىدى. قىشنىچە ئەينەكتەك مۇز تۇتۇپ كەتكەن كۆل سۈيى باش باھاردىلا ئېرىپ ئازلاپ كەتكەچكە كۆلدىن سۇ ئالماق خېلىلا تەسكە چۈشەتتى. ئاخىرى ئېرىقتا پاتنائي كەلگەن لاي سۇ كۆلگە قۇيۇلدى، بىر ھەپتىدە كۆل توشۇپ ئايغى چىقتى. يەنە ئۈچ كۈن ئۆتتۈۋىدى، كۆل سۈيى بۇلۇتسىز ئاسماندەك سۈزۈلدى. ساۋۇت بىرەر ئايدىن بۇيان كۆل بويىدىن ئۆتمەيدىغان، ساماۋارخانىنىڭ كارىۋىتىدا پۈتلىرىنى كۆلگە ساڭگىلىتىپ ئولتۇرمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنى «تاغ ئار- قىسىغا چىقىپ كېتىپتۇ» دەپ ئاڭلىغان سالامىدىن «مەھەللى- مىز بىر بىكار تەلەپتىن قۇتۇلۇپتۇ» دەپ قويدى خالاس. خۇدۇكسىنىپ يولدا خاتىرجەم ماڭالمايدىغان نۇرنىسا تېخى ساۋۇتنىڭ قەيەرگە كەتكىنىدىن خەۋەرسىز ئىدى.

نۇرنىسا باھار كىرگەندىن كېيىنلا كۆل بويىدىن كۆپرەك ئۆتىدىغان بولۇپ قالدى. قىش بويى ئەلسەھەللە تۇغقان-

لار، تونۇشلار توي سودىرىقىنى قىلىشتى. پولۇ، پىتىرمانتا، مانتا، سامبۇسا، قويماق قاتارلىق نەرسىلەر ھەر كۈنى لېگەنلەپ كېلىپ تۇرغانىدى. نىساخان كۈن ئارىلاپ بالا ئەۋەتىپ يېپىلمەي تۇرۇپ قالغان نازۇ - نېمەتلەرنى ئالدۇرۇپ كېتەتتى. نۇرسىمانگۈلمۇ پات - پات كېلىپ «بۇ يەردە قېتىپ، كۆكىرىپ تۇرغۇچە بالىلارغا ئالغاچ كېتەي» دەپ تەخسە - لېگەندىكى يېمەكلىكلەرنى چوڭ داستىخانغا تۆكۈپ ئېلىپ كېتەتتى. سالاھىدىن باشقا تۇغقانلىرىغا قارىغاندا ئۆزىنى كۆپرەك يوقلايدىغان نۇرسىمانگۈلنى ئۆز سىڭلىسىدەك كۆرۈپ ئۇنىڭغا كۆيۈنەتتى. كەلمەي قالسا ئۆزى بېرىپ قىچقىرىپ كېلىپ مېھمان قىلاتتى. بەزى كۈنلىرى قانداقتۇر بالىلارنى باشلاپ كېلىپ يېمەكلىكلەرنى كۆتەرتىپ قوياتتى. سودۇرۇق ئاخىرلىشىپ چىللاق باشلاندى. شۇڭا نۇرنىسا كۆل بويىدىن كۈندە بولمىسىمۇ ئىككى كۈندە بىر قېتىم ئۆتىدىغان بولۇپ قالدى. دەسلەپ نىساخان قىچقىرىۋال-دى. ئاندىن نۇرسىمانگۈل ۋە باشقا تۇغقانلار قىچقىرىۋالدى، بۇ چىللاقلارغا ھەجەرخان ماڭالىغۇدەكلا بولسا باردى. گۈل-سۈم كۆپىنچە قېيىن ئانىسىنى ئېلىپ سىڭلىسىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ئاندىن بىللە بېرىشتى. سالاھىدىننىڭ تۇغقانلىرى ۋە بىر قىسىم يېقىن تونۇشلىرى قىچقىردۇۋالغاندىن كېيىن، جاۋا-بەن ھەجەرخاننىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمۇ قىچقىرىۋالدى. باھار ۋە قايناق يازنىڭ يېرىمى شۇنىڭ بىلەن ئۆتۈپ كەتتى.

نۇرنىسا يەنە كىتاب ئوقۇشقا تۇتۇندى. سالاھىدىننىڭ بەگ دادىسىدىن قالغان كىتابلار كىتابدانىدىمۇ، مېھمانخانا تامىرىنىڭ ئۈستۈنكى ئويۇقلىرىدىمۇ بار ئىدى. سالاھىدىن ئەتىگەن - ئاخشاملىرى ئوقۇيتتى. نۇرنىسا كىتاب ئوقۇشقا باشلىسىلا ئاچچىقى كېلەتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە ئايال دېگەن

كىتاب ئوقۇپ موللا بولسىمۇ، تاماقنى ئوبدان ئېتەلىسىلا بولاتتى. نۇرنىسا ئېرىنىڭ بۇ تونۇشىنى بايقاپ جىلە بولدى، ئاچچىقى كەلدى، قانداق قىلسۇن؟ ئۇ «نېمە دېسەڭ دە، ئوقۇيمەن، ئىلىم ئۆگىنىش — پەرز. بۇنىڭغا قارشى تۇرساڭ گۇناھكار بولىسەن» دېگەن ئوي بىلەن كىتاب ئوقۇشىنى داۋاملاشتۇردى. ئەمما ئېرى دۇكاندىن كەلسىلا كىتابنى جايىغا ئېلىپ قوياتتى. نۇرنىسا بۈگۈن ئەتىگەنلىك چايىنى بېرىپ ئېرىنى يولغا سالغاندىن كېيىن «مىڭبىر كېچە» كىتابىنى ئېلىپ ئوقۇپ ناھايىتى قىزىقىپ كەتتى. نۇرنىسا بۇ كىتابنىڭ تەسىرىدە روھلىنىپ خېلىدىن بېرى ساندۇقتا سېلىپ قويغان قەلەم، قەغەز، سىياھلىرىنى ئېلىپ كىتاب ھەققىدە بۇ غەزەلنى يازدى.

مەھلىيا قىلدى كۆزۈم يار كىرپىكىدەك خەتلىرىڭ،
سالدى ئۆچمەس ئوت دىلىمغا يار لېۋىدەك بەتلىرىڭ.
قوزغىدى زەۋق بۇ ھاياتقا سەن ماڭا بەرگەن ھۇزۇر،
تۈگىمەس بايلىققا يەتكەي ھەر زامان ئۆلپەتلىرىڭ.
بۇ جاھاندىن ھېچ زېرىكتۈرمەس گۈزەل ۋەسلىڭ مېنى،
ئۆتسە مەيلى بۇ بېشىمدىن خۇشلۇقىڭ، كۈلپەتلىرىڭ.
بەخش ئېتەر ئۈمىد - ئىشەنچ، ھەسرەتكە بولسام مۇپتىلا،
ماڭا بەرگەن داۋا - شىپا، غەيرىتىڭ، جۈرئەتلىرىڭ.
ئى ۋاپادار ئامرىقىم دىلدار كىتاب، گۈلزار كىتاب،
چىقمىغاي ئۆلسەممۇ ئەستىن خۇش ناۋا سۆلكەتلىرىڭ.

نۇرنىسا ئېرىنى بىر خۇش قىلىش ئۈچۈن كەچلىك تاماقنى ئېچىپ بولۇپ بۇ غەزەلنى ئوقۇپ بەردى. سالاھىدىن ئاڭلاپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى - دە:

— غەزەل - پەزەل يازىمەن دەپ ئۆزۈڭنى ئاۋارە قىلما، ئايال خەق دېگەن ئۆي ئىشىنى ياخشىراق قىلىشىنىڭ كويىدا بولسا بولىدۇ، — دەپ ئۆزىنىڭ تونۇشىنى ئاشكارىلاپ قويدى. نۇرنىسا ئېرىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بۈگۈن ناھايىتى روشەن چۈشەندى. ئۇ تاتىرىپ كەتتى، يازغىنىنى پۈكلەپ يانچۇقىغا سالدى.

× × ×

بۇ يىل سالاھىدىننىڭ سودىسى يۈرۈشكەن يىل بولدى، دۇكىنىغا بېسىلىپ كەتكەن ھەرخىل گەزماللار كۆزگە بارمايلا شالاڭلاپ قالدى، باش باھاردىلا ئەر - ئاياللارنىڭ ئاياغ كىيىمىنى ئەۋەتىش ئۈچۈن غۇلجىدىكى تونۇشىغا خەت يېزىۋەتكەنىدى. ئايالچە ئۆتۈكلەر، بەتىنكە، توپلەيلەر تاي - تېيى بىلەن كەلگىلى تۇردى. ئۈرۈمچىدىكە ماتا، چەكمەن ئېلىپ كەتكەن شېرىكىمۇ ھەرخىل رەڭدىكى دۇخاۋا، خاڭسىدىن تاۋارلارنى ئېلىپ كەلدى. ئۇ ئۈرۈمچى ۋە ئىچكىرىگە بېرىپ كەلگەن سودىگەرلەرنىڭ قانداق مال ئېلىپ كەلگەنلىكىنى تىڭ - تىڭلاپ، مۇۋاپىق مال بولسىلا سېتىۋېلىپ ناھايىتى كۆپ پايدا تاپتى. مۇشۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، رامىزان ئېيى كىرىشى بىلەنلا مال - مۈلكىنىڭ قىرىقتىن بىرىنى ئايرىپ بىر ھەپتىگىچە زاكات بەردى. دىۋانە، غېرىب - مىسكىنلەر بىر ھەپتىگىچە ئۇنىڭ ئىشىكىدىن ئۈزۈلمىدى. تۇغقانلارنى، يار - بۇرادەرلىرىنى قولۇم - قوشنا، ئەھلىمەھەللىنى ئايرىم - ئايرىم ئۈچ نۆۋەت ئىپتارغا قىچقىرىۋالدى. نۇرنىسانىڭ ئۆز نامىدىن ئاياللارنى چاقىرىپ ئىپتار قىلدۇردى. ھەر قېتىمقى ئىپتار ئۈچۈن بورداق قويدىن بىرنى سويدۇردى. سالاھىدىن سەمىرىپ كەتكەنىدى، قاپقارا بۇرۇتى قىزىرىپ

كەتكەن يۇزىگە يارىشىپ تۇراتتى.

روزى ھېيتتىن كېيىن ئۇنىڭ خېرىدارى ئاۋۇپ، دۇكىنى ئالدىدىن كىشىلەرنىڭ ئايىغى بېسىقمىدى، بولۇپمۇ ئۇزۇن ئاق پەرىجە ئارتىپ يۇزىگە چۈمبەل تارتقان قېرى ئاياللار، جۇگانلار، چوكانلار ۋە يۇزى يېرىم ئوچۇق رەسىدە قىزلار ئۆزلۈكسىز كېلىپ - كېتىپ تۇراتتى.

بۈگۈن شەنبە چۈشتىن كېيىن ھاۋا بۆلەكچىلا ئېچىلىپ يەر - جاھان بەكلا ئىسسىپ كەتتى. سالاھىدىن پاكىچۇ يەكتىكىنى سېلىپ تاشلاپ سودا قىلىشقا كىرىشتى. كەلدى - كەتتى خېرىدارلارنىڭ كۆپلۈكىدىن ئۇنىڭ قولى زادى بوشىمىدى. شۇڭا ئارىلىقتا ئۆيىگە بىر قېتىم بېرىپ كېلەي دېدىيۇ، بارالمىدى. كۈن پېتىشقا يېقىن قولى بىر ئاز بوشىدى. ئۇ، ئۆيىگە بېرىشقا ئالدىراپ توپ - توپ دۇخاۋىلارنى دۇكاننىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىردى، شۇ چاغدا قوشنا دۇكاندىكى سودىگەرنىڭ:

— خېنىم، ئاي يۈزلىرىنى ئاچسىلا، بىر كۆرۈۋالاي دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئەجەبلىنىپ تۇرۇۋىدى، ياش بىر ئايالنىڭ:

— ماڭا قارايمەن دېگىچە گۆرگە قارىسىلا، قېرى، — دېگەن زىل ئاۋازىنى ئاڭلاپ قېلىپ قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. سالاھىدىن «قاندااقراق ئايالدۇ، بۇ؟» دەپ دۇكاندىن بېشىنى چىقىرىشىغا ناۋات رەڭ غىجىم رومال ئارتقان، بويلۇق بىر چوكان قوشنىسىنىڭ دۇكىنىدىن ئۆز دۇكىنىغا ئۆتتى.

— قېرىغىنىنى تۈيمىغان ئابدال، ئۆزىنىڭ يېگىنىگە قارنى ئاغرىمىدىغان پىخسىق، قىزىدەك ئاياللىمۇ چاقچاق قىلىدىكىنا، ئۆلمەيدىغان!

— بولدى خېنىم ئازار بولمىدۇ، — دېدى سالاھىدىن، ئاق ساقىلىنى سىلاپ دۇكىنىدا خىرىلداپ كۈلۈپ ئولتۇرغان قوشنىسى داۋۇت ھاجىم ئۆردەككە ئالىيىپ قاراپ، ئۇ

ئادەم سەل خىجىل بولدىمۇ شۇ ئانلا دۇكىنىنى ئېتىپ كۆزدىن يوقالدى.

— ئۆزلىرىنىڭ دۇكانلىرىدا قىزىل مەخمەل بارمىكىن؟ سورىدى چوكان، دۇكاندىن چىقاي دەپ تۇرغان سالاھىدىنغا باشتىن ئاياغ سەپسېلىپ.

— بار.

— بىر گېزى قانچە پۇل؟

— مەن كۆمۈش تەڭگىگە ساتىمەن، پۇلغا ساتمايمەن، — دېدى سالاھىدىن كېتىشكە ئالدىراپ.

— قورقمىسىلا بايۋەچچە. دۇكانلىرىنىڭ ئالدىغا كەلگەن خېرىداردا كۆمۈش تەڭگىلا ئەمەس، ئۇنىڭدىنمۇ قىممىتى ئۈستۈن نەرسىنىڭ بار ئىكەنلىكىگە ئىشەنسىلە بولىدۇ، ئاۋال كۆرۈپ باقاي، قېنى ئالسىلا.

چوكاننىڭ ئۈنى جانان چىنىدەك جاراڭلاپ چىقتى. سالاھىدىن ئەجەبلىنىپ قالدى. ھېلىقى داۋۇت ھاجىم ئۆردەكنى بۇرنى ـ قۇلىقىغىچە تويدۇرۇپ قويغان بۇ ئايالنىڭ ئۆزىگە مۇنچىۋالا مەردانىلىق قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇ نامراتلاردىن ئەمەسلىكىنى كۆرسەتكۈسى كەلدى.

— كۆرۈپ باقسىلا، — بىرقانچە توپ ھەرخىل رەڭدىكى مەخمەلنى، بىرنەچچە خىل خاڭجۇ دۇخاۋىلىرىنى چوكاننىڭ ئالدىغا يېيىۋەتتى. چوكان غىجىم رومىلىنى خېلىلا كۆتۈرۈپ مەخمەل ـ دۇخاۋىلارنى تۇتۇپ كۆرۈشكە باشلىدى. ئاق يۇمىلاق، قوشۇماقاش، تازا تولغان بۇ چوكانغا سالاھىدىن قاراپلا قالدى.

— ئادەمگە ئۇنداق تىكىلىپ قارىمىسىلا يىگىت، يامان بولىدۇ، — دېدى چوكان رومىلىنى تېخىمۇ كۆتۈرۈپ سالاھىدىنغا كۈلۈپ قاراپ.

سالاھىدىننىڭ ئۆيگە كىرىش ئويى كاللىسىدىن ئۇچقانىدەك بولدى. چوكان رومىلىنى بېشىغا قايرىۋەتتى. قارا كۆزلىرىنى سالاھىدىنغا تىكىپ كىرپىكلىرىنى چۇپلەشتۇرگەندە، يادىن ئېتىلغان ئوق كۆكسىگە تەگكەندەك ئۇنىڭ يۈرىكى زىڭ ئېتىپ كەتتى. چوكان مەخمەل، دۇخاۋىلارنى ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈپ كۆردى. ئۇ پوكەيگە يېنىچە يۆلىنىپ بىر كۆزىدە ماللارغا قارىسا بىر كۆزىدە سالاھىدىنغا تىكىلەتتى. نېمە ئۈچۈندۇر سالاھىدىن چوكانغا قىزىقىپ قالدى. چوكان كەينىگە بىر قارىۋېلىپ بىر توپ دۇخاۋىنىڭ ئۈستىگە قويۇلغان سالاھىدىننىڭ قولىنى تۇتتى ـ دە، بىگىز قولىنىڭ تىرنىقىنى پاتۇرۇپلا شۇنداق تېز تارتىۋالدى. سېكۇنت ئارىلىقىدا بولغان بۇ ئىش سالاھىدىننىڭ شەھۋانە ھەۋىسىنى قوزغىدى. ئۇنىڭ تازا بىتاقەت بولۇۋاتقانلىقىنى سەزگەن چوكان:

— نەدىكى قىرلارغا ئۆزۈمنى ئۇرۇپ، چۈشۈپ قالىمەن. سىلە كۆزۈمگە بۆلەكچىلا ئىسسىق كۆرۈندىلە، شۇڭا ئەتەي دۇكانلىرىغا كېلىمەن. ئۇزۇندىن بېرى سىلىگە كۆيۈپ سەكپارە بولغان مەشۇقلىرىدىن خەۋەرلىرى يوق. ئەگەر ماقۇل كۆرسىلە ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپ، گۆپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇرغان يۈرىكىمنى قولاقلىرىغا يېقىپ رەھەتلىرىنى كەلتۈرەتتىم، — دېدى چوكان، قولىدا ئوينىپ تۇرغان قارا چاچلىرىنى سالاھىدىننىڭ قولىغا ئۇرۇپ قويۇپ.

— ئۆزلىرىگە دۇخاۋا، مەخمەل لازىم ئەمەسمۇ؟ — سورىدى بۇ ئايالغا قىزىقىپ قالغان سالاھىدىن.

— ئايال كىشىگە لازىم بولمايدىغان رەخت يوق، ھەممە رەخت لازىم بولىدۇ، باشقا كۈنى ئالسام بولار.

سالاھىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ «ئاشىنا قىلىۋالغۇچىلىكى بار، كېيىمى ئوچۇق ئايال ئىكەن» دەپ قالدى كۆڭلىدە.

ھەر كۈنى ئالدىغا نەچچە ئون قىز ـ چوكان رەخت ئالغىلى كېلەتتى. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى نۇرنىساغا تەڭ قىلمايتتى... شۇ دەم ئالدىدا تۇرغان چوكان شېرىن سۆزە ناز ـ كەرەشمىسى بىلەن ئۇنى بىردىنلا ئۆزىگە ئەسىر قىلىۋالدى. بۇ ئېھتىمال سالاھىدىننىڭ كۆڭلىگى كۆچەيگەنسېرى نۇرنىسانىڭ مۇئامىلىسى سوغۇقلىشىپ، ئۇنىڭ رايىنى ياندۇرۇپ قويغانلىقىنىڭ نەتىجىسى بولسا كېرەك. سالاھىدىن بۇرۇتلىرىنى سىلاپ، مەستانە كۆزلەرنىڭ ئىچىگە تىكىلىپ قارىدى. چوكان خىرىلداپ كۈلۈپ يەرگە لەپپىدە بىر قارىۋالغاندىن كېيىن يۈزىنى يېرىم يېپىپ قويدى. ئۇ كۈلگەندە قىپقىزىل ئالتۇن چىشلىرى پارقىراپ كەتتى.

سالاھىدىن بىر كۆڭلەكلىك شىفۇن دۇخاۋا، ئۈچ گەز قىزىل مەخمەلنى ئۆلچەپ بىرىپ سامان قەغەزگە ئورىدى.

— بۇنى ئېلىۋالسىلا، پۇلنى ئۆيگە بېرىپ ئالارمەن، — دېدى.

— ۋاي رەھمەت، ئۆزلىرىدىن پۇل ئايلانسۇن بايۇمچچە! — چوكان قەغەزگە ئورالغان رەختنى ياغلىقى بىلەن چىگىپ، — دۇكانلىرىنى ئېتىپ كەينىمدىن كۆز يېتىم يەردە ماڭسىلا، — دېدى ـ دە، كېتىپ قالدى.

سالاھىدىن ھاپىلا ـ شاپىلا دۇكىنىنى تاقاپ يولغا چۈشكەندە چوكان قاراڭغۇ رەستە تەرەپكە بۇرۇلۇپ غىپىلا ئۆزاپ كەتكەنىدى. سالاھىدىن ئەنجان رەستىسىدىن چىقىپ سولغا بۇرۇلۇپ قاراڭغۇ رەستىنى ئارىلاپ ئۆتتى. بۇ چاغدا كۈن ئولتۇرۇپ كەتكەنىدى. چاسىغا كەلگەندە چوكاننىڭ قارىسىنى يىتتۇرۇپ قويغان سالاھىدىن توختاپ قالدى. «پەيلى شەيتان، دەپ ئويلىدى ئۇ، — نېمىشقا بۇ خوتۇننىڭ كەينىدىن مېڭىپ قالدىم، ئەستاغپۇرۇللا...»

سالاھىدىن يا ئارقىسىغا، يا ئالدىغا مېڭىشىنى بىلمەي ئىچى تىتىلداشقا باشلىدى. «ئەستاغپۇرۇللا» دېدى ئىچىدە، جەزمەن ئالدانغانلىقىنى بىلىپ تۆت تەرەپىگە قاراپ يەنە بىردەم تۇردى. ئۇ ئايال يەرگە كىرىپ كەتكەندەكلا غايىب بولغانىدى. ئادەم شالاڭلاپ قالغاچ كوچىدا ھۇقۇشتەك تۇرۇۋېرىشىنىڭ ئورنى يوق ئىدى. شىفون دۇخاۋا بىلەن مەخمەلگە ئەمدى ئىچى سىيرىلىشقا باشلىدى. «بۇ چاغقىچە ھەرقانداق شەرەنداز، شەيتان خوتۇنلارغا ئالدانمىغىدىم، بۈگۈن قارا باستى-دە. بۇرنىنى كېسىپ تاشلىغان بىر نېمىكەن ئۇ!» ئاچچىقلىنىپ ئويلىدى. ئاندىن ئارقىسىغا يېنىپ بارا-بارا قەدىمىنى ئىتتىكلىتىپ ھېيتگاھقا كەلدى. ھەممە تەرەپتە شام، پەنەر گازۋاي، چىنچىراغلار يېقىلىپ كەتكەنىدى، كاۋاپنىڭ ھەززىلىك پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلدى. قوغۇن-تاۋۇز، شاپتۇل، ئەنجۈر سېتىۋاتقان باققاللارنىڭ ئاۋازى ھەر تەرەپتىن ئاڭلىناتتى. ئۇ خاراموش ھالدا ھېيتگاھ مۇنارىسىنىڭ تۈۋىدىن ئۆتتى. ئۆستەڭ بويى كوچىسىنى بويلاپ مېڭىشىغا ھاۋا گۈلدۈرلەپ يالت قىلىپ چاقماق چېقىلدى، سالاھىدىن ئايىغىنى ئىتتىكلىتىپ قۇم دەرۋازىسىغا كەلدى. ئىككىنچى قېتىم چېقىلغان چاقماق يورۇقىدا قارىيىپ تۇرغان دەرۋازىدىن ئۆتتى. بۇ شەھەر سېپىلىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى دەرۋازىسى ئىدى. سېپىل ئۈستىدىكى پوتەيدە تۇرغان چېرىك نەيزە بېكىتىلگەن مىلتىقىنى مۈرىسىگە ئېسىۋالغانىدى. سالاھىدىن ھېچ نەرسىگە نەزەر سالماي قۇم دەرۋازا گوزىرىدىكى ئىشىك بېشىغا قىزىل قەغەز پانۇس ئېسىپ قويغان قاۋاقخانىغا كىردى. ئۇ، بۇ يەرگە قەدەم باسقىلى بىر يىلدىن ئاشقانىدى. تاغ ئارقىسىدىن يېنىپ كەلگەندە بويتاقلىق ھەۋەسى بىلەن كۈندە كەلسىمۇ، كۈن ئارىلاپ بۇ قاۋاقخانىغا كېلىپ تۇراتتى. ئۇ

قاۋاقخانىنىڭ ئىشىكىدىن ئېڭىشىپ كىرىشىگە:
— كەلسىلە، سالاھىدىن ئاخۇن، — دېدى ئوتتۇز بەش ياشلار چامىسىدىكى قارا قۇمچاق، سېمىز چوكان ئىچكىرى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ، — بۇ يەر خالىي، كەم دىدار بولۇپ كەتتىلىغۇ بايىۋەتچە؟
— ھەي، دۇك خېنىم، — دېدى سالاھىدىن بەندىسىگە ئولتۇرۇپ، — مەن قاۋاقخانىغا كىرىشنى تەرك قىلغانىدىم. نېمە ئۈچۈندۇ بۈگۈن كەچ كۆڭلۈم بۇ يەرنى تارتىپ قالدى. خوتۇن ئالغاندىن بېرى ئۆي ئىشىدىن بوشىيالمىدىم.
— چوكان ئاغىچىلىرىنىڭ يېنىدىن چىققىلىرى كەلمەيدىغاندۇ؟ — چاقچاق قىلىپ كۈلدى نىيازخان. بۇ ئايالنى كىشىلەر كۆپىنچە دۇك خېنىم، — دەپ ئاتايتتى... ئېرى گۆرۈكەش، تىجارەتچى خەنزۇ بولۇپ، ئۆتكەن يىلى ئۇشتۇمتۇت قان قۇسۇپ ئۆلۈپ كەتكەنىدى. دۇك خېنىمنىڭ خۇش خۇيلۇقى، نازلىنىپ قاراشلىرى قاۋاقخانىنىڭ خېرىدارلىرىنى كۈندىن — كۈنگە كۆپەيتىۋەتكەنىدى. ئۇ گاھىدا سېمىز پاقالچىقىغا يېپىشىپ تۇرىدىغان تامبال، بېلىنى قورۇپ تۇرىدىغان تاۋار جۇيازا كىيىۋېلىپ، ياپىشىنى تېكىيىدەك تومپايتىپ، كۆكسىنى كۆتۈرۈپ، بېلىنى تولغاپ ماڭغاندا ئۇنىڭغا قادالغان كۆزلەردە شەھۋانە ھەۋەسنىڭ ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى. دۇك خېنىم بەزى كۈنلىرى يەنە ئېتىكى كەڭ بەل پۇرمە ئاق شايى كۆڭلەك كىيىۋالاتتى. بۇنداق چاغلاردا يانپىشى تېخىمۇ بوغماپ بىلى بىر تۇتاملا بولۇپ قالاتتى. بۇ قاۋاقخانىنىڭ يەنە بىر دەسمايىسى — ئۇنىڭ ئاق يۈزلۈك، قارا كۆز چىرايلىق كەلگەن قىزى توختىگۈل ئىدى.
دۇك خېنىم مېھرى ئىسسىق ئاياللار قاتارىغا كىرەتتى. قىزى چىرايلىق بولغان بىلەن سوغۇق تەلەتلەردىن ئىدى. ئۇ

دائىم قاشلىرىنى سوزۇپ، لەۋلىرىنى مەنسىتمەسلىك بىلەن پۈرۈشتۈرۈپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ قاراشلىرىدا قانداقتۇر ئاچچىقلىنىش ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

سالاھىدىن قاۋاقخانىنىڭ ئىچكىرى - تاشقىرىقى ئۆيلىرىگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، توختىگۈل كۆرۈنمەيتتى.

— جۈن - جۈندىن بىر جاڭ بەرسىلە، — دېدى ئۇ دۈك خېنىمغا قاراپمۇ قويماي. ھازىر ئۇنىڭغا دۈك خېنىمنىڭ قۇرۇق نازى ئەمەس ھاراقى كېرەك ئىدى. دۈك خېنىم پۈتۈن بەدىنىنى لىغىلدىتىپ دەسسەپ يان ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بىر پەستىن كېيىن بىر تەخسە پىشۇرۇلغان تۇخۇم، بىر تەخسە يالپاغلاپ توغرالغان سوغۇق گۆش، بىر شىشە ھاراق ئېلىپ كىردى.

— قىزىم چارچاپ كەتتىمۇ ئۇخلىغىلى خېلى بولۇپ قالدىمۇ قوپمايۋاتىدۇ. سىلىگە ئۆزۈم ھەمراھ بولاي، — دېدى شىشىدىكى ھاراقنى رومكىغا قۇيۇپ تۇرۇپ.

— تاشقىرىدىكى مېھمانلارچۇ؟ — دېدى سالاھىدىن تاشقىرىقى ئۆيدە ئولتۇرۇشقان خېرىدارنى كۆرسىتىپ.

— ئۇلار پۇلنى تۆلەپ بولغان. ئىچىپ - ئىچىپ مەست بولغاندىن كېيىن بىر - بىرىنى سۆرىشىپ ئۆزلىرى چىقىپ كېتىدۇ. خاتىرجەم بولسىلا بايۋەچچە، يەنە قۇيايمۇ؟

— قۇيسىلا، — دېدى رومكىنى بىر كۆتۈرۈشتە بوشاتقان سالاھىدىن. ئۇ قىزىل، كۆك، سېرىق بويالغان تۇخۇملارغا قاراپ قويۇپ ئىككىنچى رومكىنىمۇ كۆتۈرۈۋەتتى. دۈك خېنىم بىر قىزىل بويالغان تۇخۇمنى ئاقلاپ سالاھىدىنغا ئۇزاتتى. سالاھىدىن تۇخۇمنى ئېلىپ دېدى:

— دۈك خېنىم ئۆزلىرىنىمۇ قۇيسىلا، پۇلى مەندىن.

دۈك خېنىم مۈرىسىگە چۈشۈپ تۇرغان چاچلىرىنى قولى بىلەن

سىپاپ قويۇپ رومكىغا هاراق قۇيدى.

— ئىككىمىز بىر رومكىدا ئىچەيلى، هاراق تاتلىق تېتىيدۇ، — دېدى دۇڭ خېنىم قىزىپ قالغان سالاھىدىنغا قاراپ قاش ئېتىپ. سالاھىدىن تۇخۇمنى يەپ بولۇپ كەينى — كەينىدىن ئىچىشكە باشلىدى. ئۇ كەيپ بولدى، كۆزلىرى قىزىرىپ، يۈزلىرى ئېسىلىپ كەتتى. دۇڭ خېنىم ئۇنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويدى، كۆكسى سالاھىدىننىڭ جەينىكىگە ماھۇق ياستۇقتەك تېگىشىدى، سالاھىدىن دۇڭ خېنىمنى ئۆزىدىن نېرى ئىتتىرىۋەتتى.

— ئەمدى قالغان هاراقنى قىزىلىك قۇيۇپ بەرسۇن، ئىككى ھەسسە ئارتتۇرۇپ پۇل تۆلەيمەن! — دېدى ئالىيىپ.

— مەن قۇيۇپ بەرسەممۇ ئوخشاش، كۆڭۈللىرىنى ئالالايمەن.

— ماڭە، جادۇگەر قېرى! قىزىڭنى چاقىر، بولمىسا چىنىدىكى هاراقنى ئاغزىڭغىمۇ، بۇرنۇڭغىمۇ قۇيۇپ سارالاڭ قىلىۋېتىمەن!

سالاھىدىن شىرە ئۈستىگە بىر مۇشتلىۋىدى، تەخسىدىن چاچراپ چىققان ئىككى تۇخۇم يەرگە چۈشۈپ مىجىلىپ كەتتى. دۇڭ خېنىم شۇ هامان:

— توختىگۈل تېز چىققىن، — دەپ توۋلىدى. ئۇن ئالتە — ئون يەتتە ياش چامىسىدىكى بۇ زىلۋا قىز ئىچ كۆڭلەكچان يىلەڭلا كۆزىنى ئۇۋۇلاپ ئۆيدىن چىقتى.

— ھە، نېمە دەيسەن؟ — دېدى ئانىسىغا ئاچچىقلاپ.

— ئۇكام بالىخان، هاراقنى ئۆزۈڭ بىر قۇيۇۋەتكىنە، — دېدى سالاھىدىن قىزنىڭ قولىدىن تارتىپ، بۇنداق ئىشلارغا كىچىكىدىن كۆنۈپ كەتكەن توختىگۈل قاپىقىنى ئاچماي سەنتۈرۈلۈپ سالاھىدىنغا يۆلەندى.

سالاھىدىن ئۇنىڭ قولىغا بىر سەر كۈمۈشنى تۇتقۇزۇپ قويدى. توختىگۈل ھاراق قويدى، سالاھىدىن كۆتۈرۈپ ئىچىۋەتتى. شىشىدىكى ھاراق تۈگىگەنىدى.

— يەنە گۆش، تۇخۇم، ھاراق ئېلىپ چىق، — دەپ بۇيرۇدى سالاھىدىن. توختىگۈل ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى ئېلىپ چىقىپ پىيالىغا ھاراق قويدى.

— سەن ئاشۇ غۇنچىدەك ئېچىلغان ئاغزىڭ بىلەن بىر سۈمۈرۈۋېلىپ ماڭا بەر، — دېدى سالاھىدىن پىيالىنى توختىگۈلگە تەڭلەپ، دۈڭ خېنىم قولىنى ئۇزىتىپ:

— قىزىم ھاراق ئىچمەيدۇ، — دېدى.

— ئۇنداق بولسا مەنمۇ ئىچمەيمەن، — سالاھىدىن پىيالىنى جاققىدە قويدى.

— مەن سۈمۈرۈپ بېرەي، — دۈڭ خېنىم پىيالىنى قولىغا ئېلىپ بىر سۈمۈرۈپ ئاندىن سالاھىدىنغا بەردى. سالاھىدىن كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى. ئۇ مەست بولۇپ قالدى. توختىگۈلنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىپ كۆكسىنى مىجىقلىدى. دۈڭ خېنىم سالاھىدىننىڭ قولىنى تۇتۇۋالدى.

— بايۋەچچە، تۇخۇمنىڭ قىزىلىنى يەملا، سېرىقىنىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ شەھلا كۆزلىرىنى ئوينىتىپ.

— ھەممىسى ئوخشاش تۇخۇم، ئېقىنى يەيمەن! — دېدى سالاھىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ. ئۇنىڭ جۇدۇنى ئۆرلەپ قالغاچ قولىغا ئالغان تۇخۇمنى مىجىپ يەرگە تاشلىدى. پىيالىنى يەرگە ئۇردى - دە، بىر سەر كۈمۈشنى دۈڭ خېنىمنىڭ ئېتىكىگە تاشلاپ قاۋاقخانىدىن دەلدۈگۈنۈپ چىقىپ كەتتى.

× × ×

ئېرى كەلمىگەنسېرى نۇرنىسا ئەنسىرەشكە باشلىدى. توي بولغاندىن بېرى سالاھىدىن بۇنداق كەچ قالمىغانىدى.

ئادەتتە چۈشكىچە ۋە كەچقۇرۇنغىچە ئۆيگە بىر - ئىككى نۆۋەت كېلىپ يوقلاپ كېتىدىغان ئېرى، بۈگۈن چۈشلۈك تاماقنى يەپ، تەرەت ئېلىپ چىقىپ كەتكەنچە كەلمىگەننىدى. مانا خۇپتەندىن يانىدىغان ۋاقىت بولدى، تېخىچە كەلمەيۋاتاتتى، پەنەر ئۆينى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى، ھويلا قاپقاراڭغۇ بولۇپ كەتتى. نەچچە كۈندىن بېرى شىلدىر قىلىپ باقمىغان ئۇجمە دەرىخى بۈگۈن كەچ تۇيۇقسىز چىققان دەسلەپكى كۈز شامىلىدا ئىرغاڭلاپ قورقۇنچ سىلىنىشقا باشلىدى. بايا ھاۋا گۈلدۈرلەپ چاقماق چاقنىغىنىدا نۇرنىسا سەل قورققانىدى. شۇ تاپ ئۇنى تېخىمۇ قورقۇنچ باستى. سىم - سىم يېغىۋاتقان يامغۇر دېرىزىگە ئۇرۇلاتتى.

«نېمە بولغاندۇ؟ بۇنداق كەچ قالمايتتى. بىرەر يەردە ئىچىپ ياكى چېكىپ قالدىمىكىنە؟ — ئويلىدى نۇرنىسا، ئېرىنىڭ تۇرۇپ - تۇرۇپ ھاراق ئىچىپ يا بەڭ چېكىپ مەست كېلىدىغانلىقىنى ئەسلەپ، — بىرەر ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ قالغانمىدۇ؟ نېمە بولغاندۇ - ھە!؟» نۇرنىسا ئويلىغانسېرى ئەنسىرەپ ۋەسۋەسىدە قالدى. دېرىزىدىن قارىيىپ كۆرۈنۈپ تۇرغان ئۇجمە شاخلىرى ھەر خىل قىياپەتتە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇ ئىگىز تەكچىدىكى قۇرئاننى قولىغا ئالدى. شۇنىڭدىمۇ ئەندىشىسى بېسىلمىدى. «كېچىچە يالغۇز ئولتۇرالمايمەن، ئانامنىڭ ئۆيىگە كەتسەممىكىن؟ كوچىمۇ قاراڭغۇ. يولدا بىرەر سايىقا ئۇچراپ قېلىشىم مۇمكىن؟ قانداق قىلسام بولار؟» ھەر خىل ئويلار ئۇنىڭ غېمىنى ئاشۇردى. تام سائىتى ئون بىرگە جاڭ ئۇردى. نۇرنىسا ئەمدى ئولتۇرالماي قالدى، ئۇنى قارا تەر باستى. ئۇ يېلىڭ كەمزۇلىنى كىيىپ، غىجىم روملىنى بېشىغا ئارتتى. قولۇپىنى قولىغا ئېلىپ چىراغنى ئۆچۈردى. ئۆينى گۆردەك قاراڭغۇلۇق

ئۆلكىگە ئالدى. نۇرنىسا تېخىمۇ قورقۇپ كەتتى. ئۇ يۈگۈرۈپ ھويلىغا چىققاندا ئىشىك قېقىلدى.

— كىم؟ — دېدى نۇرنىسا ۋەھىمە بىلەن ئۈجمە تۈۋىدە توختاپ. سالاھىدىننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يۈرىكى جايىغا چۈشتى.

— ئۇھ! دەپ بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى. ئاغزىدىن گۈپۈلدەپ ھاراق پۇراپ تۇرغان سالاھىدىن بوسۇغىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ قالغانىدى.

— ۋاي نېمە بولدىلا، قوپسىلا، — دېدى ئۇنى يۆلەپ. سالاھىدىن تەسلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپ بوسۇغىدىن دالانغا ئۆتتى. نۇرنىسا ئىشىكنى قۇلۇپلاپ دەمنى سالدى - دە، ئېرىنى يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ، كۆرپىدە ئولتۇرغۇزدى. يانچۇقىدىن سەرەڭگىنى ئېلىپ پەنەرنى ياقتى.

— خوتۇن مانا شۇنداق يېرىلىك يارايدۇ، — دېدى سالاھىدىن ھىجىيىپ. ئۇ پەنەر يورۇقىدا ئولتۇرۇپ نۇرنىساغا سەپسالدى ۋە ئاستا ئورنىدىن تۇردى. يېقىن كېلىپ خۇددى يەۋەتىدىغاندەك ئالىيىپ قارىدى.

— قەيەرگە بېرىپ كەلدىڭ؟ — سورىدى غىجىم روملىنى بېشىدىن ئېلىپ قوزۇقتا ئېسىۋاتقان نۇرنىسادىن.

— ھېچ يەرگە بارمىدىم.

— نېمىشقا رومال ئارتىۋالدىڭ؟

— سىلە كەلمىگەندىن كېيىن ئۆززۈم يالغۇز قورقۇپ ئانامنىڭ يېنىدا قونۇپ كېلەي دەپ ھويلىغا چىقىشىغا سىلە كەلدىلە، — خورلانغان نۇرنىسا ئاچچىقلىنىپ جاۋاب بەردى.

— راستىڭنى ئېيتمىدىڭ. سەن كېچىدە قورقۇپ كېتىدىغان ئاياللاردىن ئەمەس، — سالاھىدىن خىرقىراپ نۇرنىساغا يېقىنلاشتى، — راستىڭنى دە، بولمىسا...

نۇرنىسا قاتتىق جىلە بولدى، ئېرىنىڭ بىر تۇرۇپ ياخشى بولۇپ كېتىدىغان، بىر تۇرۇپ ئۇساللىشىپ كېتىدىغان خۇيىنى بىلگەچ ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

— مەست بولۇپ قاپتىلا، يېتىپ ئۇخلىسىلا، ھەرقانداق گەپ بولسا ئەتە قىلىشايلى، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ.

— سەنزە مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن؟ ئاڭلاپ قوي، كەينىڭدىن مارىلاپ كەلدىم. كىمنىڭ ئۆيىگە قاچان بېرىپ قاچان يېنىپ چىققانلىقىڭنىمۇ بىلىمەن! سالاھىدىن قارىسىغا سۆزلىدى. نۇرنىسا غەزەپلەندى، ئۆزىنى ھەرقانچە قىلىپمۇ بېسىۋالالمىدى.

— مەستلىكلىرىدە چۈش كۆرۈپلا، دېدى ئۇ ئۆپكىدەپ، — خىيالىڭىزدا يوق گەپنى قىلىۋاتىسىز. خۇداغا راست، قىيامەت كۈنى قارا يۈز بولۇپ قوپسىلا يەنە.

— مەن قارا يۈز بولسام، سەن ئاقيۈز بولۇپ قوپامتىڭ قانجىق! — سالاھىدىن غۇلچىنى كېرىپ نۇرنىسانىڭ غولىغا بىرنى قويدى. نۇرنىسا سەنتۈرۈلۈپ كەتتى، كۆزىدىن ياش قۇيۇلدى. ئۇ بايا تەكچىگە ئېلىپ قويغان قۇرئاننى قولىغا ئېلىپ:

— ئەگەر بىر يەرگە بارغان بولسام مېنى مۇشۇ قۇرئان ئۇرسۇن، — دەپ قەسەم ئىچتى.

سالاھىدىن لەسسىدە بولۇپ قالدى. بىردەمدىن كېيىن نۇرنىسا يوتقاننىڭ ئىچىگە كىرىپ بېشىنى چۈمكەپ يېتىپ ئىسەدەپ يىغلاشقا باشلىدى.

سالاھىدىن ئۇزۇنغىچە بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى. پەنەرنىڭ پىلىكى تۈگەپ چاراسلاشقا باشلىغاندىلا ئورنىدىن تۇرۇپ، كىيىملىرىنى سالدى ـ دە، ئاغزىنى سوغۇق سۇ بىلەن چايقاپ يوتقانغا كىردى. نۇرنىسا تەتۈر قاراپ يېتىۋالدى.

سالاھىدىن قولىنى ئاستا ئېلىپ بېرىپ خوتۇنىنىڭ بەدەنلىرىنى سىلاشقا باشلىدى، نۇرنىسا ئېرىنىڭ قولىنى نېرى ئىتتىرىۋېتىپ ۋەتىمىدى. سالاھىدىن شۇ ياتقان پېتى ئۇخلاپ قالدى.

سالاھىدىن ئەتىسى نۇرنىسانىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قارىيالمىدى. تۈنۈگۈنكى قىلمىشلىرىدىن ئىزا تارتقان بولسا كېرەك ئەتىمالىم. قاۋاقخانىدىكى ئىشلار خىيالىغا كىرىۋېلىپ ئۆزىدىن — ئۆزى خىجىل بولۇۋاتاتتى. قاۋاقخانىدىن چىقىپ ھېيتگاھقا كەلگەندە نىشە چەككەنلىكىنى، ئۆيىگە كېلىپ خوتۇنىنى ئورۇنسىز ھاقارەتلەپ ئۇرغانلىقىنى، نۇرنىسانىڭ قۇرئان تۇتۇپ قەسەم قىلغانلىقىنى ئويلاپ، نومۇس قىلدى. نۇرنىسا بىرىنچى قېتىم ئېرىنىڭ تەرىتىگە سۇ بەرمىدى. ئۇ بەكلا خاپا قوپقانىدى. مۇشت تەگكەن غولى سىرقىراپ ئاغرىغانىدى. تۈنى يىغا تۇتاتتى. چايمۇ قايناتمىدى. خوتۇنىغا نېمىدەپ ئۆزرە ئېيتىشنى بىلمەي سالاھىدىننىڭ ئىچى تىتىلداۋاتقاندا ئىشىك قېقىلدى، ئۇ ئىشىكنى ئاچتى. كەلگەن نۇرنىسانىڭ ئاچىسى گۈلسۇم ئىدى.

— كەلسىلە ئۇكام، ئۆيگە كىرسىلە، — دېدى سالاھىدىن گۈلسۇمنىڭ ياش ئەگىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن بىر ھەسرەتنىڭ ئالامىتىنى سېزىپ.

— تۈنۈگۈندىن بېرى ئانامنىڭ ئاغرىقى قوزغىلىپ، بۈگۈن ئەتىگەندە ئۆزگىرىپ قالدى، شۇڭا سىلەرگە خەۋەر قىلاي دەپ ئالدىراپ كېلىشىم...

گۈلسۇم سۆزىنى تۈگەتكىچە يىغلاپ تاشلىدى.

— خۇدايىم ساقلىسۇن، — دېدى سالاھىدىن ۋە نۇرنىسانى چاقىردى، — ھاي خوتۇن بۇ ياققا چىقىڭلار، گۈلسۇمخان كەلدى.

نۇرنىسا ئۆيدىن ئىتتىك چىقىپ ئاچىسى بىلەن ئامانلاشتى.

— جېنىم ئاچا، ئانام قانداقراق؟ — سورىدى ئەندىشە بىلەن.

— ساق ئوكام، تۈنۈگۈندىن بېرى ئاغزىغا ھېچ نەرسە ئالماي ياتقانىدى، بۈگۈن ئەتىگەن رەڭگى كاۋا چېچەكدەك سارغىيىپ كېتىپتۇ. قېيىن ئاتام بىلەن قېيىن ئانام قېشىدا قالدى، باشقا تۇغقانلارمۇ بار، — دېدى گۈلسۈم كۆز يېشى قىلىپ.

نۇرنىسا ئۇچقاندەك ئۆيگە كىرىپ كېيىنىپ چىقتى.

— مەن ئاچام بىلەن كېتىۋېرەي، سىلىمۇ بارالا، — دېدى ئېرىگە.

ئىشىككە قاراپ ياتقان ھەجەرخان نۇرنىسانى كۆرۈپلا تەبەسسۇم بىلەن بېشىنى كۆتۈردى، بىراق ئاغزىنى ئۆمەللەپ گەپ قىلالمىدى، ئۇنىڭ چىرايى بەكمۇ سارغىيىپ كەتكەنىدى. ئانىسىنىڭ بۇنداق تېز ئۆزگىرىپ قالىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەن نۇرنىسا يىغلاپ كەتتى. ئۇ ئانىسىنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ:

— جېنىم ئانا، نېمە بولدىلا؟ ئۆتكەن قېتىم كەلگىنىمدە ساق ئىدىلە، جېنىم ئانام، گەپ قىلسىلا ئانا! — دېدى.

نۇرنىسا بۇقۇلداپ يىغلاپ ھەممەيلەننى يىغلىتىۋەتتى. ھەجەرخان قۇرۇق ئۇستىخان بولۇپ قالغان قوللىرىنى ناھايىتى تەسلىكتە قىزىنىڭ بېشىغا قويدى. نۇرنىسا ئانىسىنىڭ ئىسسىق قوللىرىنى كۆز يېشى بىلەن يۇيۇلۇپ تۇرغان يۈزىگە ياقتى.

— ئانا، جېنىم ئانا! گەپ قىلسىلا. بالام، قىزىم دېگەن ئاۋازلىرىنى ئاڭلاي، گەپ قىلسىلا جېنىم ئانا!

گۈلسۈم ئانىسىنىڭ يەنە بىر تەرىپىدە تەلمۈرۈپ:

— ئانا، نۇرنىسا كەلدى، سۆزلىرى بولسا دېسىلە، گەپ

قىلىسلا، — دەپ ياش تۆكمەكتە ئىدى.

ھەجەرخان كۆزىنى يوغان ئېچىپ بېشىنى سەل ئېگىشتۇردى. كۆز قارىچۇقى ئارقىغا تارتىلىشقا باشلىغانىدى. گۈلسۈمنىڭ قېيىن ئاتىسى ھاشىم ئاخۇن:

— «ياسىن» ئوقۇيمەن، ھەممىڭلار سەما بولۇشۇڭلار، — دېدى — دە، سۈرە «ياسىن» نى قىرائەت قىلىشقا باشلىدى.

ھەجەرخان بىردەم نۇرىساغا، بىردەم گۈلسۈمگە قەلىمۈرەتتى. ئىككىلا قىزى ئانىسىنىڭ بەدەنلىرىنى سىلاشقا باشلىدى. شۇ چاغدا:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، — دەپ سالاھىدىن كىرىپ كەلدى. ھەممەيلەن ئۈنسىز سالام بەردى. ئۇ قېيىن ئانىسىنىڭ باش تەرىپىدە ئولتۇردى. «ياسىن» ئۈچ قېتىم ئوقۇلۇپ بولدى. ھاشىم ئاخۇن پىيالىدىكى بىر ئوتلام سۇغا «سۇف» دېدى — دە، ھەجەرخاننىڭ ئاغزىغا تېمىتتى. ھەجەرخان چاڭقاپ كەتكەنلىكتىن گەز باغلاپ كەتكەن لەۋلىرىنى تامشىتىپ ئاغزىنى سەل — پەل ئاچتى. دىمىدە سۇ جاۋغىيىدىن سىرغىپ، لىپىلداپ تۇرغان گېلىغا چۈشتى. تىنىقى بەكلا ئىتتىكلەپ قالغانىدى.

— ۋاي ئانامنىڭ پۇتى مۇزلاپ كېتىۋاتىدۇ، — دەپ ھۆڭگىرەك ئېتىپ يىغلاپ كەتتى گۈلسۈم.

— ئانا، بىزنى تاشلاپ كەتمە، ئاجىز قىزلىرىڭنى تاشلاپ كەتمە ئانا، سەنسىز قانداق قىلىمىز ئانا، — دەپ بېشىنى ھەجەرخاننىڭ كۆكسىگە قويدى نۇرىسا. ھاشىم ئاخۇن:

— ھەممەيلەن تەسبىھ ئېيتايلى، شاھادەت ئېيتايلى، — دەپ ئۆزى ئاۋۋال ئۈزۈپ — ئۈزۈپ ئوقۇشقا باشلىدى:

— لائىلاھە ئىللاللا، مۇھەممەدۇن رەسۇلىللا! ھەممەيلەن تەكرارلىدى. شاھادەت ئاۋازى ئۆيىنى بىر ئالدى.

— رازىلىق ئالايلى،— دېدى ھاشىم ئاخۇن:
رەڭگى ساپسېرىق بولۇپ كەتكەن ھەجەرخانغا تەلمۈرگەن گۈلسۈم:
— رازى بولغىن ئانا. رازى بولغىن،— دېدى.
— رازى بولغىن ئانا. خىزمىتىڭنى قىلالمىدىم، سېنى يالغۇز قويدۇم، رازى بول ئانا! نۇرنىسامۇ قان يىغلاپ رازىلىق سورىدى. ھەممەيلەن بىر - بىرلەپ رازىلىق سوراشتى.
ھەجەرخان كۆزلىرىنى بىر يۇمدى، ئاندىن يوغان ئېچىپ بىردىنلا تۈپتۈز بولۇپ رۇسلىنىپ ياتتى، بېشى بىر يېنىغا قىيسىيىپ قالدى. سارغىيىپ كەتكەن مەڭزىدە ئىككى تامچە ياش تۇراتتى.
— ۋاي ئانام، ئارماندا كەتكەن ئانام، باللىرىنىڭ خۇشاللىقىنى كۆرمىگەن ئانام، يېتىم بولدۇم ئانام!— دەپ ئاھ ئۇردى گۈلسۈم.
— قانداق قىلىمەن ئانام. نەگە كەتكەنلا ئانام، نېمىشقا گەپ قىلمايلا ئانام. نېمىشقا كۆز ئاچمايلا ئانام؟— دەپ نۇرنىسامۇ ئۈن سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى.
تۇراپ ئاخۇنمۇ كەلدى. گۈلسۈم ئىنىسىنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىپ:
— ئانام، قانداق قىلاي ئانام، يالغۇز قالدىم ئانام، مېھرىبان ئانام،— دەپ بارغانسېرى ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ يىغلاپ كەتتى.
كۆيۈمچىلەر «ئاھ ئانام، مېھرىبان ئانام» دېيىشىپ يىغىغا قوشۇلدى.
دەم ئۆتمەي ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلىغان ئەھلىسەھەللە، ئۇرۇق - تۇغقانلار، فاتىمە ئۇچۇن كىرىشكە باشلىدى.
يۇيۇپ، كېپەنلەپ پېشىن نامىزىغا تەييار قىلىنغان

بېيىت چۈش مەزگىلىدە جىنازىغا سېلىندى. جىنازا ئاق خەسە
بىلەن يۆگىلىپ، ئۈستىگە كۆك تاۋار يوپۇق يېپىلدى.
كىشىلەر جىنازىنى كۆتۈرۈپ ماڭغاندا نۇرنىسا ئېسىلى
ۋېلىپ تاكى كوچا بېشىغىچە بىللە چىقتى. ئۇرۇق - تۇغقانلار
مىڭ تەسلىكتە ئاجرىتىپ ھوشىدىن كەتكەن نۇرنىسانى ئۆيىگە
ئېلىپ كىردىشتى.

بۇ جۇدالىق نۇرنىساغا ناھايىتى قاتتىق تەسىر قىلغانىدى.
ئېغىر ئاتىسىنى ئۇنتۇپ كېتەلمىگەن نۇرنىسا ئانىسىغا قانداقمۇ
چىدىسۇن؟ نەچچە - نەچچە تۈننى كىرپىك قاقماي ئۆتكۈزدى.
شۇنداق ئۇيقۇسىز كېچىلىرىنىڭ بىرىدە ئانىسىغا بېغىشلاپ بىر
مەرسىيە يېزىپ چىقتى.

مەن يېتىم قالدىم ئانا كۆز ياشلىرىمغا غەرق بولۇپ،
جۇدۇندا قالغان غۇنچىدەك بىر ئېچىلماي ئۇن سولۇپ.
ئەمدى مەن نەدىن تاپاي سەندەك ئەزىز غەمخانىنى،
ئىزدىگەيمەن بىر ئۆمۈر دائىم دىلىمغا غەم تولۇپ،
ئاڭلىسام بالام دېگەن سۆزۈڭنى، دىل يايرار ئىدى،
ئەمدى ئۆتكەيمەن جاھاندىن مەن پاناھسىز مۇڭلۇنۇپ.

نۇرنىسا بۇ مەرسىيەنى ئاچىسى ۋە تۇغقانلارغا ئوقۇپ
بېرىپ ھەممەيلەننى ھەسرەتلىك مۇسىبەت دەرياسىغا غەرق
قىلىۋەتتى.

ئالتىنچى باب

«بۆرىمۇ ياكى تۈلكىمۇ؟»

مۇھەببەت ھويلىسىنى سۈپۈرۈپ بولۇشىغا كىمدۇ بىرى ئىشىكنى قاقتى.

— كىم؟ — بېلىنى رۇسلاپ سورىدى مۇھەببەت.

— مەن.

— مۇھەببەت سۈپۈرگىسىنى بىر چەتكە قويۇپ ئىشىكنى ئاچتى. ئىشىك ئالدىدا نۇرنىسا تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايى غەمكىن، كۆزلىرى ياشلىق ئىدى. مۇھەببەت تۇيۇقسىز كەلگەن دوستىنىڭ بېلىدىن قاماللاپ قۇچاقلىدى. نۇرنىسانىڭ غەمكىن چىرايىدا تەبەسسۇم پەيدا بولدى.

— ۋاي جېنىم دوستۇم نۇرنىسا، بۈگۈن كۈن قاياقتىن چىققاندۇ ـ ھە؟ — سورىدى مۇھەببەت نۇرنىسانىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ تۇرۇپ، — تىنچلىقمۇ؟

— كۈن سېنىڭ ئۆيۈڭ تەرەپتىن چىقىپتىكەن. — دېدى نۇرنىسا جاۋابەن، — ئاپتاپ سۈنغىلى كەلدىم ئاداش.

مۇھەببەتنىڭ يېشى يەتمىشتىن ئاشقان، بېشىغا ئاق داكا رومال ئارتىۋالغان قېيىن ئانىسى قەمەرخان ئۆيدىن چىقىپ دالانغا ئۆتۈپ:

— كىم ئىكەن دېسەم نۇرنىسا قىزىم ئىكەنسىغۇ،— دەپ كېلىپ كۆرۈشتى.

— ئوبدان تۇرامسىز قەمەرخان ئاچا؟— تىنچلىق سورىدى نۇرنىسا.— خېلى بولدى كېلەلمىدىم، بۈگۈن ئۆز مىرسىنىڭ ئامانلىقىنى سوراپ كېلىشىم.

— خۇداغا شۈكرى بالام، خۇداغا شۈكرى، ئۆيگە كىرسىلە بالام.

نۇرنىسا ئۆيگە كىرىپ مۇھتەبەر سېلىپ بەرگەن كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇردى.

— قەمەرخان ئاچا، دۇئا قىلىپ بەرسىلە.— دېدى ئۇ.

— خۇدايىم بېشىڭلارغا كۈن چۈشۈرمىسۇن، چىرىغىڭلارنى يېۋاخ ئۆچۈرمىسۇن، ئامىن،— دەپ قولىنى چۈشۈردى موماي.

مۇھتەبەر داستىخان سېلىپ مەزە ئېلىپ كەلدى.

— رەھمەتلىك ھەجەرخان ۋاپات بولغاندىن بېرى سىلىنى، ئاچىلىرىنى دۇئادا يادلاپ تۇردۇم. ھەر قېتىم كەلسىلە بەك خۇشال بولىمەن. مۇھتەبەرمۇ باشقا كېلىنلەرگە ئوخشىمايدۇ. بەك مۇلايىم، بەك ئېسىل. باشقا بالىلىرىمنىڭ ئۆيىنى بۆلەك قىلىۋەتكەن بولسامۇ بۇ بالامنى ئۆز يېنىمدا ئېلىپ قالدىم. مۈگدىشىپ كەچلەپ كەتسىلە بالام. قېرىغان چېغىمدا تۈزۈك ئولتۇرالمايدىغان بولۇپ قالدىم، چىقىپ ئارام ئالاي، ئۆزلىرى بەھۇزۇر ئولتۇرسىلا،— دېدى قەمەرخان. ئۇ ئىككى قولى بىلەن يەرگە تايىنىپ ئورنىدىن تۇرغان چېغىدا مۇھتەبەر بىر چەينەكتە چاي ئېلىپ كىردى.

— نۇرنىسا خېنىم بالامنىڭ نېمە يېڭىلىقى كەلسە شۇنى ئېيتىپ بەرسىلە.— دەپ تاپىلاپ چىقىپ كەتتى.

— بۇ قېتىم ئانام تېپىلغۇسىز خوتۇن،— دېدى مۇھتەبەر، قەمەرخاننى قولتۇقلاپ يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ چىقىپ قويۇپ

يېنىپ كىرگەندىن كېيىن،— ئاغزى يۇمشاق، كۆڭلى ئاق. بۇ ئۆيدە ھەرقانچە ئىش قىلسامۇ ھارغىنلىق ھېس قىلمايمەن. زادى ماۋۇ ئىش بولۇپتۇ، ماۋۇ ئىش بولماپتۇ— دېمەيدۇ. ئىشقىمۇ بۇيرۇۋەرمەيدۇ.

— راست بەكمۇ ئوبدان خوتۇن،— دېدى نۇرنىسامۇ كۆزىگە ياش ئېلىپ. ئۇنىڭ يادىغا رەھمەتلىك ئانىسى كەلگەنىدى. ئۆتكەن يىلى مانا شۇنداق ياز كۈنلىرىدە ئانىسى ھايات ئىدى. كۈزلۈك يىغىم ۋاقتىدا ئۆلۈپ كەتتى. شۇنىڭدىن بېرى نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ياش قۇرىماي كېلەتتى. ئېغىر-ئاياغ بولغىنىدىن كېيىن ئانىسىنى تېخىمۇ كۆپرەك ئويلايدىغان بولۇپ قالدى. سالاھىدىن ھېلىغىچە ئۇنىڭ ھەربىر ئىشىغا گۇمان بىلەن نەزەر سالاتتى. نۇرنىسانىڭ ياش تارتقىنىنى كۆرسىلا قاپىقىنى تۈرەتتى. ئۇنىڭ كۈچلۈك مۇھەببەت بىلەن تىكىلگەن كۆزلىرىدە رەشىك ئوتى چاقنايتتى. بىر يەرگە بارغىلى قويمايتتى. ھەتتا ئاچىسى گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگە بېرىشقىمۇ ئەسسە ئۇنىمايتتى. نۇرنىسا ئاچىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ سەل كېچىرەك قايتسا سوراققا تارتاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن نۇرنىسانىڭ ئىچى سىقىلىپ ئېرىگە ئوچۇق چىراي ئاچمايتتى. خوتۇنىنىڭ دائىم چىرايى تۇتۇلغان ھالدا يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن سالاھىدىن «ھە، ماڭا مەيلىڭ يوق. سەن بۇ ئۆيدە تۇرۇشنى خالىمايسەن، مەيلىڭ باشقا كىشىدە» دەپ گۇمانلىناتتى-دە، يۈرىكىگە پىكىنە سانجىلغاندەك بولۇپ كۈندەشلىكى تۇتاتتى.

نۇرنىسا ئېغىرئاياغ بولغاندىن بۇيان ئېرىنى كۆرسە بەدىنى تىكەنلىشىدىغان بولۇپ قالدى. سالاھىدىن خوتۇنىنىڭ ئېغىر-ئاياغلىقىنى بىلگەندە ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز خۇشال بولدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي نۇرنىسانىڭ قورسىقىنى سىلىغانىدى. نۇرنىسا ئۇنىڭ چىرايىغا زادى قارىمىدى، قارىسىلا ئىچى ئې-

لىشىپ قۇسقۇسى كېلەتتى. نۇرنىسا قورساق كۆتۈرگىنىگە ئۈچ ئاي بولغاندا ئېرىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغىنىمۇ كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. سالاھىدىن بۇنىڭغا چىداپ تۇرالماي، «بۇ خوتۇننىڭ قورسىقىدا گەپ بار» دەپ باشقىچە ئويلاپ ئەتىگىنى جۇدۇنى ئۆرلەپ قوپىدىغان، دۇكاندىن ئاچچىقى تۇتۇپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى.

بۈگۈن ئېغىرئاياغ بولغىنىغا ئالتە ئايدىن ئاشقان نۇرنىسا دوستى بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە، دەردىنى ئېيتىپ قورسىقىنى بوشىتىشقا كەلگەنىدى. مۇھتەبەر نۇرنىسانىڭ ئەلەملىك سۆزلىرىگە قۇلاق سالدى.

× × ×

نۇرنىسا ئەنجۈرنىڭ ئۈچىنچى پىششىقىدا — جۈمە كۈنى چاي ۋاقتىدا تەۋەللۇت قىلدى. تۇغۇت ئانىسى زەيتۇنىخان بوۋاقنى ئاپئاق زاكىغا يۆگىدى. ئىككى قوللاپ كۆتۈرگىنىچە سالاھىدىننىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىردى. بوۋاققا ئىنتىلىپ قارىغان سالاھىدىن.

— بۆرىمۇ - تۈلكىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بۆرىمۇ ئەمەس، تۈلكىمۇ ئەمەس، — دېدى زەيتۇنىخان، مەنىلىك ئىرجىيىپ، — قىزىلگۈل، قارىسىلا چىرايلىقلىقىنى!

پىتىلە - پىتىلە قارا چاچلىرى گەردىنىگە چۈشكەن، يۈزى قىپقىزىل. تېخى كۆز ئاچمىغان بوۋاققا قاراپ غۇژژىدە بولغان سالاھىدىن جايناماز ئۈستىدىن تۇردى. ئۇ تام جاۋىنىنى ئېچىپ، زەيتۇنىخانغا بىر كۆڭلەكلىك چىت ئېلىپ بەردى.

— خۇش خەۋەرلىرى ئۈچۈن، — دېدى ئۇ سوغۇقلا.

يېڭىدىن دۇنياغا كۆز ئاچقان بوۋاققا ئاتا بولغان ئادەم

نىڭ شۈكرى قىلىش ئورنىغا ئۆرۈپ، ئۆزىگە سوغۇق مۇئامىلە قىلىۋاتقىنىدىن ئەجەبلەنگەن زەينۇنىخان بوۋاقنى باغرىغا ئاڭغىنىچە «ھەشقاللا - رەھمەت» دەپ چىقىپ كەتتى.

«ئوغۇل تۇغارمىكىن دەپ شۇنچە ئۈمىدلەنگەنىدىم، قىز تۇغۇپتۇ. ھەممە ئىش مېنىڭ ئويلىغىنىمدەك بولمايۋاتىدۇ...» سالاھىدىن نۇرنىسانىڭ قىز تۇغقىنىغا خۇشال بولمىغان بولسىمۇ، بىرنەچچە كۈندىن بېرى تولغاق ئازابى تارتقان ئايالىنىڭ يېنىغا بىر كىرىپ قويۇش لازىملىقىنى ھېس قىلىپ، كىچىك مېھمانخانىدىن چوڭ مېھمانخانىغا چىقتى. گۈلسۈم نۇرنىسانىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى. ئۇ ئىككى كۈندىن بېرى سىڭلىسىغا ھەمراھ بولۇپ، ئۆيىگە بارمىغانىدى. نۇرنىسا تۇغۇت ئالدىدا ئاچىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تەۋەللۇت قىلىپ كېلىشنى ئېيتقانىدا، — ئاناڭلا بولسىغۇ شۇ ئۆيدە يەڭگىپ كەلسەڭلار بولاتتى. ئاچاڭلىمۇ ئېغىر ئاياغ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قېيىن ئانا، قېيىن ئاتىسى بار، مەشەدە تۇغقۇنۇڭلار ياخشىراق. مەن تۇراپ ئاخۇنغا ئېيتاي، گۈلسۈمخان كېلىپ ھەمراھ بولسۇن، — دەپ سالاھىدىن قويمىغاچ، ئۆز ئۆيىدە كۆز يورۇغانىدى. گۈلسۈم ئىككى كۈندىن بېرى سالاھىدىن، نۇرنىسا ۋە تۇغۇت ئانىسىغا تاماق ئېتىپ بەردى، چېيىنى قايناتتى، ھويلا - ئارامنى سۈپۈردى، بىردەم سىڭلىسىنىڭ يېنىدا بولسا، بىردەم ھويلىدا، بىردەم ئاشخانىدا بولاتتى.

سالاھىدىن كىرىپ كەلگەندە، نۇرنىسا سەل كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭغا قارىدى. خوتۇنىنىڭ ئۇيقۇسىز كۆزلىرى، سالاھىدىنگە ئېلىشاڭغۇ، خۇمارلاشقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. چۇۋۇلۇپ كەتكەن قارا چاچلىرى ئىككى يەلكىسىنى يېپىپ تۇراتتى. نەچچە كۈندىن بېرى تاتىرىپ قالغان چىرايى سۇزۇلۇشكە باشلىغانىدى. سالاھىدىن نۇرنىسانىڭ يېنىدا ئولتۇردى. زەينۇنىخان ئاشخانىدا تاماق ئېتىۋاتقان گۈلسۈمنىڭ يېنىغا چىقىپ كەتتى.

— مۇبارەك بولسۇن، — دېدى سالاھىدىن خوتۇنىنىڭ باش - كۆزىنى سىلاپ، كۆكسىگە چۈشۈپ قالغان چاچلىرىنى يان تەرىپىگە ئېلىپ قويدى. نۇرنىسا ئېرىدىن ئەمدى سەسكەنمەيتتى، سېزىكلىكى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئېرىگە ئامراق بولۇپ قالغانىدى.

— خوش بولدىڭمۇ؟ — سورىدى ئۇ بالىسىغا قارىماي ئۆزى بىلەن بولۇپ كەتكەن ئېرىگە بوۋاقنى كۆرسىتىپ.

— ھەئە، — ئاستا جاۋاب بەردى سالاھىدىن خۇش ياقمىغاندەك. ئۇ يەنە نۇرنىسانىڭ كۆكسىگە قول ئۇزاتتى، نۇرنىسا ئېرىنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ يېنىغا ئېلىپ قويدى.

سالاھىدىن قوللىرىدىن قاس چىمىقىرىشقا باشلىدى، ھەرقاچان ئاچچىقلانسا، ئۇ شۇنداق قىلاتتى.

— قىز تۇغقانلىقىم ئۈچۈن كۆڭۈللىرى يېرىم بولغان ئوخشىمامدۇ؟

— ئوغۇل تۇغقان بولساڭلا ئوبدان بولاتتى، قىز تۇغۇپ قالدىڭلا.

— بۇمۇ خۇدانىڭ ئىلتىپاتى. بۇ قېتىم قىز تۇغقان بولسام، يەنە بىر نۆۋەت ئوغۇل تۇغارمەن، كۆڭۈللىرىنى يېرىم قىلمىسىلا، سالاھىدىن كۈلدى.

— خۇدا تىلىكىڭلارغا يەتكۈزسۇن.

— بۇ قىزىمىزنىڭ ئېتىنى نېمە قويسام بولار؟

— مەن كىتابقا قاراپ باقاي، — دېدى سالاھىدىن.

— مېنىڭ ئېتىمغا كەلتۈرۈپ ھۆرنىسا قويۇپ بەرسىلە، — ئۆتۈندى نۇرنىسا ئېرىنىڭ قولىنى سىلاپ.

— ئوغۇلنىڭ ئېتىنى تۇغۇلۇپ ئەتىسى قويسا بولىدۇ، قىزنىڭ ئېتىنى تۇغۇلۇپ ئۈچ كۈندىن كېيىن قويسا بولىدۇ، — دېدى سالاھىدىن.

بۇ كىتابىتىن ئالغان پەتىۋاسىنۇ ياكى ئۆزى چىقارغان پەتىۋاسىنۇ نۇرنىسا بىلەلمىدى.

— ھەممە ئىشتا، ھەتتا ئات قويۇشتىمۇ بىز ئاياللار كېيىن تۇرىدىكەنمىزدە؟ — دېدى نۇرنىسا چاقچاق ئارىلاش ھەسرەتلەنگەن ھالدا.

گۈلسۇم نۇرنىساغا شۇۋىگۈرۈچ، باشقىلارغا لەگمەن ئېتىپ بېرىپ، كەچ پېشىن بىلەن ئۆيىگە كەتتى. شامغا يېقىن بىر تەخسە پىتىر مانتا ئېلىپ كەلگەن مۇھتەبەر سالاھىدىن خۇپتەندىن يېنىپ كىرگەندىن كېيىن ئۇزىدى.

× × ×

گۈلسۇم قېيىن ئانا، قېيىن ئاتا ھەم ئېرىنى باشلاپ دۈشەنبە كۈنى ئەتىگەندىلا نۇرنىسانى مۇبارەكلەپ كەلدى. قارايدىغان باشقا ئادەم بولمىغاچقا ئۈچ كۈندىن بېرى تۇغۇت ئانىسى زەيتۇنىخان نۇرنىساغا قاراپ ئۆيىگە كەتمىگەنىدى. دېگەنبىلەن بۇ ئايال نۇرنىساغا ئۆز ئانىسىدەكلا ئەسقاتتى. زەيتۇنىخان مېھمانلارغا ھالۋا ئېتىپ چىقتى.

— بالام، ئېتىنى نېمە قويۇشلا؟ — سورىدى گۈلسۇمنىڭ قېيىن ئانىسى پاتەمخان.

— تېخى قويمىدۇق، — ئۈنى ئاران چىقتى نۇرنىسانىڭ. بالىنىڭ ئېتى تۇغرۇلۇق گەپ بولۇنغاندىن كېيىن بۇ تۇغرۇلۇق ئېرىگە يەنە ئېغىز ئاچمىغانىدى.

— بۇ بولماپتۇ، — دېدى گۈلسۇمنىڭ قېيىن ئاتىسى ھاشىم ئاخۇن، — تۇغۇلغىلى بەش كۈن بولدى ئەمەسمۇ؟

— ياق، دادىكا، — دېدى گۈلسۇم سىڭلىسىنىڭ ئورنىغا جاۋاب قايتۇرۇپ، — سىڭلىسىنىڭ جۈمە كۈنى كۆزى يورۇغانىدى.

بۈگۈن تۆت كۈن بولدى.

— خان ئاچا ھالۋا ئوخشاپتۇ، يېسىلە.

— قىزىم ئۆزلىرىڭىز ياقىسىلا، — دېدى كېلىنىگە باش لىڭشىتىپ قويۇپ، ئاندىن نۇرنىساغا قارىدى، — تۇغۇتتىن كېيىن تاماقنى ئوبدان يېمىسە ئادەم ئۆزە بولالمايدۇ بالام، جىق - جىق يەپ ئەسلىرىگە كېلىۋالسىلا. ئون تۆت كۈنلۈك ئايدەك چوكانتىلە، تارتىنىپ قاپلا قىزىم، بۇ ھالۋىنى ئىسسىقىدا يېۋالسىلا.

نۇرنىسا شۇ دەم بامداتتىن يېنىپلا چېيىنى ئىچىپ چىقىپ كەتكەن ئېرىنى ئويلاپ قالغانىدى: «زەيتۇنىخان ئاچام قىچقىرىپ كەلسە بولامدىكىن؟ تۇغقانلار بار ۋاقىتتا بالىنىڭ ئېتىنى قويۇپ بەرسە بولاتتى.»

نۇرنىسا ئىككىنچى قېتىم چاي ئېلىپ كىرگەن زەيتۇنىخانغا:

— بالىنىڭ دادىسى قاچان كېلىدىغانلىقىنى سىلىگە ئېيتقانمىدى؟ — دېدى ئۇ، «بالىنىڭ دادىسى» دېگەن سۆزنى بىرىنچى قېتىم ئاغزىغا ئېلىپ، گۈلسۈم سىڭلىسىنىڭ بۇ سۆزگە پىسسىڭىدە بىر كۈلۈۋالدى.

— ياق خېنىم بالام، — دېدى تۇغۇت ئانىسى، — ھېلى كېلىپ قالار.

پاتەمخان نۇرنىسانىڭ بىتاقەت بولۇۋاتقانلىقىنى پەملەپ، بىكار بولغان ھالۋا تەخسىسىنى داستىخانغا قويدى. ئۇ ساقىلىنى سىلاپ ئولتۇرغان ئېرىگە قاراپ:

— ھالۋىنى ئاشۇرماي يېسىلە دادىسى، — دېدى، تۇراپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— مەن مەكتەپكە باراي، چۈشتە سالاھىدىننى بىللە ئېلىپ كېلىمەن، — دېدى.

— سەت بولىدۇ، ئولتۇرسىلا، — تەكلىپ قىلدى نۇرنىسا،

ئىچىدە نېمە ئۈچۈندۇر خۇش بولۇپ.
دۇئادىن كېيىن تۇراپ مەكتەپكە كەتتى.

× × ×

بويىنى ئىنچىكە تانا بىلەن باغلانغان، قۇيرۇقى لىغىرلاپ تۇرغان قارا قوي كەيلىگە داجىپ بوسۇغىدىن زادى ئۆتكىلى ئۇنىمىدى. سالاھىدىن قوينىڭ قۇيرۇقى ۋە كېپلى ئاستىدىن ئىككى قولىنى سېلىپ كۆتۈرۈپلا ھويلىغا ئېلىپ كىردى. ئۇنىڭ كەينىدىن تۇراپ كىردى. ياپراقلىرى سارغىيىپ قالغان ئۈجمە دەرىخىگە قوينى باغلاپ قويۇپ، تۇراپنى ئۆيگە باشلىدى ۋە:

— ھاشىم ئاخۇن ئاكا، قېنى پاتىھە بەرسىلە، سالامەت تۇغۇلغان قىزىمىز ئۈچۈن بىر قوي ئېلىپ كېلىۋىدىم، — دېدى قول قوشتۇرۇپ.

— ھەممىتىلىرىگە بارىكاللا! — دېدى ھاشىم ئاخۇن، — ئامىن خۇدايىم بۇ سەبىي ئاجىزەنىڭ رىزقىنى زىيادە قىلىپ، بەختى بىلەن ئۆمرىنى بەرسۇن!

سالاھىدىن دۇئانى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن ھويلىغا چىقتى. قوي تانىسىنى ئۇياق - بۇياققا تارتىپ، ياتسىراپ توختىماي مەرەۋاتاتتى. ئۇ كەينىدىن چىققان تۇراپقا:

— بولدى ئۆزۈم يېتىشىمەن، ھاشىم ئاكاملار بىلەن پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرسىلا، — دېدى.

تۇراپ سالاھىدىننىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىدىن رەنجىگەندەك بولۇپ ئۆيگە يېنىپ كىردى.

سالاھىدىن دادىسىنىڭ پىخسىقلىقىنى، گىجىڭلىقىنى دورىمىغان بولسىمۇ، ئۆينىڭ مۇھىم ئىشلىرىنى قىلىش دادىسىدىن ئۈدۈم بولۇپ قالغانىدى. بۇ چاغقىچە قۇربانلىق قىلىدىغان قوينى

ئۆزى سويۇپ كەلگىنىدەك، ھەر يىلى كۈزدە تالىنى، ھويلىدا ياراقسانلاپ ئۆسكەن بىر تۈپ قىزىلگۈلنى ئۆزى كۆمۈپ، ئەتىيازدا ئۆزى ئاچاتتى، كىشى ياللاپ ئىشلەتمەيتتى. ياندىكى قىشلىق گۈللەرنىڭ بىر قىسمىنى ئامبارغا، بىر قىسمىنى ئايۋان، چوڭ - كىچىك مېھمانخانىلارنىڭ دېرىزىلىرىگە قويۇپ قوياتتى. ئىچكىرىكى ھويلىنىڭ بۇلۇڭىدىكى تونۇرنىمۇ ئۆزى سالغانىدى. ياغاچچىلىقمۇ، تامچىلىقمۇ قولىدىن كېلەتتى. ھويلا تاملىرى ۋە ئۆگزىنىڭ قەيىرى ئوپۇرۇلۇپ كەتسە ئۆزى ئوڭشىۋالاتتى. ياغاچچىلىق، تامچىلىق سايمانلىرىدىن بىر يۈرۈش بار ئىدى.

سالاھىدىننىڭ ئاتا - بوۋىلىرى مۇشۇ قورۇدا ئولتۇرۇپ ئالەمدىن ئۆتكەنىدى. ئۇلار ئوتتۇرا ھال كۈن كەچۈرۈپ كەلگەن كىشىلەر بولۇپ، پەقەت سالاھىدىننىڭ دادىسى ھېلىم باياجىم بەگ بولغان چاغلىرىدا بۇ قورۇنى ئىچكىرى - تاشقىرى ھويلىغا بۆلۈپ ياساتقانىدى. شۇ چاغدىن تارتىپ، ئىچكىرىكى ھويلىدا قىشلاپ، تاشقىرىقى ھويلىدا باھار، ياز ئايلىرىنى ئۆتكۈزۈش ئادەتكە ئايلانغانىدى. سالاھىدىن ئاتىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن قورۇسىنى يەنە بىر قېتىم تۈزەشتۈردى. ئۇ ھەممە ئىشنى ئۆزى قىلسىمۇ، پەقەت ئۆيىگە ئۆزى سۇ توشۇشنى ياقتۇرماي، ئەپكەشكە سۇ توشۇتاتتى. ئۇ پۇلنى تېپىشنىمۇ، خەجلەشنىمۇ تۇتۇشنىمۇ بىلەتتى. ئەھلىسەھەللىدىكىلەرنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا نوچى مىجەز، مەرد ئادەم ئىدى. ئۇرنىساغا ئېرىنىڭ مانا شۇ مەردانىلىقى يارايتتى. ئەمما سالاھىدىننىڭ كۈنچىلىكى ئۇنى رەنجىتكەنلىكى تۈپەيلىدىن، ئېرىنىڭ ھەممە ئۇقسانلىرىنى كەچۈرۈپ كەلگەن بولسىمۇ، مۇشۇ خۇيىنى كەچۈرەلمەيتتى. چۈنكى بۇ كۈنچىلىك ئۇنىڭ ساپ مېھرىنى خورلىغانىدى.

ئۇرنىسا شۇدەم دېرىزىدىن ئېرىنىڭ كەڭگە بىلەن قوينىڭ

سان، قوۋۇرغىلىرىنى پارچىلاۋاتقانلىقىغا زەن سېلىپ تۇرغان چېغىدا، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى غۇملار، ئاچچىقلار كۆتۈرۈلۈپ كېتىشكە باشلىدى. كۆڭۈل ئاسمىنىدىكى تۇمانلار تارقىلىپ، شۇنداق قاۋۇل ئېرى بارلىقىدىن سۆيۈندى. سالاھىدىن بىرقانچە كۈن-دىن بېرى نۇرنىسانىڭ قىز تۇغقانلىقىغا نارازى بولۇپ ئوچۇق چىراي ئاچماي خاپا يۈرۈۋاتقان بولسىمۇ ئۇنىڭ بۈگۈن قوينى ئېلىپ كىرىپلا سۆيۈۋەتكىنىدىن نۇرنىسا خۇرسەن بولۇپ كۆزىگە ياش ئالدى. شۇ تاپتا يۈگۈرۈپ چىقىپ ئېرىنىڭ ئۇستىبېشىنى قاققۇسى، قولىغا سۇ قۇيۇپ بەرگۈسى كەلدى.

سالاھىدىن قوينىڭ گۆشىنى، گۆش-يېغىنى ياغ قىلىپ ئايرىپ، ئاشخانىغا ئېلىپ كىردى.

— زەيتۇنىخان ئاچا، ماۋۇ پارچىلاقلىق گۆشنىڭ ھەممە-سىنى قازانغا سېلىۋەتسىلە، ئاندىن ماۋۇ لوق گۆشنى، بۆرەك، جىگەر بىلەن قوشۇپ يالپاقلاپ توغراپ بەرسىلە، مېھمانلارغا، نۇرنىساغا كاۋاپ قىلىپ بېرەي، — دېدى ئۇ، ئوچاقتا گۈركى-رىتىپ ئوت ئالاۋاتقان زەيتۇنىخانغا.

مېھمانلار كاۋاپنى يەپ، شورپىنى ئىچىشتى. داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن:

— ھاشىم ئاخۇن ئاكام، پاتەمخان ئاچاملار بار ۋاقتىدا بالىنىڭ ئىسمىنى قويۇپ بەرسىلە ئوبدان بولاتتى، — دېدى نۇرنىسا ئۆيگە كىرىپ كەلگەن ئېرىگە ئۆتۈنۈش نەزەرى بىلەن قاراپ.

— قېنى، سالاھىدىن ئاخۇن بالام، بوۋاقنى قولۇمغا ئالسىلا، — دېدى ھاشىم ئاخۇن.

سالاھىدىن تەرەت ئېلىپ كىرىپ، بوۋاقنى قولىغا ئالدى. بوۋاق كىچىك قارا كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ ئاتىسىغا تەلپۈندى. سالاھىدىن ئوڭ قۇلىقىغا ئەزان، سول قۇلىقىغا تەكبىر ئېيتىپ،

— ئىسسىلىرى ھۆرمىسا بولسۇن قىزىم، — دەپ، جايناماز ئۈستىدە دومىلاتتى. مېھمانلار — مۇبارەك بولسۇن، مۇبارەك بولسۇن، دېيىشىپ بوۋاقنى قولدىن قولغا ئېلىشتى. ئۆرنىسانىڭ چىرايىدا خۇش تەبەسسۇم جىلۋىلەندى.

× × ×

ئۆرنىساغا تۇغۇت ئانىسى بولغان زەيتۈنىخان ئۇپالىق بولۇپ، سالاھىدىنىڭ ئانىسى بىلەن بىر يۇرتلۇق ئىدى. ئۇ چىراي دېسە ھەرقانداق كىشىگە يارىشىدىغان چىرايلىق بار، ناخشىمۇ ئېيتالايدىغان، دۇتارمۇ چالالايدىغان ئوچۇق كۆڭۈل قىز بولسىمۇ، بىراق نامرات بىر ئوتاقچىنىڭ قىزى بولغاچ يىگىرمە ياشقىچە تۇرمۇشقا چىقماي، ئۆيدە ئولتۇرۇپ قالغانىدى. ھال- لىقراق كىشىلەر ئەلچى كىرگۈزۈشمىدى، ئۆزىگە ئوخشاش كەمبەغەللەرگە ئاتا - ئانىسىنىڭ بەرگۈسى كەلمىدى. زەيتۈنى- خاننىڭ بىر ئاكىسى، ئۈچ ئىنىسى بار ئىدى. ئاكىسى گاچا، بىر ئىنىسى گاس ئىدى. قالغان ئىككى ئىنىسىنىڭ بىرى تۇغما قارىغۇ، بىرى ئەلۋە تۇغۇلغانىدى. گاچا ئاكىسى بىلەن گاس ئىنىسى كىچىكىدىنلا موزدوزلۇققا شاگىرتلىققا بەرگەن، ئۇلار كېيىن ئۆتۈك، كەش، سەندەل تىكىپ سېتىپ ئاتا - ئانىسىغا ياردەم قىلىپ كەلدى؛ قارىغۇ ئىنىسى بەكمۇ تىرىكتەك ئىدى، بىكاردىن بىكار ھۆركىرەپ يىغلايتتى- چىرقىرايتتى، مېنى بازارغا ئېلىپ بار، دەپ تۇرۇۋالاتتى. بۇنى پەقەت ئاچىسى زەيتۈنەملا بەزلەپ پەسكويىغا چۈشۈرەلەيتتى. زەيتۈنەم بولسا خۇدانىڭ بىرى - بىرىدىن كاژ بۇ بەندىلىرىنىڭ خىزمىتىگە ئۈلگۈرەلمەيتتى. كىشىلەر «ئەر - خوتۇن ئىسىلداش بولغاچ پەرزەنتلىرى ناكا تۇغۇلغان» دېيىشەتتى. بىرلا زەيتۈنەم سەللىمازا تۇغۇلغانىدى.

ئۇلارنىڭ ناكار بولۇپ قېلىشىغا يەنە قانداق سەۋەبلەر بولغان بۇنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ.

زەيتۇنەمنىڭ تەلۋە ئىنىسىنىڭ جېدەلى ھەممىسىدىن كۆپ ئىدى. ئەگەر ئۇنىڭ تەلۋىلىكى تۇتسا ئاۋۋال قولىنىڭ دۈمبىسىنى، بىلىكىنى چىشلەپ، قاساپ، ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلغۇدەك قىيما - ياما قىلىۋېتەتتى. ئاندىن قولىغا نېمە چىقسا شۇنى ھەر تەرەپكە ئاتاتتى، قاچا - قومۇچلارنى سۇندۇراتتى، ئاكا - ئىنىلىرىنى ئۇراتتى، بۇمۇ بىرلا ئاچىسىغا چېقىلمايتتى. شۇڭلاشقا زەيتۇنەمنىڭ ئاتا - ئانىسى ئۇنى ياتلىق قىلىشقا ئالدىرىمايتتى، ئەگەر زەيتۇنەم ياتلىق قىلىنىپ كەتسە، بۇ بالىلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئاتا - ئانىسىغا تەس چۈشەتتى.

زەيتۇنەم يىگىرمە ياشقا كىرگەندە ئوپال ئوي چولپانلىق دەرۋىش ئاخۇن ساتىراش بىلەن يازنىڭ بىر كېچىسى قېچىپ كەتتى. ئاتا - ئانىسى ئىككى يىلغىچە ئىز - دېرىكىنى ئالالمىدى ۋە كېسەل بىلەن ئارقا - ئارقىدىن ئۆلۈپ كەتتى. زەيتۇنەمنىڭ تەلۋە ئىنىسى بىر كۈنى ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ يامانيار دەرياسىغا چۈشۈپ ئېقىپ كەتتى. قارىغۇ ئىنىسى ئاچلىق ۋە كېسەل بىلەن دۇنيادىن ئۆتتى. گاچا ئاكىسى بىلەن گاس ئىنىسىلا ھايات ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرى تىككەن ئاياغلىرىنى بەزىدە ئوپال بازىرىدا ساتسا، بەزى چاغلاردا قەشقەر شەھىرىگە ئاپىرىپ سېتىپ كېلەتتى.

شۇ يۇسۇندا يىللار كەينى - كەينىدىن ئۆتتۈۋەردى. باھار ۋاقتى ئىدى، زەيتۇنەمنىڭ گاچا ئاكىسى بىلەن گاس ئىنىسى ئۆزى تىككەن ئۆتۈك، بەتىنكىلەرنى خۇرجۇنغا قاچىلاپ قەشقەرگە كېلىپ ئۆتۈك بازىرىدا يايما ئاچتى. ئۇلار چۈش بىلەن پېشىن ئارىلىقىدا ئۈچ سەندەل ئاياغ، ئالتە بەتىنكە ساتتى. پېشىن بولدى، قورساقلىرى ئېچىپ گىردىسى دۇغقا چىلىشىپ

چەپ ئولتۇرغاندا ئەر - خوتۇن ئىككى خېرىدار كېلىپ ئۇلارغا قارىمۇ قويماي، سەندەل، بەتىنكىلەرگە سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. بۇ ئىككى خېرىدارغا ئۈمىد بىلەن تىكىلگەن گاچا، گاس ئاكا - ئۇكىنىڭ كۆزلىرى بىردىنلا يوغان ئېچىلدى، گاچا ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ بەتىنكە، سەندەللەرگە سىنچىلاپ قاراۋاتقان ئايالنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى. زەيتۇنەم ئاكىسىنى تونۇدى، لېكىن ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان شاپاق دوپپىلىق قاتمال كەلگەن شاپ بۇرۇتلۇق يىگىت غەزەپ بىلەن گاچىنىڭ قولىغا بىرنى ئۇرۇپ زەيتۇنەمنى ئاجرىتىۋالدى.

— ماۋۇ هارامزادىنىڭ قاراپ تۇرۇپ كىشىنىڭ خوتۇنىغا چېقىلىۋاتقىنىنى! — دېدى ئۇ، لاغ - لاغ تىترەپ، چىرايى ئۆڭۈپ، زەيتۇنەم بولسا سەبدەدەك سارغىيىپ زۇۋان سۈرەلمەي قالدى. شۇ ئاندا گاچا بازغاندەك مۇشتى بىلەن بىرنى ئۇرۇپ يىگىتنى تىلك موللاق چۈشۈرۈۋەتتى. يىگىت ئورنىدىن تېزلا تۇردى - دە، بېلىگە ئېسىقلىق غىلاپتىن پىچاقىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ گاچىغا ئۆزىنى ئاتتى.

— هوي، بۇ مېنىڭ ئاكام، پىچاقنى غىلاپقا سېلىڭلار، — دېدى زەيتۇنەم، — دەرۋىش ئاخۇننىڭ قولىغا ئېسىلىپ.

زەيتۇنەم ئاكىسىغا قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن مۇنچاق - مۇنچاق ياشلار تۆكۈلۈۋاتاتتى.

— مەن ئاتا - ئانامغا، قېرىنداشلىرىمغا ۋاپاسىزلىق قىلدىم، سىلەرنى تاشلاپ كەتتىم، گۇناھ مەندە، مەن ئاسىي ھەمشىرەڭلارنى ئۆلتۈرۈپ، دۇنيا ئازابىدىن قۇتقۇزۇڭلار، — دېگەن مەنىنى بىلدۈرۈپ، ئۇلارغا قول، كۆزلىرى بىلەن ئىشارە قىلىپ چۈشەندۈردى. زەيتۇنەم بىردەم ئاكىسىنىڭ بىردەم ئىنىسىنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويۇپ يىغلىدى. ئاكا - ئىنىسىمۇ

يىغلاشتى. زەيتۇنەمنىڭ ئېرى دىدار كۆرۈشۈشنىڭ مۇنداق ئۇشتۇمتۇت ھەم كۈتمىگەن دەرىجىدە يۈز بەرگىنىدىن ھەيران بولۇپ ئۇلارغا قاراپ قالدى.

گاس — گاچا ئاكا — ئۇكىلار ئاتا — ئانىسىنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى تەلۋە ئىنىسى بىلەن قارىغۇ ئىنىسىنىڭ قانداق ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئىشارەت تىلى بىلەن زەيتۇنەمگە بىلدۈردى. ئاكا — ئۇكىلار كالىدەك ھۆكۈرەپ يىغلاپ نەرسە — كېرەكلىرىنى يىغىشتۇردى. زەيتۇنەم بىلەن ئېرى ئۇلارنى باشلاپ ئەبرىشىمكار كوچىسىدىكى ئۆيىگە ئېلىپ كەلدى.

بۇ ئىشلارنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە مانا ئوتتۇز يىلدىن ئېشىپتۇ. خۇدا زەيتۇنىخانغا پەرزەنت يۈزى كۆرۈشنى بۇيرۇمىغانىكەن. ئېرى بىلەن بىر جۈپ بولۇپلا ياشاپ كېلىۋاتىدۇ. ئېرى ئوردا ئالدىدا كىچىككىنە بىر ساتىراشلىق دۇكىنى ئېچىۋالغانىدى. زەيتۇنىخان كىشىلەرنىڭ نانلىرىنى يېقىپ، كىرىنى يۇيۇپ، كېزى كەلسە تۇغۇت ئانىسى بولۇپ، بۇ ۋاقىتقا قەدەر موھتاجلىق ئازابىنى تارتماي، جانلىرىنى بېقىپ كېلىشتى. زەيتۇنەمنى ئاياللار ھۆرمەتلەپ «كىندىك ئانا، زەيتۇنىخان ئاچا» دەپ ئاتىشىدىغان بولدى. ئۇ دۇنيانىڭ يالغۇز ئىكەنلىكىنى، مىجەزىنىڭ ئوبدانلىقىنى نەزەرگە ئېلىپ، گۇاسۇملارمۇ مۇبارەكلەپ كەتكەن ئاخشىمى ئولتۇرۇپ:

— جېنىم بالام، سىلىگە بىر ھەمراھ بەك لازىم ئىكەن. ئوپالدا بىر گاچا ئاكام بار، ئۇنىڭ يىگىرمە ياشلاردىن ئاشقان بىر ئاجىز قىزى بار، بەك ھوشيار، قاراپ قويغان كىشىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىدۇ، سالاھىدىن ئاخۇنغا دەپ باقسىلا، ماقۇل بولسا بىرنەچچە كۈن ئىچىدە بېرىپ ئېلىپ كېلەي، سىلىنىڭ ئىشلىرىغا ئەسقاتىدۇ؟— دېدى.

نۇرنىسا خۇشال بولدى. ئۆزىگە ھەمراھ تېپىلغىنىدىن سۆيۈنگەنىدى.

— دادىسىغا دەپ باقاي، ماقۇل دەر، زەيتۇنىخان ئاچا، سىلىگە كۆپ رەخمەت. ماڭا ئانامدەك قاراۋاتىلا، — دېدى ۋە ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ ئايۋاندا ياتقان ئېرىنىڭ يېنىغا چىقتى ئۇ ئېرىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ يىرىك چاچلىق بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ، زەيتۇنىخانىنىڭ ياخشى تىلىكىنى يەتكۈزدى.

— گاچا قىزىمىكەن؟ ئون ئىككى، ئون ئۈچ ياش بولسىمۇ يەتتە ئەزاسى ساق بولغان بولسا ياخشى بولاتتى، بوپتۇ سىلە مەيلى دېسەڭلا ئېلىپ كەلسۇن، بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ باقسۇن، چىقىشىپ قالساڭلار تۇرار، چىقىشالمىساڭلار كېتەر، — دېدى سالاھىدىن.

يەتتىنچى باب

ئايتۇرا

ھۆرلىسانىڭ ئايغى ياراشتىمۇ بۇ يىل كۈز سالاھىدىننىڭ ئاشقىرىقى ھويلىسىدىكى ئۈزۈم تېلى ساپاق - ساپاق ئۈزۈملەرنى كۆتۈرەلمەي يىقىلىپ كېتىدىغاندەكلا بىر يانغا قىيسىيىپلا قالدى. سالاھىدىن «تالنى كۆمۈۋالسام، بىددىشنى ئەتىيازغىچە ئۇگلاپ قويىمەن»، — دەپ ئويلىدى. ئۈزۈمنى ئۈزۈپ ئامبارغا ئاسىدىغان پەيتمۇ كېلىپ قالدى، كۈن ئوبدان ئىدى. چۈش مەزگىللىرىدە پېشايۋاندا ئولتۇرغان كىشىگە ئاپتاپ ھۇزۇر بىخشلايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن نۇرنىسانىڭ ئىچكىرىكى ھويلىغا كۆچۈپ كىرىپ كەتكۈسى كەلمەيتتى. چۈنكى نۇرنىسا ھەر كۈنى ياغلىنىپ بىر - ئىككى سائەت ئاپتاپقا قاقلىناتتى. زەيتۇنىخان بىر كۈندە ئىككى ۋاق، بەزى كۈنلىرى ئۈچ ۋاق ئۇنىڭ دېگەن تامىقىنى ئېتىپ بېرىپ ياخشى قارىدى. نۇرنىسا تۇغقۇپ ئون بەش كۈن بولغاندا، زەيتۇنىخان ئاكىسىنىڭ قىزىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ئوپالغا يولغا چىققاندا نۇرنىسا ئۇنىڭغا پېشىل دۇردۇن كۆڭلەكلىكنى، بىر نىمكەش مەخمەل كەمزۇلىنى، بىر رودىلىنى بېرىپ ئۇزاتتى. سالاھىدىن بەش سەر كۈمۈش تەڭگە بەردى.

گۈلسۇم ھەر كۈنى كېلىپ سىڭلىسىغا تاماق ئېتىپ بېرىپ تۇردى. مۇھتەبەرمۇ كۈن ئارىلاپ كېلىپ نۇرنىسانىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى. سالاھىدىن ناماز بامداتتىن يېنىپ كىرىپلا ئۇ-نىڭغا ئىككى تۇخۇمنى يىلىتىپ ئىچۈرۈپ قوياتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەن نۇرنىسا كۈن ئۆتكەنسېرى ئايدەك تولۇپ باراتتى. بوۋاقمۇ ئاغرىپ قالماي بىر ئوبدان چوڭ بولۇۋاتاتتى.

زەيتۇنىخان ئالتىنچى كۈنى نامازشام بىلەن ئاكىسىنىڭ قىزىنى ئېلىپ يېتىپ كەلدى. بۇلار ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە گۈلسۇم بىلەن مۇھتەبەرمۇ بار ئىدى. زەيتۇنىخان ئوپالنىڭ كۆزلۈك يەل - يېمىشلىرىدىن ئېلىپ كەلگەنىدى.

نۇرنىسا ناھايىتى خۇش بولۇپ كەتتى. ئۇ يەۋاتقان لەگ-مىنىنى قويۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ، زەيتۇنىخان بىلەن يۈز يېقىپ كۆرۈشتى. ئاندىن كېيىن قارا قۇمچاق، قويكۆز، چاچلىرى ئۇششاق ئۆرۈلگەن قىزنىڭ قان تېپىپ تۇرغان مەڭزىگە مەڭ-زىنى ياقتى. زەيتۇنىخان كۆز يېشى قىلدى ۋە تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن بوۋاققا قاراپ مەستلىكى كەلدى.

مۇھتەبەر گۈلسۇم راسلاپ بەرگەن ئىككى چىنە لەگمەننى ئېلىپ كىرىپ زەيتۇنىخان بىلەن قىزنىڭ ئالدىغا قويدى.

— بۇ قىزىمنىڭ ئىسمى ئايتۇراخان، ئاكامنىڭ تۇنجى قىزى. ئۇنى ئۆيدە ئايتۇرا دەپ ئاتىشىدۇ. يەڭگەم ئوغۇل تۇغىسام دېگەن ئارزۇدا ئايتۇرادىن كېيىن ئۈچ بالا تۇغقان. ئۈچىلىسى قىز تۇغۇلغان، بۇلارنىڭ ئاتلىرى يىتەخان، بولاخان، ئەنبولاخان ئىدى...

— ئاش سوۋۇپ قالدى، — دېدى نۇرنىسا، — قوساقلىرى ئېچىپ قالغاندۇ، ئاشقا بېقىشسىلا.

ئايتۇرانىڭ شەھەرگە بىرىنچى قېتىم كېلىشى بولغاچ ھەممە يەلەندىن تارتىنىپ ئولتۇراتتى. ئۇ چىنىنى قولىغا ئېلىپ،

ئاشنى بىر تالدىن ـ بىر تالدىن ئاغزىغا سېلىپ يېيىشكە باشلىدى. ھەممەيلەن ئۆزىگە سەپسېلىۋاتقاندەك سېزىلىپ يەرگە قارىۋالدى. ئاھۇ كۆزلىرىدە قانداقتۇر چۆچۈشنىڭ شەپىسى بار ئىدى، يېقىملىق چىرايىدىن بولسا ياتسىرىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى. بويى ئېگىز، قاش ـ كىرپىكى جايىدا قىز ئىدى. زەيتۇنىخان ئاشنى يەپ بولۇپ قاچىسىنى يەرگە قويغاندىمۇ، ئايتۇرا قولىدا تۇتۇپ تۇراتتى. زەيتۇنىخان «تېزراك يېگىن» دېگەن مەنىدە ئۇنىڭغا ئىشارەت قىلدى. ئايتۇرا يانغا قارىۋالدى.

— ئالدىرىماي يېسۇن، — دېدى نۇرنىسا، — زەيتۇنىخان ئاچا، ئايتۇرانىڭ سىڭىللىرىغا ئەجەپ قىزىق ئاتلارنى قويۇپتىغۇ، بىز ئاڭلىمىغان غەلىتە ئىسىملار ئىكەن.

— ۋاي بالام، — دېدى زەيتۇنىخان، — بۇ ھەر ئىسىمنىڭ ئۆز ئالدىغا مەنىسى بار. ئوغۇل ئارزۇسىنى يەپ تۇرغان ئاكام ئايالى جىنەستىخاننىڭ ئىككىنچى قېتىم يەنە ئېغىر ئاياق بولغىنىدىن بەكمۇ خۇشال بولۇپتۇ. ئاخىرى بۇ بالىمۇ تۇغۇلۇپتۇ. قارىسا يەنە قىز. تۇنجى قىزىغا تۇرۇپ قالسۇن دەپ «تۇراخان» قويغان بولسا بۇ قىزىغا «ئەمدى قىز پەرزەنت يېتىدۇ، بۇ قېتىم ئوغۇل پەرزەنت بەرگىن» دېگەن مەنىدە «يېتەخان» دەپ ئىسىم قويۇشۇپتۇ. ئاكام يەنە ئايالىنى «ئوغۇل تۇغسىكەن» دەپ ئارزۇ قىلىپ يۈرگەندە جىنەستىخان ئۈچىنچى قېتىممۇ قىز تۇغۇپتۇ. «بولدى، بۇنىڭدىن كېيىن پەرزەنت بەرسەڭ ئوغۇل بەرگىن» دېگەن مەنىدە «بولاخان» دەپ ئات قويۇشۇپتۇ. ئاكامنىڭ پەرزەنت كۆرۈش ئارزۇسى پۈتۈنلەي ئۈزۈلگەندە جىنەستىخان يەنە ئېغىر ئاياق بولۇپتۇ. «نائۈمىت ـ شەيتان» دېگەندەك ئاكام يەنە ئۈمىدلىنىپ بالىنىڭ تۇغۇلۇشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپتۇ، ئاخىر بالا تۇغۇلۇپتۇ. بوۋاققا قاراپ

«مۆكە» ئورنىدا «تۇما» كۆرگەن ئاكام بېشىنى چايقاپتۇ. ئۇلار ئاخىرى «ئەمدى بولدى، پەرزەنتكە بولغان تەشنالىقىمىز قاندى» دېيىشىپ، بالىغا «ئەنبولاخان» دەپ ئات قويۇشۇپتۇ. كېيىنى ـ كەينىدىن تۇغۇلغان قىزلىرىنىڭ تۇنجىسى بولغان تۇراخاننىڭ تىلى چىقماي چوڭ بولۇۋاتقىنىدىن دادىمۇ، ئانىمۇ قايغۇرۇپتۇ. «بۇ بالا تىلسىز، گاس چوڭ بولارمۇ؟ خۇدايا بىزگە نېمە ئارتۇقلۇق؟ غەم ـ غۇسسىمىز ئازمىتى...» دېيىشىپ ھەسرەت چېكىپ كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈشۈپتۇ. «بىتەخان» نىڭ «ئانا، دادا» دەپ تىلى چىققاندا ئاكام بىچارە ئۆزى ئاڭلىمىسىمۇ جىنەستىخاننىڭ ئىشارەتلىرىدىن چۈشىنىپ بېشى كۆككە يەتكۈدەك بولۇپتۇ. بولاخان، ئەنبولاخانىنىڭمۇ تىلى چىقىپتۇ. بۇ كىچىك نارەسىدىلەر گاس، تىلسىز دادىسىنىڭ قۇچىقىغا چىقىپ مۇرىسىگە يامىشىپ چۇرۇلدىشىپ ئوينىغىنىنى كۆرگەن تۇراخان ئانىسىنىڭ يېنىدا ھەيران بولۇپ قاراپ قالىدىكەن. ئۆزى بەك چىرايلىق بولغاچ، ئاكامنىڭ ئايالى تۇراخاننىڭ ئىسمىنىڭ ئالدىغا ئاينى قوشۇپ قويۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى «ئايتۇرا» دەپ ئاتىشىدىغان بولۇپتۇ. «بىتەلەيگە سۇ كەلسە ئاللىكۇدىن يا كېتىپتۇ» دېگەندەك تىلى چىقىپ قىزىلگۈلدەك چوڭ بولۇۋاتقان قىزلارنىڭ ئىككىنچى، ئۈچىنچىسى قىزىل چىقىپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ. تۆتىنچىسى شامالداپ ئاۋۋال يۆتەل بولۇپ قىزىتىپ يېتىپ قالىدۇ. بىر ھەپتىگىچە قىزىتمىسى سوۋۇمايدۇ. ئاتا ـ ئانىسى رەم سالدۇرىدۇ، داخانغا ئوقۇتىدۇ، سۈپلىتىدۇ، ئوت كۆچۈرىدۇ. بالا ساقايماي، ئاتا ـ ئانىسىنى داغدا قالدۇرۇپ بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىدۇ. يالغۇز قالغان ئايتۇرا، يۈرەك ـ باغرى ئېغىر مۇسىبەتتىن ئېزىلگەن ئاكام ۋە يەڭگەم ئۈچۈن گۆھەردىن ئەتىۋار بولۇپ قالىدۇ. «گاس ـ گاچا بولسىمۇ رەڭگى بار. خۇدايىم نېسىپ قىلىپ شەھەرلىك بىر ھۈنەرۋەنگە ياتلىق بولسا،

سەھرايى قىيامەتنىڭ مۇشەققىتىدىن قۇتۇلۇپ قالاتتى» دەپ ئارمان قىلىشىدۇ. بۇنى بىلگەنلىكىم ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ، سالاھىدىن ئاخۇنىنىڭ تەربىيىنى قىلىپ بېرىپ ئاكام بىلەن يەڭگەمنى مىڭ تەسلىكتە كۆندۈردۈم. ئۇلار ئايتۇرانى بەك ياخشى كۆرگەچ يىغا - زار قىلىشىپ ئۇزىتىپ قالدى...

گۈلسۇم بىلەن مۇھەببەرمۇ تامىقىنى يېگەچ زەيتۇنىخاننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاۋاتاتتى، نۇرنىسا بولسا ئايتۇراغا قاراپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى، ئايتۇرانىڭ بويىنىغا بىر تىزىق كەھرىۋا ئېسىلغانىدى. بېشىدىكى چىمەن دوپپا ئۆزىگە يارىشىپ تۇراتتى. دۇنيادا ئېغىزدىن چىققان تىل قانچە - قانچە ساھىبجاماللارنى سەتلەشتۈرۈپ، قانچە - قانچە كۆرۈمسىز خۇنۇك چىرايلارغا گۈزەللىك بېغىشلىغان دەيسىز؟ ئەگەر شۇ تاپتا ئۇ گەپ قىلسا، ئېھتىمال كىشىگە مۇنچىۋالا چىرايلىق كۆرۈنمەس ئىدى.

× × ×

ھۆرنىسانىڭ قىرقى تويى بولغانىدا ھويلىدىكى تال كۆمۈلۈپ، گۈللەر ئۆيلەرگە كىرگۈزۈلۈپ بولغانىدى. نىساخان، نۇرسىمانگۈللەر كېلىپ نۇرنىسانىڭ تاشقىرىقى ھويلىدىن ئىچكىرىدىكى ھويلىغا كۆچۈۋېلىشىغا ياردەملەشتى.

مانا بۈگۈن ئايتۇرا يەشكە ئۇت قالدى. نۇرنىسا زەيتۇنىخان تەۋرىتىپ تۇرغان بۆشۈكتىن بوۋىقىنى ئالدى. ئۇ ھويلىغا توشۇپ كەتكەن گۈدەكلەرنىڭ ۋاڭ - چۇڭىنى ئاڭلاپ، قىزىنىڭ تېزرەك چوڭ بولۇپ ئاتارغا قوشۇلۇشىنى ئارزۇ قىلغان ھالدا، پېشانىسىگە سۆيدى ۋە ئۇنى كۆرپىگە ياتقۇزدى. بىلەكلىرى بوغۇم - بوغۇم، ئاق پوسسىلاقىنا، قوش ئېڭەك

بوۋاقنى پۇتىنى كۆتۈرۈپ كۆرپىگە ئوراشقا باشلىدى.

— قارا چاچ ئىكەن.

— پۇت ئىشتىۋاتىدۇ، — دېيىشەتتى باللار دېرىزىدىن بويۇندىشىپ قاراپ.

— دېرىزە ئەينىكىنى سۇندۇرۇۋەتمەڭلار باللىرىم، — دەپ توۋلىدى زەيتۇنىخان.

شۇ چاغدا كىرىپ كەلگەن سالاھىدىن قولىدىكى نەرسە-كېرەكلەرنى ئايۋان تەكچىسىدىكى پەتنۇسقا قويۇپ، ئۆيگە ئېلىپ كىردى. ئايتۇرا ئولتۇرغان يېرىدىن ئىتتىك قوپۇپ يەرگە قاراپ تۇردى، زەيتۇنىخان سالام بەردى.

— قىرىقىنى ھازىر چىقىرامسىلەر ياكى پېشىندىن كېيىنمۇ؟ — دەپ سورىدى سالاھىدىن ھۆرنىسانى ئىمىتىۋاتقان خوتۇنىدىن.

— ھانا ھازىر، ئۆيمۇ ئىسسىق، باللارغا بىر قازان ھالۋىنىمۇ ئېتىپ قويدۇق. ئوبدان چاغدا كەلدىلە، — نۇرنىسا ئېرىغا جاۋاب بېرىپ ئورنىدىن تۇردى.

زەيتۇنىخان داسقا يېلمان سۇ قويۇپ، ئۇنىڭغا كۆۋرۈك ياغىچىنىڭ شىشىغى، مەسچىت تېمىنىڭ كاكولىنى سالدى، ئاندىن بىر پىيالىدىكى سۇغا تۇز، بىر پىيالىدىكى سۇغا ناۋات، بىر پىيالىدىكى سۇغا چوغ سالدى، بىر چىنىدىكى سۇغا بولسا بىلەزۈك، ئۈزۈك، سۆكىلەرنى سالدى، ئازراق يېلمان سۇ قويۇلغان داسقا بوۋاقنى ئولتۇرغۇزدى. ئەندىكىپ كەتكەن ھۆرنىسا يىغلاشقا باشلىدى. زەيتۇنىخان بوۋاقنىڭ بېشىنى سىلاپ ھەزلەپ يىغىدىن توختاتتى. بىرىنچى بولۇپ سالاھىدىن بامدات نامىزىدىن كېيىن دەمدە قىلىپ قويغان پىيالىدىكى سۇنى تەگىشەپ قىزنىڭ بېشىغا قۇيدى. بالا قىرقىراپ يىغلاپ كەتتى.

— ياۋاش-ياۋاش، — دېدى زەيتۇنىخان بوۋاقنىڭ

بېشىنى، بەدەنلىرىنى سىلاپ، نۇرنىسا ئالتۇن ئۈزۈك، سۆكە سېلىنغان چىنىدىكى سۇنى قىزىنىڭ بېشىغا قۇيدى، ئايتۇرا ناۋات چىلانغان سۇنى قۇيدى. كەينى ـ كەينىدىن مېھمانخانىغا كىرگەن باللار «مەن، مەن» دەپ تالىشىپ بەس ـ بەس بىلەن بوۋاقنىڭ بېشىغا ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن، ئالىم بولسۇن، بەختلىك بولسۇن، ياۋاش بولسۇن دېيىشىپ سۇ قۇيۇشتى. بوۋاق كۆزلىرىنى يۇمۇپ ـ ئېچىپ تەلپۈنۈپ قارايتتى. زەيتۇنىخان توختىماي «بىسمىللا» دەپ شاھادەت ئېيتتى:

— ياۋاش ـ ياۋاش، يىغلىمىسىلا بالام، ياۋاش ـ ياۋاش خۇدايىم بەختلىرىنى بەرسۇن، ياۋاش ـ ياۋاش، ئۆمۈرلىرىنى بەرسۇن، ياۋاش ـ ياۋاش... — دەپ بوۋاقنىڭ بۇدرۇق ـ بۇدرۇق قول ـ پۇتلىرىنى يۇياتتى. زەيتۇنىخان بالىنى سۈزۈك سۇ بىلەن ئاخىرقى قېتىم يۇيۇپ داستىخان ئېلىپ نۇرنىساغا بەردى. نۇرنىسا بوۋاققا قاراپ ئىچ ـ ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. بوۋاق قارا كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ئەتراپقا قارايتتى. نۇرنىسا بوۋاقنى يېڭى لۆڭگە بىلەن ئېرتتى. پىتىلە ـ پىتىلە قارا چاچلىرى پارقىراپ تۇراتتى. زەيتۇنىخان بوۋاقنى يەنە ئېلىپ سېرىق تۆك باسقان پېشانە ـ قول ـ ئاياغلىرىنى سېغىز بىلەن سېغىزلىدى. قىزىل دۇردۇن كۆڭلەك، نېپىز پاختا سېلىنغان ئاغلىق ئىشتان كىيدۈردى. بېشىغا گۈللۈك تاۋاردىن تىكىلگەن پوسما، كۆڭلەك ئۈستىگە خورما رەڭ مەخمەل جىلىتكە كىيدۈرگەندە بوۋاققا شۇنداق ياراشتىكى ئاتا ـ ئانىسى كۆزىنى ئۈزەلمەي قالدى.

— مۇبارەك بولسۇن قىزىم! — دېدى سالاھىدىن نۇرنىسادىن بوۋاقنى ئېلىپ باغرىغا بېسىپ.

ئايتۇرا ئۇستىگە ھالۋا ئېلىنغان توقاچلارنى ئېلىپ چىقىپ ھەربىر بالىغا مۇۋاپىق ئۈلەشتۈردى.

× × ×

كۈز كۈنلىرى ئاخىرلاشماقتا ئىدى. پېشىندىن كېيىن چىقىشقا باشلىغان سوغۇق شامال ئامازدىگەرگە يېقىن بورانغا ئايلىنىپ كەتتى. خازانلار، چاڭ-توزانلار ئۆگزىدىن ئۇچۇپ چۈشۈپ ھويلىنىڭ يۈزىنى ياپتى. ھويلىنىڭ كوچىغا چىقىدىغان ئىشىكى جالاقشىپ تۇراتتى. سالاھىدىن چۈشتىن كېيىن دۇكىنىغا بارماي پېشىن نامىزىنى ئۆتەپ بولۇپلا بۆشۈكتە ئۇخلاۋاتقان قىزىنىڭ يېنىدا قىڭغىيىپ يېتىپ ئۇخلاپ قالغانىدى. نۇرنىسا ئېپېزدەك يازلىق يوتقانىنى ئېرىنىڭ ئۈستىگە يېپىپ قويۇپ، كەچلىك تاماق ئېتىش ئۈچۈن ئاشخانىغا چىقتى. ئاشخانا سۇپىسىدا بىر قولىنى تەكيى قىلىپلا ئايتۇرامۇ ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. ئۇنىڭ قاپقارا ماڭلاي چاچلىرى توغاچتەك قىزىرىپ كەتكەن يۈزىگە چۈشۈپ تۇراتتى، بىر قولى ئەمدىغىنا كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغان كۆكسىنىڭ ئۈستىدە ئىدى. نۇرنىسا ئاستا كېلىپ سۇپىغا ئولتۇردى. ئەمما چۆچۈپ ئويغانغان ئايتۇرا گۈللۈك چىت كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكىنى تىزلىرىغا يېپىپ سۇپىدىن پەسكە چۈشتى. نۇرنىسا ئىشارەت ئارقىلىق سۆزلىشىشنى تېخى ئۆگىنىپ كېتەلمىگەچكە، «يېتىپ ئۇخلاۋەرگىن» دېگەن سۆزنى قانداق ئۇقتۇرۇشنى بىلەلمىدى.

ئايتۇرا كەلگەنىدىن بېرى ھەممە ئىشنى ئۆزى تېپىپ قىلىۋاتاتتى، قىلغاندىمۇ ھەر قانداق كىشىگە يارىغۇدەك قىلاتتى. ئۇ ئەتىگەندە تۇرۇپ بامدات نامىزىدىن بۇرۇن ھويلىنى سۈپۈرۈپ بولاتتى. ناماز ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن چېيىنى

ئىچىپلا كۆلدىن سۇ ئىچىپ كېلەتتى. بازارغا ئوتياشقا، كۆشكە بارattى. ئازراق بىكار بولۇپ قالسا ئۇخلاپ ئارام ئېلىۋالاتتى. ئۇنىڭمۇ بىر كىشى بىلەن مۇڭداشقۇسى، سۆزىنى ئاڭلىغۇسى، جاۋابىنى بەرگۈسى كېلىدىغاندۇ؟ كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى ئۈمىلدەپ تۇرغان بىر جۈپ قوي كۆزلىرىدە ئىپادە قىلاتتى. نۇرنىسا ئۇنىڭ ئويچان كۆزلىرىگە قاراپ، خۇشاللىنىۋاتامدۇ، ھەسرەتلىنىۋاتامدۇ، ئىچى تىتىلداۋاتامدۇ؟ ئاز ـ تولا سېزەتتى ۋە ئايتۇرانىڭ زېرەكلىكىگە ھەيران قالاتتى. ھازىر بۇ ئۆيدە قولىغا قول، پۇتىغا ـ پۇت بولۇۋاتقان بىردىنبىر ھەمراھى ئەنە شۇ گاچا قىز ئىدى. سالاھىدىننى ياخشى كۆرسىمۇ ئۇنىڭدىن ئەيمىنەتتى، قورۇناتتى، ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ ئولتۇرالمايتتى. نۇرنىسا چېلەكنى ئېلىپ سۇغا ماڭغان ئايتۇرانىڭ ئالدىنى توستى. ئۇ «بوران توختىسۇن، ئاندىن سۇ ئېلىپ كىرگىن» دېمەكچى ئىدى، بىراق ئۇقتۇرالماي چېلەكنى ئېلىۋالماقچى بولدى. ئايتۇرا نۇرنىسانىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەن بولسىمۇ، ئۆيدە بىر تېمىم سۇ قالمىغانلىقى ئۈچۈن، نۇرنىسانىڭ توسقىنىغا قارىماي سۇ ئېلىپ كەلگىلى چىقىپ كەتتى.

نۇرنىسا كۆپكە قارىغانىدى، ھەقىقەتەن كۆپتە بىر تېمىممۇ سۇ قالماپتۇ. ئۇ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ تۇرغان ئىشىكنى ئېتىپ زەنجىرلەپ قويدى. ئۆيدە گۆش يوق ئىدى. سالاھىدىن ئۇخلاۋاتاتتى. نۇرنىسا ئامباردىن سەي ئېلىپ چىقىپ ئادالىدى. ئاندىن ئاشخانىنى سۈپۈردى. ئايتۇرا كەلمىگەنىدى نۇرنىسا ئەندىشە قىلىشقا باشلىدى، يېرىم سائەت ئۆتتى، ئايتۇرا تېخىچە كەلمەيۋاتاتتى، گۈركىرەپ چىقىۋاتقان قاتتىق بوران ئۈجمىنىڭ ئېگىلىپ قالغان بىر شېخىنى قارسىدە قىلىپ سۇندۇرۇۋەتتى. نۇرنىسا چۆچۈپ بىئارام بولۇشقا باشلىدى. «ئايتۇرا نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ؟ بوراندا سۇ ئېلىۋېتىپ كۆلگە چۈشۈپ كەتكەنـ

سەندۇ ياكى بىرەر نائەھلى ئالدىنى توسۇۋالغانمىدۇ؟ خۇدايىم ئۆزۈڭگە ئامانەت...»

— بالا يىغلاپ كەتتى، هاي قېنى سىلە!

سالاھىدىننىڭ ئاۋازى نۇرنىسانىڭ خىيالىنى بۆلدى. نۇرنىسا ئاشخانىدىن ئىتتىك چىقتى. سالاھىدىن هويلىدا ئۆراتتى. تۇغۇتتىن قوپۇپ كۈندىن ـ كۈنگە ئايدەك تولۇپ كېلىۋاتقان خوتۇنىغا قاراپ ئۇنىڭ مەستلىكى كەلدى.

— ئايتۇرا قېنى؟ — دەپ سورىدى سالاھىدىن.

— سۇغا چىقىپ كەتتى.

— بۇراندا چىقارمىساڭلار بولمامتى؟

— ئالدىنى توسسام ئۇنىماي چىقىپ كەتتى، كۆپتە بىر ئېمىم سۇ قالمىغانىكەن.

— هە، — دەپ قويدى سالاھىدىن ژىرلىپ لەپپەڭشىپ قالغان ئۇجىسىنىڭ شېخىغا قول ئۇزىتىپ، ئۇ بىر تارتىپلا شاخنى يەرگە چۈشۈردى. كۆزىگە ئاچچىق توپا كىرىپ كېتىپ ئاچالماي قالدى.

— نۇرنىسا، — دەپ توۋلىدى ئۇ.

— مانا هازىر چىقاي، — دېدى نۇرنىسا ۋە ئېمىشتىن توختاپ ئۆزىگە تەلپۈنۈپ ياتقان قىزىنىڭ پېشانىسىدىن بىرنى سۆيۈپ قويۇپ تاشقىرىقى هويلىغا چىقتى.

— كۆزۈمگە بىر نەرسە كىرىپ كەتتى، پۈۋلەپ چىقىرىۋېتىڭلا، — دېدى سالاھىدىن ياغلىقى بىلەن سول كۆزىدىن قويۇلۇپ تۇرغان ياشنى ئېرتىپ تۇرۇپ. نۇرنىسا ئىككى قېتىم پۈۋلىدى ھەم ياغلىق بىلەن ئېرىنىڭ ئۇزۇن كىرپىكلىك قاپاقلىرىنى ئېچتى. سالاھىدىن بىردىنلا ئۇنى دەس كۆتۈرۈۋالدى. نۇرنىسا ئۇنىڭ باغرىدا كىچىك بالىدەك تىپىرلاپ كەتتى. شۇ چاغدا ئىشىك قېقىلدى.

— ئايتۇرا كەلدى، قويۇۋەتسىلە، ئىشىكنى ئېچىۋېتەي، — دېدى نۇرنىسا مەگزىنى قاچۇرۇپ.

سالاھىدىن ئۇنى يەرگە دەسسىتىپ قويدى. نۇرنىسا لاچىندىن قۇتۇلغان كەپتەردەك ئۆزىنى تۈزەپ يۈگۈرگەن پېتى ئىشىك ئاچقىلى باردى. ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ ئىككى چېلەك سۇنى كۆتۈرۈپ تۇرغان ئايتۇرانى كۆردى. سۇ ئېلىپ كەلگىنىگە خۇشال بولدىمۇ ياكى باشقا بىر ئىشقا خۇشال بولدىمۇ ئەيتاۋۇر ئۇنىڭ قوي كۆزلىرى كۈلۈپ تۇراتتى. پۈتۈن ۋۇجۇدىنى خۇشاللىق چۇلغىۋالغان ئايتۇرا سۇنى ئاشخانىغا ئېلىپ كىرىپ كۆپكە قۇيدى. نۇرنىسا ئۇنىڭ خۇشاللىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلمىدى. بوران تىنجىماي گۈركىرەيتتى.

× × ×

1947 - يىلىنىڭ قاتتىق قىشى يامىدىن ھويلىنىڭ بىر بۇرجىكىگە كۆچۈرۈلگەن ئەنجۈرنىمۇ، يازلىقى پۈتۈن ھويلىغا ئاپتاپ چۈشۈرمەيدىغان تالنىمۇ ئۈششۈتۈپ چىقىپ كەتتى. كۆمۈكلۈك ئەنجۈر بىلەن ئۈزۈم تېلىنى باش باھاردا ئاچقان سالاھىدىن بۇ مېۋىلەرگە ئۈششۈك تەگكەنلىكىنى بىلەلمىدى. تالنى باراڭغا ئالدى، ئەنجۈرگە ئاچا يۆلىدى، لېكىن ھەر ئىككىسى كۆكلىمىدى. قېلىن ياغقان قار ئۈجمىگىلا پايدا قىلغانىدى. ئۈجمىنىڭ شاخلىرى تېزلا يوپۇرماق چىقىرىپ، باھارنىڭ غۇر - غۇر شامىلىدا شىلدىرلاشقا باشلىدى. سالاھىدىن كۆكلىمىگەن ئەنجۈر كۆچىتى بىلەن ئۈزۈم تاللىرىنى قومۇرۇۋېلىپ ئۈگزىنىڭ سىرىج تاملىرىغا يۆلىۋەتتى. باھارنىڭ جۇدۇنلۇق كۈنلىرىمۇ كۆپىيىپ، باغلاردىكى مېۋىلەرنىڭ چېچەكلىرىنى قېقىۋەتتى. شۇنداقتىمۇ 5 - ئاينىڭ ئاخىرىغا بارمايلا بازار

ئىچىنى ئۈجمە قاپلاپ كەتتى. ئايتۇرا ھويلىدىكى ئۈجمىگە ئوغۇل بالىدەك يامىشىپ چىقىپ چوڭ بىر شاخنى ئىرغاتقانىدا، ئىككى بېشىنى سالاھىدىن بىلەن نۇرنىسا تۇتۇپ تۇرغان شالدىرشاپقا ئۈجمە مۆلدۈردەك تۆكۈلەتتى. يەتتە ئايلىق بولغان ئوماق قىز ھۆرنىسامۇ ئۈجمىگە ئېغىز تەگدى. نىساخان لۇرسىمانگۈللەر ھەر ھەپتىدە بىر - ئىككى قېتىم كېلىپ ئۈجمە يېيىشىپ كېتەتتى. نۇرنىسا ئىككى كۈندە بىر قېتىم «ئۈجمە يەپ كەتسۇن» دەپ مۇھتەبەرنى قىچقىرىپ كېلىشكە ئايتۇرانى ئەۋەتەتتى، زەيتۇنىخانمۇ پات - پات كېلىپ تۇراتتى، كەلمەي قالسا ئايتۇرا تاماق ياكى ئۈجمە ئېلىپ بېرىپ يوقلاپ باراتتى.

ئۈجمىنىڭ ئىككىنچى پىشىشىقىدا نۇرنىسا بىر كۈنى بامدادتىن كېيىن ئايتۇرانى ئەۋەتىپ مۇھتەبەر بىلەن زەيتۇنىخاننى چاقىرىپ كەلدى.

— بۈگۈن ساڭا ئۈجمە قېقىپ بېرەي، — دېدى نۇرنىسا دوستىنى قۇچاقلاپ، — قورسىقىڭمۇ خېلى يوغىناپتۇ.

— يەنە ساڭا يېتەلمىدىم، — دەپ كۈلدى مۇھتەبەر، — سېنىڭكى مېنىڭكىدىن يوغانراق تۇرامدۇ؟ بىر بالاڭ بۆشۈكتە قورسىقىڭدىكى ئالتە ئايلىق، مېنىڭ ئەمدى بەش ئاينىڭ قارسىنى ئالدى.

— تۇغۇۋالسۇن خېنىم، تۇغۇۋالسۇن، — دېدى زەيتۇنىخان سۆز قېتىپ، — چوكان ۋاقتىدا كەينى - كەينىدىن تۇغۇۋالسا باللار ئاسانلا چوڭ بولۇپ ئەسقاتىدۇ. ماڭا خۇدايىم پەرزەنت نېسىپ قىلمىغان ئوخشايدۇ. مۇشۇ ئايتۇرا بالام ئىنساپلىق بىر كىشىگە ياتلىق بولۇپ، پەرزەنت كۆرسە دەپ ھەر كۈنى خۇدايىمدىن تىلەيمەن، بالا دېگەن ئۆينىڭ چىرىغى چوكانلىرىم.

ئايتۇرا ھامىسىنىڭ ئۆزى توغرۇلۇق گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ئېغىر تىندى. ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر نەرسىنى ئويلاۋات-

قانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— خۇدايىم دېگەنلىرىڭگە يەتكۈزسۇن، — دېدى ئۆجمە دەرىخىگە ياماشقان نۇرنىسا بالا ۋاقتىدا شاخقا ياماشقاندەك پۇتاقلارغا ئېسىلىپ، ئايتۇرا بىلەن مۇھتەبەر ئۇنىڭ پۇتلىرىدىن يۆلىدى.

— قايسى شاخنى ئىرغىتاي؟ — دەپ سورىدى نۇرنىسا.

— ئاۋۇ چوڭ شاخنى، — مۇھتەبەر قولى بىلەن كۆرسەتتى.

نۇرنىسا ئىرغاتتى، ئۆجمىلەر مۇھتەبەر بىلەن ئايتۇرا ئىككى چېتىدىن تۇتۇپ تۇرغان شالدىرشاپىقا يامغۇردەك تۆكۈلدى. نۇرنىسانىڭ قارا چاچلىرى ئۆجمىنىڭ شاخلىرىغا يىلاندەك يۆگىشىپ تۇراتتى. شۇ چاغدا ئىشىك قېقىلدى، نۇرنىسانىڭ يۈرىكى ئاغقاندەك بولۇپ كەتتى، گەرچە ئايتۇرا ئىشىكنىڭ قېقىلغانلىقىنى ئاڭلىمىغان بولسىمۇ، ھاممىسىنىڭ قارىشىدىن پەملەپ ئىتتىك چىقىپ ئىشىكنى ئاچتى. سالاھىدىن كىرىپ كەلدى. ئۇ خوتۇنىنىڭ شاخ ئۈستىدە ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي زەيتۇنىخان بىلەن مۇھتەبەردىن ئەھۋال سورىدى، ئاندىن داستىخان ئۈستىدىكى ئاپئاق ئۆجمىلەرگە قول ئۇزاتتى.

— سىلىگىمۇ ئۆجمە ئىرغىتىپ بېرەيمۇ؟

سالاھىدىن بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ بېشىنى كۆتۈردى، ئۇنىڭ كۆزى ئۆگزىنىڭ سىرەج تېمىدىن بېشىنى چىقىرىپ نۇرنىساغا تىكىلىپ قالغان قوشنىسىنىڭ تامچى ئوغلىغا چۈشتى. بادام دوپپا كىيگەن قاراتۇل يىگىت ھېچنېمىنى سەزمىگەن ھالدا ئۆجمە دەرىخىگىلا تىكىلىپ تۇراتتى. غۇززىدە ئاچچىقى كەلگەن سالاھىدىن ئاشخانىغا يۈگۈردى. ھاۋانچا تېشىنى كۆتۈرۈپ چىقتى — دە، ئاتتى. ھاۋانچا تېشى گۈرس قىلىپ سىرەج تامغا تەگدى، تام لەرزىگە كەلدى. ھېلىقى يىگىت چۆچۈپ كۆزدىن

غايىپ بولدى.

نۇرنىسانىڭ ۋۇجۇدىنى تىترەك بېسىپ چىرايى سارغىيىپ كەتتى. سالاھىدىن خوتۇنىنىڭ ئېتىكىدىن قاتتىق تارتتى.

— ۋايجان! — دەپ توۋلىۋەتتى نۇرنىسا، ئۇ ئۆجمىنىڭ شېخىغا چىڭ ئېسىلىۋالمىغان بولسا يىقىلىپ چۈشەتتى. مۇھتەبەر بىلەن زەيتۇنىخان نېمە قىلارىنى بىلمەي مەڭدەپ قالغاندا، ئايتۇرا بارغىنىچە، ئۆجمىگە ياماشقان سالاھىدىننىڭ پېشىنى بىر تارتىپ ئۇنى يەرگە چۈشۈردى. ئۇ سالاھىدىنغا شۇنداق غەزەپ بىلەن تىكىلدىكى، ئۇنىڭ بۇ قارىشىدىن بېشىغا ئۆلۈم كەلسىمۇ پىسەنت قىلمايدىغان قەتئىيلىك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ ئورغاقتەك قارا قاشلىرى يىمىرىلىپ، جىنەستىدەك لەۋلىرى چىڭ چىشلەنگەندى. يەتتە ئايدىن بېرى بۇ گاچا قىزنىڭ ئىما-ئىشارەتلىرىنى ئانچە-مۇنچە چۈشىنىدىغان بولۇپ قالغان سالاھىدىن كەينىگە بىر قەدەم چېكىندى. ئۇ تىلسىز، گەپ ئاڭلىمايدىغان بۇ تەرسا قىزنى ئۇرۇۋېتىشنى، يا ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىشنى بىلەلمەي تىڭىرقاپ قالدى. بۇ چاغدا نۇرنىسامۇ ئۆجمىدىن چۈشتى:

— دادىسى، سىلە نېمە بولدىلا؟ مېنى نېمە كۆرۈۋاتىلا-ھە؟! سىلە ئويلىغاندەك تەبىئەتسىزلەردىن ئەمەسمەن! ئىشەنمىسىلە ئېغىزلىرىدىن چىققىنىنى بىر ئېغىز سۆز، ئۆيلىرىدىن چىقىپ كېتىۋېرەمەن، ماڭىمۇ خۇدايىم بار. بالىغىمۇ ئىچلىرى ئاغرىمايدىغان ئوخشايدۇ.

سالاھىدىن نۇرنىسانىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا قارىدى.

— مەن ئەر، سەن خوتۇن، نېمە دېسەم شۇنى قىلىش مەجبۇرىيىتىڭ. مەن قانچە قېتىم ئۆگزىگە چىقما، پېشايۋاندا تولا ئولتۇرما، خەقنىڭ كۆزى يامان دەپ ئېيتمىدىممۇ؟ كىچىك

بالىدەك ئۆجمىگە چىقمۇالغىنىڭنى قارا! زادى نېمە مەقسەت بىلەن چىقتىڭ؟ سىرەج تامنىڭ كەينىدە قاراپ تۇرغان كىم؟ راستىڭنى ئېيت!

— راستىڭنى ئېيت؟ بۇنىڭدىن باشقا قانداق راستىمنى ئېيتسام بولاتتى؟ — دېدى نۇرنىسا سول كۆكسى ئۈستىدىن تۆۋەنگە چۈشۈپ پۈتىنىڭ لېپىكىگە تېگىپ تۇرغان بىر ئۆرۈم چېچىنى ئاچچىق بىلەن غىجىمداپ، — ئۆجمىگە ھېچقانداق باشقا مەقسەت بىلەن چىقمىدىم. زەيتۇنىخان ئاچام، مۇھتەبەرلەرگە ئۆجمە ئىرغىتىپ بېرەي دەپ چىقتىم. بۇنىڭ بىلەن ئاسمان باشلىرىڭغا ئۆرۈلۈپ چۈشمىگەندۇ؟ تامنىڭ كەينىدە دۆۋە بارمۇ، جىن بارمۇ! نەدىن بىلەي، نېمانچە يۈرىكىمنى سىقىلا؟ نېمانچە كىشىنى خورلايلا، مېنى دادىسى يوق، يېتىم كۆرۈۋاتاملا؟ — نۇرنىسا يىغلامسىراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مەن ھېلىمۇ دېدىم، ماڭا ئىشەنمىگەن بولسىلا بىر ئېغىز گەپنى ئېغىزلىرىدىن چىقارسىلا بولدى. مەن كەتكەندىن كېيىن ئۆگزىگە چىقمايدىغان، پېشايۋاندا ئولتۇرمايدىغان، قازناققا سولاپ قويسىلا ماقۇل دەيدىغان خېنىمدىن بىرنى ئېلىۋالالا.

سالاھىدىننىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، قارلىغاچ قانىتىدەك قاپقارا قويۇق قاشلىرى بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر چۈشۈپ قىزىل مەڭزى قارىداپ كەتتى. ئۇ خوتۇنىدىن بۇنداق تېگى بار قاتتىق سۆزنى بىرىنچى قېتىم ئىشتىۋاتاتتى.

— زادى سېنى ئارامىمدا قويمايۋاتقان مۇشۇ خوتۇنلار، — دېدى ئۇ گۇناھنى بۇنداق جېدەلنىڭ بولۇشىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان مۇھتەبەر بىلەن زەيتۇنىخانغا ئارتىپ، — بۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ ئۆيۈمگە بۇلار يولىمىسۇن! — سالاھىدىن قولىنى سىلكىپ ئايۋانغا كىرىپ كەتتى. نۇرنىسا رومىلىنى ئارتىپ سېڭىشقان مۇھتەبەر، زەيتۇنىخاننىڭ ئالدىنى توستى‌ه

— ھەربىرلىرىنى نېمىشقا چاقىرتىپ كەلگەندىمەن. بۇنداق ئىزا - ئاھانەتنى تارتقاندىن كۆرە ئۆلۈپ كەتكىنىم ياخشى ئەمەسمۇ؟ مۇھتەبەر، جېنىم ئاداش خاپا بولما، خاپا بولمىسىلا زەيتۇنىخان ئاچا، ئۇ كىشىنىڭ مىجەزى شۇنداق، ئەمدى مەنمۇ بۇ ئۆيدە تۇرمايمەن.

— ئۇنداق دېمىگىن ئاداش، — تەسەللى بەردى مۇھتەبەر، — ئەر كىشى دېگەننىڭ مىجەزى شۇنداق بولىدۇ. بۈگۈن ئاچچىقى تۇتۇپ قالدى، بىز كېتەيلى، خوشلۇقى تۇتقان كۈنلىرى بالا ئەۋەتكىن يەنە كېلىمىز. بىزنىڭ ئۆيگىمۇ بېرىپ تۇرغىن، — مۇھتەبەر نۇرنىسانىڭ مەڭزىگە تىزىلغان ياش تامچىلىرىنى ئېرىتتى.

— بالام، ئەر دېگەننىڭ ئاچچىقى بىردەملىك، ئۇنى كۆتۈرمىسىلە ئۆينى - ئۆي قىلىپ تۇتقىلى بولمايدۇ، خاپا بولمىسىلا قىزىم، بۇ كىچىككىنە ئىشنى دەپ كېتىپ يۈرسىلە قانداق بولغان بىلەن خوتۇن ئۈچۈن ئەرنىڭ ئۆيى ياخشى، بالام يىغلىمىسىلا، خۇدايىم خاتىرجەملىك ئاتا قىلسۇن. زەيتۇنىخان نۇرنىسانىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ خوشلاشتى. مۇھتەبەر دوستىنى قىيىمىغاندەك:

— خوش، خۇدايىمغا ئامانەت ئاداش، بىزنىڭ ئۆيگىمۇ بارغىن، ئىچىڭ پۇشۇپ قالسا ئايتۇرالى ئەۋەتكىن، كېلىمەن. ئۆزۈڭنى ئايا، — دېدى ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ.

نۇرنىسا بۇلارنى ئۇزىتىپ ھويلىغا كىرگەندىن كېيىن ئۆزىنى توختىتالماي ئايتۇراغا ئېسىلىپ يىغلاپ كەتتى.

× × ×

كۈندىن - كۈنگە قورسىقى ئېغىرلىشىپ قېلىۋاتقان نۇرنىسا ئۆي ئىشلىرىغا ئۆزىنى ئۇرۇپ كۈنلەرنى ئۆتكۈزەتتى. سالاھىدىن

ئالاھىدە بېرىپ چاقىرىپ كەلگەن نىساخان بىردەم «ۋاي پۇتۇم»، بىردەم «ۋاي بېلىم» دەپ، تۆشۈك ئىشلىرىغا ئانچە ئارىلاشمايتتى، نۇرنىسادىنمۇ نېرى بولمايتتى. كۈنچىلىكى كۆچىيىپ كەتكەن سالاھىدىن ئۇنى ھېچ يەرگە چىقارمىدى. مۇھەببەتنىڭ ئۆيى بۇياقتا تۇرسۇن، بىر قورساقتىن چىققان ئانا ئورنىدىكى ئاچىسى گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگىمۇ بارغۇزمىدى. نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلۇپلا تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. يېقىن تۇغۇتتىن تۇرغان گۈلسۈم بىرقانچە قېتىم كېلىپ كەتتى. زەيتۇنخان ئىككى قېتىم كەلگەن بولسىمۇ سالاھىدىن ئىشىكتىن كىرىشكە قوغلىۋەتتى. ھازىر ئۇنىڭغا بىردىنبىر ھەمراھ ئايتۇرا ئىدى.

شۇ كۈنى زەيتۇنخان بىلەن مۇھەببەتنى ئۇزىتىپ ئايتۇراغا ئېسىلىپ يىغلاۋاتقان نۇرنىساغا:

— ماۋۇ تەرسا گاچىنىمۇ بۈگۈنلا كەتكۈزىۋەت، — دېدى سالاھىدىن ئۆيدىن چاچراپ چىقىپ.

— نېمىشقا كەتكۈزىۋېتىمەن؟ خۇدايىمنىڭ مۇشۇ مۆمىن بەندىسىدىن باشقا كۆڭلۈم سۇ ئىچىدىغان، ھەمدەرد بولىدىغان يەنە كىم بار ئىدى؟ ئەگەر ئايتۇرانى كەتكۈزىۋەتسىلە ئەزرايىل خۇدا مېنىمۇ شۇ مىنۇتلا كېتىمەن!

نۇرنىسانىڭ خۇدانى شىپى كەلتۈرۈپ قىلغان قەسىمى ئايتۇرانى بۇ ئۆيدە ساقلاپ قالغانىدى. ئۇ يېرىم يىلدىن بېرى ئايتۇراغا بەكمۇ ئىچىكىپ كەتتى. بالىنى نۆۋەتلىشىپ باقاتتى، تاماقنى بىللە يەيتتى. ئايتۇرانى خىزمەتكار ئورنىدا ئەمەس سىڭلىسى ئورنىدا كۆرەتتى. ھالبۇكى نۇرنىسا ئەمدى ئون سەككىز ياشقا كىرگەنىدى. ئايتۇرا بولسا يىگىرمە ياشتىن ئاشقانىدى. نۇرنىسانىڭ ئېرى بولغانلىقىدىن ئايتۇرا ئۇنى ئاچا ئورنىدا كۆرەتتى. بىللە كىر يۇيۇپ، ئۆي ھويلىنى بىللە سۈپۈرۈشەتتى، پەقەت سۇغىلا ئايتۇرا يالغۇز چىقاتتى. بولۇپمۇ

ھۇشۇ باھاردىن بېرى سۇنى ئەتىگىنى ۋە چۈشتىن كېيىن ئىككى قېتىم ئېلىپ كېلىپ گۈل يامىلىرىغا، ئۈجمىگە سۇ قۇياتتى. ھويلىغا سېپەتتى، كۆپنى تولدۇراتتى، ئايتۇرا ھاردىم دېمەيتتى، شۇڭا سۇغا كېتىپ خېلى ئۇزۇن ۋاقىت يوقىلىپ كەتسىمۇ نۇرنىسا ھەرگىز يۈزىگە سالمايتتى. يولدا ئۇنى - بۇنى كۆر-گەندۇ دەپ كۆپايىلىنەتتى. ئۇ ھەر قېتىم سۇدىن كەلگەندە خۇشال، كۆڭلى يايراپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى. نۇرنىسادىن نېمە ئۈچۈندۇر ئۇياتقاندەك قىلىپ كۆزلىرىنى قاچۇرغاندا ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر خۇشاللىق چىقىپ تۇراتتى. نۇرنىسا بۇنىڭدىن گۇمانلاندى. «ھەرقانداق يىگىتكە يارايدىغان چىرايى بار، بىرەر يىگىت بىلەن كۆل بويىدا تونۇشۇپ قالدىمۇ نېمە؟ سۇغا بېرىش ئالدىدا يېڭى كۆڭلەكىنى كىيىپ، چاچلى-رىنى تارايدىغان بولۇپ قالدى. خۇدايىم، ئىنساپلىق بىر يىگىت بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشقا نېسىپ قىلغىن» دەيتتى ئۇ ئىچىدە.

نۇرنىسا قىزى بىر ياشقا كىرمەي يەنە تۇغۇدىغانلىقىنى ئويلىسا كۆزى قاراڭغۇلىشىپ كېتەتتى. ھۆرنىسانى تۇغقاندا خۇشال بولۇپ يەنە تۇغقىسى كەلگەنىدى. ئېغىر ئاياق بولۇپ ئۈجمە پىششىقىدا ھېلىقى ۋەقە بولۇپ ئۆتكەندىن كېيىن، ئەپ-سۇسلىنىدىغان بولدى، ئېرى دۇكاندىن ئۇشتۇمتۇت كېلىپ مارايدىغان بولۇپ قالغاندىن كېيىن تېخىمۇ سىقىلىشقا باش-لىدى، ئېرى ئۇنى كىتاب كۆرگىلىمۇ قويمايتتى. نۇرنىسا كىتابنى ئوغرىلىقچە ئوقۇيتتى.

سالاھىدىلچە بولغاندا نۇرنىسا كىچىك مېھمانخانىدىن زادىلا چىقماسلىقى كېرەك ئىدى. بۇنداق كۈن كەچۈرۈشكە نۇرنىسا قانداقمۇ كۆنسۇن؟ «خەمسە»، «چاھار دەرۋىش»، «چاھار دىۋان»، «مىڭبىر كېچە» قاتارلىق كىتابلارنى ئوقۇ-غاندا ئۇ خاتىرجەم كۆڭۈللۈك تۇرمۇشنى خالايتتى، ئېرىنىڭ

ئۆزىگە ئىشىنىشنى ئىستەيتتى. بۇ ئارزۇسىغا يېتەلمىگەنلىرى ھەمىشە چۆكۈپ كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلاتتى. ئېرى كىتابلارنى جاۋەنگە سېلىپ قۇلۇپلىۋالغاچقا، گۈلسۈم، مۇھەببەتلەر توغرى-لىقىدە ئەكىلىپ بەرگەن كىتابلارنى يوشۇرۇپ ئوقۇيتتى. سالا-ھىدىندىن بىرقانچە قېتىم ئازار يېگەن مۇھەببەت كەلمەيدىغان بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىچى تېخىمۇ پۇشۇدىغان بولۇپ كەتتى. سالاھىدىن كۈندە بولمىسىمۇ، كۈن ئاشۇرۇپ ھاراق ئىچىپ كېلەتتى. بەزىنى ئېغىر چېكىپ كۆزلىرى ئېلىشقان ھالدا كېلىپلا ئايالىغا ئېسىلاتتى. ھۆرنىسانى تۇغقىچە سالاھىدىننى ئۆزىنىڭ ئېرى، قولدىشى، ئۆمۈرلۈك جۈپتى بىلىپ ياخشى كۆر-گەن نۇرنىسا ئەمدى ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان، ھەتتا نەپرەتلىنىدىغان بولۇپ قالدى. سالاھىدىن نۇرنىسانىڭ بۇ ھالىتىنى — نازى دەپ قارايتتى. شۇڭا خوتۇنى سىلكىشلەپ، دۈشكەرلەپ تۇرسىمۇ، ئۆزىگە تارتىپ باغرىغا باساتتى.

دۇنيادا پۈتۈنلەي خاتىرجەم ئائىلىلەر بولمىسا كېرەك. ھەربىر ئائىلىنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق خاپىلىقى، خۇشلۇقى بولىدۇ. خۇشلۇقىنى سىرتقا يېيىپ، خاپىلىقىنى تۆت تامنىڭ ئىچىدىن چىقارمايدۇ. چىقىرىشقا توغرا كەلگەندە تۆت تام ئۆرۈلۈپ چۈشسىمۇ ئۇنىڭدىن باشقىسى بولىدۇ. بۇ ئائىلىدىكى ئىشلاردىن ئانچە خەۋىرى يوق يېقىن - يىراقتىكى قوشنا - قولۇمسىلار سالاھىدىننىڭ ئائىلىسىنى بەختلىك ئائىلە دەپ ھېسابلايتتى. چۈنكى خېلى چوڭ جېدەلمۇ تۆت تامنىڭ ئىچىدىن چىقمايتتى. نۇرنىسا قوھۇمچان بولغاچ ئەھلىمەھەللىدىكى ئاياللارغا ئېرىنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ بەرمەيتتى. سالاھىدىن ئۆزىنىڭ نۇرنىسانى كۆڭلەيدىغانلىقىنى ئىچىدە بىلەتتى، تاشقىرىغا چىـ-قارمايتتى. ئەڭ يېقىن بۇرادىرىگە ئېيتىشنىمۇ يىگىت ئۈچۈن نومۇس دەپ ئويلايتتى. ئايتۇرا گاچا - گاس بولمىغاندا بۇ

ئۆينىڭ سىرتى كوچىغا يايغان بولالتتىمىكىن، تالىقى ئۇ ئاي-
لىيالمىسىمۇ نۇرنىسا بىلەن سالاھىدىننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى
بولۇۋاتقان دە تالاشنى چۈشىنىپ يەتكەنىدى، كۈن ئۆتكەنسېرى
سالاھىدىنغا ئۆچ، نۇرنىساغا ئامراق بولۇپ كەتتى. ئۇ يېڭى
كەلگەندىلا نۇرنىسانىڭ باشقا نەرسىگە ئەمەس، كىتابقا ھە-
ۋەس بىلەن بېرىلگەنلىكىگە قىزىققان ۋە يىڭنە ئىش قىلىشنى،
كەشتە توقۇشنى، رەشلىيە ئىشلەشنى ئۇنىڭدىن ئۆگىنىشكە
باشلىغانىدى. نۇرنىسا بۇنى كېيىنرەك چۈشەندى. ئۇ ئايتۇرا
كېلىپ ئۈچ ئاي ئۆتكەندە ئىما - ئىشارەت بىلەن مەقسىتىنى
بۇ گاچا قىزغا ئۇقتۇرالايدىغان بولدى. مانا شۇ چاغدا ئاي-
تۇراغا خەت ئۆگىتىش ئىشتىياقى تۇغۇلدى. بۇنى نۇرنىسا
ئىشارەت ئارقىلىق بىلدۈرگەندە، ئايتۇرا ھەددىدىن زىيادە خۇشال
بولۇپ كەتتى ۋە ئۇنى قۇچاقلاپ كۆتۈرۈۋالدى، يۈزلىرىدىن
سۆيدى. بۇ باش باھار مەزگىلى ئىدى. نۇرنىسا دەسلەپ «ئا»
نى يېزىپ تونۇتتى. لېكىن تونۇش ئاسانغا چۈشمىدى. ئايتۇرا
نۇرنىسانىڭ «ئا» نى يېزىپ قىلغان ئىشارەتلىرىدىن ھېچنېمىنى
چۈشەنمىدى، بېشى قاتقان نۇرنىسا ئويلا - ئويلا ئاخىرى
بىر چارە تاپتى، بۇ دەل خاسىيەتلىك پەيشەنبە ئاخشىمى
بولۇپ ھاۋا ئوچۇق ئىدى، سەككىز - توققۇز كۈنلۈك ئاي
كۆكتە نۇر چېچىپ تۇراتتى. نۇرنىسا سالاھىدىن خۇپتەنگە
چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئايتۇرانى قولىدىن تارتىپ ھويلىغا
ئېلىپ چىقتى ۋە قولى بىلەن ئاينى كۆرسەتتى. ئايتۇرا ئايغا
قاراپ كۈلۈمسىرىدى، شۇ چاغدا نۇرنىسا خوتەن قەغىزىگە قې-
رىنداش بىلەن يوغان قىلىپ «ئاي» دېگەن سۆزنى يېزىپ،
ئۇنىڭغا ئاسماندىكى ئاينىڭ خەت بىلەن يېزىلىشى دېگەن
مەنىنى ناھايىتى تەسلىكتە چۈشەندۈردى. ئايتۇرا ئاسماندىكى
ئايغا بىر قاراپ قەغەزدىكى يېزىققا بىر قاراپ كۈلدى ۋە

چۈشەنگەنلىكىنى بىلدۈردى. ئەگەر سالاھىدىن خۇپتەندىن كىر-
مىگەن بولسا ئۇلار خېلىغىچە ئۆگىتىش ۋە ئۆگىنىشنى داۋام-
لاشتۇرغان بولاتتى. مۇشۇ ئاخشامدىن باشلاپ ئايتۇرا يېزىق
ئۆگىنىشنى باشلىدى. نۇرنىسا ھەرپ بويىچە ئەمەس نەرسە -
كېرەك ۋە ھەرىكەت نامى بويىچە خەت يېزىشنى ئۆگىتىشكە
تۇتۇندى. ئايتۇرا ھەربىر سۆزنى ئون - يىگىرمە قېتىمدىن،
ھەتتا ئەللىك، يۈز قېتىمدىن يازاتتى. قولى بوش بولسىلا
نۇرنىسانىڭ كۆرسىتىپ يېزىپ بەرگەن سۆزلىرىنى ئېرىنمەي
قايتا - قايتا يازاتتى. ئۇ كىچىك چېغىدا، ئانىسىدىن دوپپا
تىكىشنى ئۆگەنگەندەك بىر ھېسسىيات بىلەن خەت يېزىشنى
ئۆگىنىشكە بېرىلىپ كەتتى. نۇرنىسا پۈتۈن ياز بويى بىكار
ۋاقتىنىڭ ھەممىسىنى ئايتۇراغا خەت ئۆگىتىشكە سەرپ قىلدى،
ئايتۇرا كېچىسىمۇ ئۆگىنەتتى. نۇرنىسا يېزىپ بەرگەن «ئادەم،
ئاسمان، ئالەم، سۇ، شەھەر، باغ، تاغ...» قاتارلىق يېزىل-
گەن ئىسىملارنى كۆڭلىدە ئوقۇپ يازاتتى. ئۆگەنگەنسېرى پىكرى
ئېچىلىپ، تەبىئەت ۋە تۇرمۇشنى چۈشىنىشكە باشلىدى. شۇن-
داق قىلىپ زېرىكىشلىك، ئادەمنىڭ قەلبىنى مۇجۇيدىغان بۇ
ئۆيدە نۇرنىسا ئۈچۈن ئايتۇراغا خەت ئۆگىتىشتىن ئىبارەت بىر
ئەمەك تېپىلىپ، ئۇنى جاندىن ۋاز كېچىش ئويىدىن
قايتۇردى.

× × ×

ئايتۇرا بۈگۈن سۇغا كېتىپ خېلى ئۇزۇندا كەلدى. ئۇ
بەكرەك كېچىكىپ قالغاچ نۇرنىسا ئەنسىرىگەنىدى. ئۇ ئى-
شارەت بىلەن نېمە ئۈچۈن كېچىككەنلىكىنى سورىدى. ئايتۇرا
نۇرنىسانىڭ تۈرۈلگەن قوشۇمىسىدىن گۇمانلانغانلىقىنى سېزىپ

قىزىرىپ كەتتى. ئۇ تىرنىقىنى تاتىلاپ تۇردى، تىرنىقىغا خىنە
قويغانلىقى ئۈچۈن قىپقىزىل ئىدى. ئايتۇرا توم قارا چاچلى
رىنىڭ ئۇچىنى ئوينىغىلى تۇرغاندا نۇرنىسا راستىنلا ئاچچىق
لاندى، گۇمانى كۈچەيدى. نۇرنىسا ئايتۇرانىڭ يەمىرىلىپ تۇر-
غان قاشلىرى ئاستىدىكى ئويچان كۆزلىرىگە نەزەر تاشلىۋىدى،
ئايتۇرا كۆزىنى ئېلىپ قاچتى. ئۇ كۆڭلىدىكىنى ئېيتىشتىن
تارتىنىۋاتاتتى. نۇرنىسا ئۇنىڭدىن نېمە ئۈچۈن كېچىككەنلىكىنى
يوشۇرماي ئېيتىپ بېرىشىنى ئىشارەت بىلەن يەنە سورىدى.
ئايتۇرا ئىككى كۆزىنى ئۇجمە دەرىخىگە تىكىپ جىم ئولتۇرۇپ
كەتتى — دە، بىر چاغدا ئۆزىچە نۇرنىساغا شۇنداق بىر قارى-
ۋېلىپ پىخىلداپ كۈلۈپ تۇرۇپ ئىما — ئىشارەت بىلەن ئۇق-
تۇرۇشقا باشلىدى. نۇرنىسا ئايتۇرانىڭ قول، پۇت، ئېغىز،
قاش، كۆز ۋە باش ھەرىكەتلىرىگە بىرنەچچە مىنۇت زەن
قويۇپ قاراپ ئولتۇردى.

ئايتۇرا دەسلەپكى بىر قېتىم سۇدىن كېچىكىپ كەلگەندە،
كۆل بويىدا بىر ئەپكەش يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قالغانىدى،
ئۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ ئۇ يىگىت بىلەن يولدا، كۆل بويىدا بىر-
قانچە قېتىم ئۇچرىشىپ قالغاندا يىگىتنىڭ تىكىلىپ قارىشىدىن
ئايتۇرا ئىزا تارتىپ يەرگە قارىۋالدى. يىگىت ئۇنىڭ يېنىغا
كېلىپ چېلەكلىرىنى يەرگە قويۇپ، قولىنى ئۇزىتىپ «خېنىم
چېلەكلىرىنى بەرسىلە سۇنى ئېلىپ بېرەي» دېگەندە، ئايتۇرا
ئۆزىنىڭ گەپنى ئاڭلىيالمايدىغانلىقىنى، سۆز قىلالمايدىغانلى-
قىنى ئىشارەت بىلەن چۈشەندۈردى. يىگىتنىڭ چىرايىدىن
شۇنداق بىر مۇلايىملىق ۋە كۆيۈنۈش ئەكس ئەتتى، بۇنى
كۆرگەن ئايتۇرانىڭ يۈرىكى زىڭىلداپ يىگىتكە تىكىلىپلا قالدى.
يىگىت گەپمۇ قىلماي ئايتۇرانىڭ قولىدىن ئىككى چېلەكنى
ئېلىپ كۆلدىن سۇ ئېلىپ بېرىپ، ئۆز چېلىكىنى قۇرۇق پېتى

كۆتۈرۈپ ئايتۇرانىڭ كەينىدىن ماڭدى، يىگىت كۆل بويىدىكى ساماۋارخانا ئالدىغا كەلگەندە ئايتۇرانى توختىتىپ، بىر ياغلىقنى بەش سامسىنى چىگىپ ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويدى. يىگىت سامسىنى بەرگۈچە ئايتۇرانىڭ بارماقلىرىنى سىردەم تۇتۇپ تۇردى. ئايتۇرانىڭ قوللىرىغا بىرىنچى قېتىم ئەر كىشىنىڭ قولى تەگكەچ پۈتۈن بەدىنى ئوتتەك قىزىپ، تېنىگە ئىسسىق سىزىم تارىدى. يىگىت ئايتۇرا سامسىنى يەۋالسۇن دەپ ئويلاپ ئۇنىڭ سۇ تولدۇرۇلغان چېلەكلىرىنى كۆتۈرۈۋالغان بولسىمۇ، بىراق ئايتۇرا يولدا سامسىنى يېيىشتىن نومۇس قىلىپ، چاپىنى ئىچىدىن قولتۇقىغا قىستۇرۇۋالدى. سالاھىدىننىڭ ئۆيى تەرەپكە قايرىلىدىغان كىچىك كوچا ئاغزىغا كەلگەندە ئايتۇرا توختاپ، يىگىتتىن چېلەكنى ئالغاچ ئۇنىڭغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. ئايتۇرا سۇنى كۆتۈرۈپ تاكى ئۆيگە كىرىپ كەتكۈچە يىگىت ئۇنىڭ كەينىدىن كۈلۈمسىرەپ قاراپ قالدى. ئايتۇرا شۇ كۈندىن باشلاپ سۇ ئېلىپ كېلىشكە ئالدىرايدىغان، سۇنى كۈنىگە چۈشتىن بۇرۇن ۋە چۈشتىن كېيىن ئىككى قېتىم ئېلىپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى. شۇنداق قىلىپ يىگىت بىلەن كۆل بويىدا ھەر كۈنى ئىككى قېتىم كۆرۈشەتتى. يىگىت كاۋاپ، شورپا، گۆش، لەگمۈك ئېلىپ بېرەتتى. ئايتۇرا كۆل بويىدىكى سۆگەتنىڭ دالدىسىدا ئولتۇرۇپ يەپ بولغاندىن كېيىن تەزىم قىلىپ يىگىتكە رەھمەت ئوقۇيتتى. يىگىت ناھايىتى سەممىي بولۇپ، ئايتۇراغا ھېچقانداق غەيرىي ئويدا بولماي، ئۇنىڭغا يانىمۇيان ئولتۇرۇپ تەلمۈرۈپ قارايتتى. ئايتۇرانىڭمۇ بۇ يىگىتنى دائىم كۆرگۈسى، ئۇنىڭ بىلەن ئولتۇرۇپ مۇڭداشقۇسى كېلەتتى. بۈگۈنمۇ شۇ يىگىت بىلەن سۆگەت دالدىسىدا ئولتۇرۇپ قېلىپ، كېچىكىپ قالغانىدى. يىگىت ئۇنىڭغا ئىككى قولىنىڭ بىگىز بارماقلىرىنى بىر يەرگە قىلىپ «توي قىلساق» دەپ تەكلىپ

قىلغاندا ئايتۇرامۇ قوشۇلغانىدى.

نۇرنىسا ئايتۇرانىڭ سۆزلىرىنى ئۇققاندىن كېيىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قاقاھلاپ كۈلۈپ تاشلىدى. بۇ ئۇنىڭ ئايتۇراغا چىن قەلبىدىن ھېسداشلىق قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرەتتى. بۇ كۈلكىدىن چۆچۈپ ئويغانغان ھۆرنىسا يىغلاشقا باشلىدى.

× × ×

ئايتۇرا توي قىلىپ، ئۆزى بولسا ئۇسسۇل ئويناپ چۈش كۆرگەن نۇرنىسا يېرىم كېچىدە ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ، ئايتۇرانىڭ سىرىدىن خەۋەردار بولغاندىن بېرى، ئۇنىڭغا بەكرەك كۆڭۈل بۆلىدىغان، ھېسداشلىق قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئايتۇرانىڭ ئەپكەش يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قالغىنىغا خۇشال بولدى. «خۇدا، بۇ ئاجىز بەندەڭنىڭ بەختىنى بەرگىن، شۇ يىگىت بىلەن مەڭگۈلۈك جۈپ قىلىۋەتكىن» دەپ تىلەيتتى. ئۇ ئىچ كۆڭلىكى ئۈستىدىن چاپىنىنى يېپىنىپ پەنەرنى كۆتۈرگەن پېتى ھويلىغا چىقتى ۋە شۇ چاغدا كوچىغا چىقىدىغان ئىشىكنىڭ زەنجىرلەنمىگەنلىكىنى كۆرۈپ: «ئېرىم ھەر كۈنى ئىشىكنى بىر قېتىم يوقلاپ ياتاتتى. ئاخشام يوقلىماپتىكەندە، ئايتۇرامۇ ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ ھاجەتخانىدىن چىقىپ ئىشىكنى زەنجىرلىدى. ئاندىن ئايتۇرا يېتىپ - قوپۇۋاتقان ئاشخانا ئۆيگە قاراپ باقماقچى بولۇپ چىراغنى ئاشخانا دېرىزىسىگە يېقىنلاشتۇرۇپ، ئۆز جايىدا قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئايتۇرا ئىچ كۆڭلەك بىلەنلا يېرىم يالىڭاچ قارامۇتۇق بىر يىگىت بىلەن ياتاتتى. يوتقان يانغا سىيرىلىپ چۈشۈپ قالغانىدى، نۇرنىسانىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچلۇق خىياللار كەلدى، ئۇ ئاشخانا دېرىزىسىنى چېكىپ:

— ئايتۇرا ئىشىكنى زەنجىرلىۋېتىڭ! — دېدى ئاستا ئاۋاز بىلەن، لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق دېگەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمىدى. يىگىت ئويغىنىپ چاچراپ ئورنىدىن تۇرغاندا، نۇرنىسا ئايۋانغا كىرىپ بولغانىدى. نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ سېلىپ كەتتى، مېھمانخانىغا كىرىپ پەنەرنى ئۆچۈردى. ئۇ يېتىپ تۇرۇشىغا، مەرەپ ئالدىدا ياتقان ئېرى ئورنىدىن تۇردى.

سالاھىدىن پەنەرنى ياقتى، ھەر قېتىم نۇرنىسا تاھارەتكە چىقىپ قايتىپ كىرگەندە ئۇ چىقىپ ئەتراپقا بىر قارىۋېتىپ يېنىپ كىرىپ ياتاتتى. سالاھىدىن شۇ ئادىتى بويىچە پەنەرنى كۆتۈرۈپ ھويلىغا چىقىپ كەتتى. نۇرنىسانىڭ، «يىگىت چىقىپ كەتكەنمىدۇ، ئەگەر چىقىپ كەتمىگەن بولسا قانداق بولار؟» دېگەن سوئال خىيالىغا كېلىشى بىلەن تەڭ سالاھىدىننىڭ:

— تۇت ئوغرىنى! ئوغرى! ئوغرى قاچتى! — دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. نۇرنىسا كۆڭلەك بىلەن چاپىنىنى ئىتتىك كىيىپ، رومىلىنى بېشىغا ئارتىپ، ھويلىغا چىقتى. ئېرىنىڭ چىراغنى پېشايۋاندا قويۇپ، كۆسەينى كۆتۈرۈپ يۈگۈرگەن پېتى كوچىغا چىقىپ كەتكىنىنى كۆردى، ئۇ قولىغا چىراغنى ئالدى ۋە ئالدىراپ ئاشخانىغا كىردى. كۆڭلەك، تامبىلىنى كىيىپ ئۈلگۈرگەن ئايتۇرا ھېچ نەرسە بولمىغاندەك سۇپىدا ئولتۇراتتى. بىغەملىكىدىنمۇ، جېنىدىن تويغانلىقتىنمۇ ياكى ئۆزىگە ئىشەنگەنلىكىدىنمۇ چىرايىدا قورقۇش ۋەھىمىسىنىڭ ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى. شۇ چاغدا ئىشىكنى جالاقشىتىپ ئېچىپ ھاسىراپ ـ ھۆمىدەپ سالاھىدىن كىرىپ كەلدى. نۇرنىسا ئاشخانىدىن ئىتتىك ھويلىغا چىقتى، ئوغرىنى تۇتالماي گۇمانى كۈچەيگەن سالاھىدىن كۆسەي بىلەن ۋەھىمە ئىچىدە قالغان نۇرنىسانىڭ تاغىقىغا بىرنى ئۇردى. نۇرنىسا «ۋايجان!» — دېگىنىچە دۈم

يىقىلدى.

نۇرنىسانىڭ كەينىدىن چىراغ كۆتۈرۈپ چىققان ئايتۇرا سالاھىدىننىڭ ئاچچىقلىنىپ تىترەپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. غەزىپى قاينىغان سالاھىدىن كۆسەينى يەنە ئېگىز كۆتۈرگەندە ئايتۇرا چىراغنى يەرگە تاشلاپ يەردە ياتقان نۇرنىسانىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئاتتى. شۇ زامان ئايتۇرانىڭ كۆسەي تەگكەن غولى چىدىغۇسىز ئاغرىپ كەتتى...

سەككىزىنچى باب

قاقباش

دېرىزىگە ئۆزىنى ئۇرۇپ گىرىلداۋاتقان يېشىل چىۋىن نۇرنىسانىڭ ئىچىنى پۇشۇرۇۋەتتى. ئۇ، ئوتتەك قىزىپ ياتاتتى. تاغىقى ئېچىشىپ ئاغرىيتتى، مەڭزىدىكى ئىششىق يانغان بولسىمۇ، ئولتۇرۇشۇپ قالغان قاپىقىنىڭ ئەتراپىدىكى كۆك تېخى كەتمىگەنىدى، لەۋلىرىگە قوقاق چىقىپ كەتكەنىدى. بېشىدا سالاھىدىنىڭ ھامىسى نىساخان تەسبىھ سىيرىپ ئولتۇراتتى.

ئۆي ئىچى تىنجىق بولغاچ نۇرنىسا تەرگە چۆمۈلگەنىدى. ھۆرنىسا بۆشۈكتە ئۇخلاۋاتقانىدى، ئۇنىڭ ئىلىپتەك بۇرنى، ئالمىدەك مەڭزى، كەڭ پېشانىسى ئانىسىغا تارتقانىدى. بوتا كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ ئېچىپ، ئىككى يېنىغا بېشىنى قىڭغايىتىپ ئاغزىنى ئۆمەللىدى. «ئىڭە» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ نۇرنىسا سوقىراپ ئاغرىۋاتقان قوللىرىغا تايىنىپ ئىنجىقلاپ ئولتۇرۇپ قىزىنى ئېمىتىشكە باشلىدى...

ئۆلۈشكۈن كېچە قاتتىق ئۇرۇلغان تاياق زەربىسىدىن بىھوش بولغان نۇرنىسا ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچقاندا، ئۆزىنى ئۆيىدە كۆردى. نىساخان ئۇنىڭ باش تەرىپىدە ئولتۇراتتى، نۇرنىسا بىر نېمە دېمەكچى بولۇپ لەۋلىرىنى قىمىرلاتقان

بولسىمۇ سادا چىقمىدى. ئايتۇرانىڭ بىر يىگىت بىلەن ياق-
قانلىقى، ئىرى سالاھىدىننىڭ كۆسەينى ئېلىپ ئۆزىگە ئېتىلىپ
كېلىشى ۋە ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايى، تىكەنلەشكەن
ساقىلى، ھىمىرىلىپ تۇرغان قارا كۆرپەدەك قاشلىرى؛ ئايتۇرا-
نىڭ نۇرنىسانى تاياقتىن قوغداپ ئۆزىنى ئۈستىگە تاشلىغان-
لىقى بىرمۇ بىر كۆز ئالدىغا كېلىپ سەسكىنىپ كەتتى.

— خېنىم بالام نېمە بولدىلا؟ — سورىدى نىساخان
نۇرنىساغا زەن سېلىپ.

نۇرنىسا بېشىنى ياتقۇ قىلىپ نىساخانغا قارىدى.

— نېمە بولغىنىمنى تېخىچە بىلمىلىمۇ؟ — ئەجەبلەن-
گەندەك قاپاقلىرىنى سۈزدى نۇرنىسا.

نىساخان نۇرنىسانىڭ نېمە بولغىنىنى بىلەتتى، ئايتۇرا
نۇرنىسانىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ ئۇنى تاياقتىن ساقلاپ
قالماقچى بولغىنىنى بىلمىگەن سالاھىدىن كۆسەي بىلەن ئۇنىڭ
دۈمبىسىگە بەش - ئونىنى ئۇرۇۋەتتى. كۆسەي نۇرنىساغا تېگ-
ۋاتامدۇ، ئايتۇراغىمۇ؟ — پەرق قىلماي ئۇرۇۋەردى، ئۇنىڭ
پۈتۈن ۋۇجۇدىنى غەزەپ ئىگىلەپ، ئەقلىنى كوندىشىلىك قاچۇر-
غانىدى. ئۈجمىنىڭ غولىغا تەگدىمۇ ياكى يەرگە ياتقۇزۇلغان
خىشقا ئۇرۇلدىمۇ كۆسەي ئوشتۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن سالا-
ھىدىن ئۇنى تاشلاپ ئۆچۈپ قالغان چىراغنى ياقتى. نۇرنىسا
ئۈجمىنىڭ يېنىدا ياتقۇ بولۇپ ياتاتتى، ئۇنىڭ چېكىسىدىن
قان ئېقىۋاتاتتى. ئايتۇرا نۇرنىسانىڭ ئۈستىدە قوللىرى بىلەن
يەرنى تىرىگەن ھالدا ياتقان بولۇپ، ئۇنىڭ چاپان، كۆڭلىكى
يىرتىلىپ كەتكەنىدى. سالاھىدىن ئايتۇرانى يەرگىلا ئىتتىرىپ
ياتقۇزۇپ قويۇپ، نۇرنىسانى كۆتۈرگەن پېتى مېھمانخانىغا ئېلىپ
كىردى. لۆڭگە بىلەن چېكىسىدىكى قاننى ئېرتتى. ئاندىن
كېيىن قىرقىراپ يىغلاۋاتقان قىزنىمۇ قارىماي ھامىسى نىسا-

خانىنىڭ ئۆيىگە چاپتى، بۇ چاغدا تاڭمۇ يورۇپ قالغانىدى.

— يۈرسىلە ئاچا، قىچقارغىلى كەلدىم، — دېدى ئۇ باشقا سۆز قىلماي. «نۇرنىسا تولغاق يەپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىغان نىساخان قارا نىمچىسىنى كىيىپ، ئاق پىرىجىسىنى ئارتىپ سالاھىدىنىنىڭ كەينىدىن يولغا چۈشتى. ئۇ ھويلىغا كىرىپ ئىڭراپ ياتقان ئايتۇرانى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى.

— بالام، بۇ نېمە ئىش؟

— نېمە ئىش بولاتتى، — دېدى سالاھىدىن ئۆزىگە قورقۇمسىراپ قاراپ تۇرغان نىساخانغا، — گاچا بەكمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كېتىۋېدى ئەدىبىنى بەردىم. ئەسلىدە سىلىنى ئېلىپ كېلىۋالماقچى ئىدىم. بىراق سىلىنى باردى - كەلدى يېرى كۆپ دەپ ئاياپ بۇ چاغقىچە سىلىگە ئېغىز ئاچمىغان، ئەمدى بولمىدى، سىلە ئانامنىڭ ئورنىدا، قانداق كەمكۈتىلىرى بولسا يەتكۈزۈپ بېرەي، بۈگۈندىن باشلاپ مۇشۇ ئۆيدە تۇرۇپ بەرسىلە.

نىساخان جىم تۇرۇپ سالاھىدىنىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالدى، ئۇ نۇرنىسانىڭ يېرىم كېچىدە ھويلىغا چىقىپ كېتىپ خېلى ۋاقىتتىن كېيىن قايتىپ كىرگىنىنى، بۇنىڭدىن گۇمانلىنىپ ھويلىغا چىقىشىغا بىر ئەر كىشىنىڭ ئاشخانىدىن يۈگۈرگەن پېتى قېچىپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئايتۇرانىمۇ، نۇرنىسانىمۇ ئۇرغانلىقىنى زەردە بىلەن سۆزلەپ بەردى.

— خۇدايىم ئۆمۈرلىرىنى بەرسۇن بايۇۋچىچە بالام، — دېدى نىساخان سۆيۈنۈش بىلەن، — رەھمەتلىك مۇسا ئاخۇن ۋاپات بولغاندىن بېرى ئۆيدە تەنھا يالغۇز قالدىم، خۇدايىم بىزنى پەرزەنتتىن ئېيتمىغانلىكىن ئۆزلىرىنى ئوغلۇم ھەم غەمخورچۇم بىلىپ بويۇن قىسىم قالماي بۈگۈنكى كۈنگىچە كەلدىم. ئۆزلىرى ئېيتقاندەك ھەردىكى مۆتىبەر ئائىلىلەر ئۆيىدە

ئولتۇرغۇزمايدۇ. بىر كۈن بىرىنىڭكىگە چايغا بارسام، يەنە بىر كۈنى بىرىنىڭكىگە تويغا بارىمەن. بىرى بولسا ئوغلىغا كىمنى ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا مەسلىھەت بېرىشكە قىچقىرىدۇ. بىرى قىزىنى ياتلىق قىلىش توغرىسىدا مەسلىھىتىمنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆيىگە تەكلىپ قىلىدۇ. كۈنۈم شۇنىڭ بىلەن ئۆتۈپ پات - پات كېلەلمىدىم بالام. راستىنى ئېيتسام بۇ ئاچىنى ئۆيلىرىدە تۇرغۇزغانلىرىغا مېنىڭمۇ ئاچچىقىم بار ئىدى، ئەمدى ئەقىللىرىنى تېپىپلا. ماقۇل بالام، ماقۇل، بۇ ئۆيگە كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇرۇشقا، مەندەك بىر قېرىنىڭ بولۇشى زۆرۈر ئەلۋەتتە، — نىساخان سۆزىدىن سەل توختاپ ئايتۇراغا سەپسېلىپ تۇرۇپ دېدى، — نۇرنىسا خېنىم ئۇخلاۋاتامدۇ؟

— ھە، ئۇ ئۆيدە ياتىدۇ، ئەھۋالىنى ئۇقتىلا، ئايتۇرانى ھازىرلا يولغا سېلىۋەتسىلە، نۇرنىساغا ئارتۇقچە بىر نەرسە دېمىسىلە، ناماز ۋاقتى بولۇپ قالدى، مەن تاھارەت ئېلىۋالاي.

سالاھىدىن مېھمانخانىغا كىرىپ خوتۇنىغا قارىدى. چېكىسىدىكى قان توختاپ ئۇيۇپ قالغان يەرنىڭ ئەتراپى كۆكىرىپ پۇلتىيىپ چىققانىدى. نۇرنىسا ئىنجىقلاپ ياتاتتى. «ئۇرغىنىم ئوبدان بولدى، ئەردىن قورقمىغان خوتۇن قانداق خوتۇن بولىدۇ». ئايتۇرا ئۆزىنى نوقۇشتۇرۇپ يۆلىگەن نىساخانغا قاراپلا ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئۆيدىن ھەيدىلىدىغانلىقىنى بىلدى. ئۇ نىساخاننى سىلكىۋېتىپ ئورنىدىن تۇردى - دە، ئاشخانىغا كىرىپ، ئورۇن - كۆرپىسىنى يىغىپ، نەرسە - كېرەكلىرىنى بىر بوپا قىلىپ چىگدى - دە، مېھمانخانىغا كىرىپ نۇرنىسانىڭ يېنىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، نۇرنىسانىڭ باشلىرىنى، ئۇچىسىنى سىيپىلىدى، بوۋاقنى سۆيدى. مەڭزىنى نۇرنىسانىڭ مەڭزىگە ياقاندا كۆزلىرىدىن مارجاندەك ياش تاراملاپ تۆكۈلدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ نۇرنىساغا تەزىم قىلىپ، ئايۋاندا قاراپ تۇرۇشقان سالاھىدىن

بىلەن نىساخانغا ئۈندىمەي ئىتتىك چىقىپ كەتتى ...

نىساخان شۇلارنى ئويلاپ نۇرنىسانىڭ سۆزلىگەن قاپاق
لىرىغا، خاپىلىق يېغىپ تۇرغان چىرايىغا قارىدى:

— خاپا بولمىسىلا نۇرنىسا قىزىم، سالاھىدىن بايۋەچچەم
ئۆزى ئوبدان بولسىمۇ، ئەنە شۇنداق كېلىشمەيدىغان مىجەزىمۇ
بار، كۆڭلىنىڭ تىكىسى[*] بولغىنىغا ئوخشاش سالاھىدىن بايۋەچ
چەمنىڭ مەردانىلىقىغا ياراشمايدىغان خۇيىمۇ بار، كۆڭۈللىرىگە
زادى ئالمىسىلا، ئايتۇرا كەتكەن بىلەن مەن بار ئەمەسمۇ؟

× × ×

يازنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى ئاستا ئۆتمەكتە، نۇرنىسانىڭ
مەڭزىدىكى كۆك يوقىلىپ چىرايى ئەسلىگە كەلگەن بولسىمۇ،
ئورۇقلاپ زىلۋالىشىپ قالغانىدى. ئۇ قورسىقىدىكى سەككىز
ئايلىق بالىنىڭ چۈشۈپ كەتمىگەنلىكىگە ھەيران بولاتتى. بىر
يەردىن يىقىلىپ چۈشسىمۇ، قورقۇپ كەتسىمۇ بالىسى چۈشۈپ
كېتىدىغان ئاياللار ئاز ئەمەس، ئۇ تاياق يېگەن كېچىدىن كېيىن،
ئۈچ كۈنگىچە قورسىقى تەۋرىمىدى، بالىنىڭ چۈشۈپ كېتىشىدىن
ئازراقمۇ بېشارەت بولمىدى، «تۈنجۇقۇپ قالغانمىدۇ - يە،
خۇدايىم ئۆزۈڭگە ئامانەت، ئېغىر ئاياغ دېمەي ئۇردى، خۇدايىم
سالامەت تۇغۇۋېلىشىمغا نېسىپ قىلغىن» دەپ ئويلايتتى
نۇرنىسا...

قورسىقى پات - پات تەۋرەپ تۇرغان نۇرنىسا بۈگۈن
كەچ ھويلىدىكى ئۈجمە دەرىخىنىڭ كۈز پەسلى كىرىش ئالدى
دىكى تىنىمسىز شىلدىرلىشى بىلەن تالادا سىلىداپ يېغىۋات
قان يامغۇرنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سېلىپ دېرىزە ئالدىدا ئول
تۇراتتى. تالادىن غەرق مەست كىرگەن سالاھىدىن:

— نېمشقا يىغلايسەن؟ — دەپ سورىدى نۇرنىساغا يېقىنلاپ كېلىپ.

— مېنىڭ يىغلىشىم بىلەن سىلىنىڭ نېمە كارىلىرى!

— نېمشقا كارىم بولمايدۇ؟ ئۆيدە ھەممە نەرسە تەل-تۆكۈس تۇرسا، ھاممام خىزمىتىڭنى قىلىۋاتسا يەنە نېمەڭ يەتمىگىنىگە يىغلايسەن؟ — گۇركىرىدى سالاھىدىن.

— ماڭمۇ يېتىشمەيدىغان نەرسىلەر كۆپ، — دېدى نۇرنىسا ئېرىغا تىكىلىپ، — ماڭا رۇخسەت بەرسىلە كېتىمەن. سىلە ئىشىنىدىغان، ھاللىرىغا يېتىدىغان خوتۇندىن بىرنى ئېلىۋالسىلا.

— كېتىمەن دەمسەن؟ — سالاھىدىننىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، — بۇ ئۆيدىن ئۆلۈكۈڭ چىقىدۇكى، تىرىكىڭ چىقمايدۇ، مەن ئەر، سەن خوتۇن! بۇندىن كېيىن بىسوراق ھېچ يەرگە بارمايسەن، بىرىشقا توغرا كەلگەن تەقدىردە نىساخان ئاچام بىلەن بىرگە بارىسەن. بارما دېگەن يەرگە بېشىڭنى تاشقا ئۇرغىنىڭ بىلەنمۇ بارمايسەن! — سالاھىدىن ئېگىلىپ ئۇنىڭ قاپقارا چاچلىرىنى قاماللاپ تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى.

سالاھىدىن سۆزلەۋېتىپ ھاراق پۇراپ تۇرغان ئاغزىنى نۇرنىسانىڭ پېشانىسىگە ياقتى. نۇرنىسا ئىككى قولى بىلەن ئۇنى ئىتتىرسىمۇ نېرى كەتمەي تېخىمۇ بەكرەك يېپىشتى. نۇرنىسانىڭ بېشى ئايلىنىپ ھۆ تۇتۇپ، قورسىقى قاتتىق تەۋرەپ كەتتى. ئۇ يىرگىنىش بىلەن ئېرىنى قاتتىق ئىتتىرىۋەتتى. سالاھىدىن ئارقىسىغا داجىپ ئۆيگە كىرىپ كەلگەن نىساخاننى كۆردى — دە، نۇرنىساغا قادىلىپ:

— ئېغىر ئاياغ بولمىغان بولساڭ چاچلىرىڭدىن تورۇۋسقا ئېسىپ تويۇپ ئەدىبىڭنى بەرگەن بولاتتىم، خەير، ئېغىر ئاياغ-

سەن، ئاۋۋال سالامەت تۇغۇۋال، كېتسەن دېگەن گەپنى شۇم ئېغىزىڭغا ئىككىنچى ئالما! — دېدى - دە، ھويلىغا چىقىپ كەتتى.

نىساخان چىراغنى ياقتى، ئۇ ھەممە سۆزلەرنى ئاڭلاپ تۇرغانىدى. سالاھىدىننىڭ نۇرنىسانى چاچلىرىدىن تۇتۇپ ئايىغى ئاستىغا بېسىپ تازا ئۇرمىغىنىغا ئىچىدە ئەپسۇسلانىدى ۋە ئاستا كېلىپ نۇرنىسانىڭ باش تەرىپىدە ئولتۇردى.

— بالام، — دېدى ياسالما سىپايىلىق بىلەن، — ئەر بىلەن گەپ تالىشىش ياخشى ئەمەس. تاغدەك قاۋۇل ئەردىن نېمانچە سوۋۇپ كەتتىلە؟ راستىلىرىنى ئېيتىپ باقسىلا، مېنىڭ ئاغزىم چىڭ، سىر ساقلىيالايدىغان خوتۇن، ماڭا ئىشەنسىلە.

نۇرنىسا تەۋرەۋاتقان قورسىقىنى ئاستا تۇتۇپ: «سېنىڭ قەشقەردە نىسا دەللە - بوزار چەللە، دەپ نامىڭ چىققانلىقىنى بىلمىسەم كاشكى؟ سىر ساقلارمىش، ئىچىڭدە گەپ ياتمايدىغان خوتۇن ئىكەنلىكىڭنى ھەممە بىلىدۇ» دەپ ئويلىدى.

— نىساخان ئاچا، — دېدى ئۇ، — مەندە نېمە سىر بولسۇن، سىرىم بولسا سىلىگە ئېيتماي كىمگە ئېيتىمەن؟

— ئۇنداق بولسا سالاھىدىن بايۋەچچىگىمۇ نېمە ئۈچۈن تەتۈر قارايلا؟ بۇنداق ئىش مېنىڭ بېشىمدىنمۇ ئۆتكەن، بىر تىجارەتچى كىشىگە كۆڭلۈم چۈشۈپ قېلىپ ئېرىمدىن سوۋۇپ كەتكەنىدىم.

— مېنىڭ ھېچكىمگە كۆڭلۈم چۈشۈپ قالغىنى يوق ھەم كۆڭلى كۆرگەنلا بىرىگە چۈشۈپ قالىدىغان شاللاق چوكانلاردىن ئەمەسمەن. مېنى نېمە كۆرۈۋاتىلا نىساخان ئاچا؟ — دېدى نۇرنىسا ئۇنىڭ گېپىنىڭ شېخىغا ئۇرۇپ، — مېنىڭ كۆڭلۈم سالاھىدىن ئاخۇنغا چۈشكەنىدى، سالاھىدىن ئاخۇن ماڭا ئىشەنـ

مىدى، مەندىن گۇمانلىنىپ كەلدى، كۆنلەپ يۈرىكىمنى مۇجۇ-ۋەتتى، ماڭا بىكاردىن - بىكار ئازار بەردى. شۇڭا بۇ ئۆيدىنلا ئەمەس، جاندىنمۇ تويۇپ كېتىۋاتىمەن.

— ھە، — دېدى نىساخان خۇپسەنلىك قىلىپ، ئۇ ئاغزىنى نۇرنىسانىڭ قۇلىقىغا ياقتى، — جېنىم قىزىم، سىلىگە بەكمۇ ئۇۋال بولدى، بۇنى بىلىمەن، سىلىدەك ساھىبجامال چوكانىڭ تازا ئوينايدىغان ۋاقتى ئەمەسمۇ؟ ئۆزلىرىنى بىكاردىن - بىكار ئۇپراتمىسىلا. «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» دېگەندەك بىردىنى تېپىپ ئويناۋەرمەملا.

— ئۆتسىلە ئاچا! — دېدى نۇرنىسا نىساخاننىڭ ھىيلە بىلەن ئۆزىدىن گەپ ئالماقچى بولغانلىقىنى چۈشىنىپ، — قانداق نومۇسسىز خوتۇن سىلە؟ قوپسىلا تولا كاپشىپ تېتىقسىز گەپلەرنى قىلماي، مەن سىلە ئويلىغاندەك دىيانەتسىز خوتۇن-لاردىن ئەمەسمەن!

نۇرنىسا ئۆمرىدە بىرىگە مۇنداق قاتتىق گەپ قىلىپ باقمىغانىدى. ئۇ بۇ قېتىم بۇ ئايالنىڭ كەينىگە چىداپ تۇرال-مىدى. نىساخانمۇ غۇدۇرىغىنىچە ھويلىغا چىقىپ كەتتى.

نۇرنىسا ئاينۇرانى ئويلاپ ئېچىندى، ئۆزىگە كەلتۈ-رۈپ بەرگىنى ئۈچۈن كۆڭلى بىر قىسما بولغان بولسىمۇ يەنىلا ياخشى سىردىشىدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا بەكمۇ مەيۈسلەندى.

× × ×

نۇرنىسانىڭ ئاينۇرادىن ئايرىلغىنىغا ئىككى ھەپتە بولۇپ قالدى. ئۇ كۈندىن - كۈنگە ئورۇقلاپ ھەسرەت دېڭىزىغا چۆ-كۈپلا كەتتى. ئېرىنى كۆرەرگە كۆزىمۇ قالمىغانىدى. ئەتىگەن-دىن - كەچكىچە ھېچكىمگە سۆز قىلماي، بۆشۈكتىكى قىزى

ھۆرنىسا بىلەنلا بولاتتى. نىساخان قوناقلىققا قويۇپ قويغان قاراچۇقتەك ئۆلۈك يېنىدىن نېرى بولمايتتى.

نۇرنىسا بۈگۈن سەھەردىلا چاچلىرىنى چۈۋۈپ تاراشقا ئولتۇردى، نامىزىنى ئوقۇپ كىرگەن نىساخان:

— نۇرنىسا خېنىم، بۈگۈن چارشەنبە تۇرسا باش تاراپ قاپتىلىغۇ؟ — دېدى چىرايىدىن مۇز ياغدۇرۇپ.

— چارشەنبە ئىكەنلىكى ئېسىمدە يوق، ئاينۇرا كەتكەندىن بېرى باش تارىيالمىغانىدىم، بۈگۈن تارىۋالاي دېگەن، — جاۋاب بەردى نۇرنىسا.

— ئاينۇرانى ئۇنتۇمايلا، چارشەنبە ئىكەنلىكىنى ئەجەب ئۇنتۇپ قاپلا؟ — دېدى نىساخان قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، بۇنىڭ بىلەن يۈزىنىڭ ھەممە يېرى تۈرۈلۈپ قورۇق بولۇپ كەتتى.

— نېمە دەيلا؟ شۇنداق، ئاينۇرانى ئۇنتۇمايمەن، بۈگۈن باش تارىسام نېمە بولىدىكەن؟ — زەردە قىلدى نۇرنىسا، — قوللىرىدىن كەلسە مېنىمۇ ھەيدىۋەتسىلە!

— دوق قىلمىسىلا خېنىم، قىرىق چارشەنبە باش تارىغان خوتۇننىڭ ئېرى ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى تېخى بىلمەمسىلا؟ سىلە ئوقۇغان موللا چوكانغۇ؟ — نىساخان جاۋۇلداپ سۆزلەپ نۇرنىساغا پوپوزا قىلىشقا باشلىدى، — بۇ توغرۇلۇق كىتابلاردا يېزىلغان، سىلى بىلىپ تۇرۇپ قەستەن باش تاراۋاتىلا، ئۇنداق قىلمىسىلا، يامان بولىدۇ.

نۇرنىسا ئاپتۇۋىنى چاققىدە يەرگە قويۇپ:

— قەستەن تاراۋاتقان بولسام خۇدايىم مېنىڭ جاجامنى بەرسۇن، قەستەن تارىغان بولسام قىيامەت كۈنى سىلىنى قارا يۈز قىلسۇن! ماڭسىلا، بېشىمدا دەۋەيلەپ تۇرماي ئۆيدىن چىقسىلا!

ئۇ نسا بېشىدىن يەرگىچە ساڭگىلاپ تۇرغان قۇندۇزدەك قارا چاچلىرىنى ئالقىنىغا ئېلىپ ئۆرۈلۈپ يۇيۇشقا باشلىدى. «خۇدايىم تىلىڭ تۇتۇلۇپ كېتەر، بېشىڭنى يەرسەن» دەپ قېچىدە قارغىدى نسا خان ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ. ئۇ بىردەم ئاشخانىغا كىرىپ، بىردەم ھويلىغا چىقىپ، ئىشىككە قاراپ ئاھ-ئۇرۇلاپ يۈردى.

بامدات نامىزىدىن كېيىن تويغا كەتكەن سالاھىدىن چاشكا ۋاقتى بىلەن ئۆيگە قايتىپ كەلدى. چىرايى ئۆڭۈپ كەتكەن نسا خان سالاھىدىننىڭ پېشىدىن تارتىپ ئاشخانىغا ئېلىپ كىرىپ:

— بايۇچچەم، بۇ خوتۇنلىرى راست ھازازۇل، نېمىتى ئالا خوتۇن ئىكەن، — دېدى ئۇ ئاستا ئاۋاز بىلەن، — ئاغزى بەك يامان ئىكەن. سىلىنى زالىم، دۆت دەپ ھاقارەتلىدى...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ سالاھىدىن بېشىغا توقماق تەگكەندەك يۇلقۇنۇپ كەتتى. ئۇ نسا خاننىڭ سۆزىنى بۆلۈپ سورىدى:

— نېمە؟ نېمىتى ئالا ئىكەن دېدىڭىزمۇ؟!

— ھەئە، تازا ئالا ئىكەن، بەزىدە ئۇخلىغان بولۇۋېلىپ ياتسام ئاستا دەسسەپ ھويلىغا چىقىپ ئۆگزىگىلا قارايدۇ. ئاھ تارتىپ ئۇلۇغ-كىچىك تىنىدۇ. تۈنۈگۈن «بالام بىر كىشىگە كۆيدىغان ئوخشىمامدۇ؟» دېسەم «سىلىنىڭ كارلىرى بولمىسۇن» دەپ سىلكىشلىدى. سىلە خۇپتەنگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆگزىگە چىقماقچى بولدى. ئالدىنى توسسام ئاغزىغا كەلگەن سەت تىل بىلەن مېنى تىللىدى. شۇندىقتىمۇ چىڭ تۇرۇپ چىقارمىدىم. بۈگۈن ئەتىگەندە باش ئاغرىيمەن، دەپ قوپۇپتىكەن «ئۆتكەن چارشەنبىمۇ باشلىرىنى ئاغرىتىدىلا، بۇ چارشەنبىمۇ ئاغرىيمەن دەۋاتىدىلا، سالاھىدىن ئاخۇن بالامدىن شۇنداق زېرىكتىلىمۇ؟ باشقا كۈندە تارىسىلا»

دېسەم «جادۇگەر قېرى، تارىسام قانداق قىلالايسەن» دەپ تىللاپ تاراۋەردى. ئۇنى بۇ ئۆيدىن قوغلىۋەتسىلە، ئاخىر بۇ جۇۋاينىمەك باشلىرىغا چىققىدىغان ئوخشايدۇ. بۇ ئۆيگە كەلگەندىن بېرى شۇ ئارزۇلۇق خېنىملىرىنىڭ غالچىلىقىنى قىلىمەن دەپ، مەن ئىشىتمىگەن تىل، يېمىگەن دەشنەم قالمىدى، مەنغۇ مەيلى، سىلىگە چىدىمايۋاتىمەن بالام، ھۆ-ھۆ-ھۆ...

— يىغلىمىسىلا ئاچا، — تەسەللى بەردى سالاھىدىن، — مەن ئۇ ھازازۇلنىڭ ئەدىبىنى بېرىمەن.

نىساخان مېھمانخانىغا ئاچچىقى بىلەن ماڭغان سالاھىدىننىڭ ئالدىنى توستى.

— بايۋەچچەم، ھازىرلا كىرىپ گەپ قىلىسىلا مېنى چاقتى دەپ ماڭا كۈن بەرمەيدۇ، كەچتە ئەدىبىنى بېرىپ قويالا.

— ئاچا، — دېدى سالاھىدىن نىساخاننىڭ سۆزلىرىگە ئازا ئىشەنمەي، چۈنكى ئۇ خوتۇنىنىڭ ئۇنچىۋالا بەتبەشىرە ئايالاردىن ئەمەسلىكىنى بىلەتتى، — مەن نۇرنىسانى قويۇپ بېرىش نىيىتىدە ئەمەسمەن. كۆڭلىدە قارىلىق بارمۇ-يوق شۇنى بىلىش، ئەگەر يوق بولسا ئۆمۈرۋايەت بىللە ئۆتىمەن، ئەگەر سىلە دېگەندەك نىيىتى ھەقىقەتەن ئالا بولسا ئۇنى كۆزدىن يوقىتىمەن، ئۆزۈممۇ يوقىلىمەن، ئۇقىلىمۇ؟ سىلىدىن يالغان سۆزلىمەسلىكلىرىنى سورايمەن، ھەر قانداق گەپ ئىشكىنىڭ سىرتىغا چىقمىسۇن!

— ماقۇل بالام، ماقۇل، — ئالدىراپ جاۋاب بەردى نىساخان، — سالاھىدىننى ئىشەندۈرۈشكە تىرىشىپ، — مۇشۇ ئاق چېچىم بىلەن يالغان سۆزلىسەم تىلىم تۇتۇلۇپ قالامسۇ؟ قانداق قىلغان بىلەن بۇ خوتۇندىن ۋاپا كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ قېنى بىلەن قوللىرىنى بۇلغاپ خەلقى-ئالەم ئالدىدا قاتىل ئاتىلىپ

يۈرسىلە يەنە. ئۇخلىۋېلىپ تالاق قىلىۋەتسىلە ئىش پۈتىدۇ، قەشقەردە تىرناقتا توختايدىغان قىز - چوكانلار ئاز ئەمەس، مەن شۇنداق بىر سەتەڭ قىز تېپىپ بېرەيكى، ئۇنىڭ بىلەن راھەتتە ئۆتسىلە.

— مېنىڭ غېمىمنى يېمەي قويسىلا، — دېدى سالاھىددىن ئۇنىڭغا ئالىيىپ، — بەندىنىڭ غېمىنى خۇدا قىلىدۇ. سىلىنىڭ بۇ ئۆيدىكى ئىشلىرى نۇرنىساغا قاراش، ئەگەر ئۇ قېچىپ كېتىدىغان، يا ئۆزىنى بىر نېمە قىلىۋالىدىغان بولسا ئۇ چاغدا كۆزلىرىگە كۆرستىپ قويىمەن، ئۇقىلىمۇ؟ ماڭسىلا، كىرىپ ئۇخلىسىلا، ئۇيقۇلىرى كەلمىسە چۈشلۈك غىزا ئەتسىلە.

نىساخان ئۈنچىقماي مېھمانخانىغا كىردى، نۇرنىسا ئۇخلىغان بولۇپ كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى، ئۇنىڭ بۇ ئايالنىڭ گەلەتىگە قارىغۇسى كەلمەيتتى.

توققۇزىنچى باب

كۆلدىكى غىجىم رومال

سۇيى يېرىملاپ قالغان چوڭ كۆلگە ناۋات رەڭ غىجىم رومال چۆكۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قىسقا چۇچىلىرى ھەر تەرەپكە يېيىلغان ھالدا قىل يىلاندەك تولغىناتتى.

كۆل بويىدىكى سۆگەتنىڭ تاللىرىغا قونۇشۇۋالغان قۇشقاچلار توختىماي ۋىچىرلاشماقتا ئىدى. كۆل سۇيى سىم - سىم يېغىۋاتقان يامغۇردا چىم - چىم بولۇپ كۆپۈكلىنەتتى. كۆلگە قارىغان كىشىگە سۇغا چۆكۈپ تۇرغان غىجىم رومالنىڭ گۈللىرى ناھايىتى چىرايلىق كۆرۈنەتتى. بىرنەچچە بېلىقچانلار غىجىم رومالنىڭ چۇچىلىرى ئەتراپىدا ئۈزۈشۈپ يۈرەتتى.

كۆلدىكى بۇ غىجىم رومالنى دەسلەپ بىر ئەپكەش كۆردى. ئۇ چېلەكنى سۇغا سالىدىغان چاغدا رومالنى كۆرۈپ قېلىپ ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن بامدات نامىزىدىن بۇرۇنراق يانغان ئىككى كىشى كۆل بويىنى ياقىلاپ كېتىپ بېرىپ توختاپ قالدى. ئۇلارمۇ كۆلدىكى غىجىم رومالنى كۆرۈشكەنىدى. شۇنداق قىلىپ كىشىلەر كۆل بويىغا بىر - بىرلەپ يىغىلدى، ئاخىرىدىراق يېتىپ كەلگەن سالاھىدىن كۆلدە چۆكۈپ تۇرغان غىجىم رومالنى كۆرۈشى بىلەنلا ئۇنىڭ يۈرىكى

جىم قىلىپ قالدى، چۈنكى بۇ رومال كىمنىڭ ئىكەنلىكى ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئايان بولغانىدى. ئۇ ئىختىيارسىز ئىككى قولى بىلەن ساقىلىنى سىلىدى ۋە قىپقىزىل چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ كەتتى.

— بۇ كىمنىڭ رومىلىدۇ؟

— بىچارە، ئۇ ئۆزىنى سۇغا تاشلىۋاپتۇ - دە!؟

— خۇدا تۇرغان بىر ئايال ئوخشايدۇ.

— ئۆزى كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— چۆكۈپ كەتكەندۇ.

— ياق، بىرى سۈزۈۋالغاندەك قىلىدۇ.

— يوق پاراڭنى قىلماڭلار، بۇ رومالنى ئۆگزىدە يېيىقلىق تۇرغان يېرىدىن شامال ئۇچۇرۇپ كېلىپ كۆلگە تاشلىغان بولسا كېرەك.

— ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچى قادىر خۇدا، بۇ رومالنىڭ نېمە ئۈچۈن كۆلگە چۈشۈپ قالغىنىنى غەپلەتتىكى بىز بەندىلىرىگە ئۆزى ئاشكارىلاپ بېرىدۇ.

كۆلگە قاراپ تۇرغان كىشىلەر غۇلغۇلا قىلىشماقتا ئىدى. سالاھىدىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ رومالغا تىكىلگىنىچە تۇ- رۇپ قالدى.

× × ×

دېرىزىدىن ئاسمانغا ئويچان بېقىپ ياتقان نۇرنىسا قاتار تىزىلىپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ياۋا غاز، ئۆردەكلەرنىڭ توپىنى كۆردى. كۆپكۆك ئاسماندا ئۈچ بۇرجەك، يا شەكلىدە تىزىلىپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بۇ ياۋا قۇشلارنىڭ سانى يوق ئىدى. ئۈج- مىنىڭ شېخىغا قونۇۋالغان قاغا ئىككى قېتىم «قاق - قاق» دەپ قانات قاقتى. نۇرنىسا دېرىزە ئالدىدىن تۇرۇپ بۆشۈكتە

يۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقان چىرايلىق بوۋاقنى قارىدى. بۇ نۇرنىسا-نىڭ كۆز كىرىشى بىلەن تەڭ تۇغۇلغان ئىككىنچى قىزى ئىدى. دەرد ـ ئەلەم، ھەسرەت بىلەن يۇقۇلىنىپ كەتكەن نۇرنىسانىڭ بۇ قېتىمقى تەۋەللۇتى خېلى ئوڭۇشلۇق بولدى. كالتە تولغاق بىرنەچچە كۈن داۋام قىلغان بولسىمۇ، جۈمە كېچىسى ئارقا ـ ئارقىدىن كەلگەن ئىنجىق بىلەن تاڭ يورۇغىچە كۆزى يورۇپ بولدى. كېچىچە ھەمراھ بولغان گۈلسۈم بوۋاقنى زاكىلاپ بېرىپ كەتتى. يېنىدا نىساخان بىلەن زەيتۇنىخان قالغانىدى. سالاھىدىن ئايتۇرانى قوغلىۋەتكەندىن كېيىنكى بىرنەچچە ئايدىن بۇيان زەيتۇنىخان سالاھىدىننىڭ ئۆيىگە باش تىقىپ باقمىغانىدى. نۇرنىسا تولغاق تۇتقاندا «زەيتۇنىخان ئاچام كەلمىسە، ئاچامنىڭ ئۆيىگە كېتىمەن» دەپ تۇرۇۋالغاچقا زەيتۇنىخاننى قىچقىرىپ كەلگەنىدى.

خوتۇنىنىڭ يەنە قىز تۇغقانلىقىنى نىساخاندىن ئاڭلىغان سالاھىدىن بوۋاقنى كۆرگىلى كىرمىدى. خۇۋەينە ئۆرۈكنىڭ غورىسىدەك پۈلتىيىپ تۇرۇلگەن قاپىقى نەچچە كۈنگىچە ئېچىلمىدى. زەيتۇنىخانغا نۇرنىسا ئۆزىنىڭ بىر كۆڭلەك، بىر چاپىنىنى بېرىپ ئۇزاتتى. ئېرى مۇبارەكلەپ بىر نەرسە ئېلىپ بەرمىگىنىگە خاپا بولمىغان بولسىمۇ، «بالا قانداقراق» دەپ بىر ئېغىز ئەھۋال سوراپ قويمىغىنى ئۇنىڭغا بەكرەك ھار كەلدى. پەقەت گۈلسۈم، ئېرى، قېيىن ئانا، قېيىن ئاتىسى بىلەن مۇبارەكلەپ كەلگەن كۈنى سالاھىدىن بالىسىغا ئات قويۇش ئۈچۈنلا چىرايى تۇتۇق ھالدا بالىنى بىر قېتىملا قولىغا ئالدى. نۇرنىسانىڭ سالاھىدىننى كۆرەرگە كۆزى بولمىسىمۇ ئېرى بولغىنى ئۈچۈن «كىرىپ قويمىدى، ئەھۋال سورىمىدى، بالىنى قولىغا ئالمىدى...» دەپ بىر ھەسرەتتە ئۇن ھەسسە كۆپىيىپ كەتكەنىدى. نىساخان ئەتكەن ئۈگرە، شوۋىگۈرۈچ قاتارلىق

تاماقلارنى ئىچكۈسى كەلمىسىمۇ، سۈت بولسۇن دەپ زورلاپ ئىچەتتى. زەيتۈنىخان: «ئايتۇرا سالامەت، ئۇنىڭ تويىنى قىلدۇق، سىلىگە سالام ئېيتتى، بىر كۈنى سىلىنى يوقلاپ كەلمەكچى» دېگەن بولسىمۇ كەلمىگەنىدى. ئايتۇرانىڭ ياتلىق قىلىنغىنىدىن نۇرنىسا غايەت خۇشاللاندى. شۇنداق قىلىپ قىرىق كۈننى ئۆتكۈزۈپ بالىسىنىڭ قىرىق تويىنى قىلىۋالدى. مۇشۇ ئارىلىقتا سالاھىدىنىڭ بىر نەۋرە سىڭلىسى نۇرىسانگۇل بىرقانچە قېتىم تاماق ئېتىپ كېلىپ ھال سورىدى. گۈلسۈممۇ كەلدى، ئەمما مۇھەببەر كەلمىدى.

ھۆرنىسا ئەمدى ئون ئايلىق بولغاندا نۇرنىسا ئۇنى بۆشۈكتىن چىقىرىپ، ئەمچەكتىن ئايرىۋەتتى. ئۇنىڭ بۆشۈكىگە گۈلنىسانى سالدى. ھۆرنىسا ئۆمىلەپ زادى جىم تۇرمايتتى، بىردەم بۆشۈككە ئېسىلىپلا ئۆرە تۇرۇۋېلىپ ئۇكىسىنىڭ يۈزىنى تاتىلايتتى، بىردەم ئۆمىلەپ بېرىپ قاچىلارنى ئۆرۈۋېتەتتى. نۇرنىسا ئىككى بالىنى باقىمەن دەپ بىردەممۇ ئارام ئالالمايتتى. نىساخان بالىلارغا زادى قاراشمايتتى، تېخى: «تاماق ئېتىشكە قارىشىپ بەرمىدى، بالىلىرى بىلەن بولۇپ كەتتى» دەپ چالۋاقايتتى. نۇرنىسامۇ بالىلىرىنى ئۇخلىتىپ قويۇپلا ئاشخانىغا چىقىشقا ئالدىرايتتى، چۈنكى نىساخانىنىڭ قولىدىن تاماق يېيىشكە ناقايىل ئىدى...

ئۇ ھازىر دېرىزىگە ئارقىسىنى قىلىپ بۆشۈكتىكى گۈلنىسا بىلەن يېنىدا ياتقان ھۆرنىساغا قاراپ خىيال سۈرۈپ قالدى، ئىككىلا بالا ئۇخلاۋاتاتتى. شۇ چاغدا ئىشىك قېقىلغاندەك بولۇپ بىردەمدىن كېيىن مۇھەببەر كىرىپ كەلدى ــ دە، نۇرنىساغا قاراپ:

— ئادىشىم ــ دوستۇم، نېمانچە ياداپ كەتكەنسەن؟ ئۆزۈڭنى بۇنداق تاشلىۋەتسەڭ بولاتتى. ئەجەب بولۇپ كېـ

ئېيتسەڭ، — دېدى نۇرنىسانى قۇچاقلاپ.

— مەن بەك بىتەلەي ئىكەنمەن مۇھەببەت. يۈرىكىم زەدىلەپ بولۇپ كەتتى. ئايتۇرا كەتكەندىن كېيىن مۇڭدىشىدىغان، ھالىمغا يېتىدىغان ئادەم چىقمىدى، سەنمۇ كەلمىدىڭ. ئايتۇرا تېلىسىز بولسىمۇ ھالىمغا يېتەتتى، بۇ بالىنى تۇغقاندىن كېيىن جېنىمدىن تويۇپ كېتىپ بارىمەن. نۇرنىسا سۆزلەپ تۇرۇپ مۇھەببەتنىڭ قۇچىقىغا بېشىنى قويدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئاققان ياش مۇھەببەتنىڭ ئېتەكلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى.

— يىغلىما جېنىم دوستۇم، يىغلىما، — دېدى مۇھەببەت، — مەن ئېرىڭنىڭ ئەلپازىدىن قورقۇپ بۇ ۋاقىتقىچە كېلەلمىگەنىدىم، ئەمدى كېلىپ تۇرىمەن. ئۆزۈڭنى ئوبدان كۈت، ئۆزۈڭنى — ئۆزۈڭ كۈتمىسەڭ سېنى كىم كۈتىدۇ؟ جان كۆيدە چېچەكلىمەيدۇ ئادىشىم.

— كۆڭلۈم ھېچكىمدىن سۇ ئىچمىسە نېمىشقا يىغلىمايمەن دوستۇم؟ قەپەستىكى قۇشتەك ھېچ يەرگە بارالمىسام، سىقىلمايدىمەن؟

— توغۇ راست، — مۇھەببەت نۇرنىسانىڭ چاچلىرىنى سىلىدى، — بۇ چاغقىچە ھېچيەرگە بارماي ئولتۇردۇڭ، ئەمدى بالاڭ ئىككى بولدى، سېنىڭ پاكلىقىڭ، ئاق كۆڭۈللۈكۈڭ، ۋاپادارلىقىڭ ئېرىڭگە ئايان بولغاندۇ؟ ئەمدى بىر يەرگە بارىمەن دېسەڭ رۇخسەت قىلار، مەن سېنى قىچقىرىۋالماقچىمەن، بارمىساڭ بولمايدۇ.

— بۇ ھالىمدا قانداق بارىمەن، — دېدى نۇرنىسا بېشىنى كۆتۈرۈپ ۋە يىغلاشقا باشلىغان بوۋاققا ئەمچەك سالدى، — ئۇ كىشى ئاسانلىقچە ماقۇل دېمەيدۇ.

— ماقۇل دېگۈزە، سېنى دەپلا مېھمان چاقىرماقچىمەن،

قايتۇرالمۇ كېلىدۇ، سازەندە، ئۇسسۇلچىلارمۇ كېلىدۇ، كۆڭلۈڭنى ئېچىپ كەلگىن دوستۇم.

— خۇدايىم بۇيرۇسا بارىمەن.

ئىككى دوست كەچكىچە بىللە بولۇپ، قولمۇ قول ئاماق ئېتىشتى. بۇلار ئوتتۇرىسىدا بولغان گەپلەرنى قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلىغان ئىساخان كەچتە سالاھىدىنغا قانداق يەتكۈزۈش توغرىسىدا كۆڭلىدە چوت سوقتى. مۇھتەبەر سالاھىدىن دۇكاندىن قايتىش ئالدىدا ئۈزىدى. ئەتىسى گۈلسۈم كېلىپ نۇرنىساغا:

— ئۇكام، سەن بەكمۇ جۇدەپ كېتىپسەن، ھۆرنىسا يېنىڭدا بولسا ئۇنى ئەمچەكتىن ئايرىماق تەس بولىدۇ. ئۇ ئەمچەكتىن ئايرىلغۇچە مەن ئېلىپ كېتىپ بېقىپ بېرەي، جېنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىسۇن، — دەپ ھۆرنىسانى ئېلىپ كەتتى.

گۈلسۈم ھۆرنىسانى ئۈچ كۈندە بىر قېتىم ئېلىپ كېلىپ نۇرنىساغا كۆرسىتىپ يەنە ئېلىپ كېتەتتى. ھۆرنىسا بىر ھەپتىدىلا گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگە كۆنۈپ قالدى. ئۇنى «ئانىنا» دەپ، ھاشىم ئاخۇن ئاكىنى، ئۇراپىنى «دادا» دەپ قىچقىراتتى، بەزىدە گۈلسۈمنىمۇ «دا – دا – دا» دەپ قوياتتى. ھەر قېتىم نۇرنىسانىڭ يېنىغا ئېلىپ بارغاندا ئۇكىسىنى كۆتۈرىمەن دەپ قول ئۇزىتىپ تۇرۇۋالاتتى، قۇچاقلاپ سۆيەتتى. بۇلارغا قاراپ نۇرنىسانىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ قالاتتى.

× × ×

ئۈجمە شاخلىرىنىڭ ئاچىماقلىرىدىكى پومزەك – پومزەك قارلار ئېرىپ تامچىلىماقتا. ئۆگزىدىكى ئېرىۋاتقان قارنىڭ سۇلىرى نودىن ھويلىغا شورقىراپ چۈشمەكتە. نۇرنىسا دېرىزە تەكچىسىدە بالىسىنى ئېمىتىپ ئولتۇرۇپ، نورغا تۇتۇپ كەتكەن

چوڭا مۇزلارنىڭ ئېرىپ چاراسلاپ سۇنۇپ يەرگە چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆردى. گۈلنىسا ئەمچەكنى ئاغزىدىن پات - پات چىقىرىۋېتىپ، ئانىسىغا قاراپ پىسسىڭىدە كۈلۈپ قويۇپ، يەنە ئاغزىغا ئالاتتى. ئۇ ھۆرنىساغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى. ھۆرنىسا بولسا كىچىككىنە كۆرپىنىڭ ئۈستىدە تاتلىق ئۇخلىماقتا. ئىككى بالىسىغا قاراپ نۇرنىسانىڭ ئىچى سىيرىلىپ، كۆز چاناقلىرىغا پاتمىغان ياش مەڭزىنى بويلاپ ئېتىكىگە چۈشمەكتە. ئۇ، ئۆزى ئۈچۈن مۇھەببەر ئۆتكۈزگەن چايخىنىمۇ بارالمىغانىدى. چۈنكى مېھمانلىرىنى ئۆيىگە باشلاپ قويۇپ نۇرنىسانى چاقىرغىلى كەلگەن مۇھەببەرنى سالاھىدىن ھاقارەتلەپ قايتۇرۇۋەتكەنىدى، سالاھىدىن ھەتتا نۇرنىسانى جان - جىگەر يالغۇز ئاچىسى گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگىمۇ بارغۇزمايدىغان بولۇۋالدى. «نېمىشقىمۇ تۇغۇلغاندىمەن؟ ئۆمۈرۋايەت مۇشۇنداق تەن قىسلىق ۋە ئازاب ئىچىدە ئۆتەرمەنمۇ؟ بالىلارنى دېمىسەم ئاللىقاچان ئانامنىڭ يېنىدا ياتقان بولاتتىم. خۇدا، ئەمدى مەن قانداق قىلىمەن؟ تاقىتىم چېكىگە يەتتى. بالىلارنى ئۆزۈڭگە تاپشۇردۇم...» نۇرنىسانىڭ خىيالى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئۆزىنى تۇختىتالماي بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. ئانىسىنىڭ يېشى يۈزىگە تېمىپ ئويغانغان قۇچاقتىكى گۈلنىسا لەۋلىرىنى پۈرۈپ، پۇت ئېتىپ يىغلاپ كۆرپىدە ئۇخلاۋاتقان ھۆرنىسانىمۇ ئويغىتىۋەتتى، ھۆرنىسا چالا ئويقۇلۇقتا يىغلاشقا باشلىدى.

قەھرىتان قىشنى ھەسرەت - نادامەت بىلەن چىقارغان نۇرنىسا باھارنىمۇ ئەنە شۇنداق كۆز ياشلىرى بىلەن كۈتۈۋالدى. نىساخان ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم ئۆيىگە كېتىپ قونۇپ كېلەتتى.

سالاھىدىننىڭ ھەر قېتىم ھامچىسى ئۆيىگە كەتكەندە ھويلىنىڭ كوچىغا چىقىش ئىشىكىگە يوغان قارا ئوررۇس قۇلۇ-

پىنى سىلىپ قويۇپ دۇكىنىغا كېتىشى نۇرنىساغا بەكمۇ ئەلەم قىلاتتى. سالاھىدىن ھەر قېتىم دۇكاندىن كەلگەندە نۇرنىساغا بۇرۇنقىدەك بىر نەرسە ئېلىپ كەلمەي قۇرۇق قول كېلىدىغان بولۇۋالغانىدى، بۇمۇ مەيلى ئىدى، ھەممىدىن ئەلەم بولىدىغىنى ئۆزى چايخانا ياكى ئاشخانىدا قورسىقىنى توقلاپ، بەڭ چېكىپ كېلىپ، ئۆيگە كىرىپلا ئاۋۋال خوتۇنىغا سەپ سالاتتى. كۆڭلى يەنە قانائەت تاپماي ئۆگزىگە چىقىپ ھەر تەرەپكە باقاتتى. نىساخانىمۇ ھەدىسىلا نۇرنىسانى تالاق قىلدۇرۇۋېتىشكە ھەر ۋاقىت تەييار ئىدى. نۇرنىسا ئېرىنىڭ ئەمدى يۇمشىمايدىغانلىقىنى، توي قىلغاندىن كېيىنكى بىرىنچى يىلدىكىدەك بىر-بىرىنى «ۋاي» دەپ كۈنلەرنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزەلمەيدىغانلىقىنى ئويلىسا بېشىغا تاغ يىقىلغاندەك بولۇپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ كېتەتتى.

باھار كۈنلىرى بىرىنىڭ كەينىدىن - بىرى نۇرنىسانى مۇڭلاندۇرۇپ ئۆتۈپ، تېرەك پوتلا تاشلاپ ياپراق چىقاردى. ھۆت - بۇ يىل بەكمۇ جۇت بولۇپ كەتمىدى، ئايۋاننىڭ ئىشىك بېشىغا ئۇۋا سالغان بىر جۈپ قارلىغاچ ۋىچىرلاپ سايرىشىپ نۇرنىسانى خىيالدىن ئۆزىگە كەلتۈردى. «ئۇ كىشى بىلەن سۆزلىشەي ياكى مېنى تۈزۈك خوتۇن قىلسۇن، ياكى خېتىمنى بەرسۇن، ئەگەر يەنىلا پەيلىدىن يانمىسا باللارنى تاشلاپ بېرىپ كېتىدىغان يېرىمگە كېتىمەن...» دېگەن قارارغا كەلدى نۇرنىسا. «كېتىمەن» دېگەن سۆزنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەندە يۈرىكى زىڭىلداپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى باسالماي ئانىسى ئۆلگەپ كەتكەن چاغدىكىدەك ھۆڭگىرەپ ئېتىپ يىغلاپ باللىرىنى قۇچىقىغا ئالدى. ئىككى قىزچاقمۇ يىغا باشلىدى. بۇ دەل ئۆرۈك چېچەكلىرى مۇنچاق بولغان بىر چۈش ۋاقتى بولۇپ، ھويلىغا كىرىپ كەلگەن سالاھىدىن

ئۆي ئىچىدىكى يىغىغا بىر پەس قۇلاق سېلىپ تۇرغاندىن كېيىن ئۆيگە كىردى ـ دە:

— كۆز يېشىڭ قۇرۇيدىغان كۈنمۇ بولامدۇ؟ — دەپ دوق قىلدى.

— كۆز يېشىم قۇرۇيدىغان كۈنمۇ كېلىدۇ ئىنشائاللا، — دەپ جاۋاب بەردى نۇرنىسا مۇلايىملىق بىلەن يېشىنى ئېرتىپ، — سىلە مېنى بۇنداق ئازابلىمىسىلا، — نۇرنىسا ئېرىغا ئۈمىد بىلەن تىكىلدى، — سىلە ماڭا ئىشەنسىلە. باشتىكىدەك مۇئامىلە قىلسىلا، مېنىڭ باشقا ھېچقانداق غەرىزىم يوق. سىلىنىمۇ خوش قىلسام، ئۆزۈممۇ خوش بولسام دەيمەن.

خوتۇنىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ سالاھىدىن كۈلدى.

— مەن ساڭا ئىشىنىپ ئىختىيارىڭغا قويۇۋەتسەم، خالىغان يېرىڭگە بارساڭ بولامتى؟ خالىغان يېرىڭدە تۇرساڭ كۆڭلۈڭ ئىمىن تاپامتى؟ خالىغان ئادىمىڭنى چاقىرىپ ئۆيدە بەزمە ئوينىساڭ، دۇتارىڭنى چالساڭ، ناخشاڭنى ئېيتساڭ، ئايتۇرا، مۇھتەبەرلەرنى دەللاللىققا سالساڭ خۇشال بولامتىڭ؟ مۇھتەبەردەك سەتەڭلەرنى، ئايتۇرادەك تىلسىز بوزۇقلارنى دوست تۇتۇپ خالىغىنىڭنى قىلساڭ مۇرادىڭغا يەتكەن بولامتىڭ؟ مەن ئالدانمايمەن. خوتۇن ئۈچۈن ئەر دېگەن زادى ئەر، خوتۇن ئۇنىڭغا بويسۇنۇشى كېرەك، سەن ئەمدى ئۇخلاپ چۈش كۆرمە!

نۇرنىسا سالاھىدىننىڭ يىلىنىشىغا پۇشايمان قىلدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن سۆز، كۆزىدىن ياش تەڭلا ئېتىلىپ چىقتى:

— ئەمىسە تالاق قىلىپ خېتىمنى بەرسىلە. چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى!

— چىدىمىساڭ مانا! — سالاھىدىن ئۇنىڭ چاچلىرىدىن تارتىپ قوپۇرۇپ چاڭگىدە بىر تەستەك سالدى. نۇرنىسانىڭ

ئىككى قولىدىكى ئىككى بالا قىرقىراپ يىغلاپ كېتىشتى. نۇرنىسا سەنتۈرۈلۈپ تامغا يۆلىنىپ قالدى.

— زالىم! — دېدى نۇرنىسا ئىككى قىزىنى باغرىغا چىڭ تېڭىپ، — ياش جېنىمغا زامىن بولدىغان بولدۇڭ.

— زالىم؟ مەن زالىممۇ؟ جېنىڭغا زامىن بولىدىغان ئادەممۇ — مەن؟ تىلى زەھەر جالاپ! — سالاھىدىن نۇرنىسانىڭ ئالدىغا مۇشت كۆتۈرۈپ كەلدى.

— ئېغىزلىرىنى چايقىۋېتىپ گەپ قىلسىلا. مېنى جالاپ دېسىلە خۇدانىڭ لەنىتىگە ئۇچرايلا.

سالاھىدىن چىشلىرىنى كىرىشتۈرۈپ خوتۇنىغا قارىدى. نۇرنىسا ئىككى قىزىنى باغرىغا تاگىنىچە قادىلىپ تۇراتتى. ئەستەك تەگكەن مەگزى قىزىرىپ كۆزلىرىدىن ياش ئېقىپ تۇراتتى.

سالاھىدىن نۇرنىسانى زۇۋان سۈرەلمەيدىغان قىلىۋەتمەكچى بولۇپ، ئاۋۋال ھۆرنىسانى ئاندىن گۈلنىسانى تارتىپ ئېلىپ يەرگە ياتقۇزۇپ قويدى. بالىلار چىرقىراپ كېتىشتى. نۇرنىسا قىزلىرىنى يەنە قولىغا ئالماقچى بولغاندا سالاھىدىن ئۇنىڭ چاچلىرىدىن قاماللاپ تۇتۇپ يەرگە باستى.

— ماڭا سۆز ياندۇرامسەن؟ — خىرقىراپ سورىدى سالاھىدىن. نۇرنىسانىڭ چىلاندەك قىزىل لەۋلىرى تىترەپ چىرايى ئايدەك ئاقىرىپ كەتتى.

— تالاق قىلىۋەتسەڭ سۆز ياندۇرمايمەن.

— تالاق قىلمايمەن. ئەمدى سۆز ياندۇرساڭ ئامان قالمايسەن! — ۋارقىرىدى سالاھىدىن، ئۇنىڭ غەزەپلىك چىرايىدىن رەھىمسىزلىك چېقىپ تۇراتتى.

— مېنىڭمۇ ئاغزىم بېسىلمايدۇ! باغرى تاش زالىم!

— ھازازۇل خوتۇن!

— زالىم ئەر، خۇدا جازاڭنى بەرسۇن!

— تالاق! تالاق! تالاق! ئەمدى بولدىمۇ؟ سالاھىددىن نۇرنىسانىڭ چاچلىرىنى قويۇۋەتتى. نۇرنىسا «تالاق» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ جىم بولدى. ئاچچىقىدا ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەن «تالاق» دېگەن سۆزنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلاپ سالاھىددىنمۇ جىم بولدى.

× × ×

سالاھىددىن پېشىن نامىزىنى ئۆيدە ئۆتەپ يېلىڭ تونىنى كىيدى-دە، ئايۋاننىڭ ئىشىكىگە قولۇپ سالدى. جىمجىت بولۇپ قالغان ھويلىغا ئەنسىزلىك بىلەن قاراپ چىقتى. ئۇ تۈنۈگۈن ئۆيىگە كەتكەن نىساخاننى چاقىرىپ كېلىشنى ئويلاپ تاشقىرىقى ئىشىكنىمۇ قولۇپلىدى. «تالاق» دېگۈزۈپ پۇشايمان قىلىۋاتقانسەن، مەندەك ئەر ساڭا نەدە؟ خىزمىتىمنى چىرايلىق قىلىپ ھاجىتىمدىن چىققان بولساڭ، شۇ كۈنگە قالمايتتىڭ. بىر نەچچە كۈن پۇشايمان قىلدۇرۇپ، ئۆزۈمگە يەنە نىكاھلىتىۋالىمەن، بېشىڭنى تاشقا ئۇرغىنىڭ بىلەنمۇ تىرىكىڭ بۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ» — ئويلىدى سالاھىددىن شاپاشلاپ كېتىۋېتىپ.

نۇرنىسا سالاھىددىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، تولا يىغلاپ ئۆزىنى يوقىتىپ كەتكەن گۈلنىسانى بۆشۈككە بۆلەپ ھۆرنىسانى قۇچاققا ئالدى.

— ئانا نانا بىبە، — دېدى ھۆرنىسا تېخىچە ئىسسەدەپ.

— ماقۇل قىزىم.

نۇرنىسا «تالاق!» دېگەن سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۈستىدىن ئېغىر بىر يۈكنى ئېلىۋەتكەندەك يېنىكلەپ قالدى.

چۈنكى هازىردىن باشلاپ ئېرىنىڭ ئەمرىدىن چىققانىدى. مۇشۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتسىلا ئارام تېپىپ قالاتتى. شەرىئەتنىڭ هۆكۈمى بويىچە تالاق قىلىنغان خوتۇن ئەرگە هارام بولاتتى. ئۇ شۇلارنى ئويلاپ يېنىك بىر تىنىدى. جاۋەندىنان ئېلىپ پىيالىغا چىلاپ هۆرنىساغا ئىچۈرۈپ بولۇپ، قارا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ياتقان گۈلنىسانى ئېمىتتى.

هۆرنىسانىڭ ئەمدىلەتىن تىلى چىقىشقا باشلىغانىدى. يېگۈسى، ئىچكۈسى كەلسە مەقسىتىنى ئۇقتۇرالايتتى. گۈلنىسا ئەمدى ئولتۇرالايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنى ياتقۇزۇپ قويسا ئۆمىلەشكە ئىنتىلىپ دۈم بولۇۋالاتتى. بۇ ئىككى بالىسىغا قارىسا نۇرنىسانىڭ ئىچ - ئىچىدىن يىغا چىقاتتى. بىر چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ نىساخان كىرىپ كەلدى. ئۇ بالىلىرى بىلەن كىچىك مېهمانخانىدا گويا هېچنېمە بولمىغاندەك ئولتۇرغان نۇرنىساغا قاراپ ئەجەبلەندى. نىساخانىنىڭ كەينىدىن كىرىپ كەلگەن سالاهىدىنمۇ نۇرنىسانىڭ مەنىستىمەي ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ چىرايى ئۆڭدىيۇ گەپ قىلمىدى.

نۇرنىسا گۈلنىسانى بۆشۈكتىن ئېلىپ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ كىيگۈزدى. هۆرنىساغىمۇ كىيىم كىيگۈزدى. ئاندىن ئۆزىمۇ قايتا كىيىندى - دە، غىجىم رومىلىنى ئارتىپ ئىككى بالىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىقىشىغا سالاهىدىن ئۇنى توستى:

— نەگە باراي دەيسەن؟

— ئاچامنىڭ يېنىغا.

— بارمايسەن!

— نېمىشقا بارمايدىكەنمەن؟ ئەمىرلىرىدىن چىققان تۇرۇقلۇق بۇ ئۆيدە ئولتۇرۇۋېرەمدىمەن؟

— ئولتۇرۇۋېرىسەن، ئۆلۈكۈڭ چىقسا چىقىدۇ، بۇ ئۆيدىن تىرىكىڭنى چىقارمايمەن!

— مەن سىلىگە نامەھرەم، يولۇمنى توسسىلا، خۇدادىن قورقسىلا.

سالاھىددىن جاۋاب بېرەلمەي تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ يۈزلىرى ئىسسىپ چېكە تومۇرلىرى لىپىلداپ كەتتى. ئەگەر ئۇ نۇرنىسانى ئۆيىدىن چىقىرىپ قويسا، قايتا بۇ ئۆيگە ئىلىپ كېلەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەنىدى. شۇڭا ئۇ:

— راست، سەن مېنىڭ ئەمرىمدە يوق، سەن ماڭا، مەن ساڭا نامەھرەم، شۇنى بىلىپ قويغىنكى، مەن بۇ ئىككى بالىنىڭ ئاتىسى، شۇڭا بۇنىڭدىن كېيىن سەن ھېچنەگە كەتمەي مۇشۇ مېھمانخانىدا كۈن ئۆتكۈزۈپ تۇرىسەن، ھېچكىم سېنىڭ ئىشىڭغا ئارىلاشمايدۇ. بۇ سۆزۈمگە كۆنمىسەڭ مېنىڭدىن ياخشىلىق كۈتمە!

نۇرنىسا سالاھىددىننىڭ ئەلپازىدىن چۆچۈپ، ئۈمىدسىزلەنگەن ھالدا كەينىگە ياندى. گەپ قىلاي دېدىيۇ، سالاھىددىننىڭ گەپ يېمەيدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ جىم ئولتۇردى. سالاھىددىن مېھمانخانىنىڭ ئىشىكىنى يېپىپ قويۇپ ھويلىغا چىقتى.

× × ×

نۇرنىسا تالاق قىلىنغان بولسىمۇ سالاھىددىننىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كېتەلمىدى. ھېچ تەرەپتىن نىجاتلىق تاپالمىغان نۇرنىسا ئاخىر گۈلنىسا بىلەن ھۆرنىسانى ئۇخلاتتى - دە، ئىسىگە بىرنەرسە چۈشكەندەك ئورنىدىن تۇرۇپ، ئويۇقتىن قەغەز، دۇۋەت، قەلەم ئىلىپ سەبى قىزلىرىغا قاراپ ئولتۇرۇپ شېئىر يېزىشقا باشلىدى.

قەۋەت - قەۋەت بۇلۇت كۆكنى قاپلىغان،
دېرىزىدىن باقسام قۇياش كۆرۈنمەس.
دەرۋازىغا قارا قۇلۇپ سېلىنغان،
شۇ دەم نىچۈن غەمكىن كۆڭلۈم ئۆكۈنمەس؟

ئۆگزىدىكى نونىلىڭ مۇزى ئېرىدى،
قالمىدى ھەم قاردىن ئەسەر ھويلىدا.
لېكىن قالدى ھېچكىم بىلمەس قىساسەم،
تاشتىن قاتتىق رەھىمسىز يار بوينىدا.

ئۇنجى قىزىم قۇچىقىمغا باش قويغان،
ئىككىنچىسى ئۇخلاپ ياتار بۆشۈكتە.
مەن ئەمەسمۇ شۇدەم جاندىن - جاق تويغان،
تىلىكىمنى قالدۇرۇپ بۇ پۈتۈكتە.

ئى خۇدايا پاناھىڭغا ئال ئۆزەڭ،
قالغان سەبى قىزلىرىمنى ئانىسىز.
بىلگەن بولسام ھەسرەت ئېچرە قالارنى،
رازى ئىدىم قىلغان بولساڭ بالىسىز...

نۇرنىسا يازغان شېئىرىنى پېچىرلاپ ئوقۇدى، ئۇنىڭغا بۇنىڭدىن ئارتۇق تەسەللى يوق ئىدى. شامال تېخىمچە چىقىۋاتاتتى، ھويلىغا سايە تاشلىغان ئۈجمە ئىغاڭشىماقتا، تاشقىرىقى ئىشىك ئېچىلىپ قاپاقلىرى چۈشكەن سالاھىدىن ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭدىن كۆپۈلدەپ ھاراقنىڭ پۇرىقى كېلەتتى.

— تالاق قىلىۋەتكەن خوتۇننى ئەر ئۆز ئۆيىدىن چىـ

قارىماي ساقلىسا بولىدۇ، دېگەن پەتىۋا قايسى كىتابتا بار ئىكەن، ئېيتسىلا؟ — دېدى نۇرنىسا سالاھىدىن ئۆيگە كىرىپ كېلىشىگە ئاۋۋال سۆز باشلاپ، — ھېچقانداق كىتابتا يوق. ۋىجدانى بار ھەرقانداق ئەر تالاق قىلغان خوتۇنىنى ئۆز ئۆيىدە ساقلىمايدۇ، نېمىدەپ ئىشىككە قولۇپ سېلىۋالىلا؟ بىز بىر - بىرىمىزگە نامەھرەممىزغۇ، خۇدادىن قورقماملا؟

سالاھىدىن گېلىنى بىر نەرسە بوغۇۋالغاندەك بوزىرىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ تامىقىنى قىرىپ كۆزلىرىنى چەكچەيتكەن ھالدا:

— ھەددىڭدىن ئاشما! پۇشمان قىلامدىكىن دېسەم، ئۇشۇغۇڭ ئالچا چۈشكەن ئوخشىمامدۇ؟ مېنى زورلاپ تالاق قىلدۇرغىنىڭدا گەپ بار ئىكەندە؟ گېپىمگە كۆنۈپ ئەسكىلىكىڭنى تاشلا. ئىككىمىزنىڭ ئەر - خوتۇن بولۇپ ئۆتۈشىگە تېخى يول بار، بۇ توغرۇلۇق ئۆتكەندە دېدىمغۇ، بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ تۇر، تامىقىڭدىن غەم قىلما، ھاممام ئېتىپ بېرىدۇ، مەن سېنى بۇ ئۆيدىن ئۆمۈرۋايەت كەتكۈزمەيمەن! — دېدى.

سالاھىدىن ئىشىكنى قاتتىق ياپتى - دە، ئايۋاندىمۇ تۇرماي چىقىپ كەتتى. سالاھىدىننىڭ يولسىزلىق قىلىۋاتقانلىقىدىن غەزەپلەنگەن نۇرنىسا تاتىرىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ: «بۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتەلەمدىكەنمەن، كېتەلمەمدىكەنمەن كۆرۈپ تۇر، شۇنداق كېتىمەنكى، سەن ئۆمۈرۋايەت داغدا قالىسەن، بالىلىرىمغا خۇدا بار...» دەپ ئويلىدى. گۈلنىسانى ئۇزاق ئېمىتتى، چوكىمۇ ئويغاندى، ئۇنىڭ باش كۆزلىرىنى سىلاپ قولىغا نان تۇتقۇزۇپ قويۇپ، دېرىزىدىن سىرتقا قارىۋىدى، سالاھىدىن ئاشخانىدىن چەينەكنى كۆتۈرۈپ چىقىپ پېشايۋاندا ئولتۇردى. بىر پەستىن كېيىن پەتنۇسنى

كۈتۈرۈپ كىچىك مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى. بۇ قېتىم نۇرنىسا كەپ قىلمىدى، بېشىغا ئارتقىلىق رومال بىلەن يۈزىنى توسۇۋالدى. سالاھىدىننىڭ چىشلىرى غۇچچۇرلاپ كەتتى. جاۋۇندىن نان، پىيالە، بىر قاچا ھەسەل ئالدى-دە، چىقىپ كەتتى.

× × ×

تۈن قارا قاناتلىرىنى يېيىپ ھەممە تەرەپنى قاراڭغۇلۇق ئىلكىگە ئالغاندا سالاھىدىن شام نامىزىنى ئۆتەپ مەسچىتتىن يانغانىدى. ھويلىغا كىرىپ تېخىچە چىراغ يېقىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ ئاچچىقى تۇتتى. پېشايۋاندا جايناماز ئۈستىدە ئولتۇرغان نىساخانغا قاراپ نېمىندۇر ئويلىدى - دە، ساماۋارخانىغا كىرىپ قورساق تويغۇزۇش ئۈچۈن ئارقىسىغا يېنىپ كوچىغا چىقىپ كەتتى.

نۇرنىسا سالاھىدىننىڭ چىقىپ كەتكەنلىكىنى دېرىزىدىن كۆرۈپ پەنەرنى ياقتى. ئوچاقتىكى چوغنىڭ ئۈستىگە ئوتۇن تاشلاپ چوگۈننى قويۇپ چاي قاينىتىپ بالىلىرىنىڭ قورسىقىنى تويغۇزدى، ئۆزىمۇ چايغا ئازراق نان چىلاپ يېدى، ئۇ شۇ تاپتا ھېچنېمىنى ئويلىمىغاندەك خاتىرجەم كۆرۈنسىمۇ، ئەمما كۆڭلى بەك يېرىم ئىدى. قىزلىرى ئۇخلاپ قېلىشقاندىن كېيىن پەنەرنى ئۆچۈرۈپ بىرەر سائەتچە خىيال سۈرۈپ ياتقاندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراڭغۇ كېچىگە قۇلاق سالدى ۋە ھېچقانداق شەپە ئاڭلانمىغاندىن كېيىن، ئۇ ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ، پەنەرنى يېقىپ بۇلۇڭدىكى چوڭ ساندۇقنى ئاچتى، ئۇنىڭدىن توي كۈنى كىيگەن ئەتلەس كۆڭلىكىنى ئېلىپ كىيدى. سارجا پەلتۇسىنىمۇ ئۈچىسىغا ساپتى، غىجىم رومىلىنى بېشىغا ئارتىپ، پۇتىغا خۇرۇم ئۆتۈكىنى كىيدى.

ئاندىن يۈرىكى ئەنسىز سالغان ھالدا ئىككى بالىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇردى. ھۆرنىسا ئوڭ قولىنى بىسىپ ئۇخلاۋاتاتتى، گۈلنىسامۇ بۆشۈكتە ئوڭدىسىغا ياتقىنىچە شىرىن ئۇخلاۋاتاتتى. بۇ ئىككى قىز نۇرنىساغا بەكلا ئوخشايتتى. نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ئاققان ياش ئېتەكلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى، نۇرنىسا ئورنىدىن تۇرۇپ ئايۋانغا چىقتى.

— ئەھو! — سالاھىدىن مەنىلىك يۆتەلدى. بۇ مەن ئويغاق دېگىنى ئىدى. ئايۋاننىڭ قولۇپلاقلىق ئىشىكىگە كۆز سالغان نۇرنىسا ھايال ئۆتمەي يېنىپ كىرىپ بالىلىرىنىڭ ئارىلىقىدا ئىككى قولى بىلەن ئېڭىكىنى تىرەپ ئولتۇردى. كېچە ھامان جىمجىت ئىدى. قۇلىقىغا ھۇقۇشنىڭ ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى. «ئەجەب بۇ كېچە ھۇقۇش سايراپ قالدى، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — خۇدايىم نېسىپ قىلغان بولسا سىقتىن، دەرت - ئەلەمدىن تاڭ يورۇغىچە قۇتۇلىمەن...» نۇرنىسا ئۆيدىلا تاھارەت ئالدى، ئولتۇرۇپ ئاتا - ئانىسىنى ئەسلىدى. ئاچىسى گۈلسۇم، دوستى مۇھتەبەر، ئايتۇرالار كۆز ئالدىغا كەلدى، كۆزىدىن ياش قۇرىسىدى. ئاردا يىغلاپ ئويغانغان گۈلنىسانى ئېمىتىپ ئاستىنى قۇرۇقداپ يەنە بۆلەپ قويدى.

خوراز بىرىنچى قېتىم چىللىغاندا نۇرنىسا ئويغاق بولۇپ، خىيال دېڭىزىدا قالايمىقان ئۈزۈۋاتاتتى. ئۇ بىر تۇرۇپ بالىلىرىنى ئاللاغا تاپشۇرۇپ بۇ ئۆيدىن مەڭگۈ كېتىش — ھاياتتىن خوشلىشىش خىيالىدا بىئارام بولسا، بىر تۇرۇپ بۇ ئۆيدە مەڭگۈ قېلىپ سىقىق، خورلۇق، ئازابقا سۈكۈت قىلىپ بالىلىرىنى چوڭ قىلىش ئوتىدا ئۆرتىنەتتى.

ئاغزىدىن سۈت تېمىپ تۇرغان سەبىي بالىلىرىنى دەپ، سالاھىدىن نېمە قىلسا شۇنىڭغا بويسۇنۇپ، بۇ ئۆيدە مەڭگۈ

تۇرۇۋېرىدۇ نېمە ئاشۇ ئىككى ئامانەتلەر. ھەرەپلەك ئالقىشلار، چاچلاردىن يۆگىمەي تۇتۇپ يەرگە يېقىپ تۇرۇشلار كۆز ئال- دىغا بىر-بىرلەپ كېلىۋېلىپ، ئۇنىڭ يەنە ياشاش ئۈمىدى شامالغا ئۇچۇرۇلغان كۆپۈكتەك يوققا چىقاتتى. خوراز ئىككى چىللىغاندا نۇرنىسا ئورنىدىن قايتا تۇرۇپ ئۆچۈپ قالغان پەنەرنى ياندۇرۇپ ئىشىكنى ئاستا ئېچىپ ئايۋانغا چىقىشقا سالاھىدىننىڭ يەنە «ئەھۇ!» دېگەن يۆتىلىشى ئاڭلاندى. ئۇ، ئۆيگە يېنىپ كىرىپ بالىلىرىنىڭ يېنىدا ئىككىنى يۆلەپ ئولتۇردى.

خوراز ئۈچىنچى قېتىم چىللىغاندا گۈلنىسانى ئېمىتىپ قويۇپ ھۆرنىسانىڭ يېنىدىلا سوزۇلۇپ ياتتى. بىر چاغدا «نۇرنىسا!» دەپ توۋلىغان بىر ئاۋاز قۇلىقىغا كىرگەندەك بولۇپ چاچراپ تۇرۇپ، دېرىزە پەردىسىنى قايرىپ ھويلىغا قارىدى، ھاۋا تۇتۇق بولغاچ ۋاقىتنىڭ قايسى ۋاق بولغىنىنى ئىلغا قىلالمىدى. ئۇ ئايۋانغا چىقتى، شۇ چاغدا بامدات نامىزىغا ئەزان ئېيتىلدى. «تاڭ ئېتىپ قاپتۇ، خۇدايىم ئۆزۈڭ مەدەت بەرگىن، بالىلىرىمنى ئۆزۈڭگە تاپشۇردۇم، پانا- ھىڭغا ئال»، — دېدى ئىچىدە شىۋىرلاپ. ئۆيگە كىرىپ پەنەرنى ياقتى. ئۇ ھۆرنىسانىڭ پېشانىسىگە، كۆزلىرىگە، ئاغزىغا سۆيدى، گۈلنىسانى بۆشۈكتىن ئېلىپ ئاستىنى قۇرۇقداپ باغ- رىغا تېڭىپ ئولتۇردى. بۇ سەبىي قىزنىڭمۇ باش - كۆزىگە، ھەممە يېرىگە سۆيۈپ چىقىپ ئېمىتتى، ئاندىن بۆلەپ قويدى. «خۇدايىمغا ئامانەت جىگەرلىرىم، ئۆمرۈڭلەرنى، بەختىڭلارنى خۇدا ئۆزى بەرسۇن»، — دېدى ئىچىدە. ئاندىن ۋاقىتنىڭ نا- ھايىتى زىخ بولۇپ قالغانلىقىنى پەملەپ چىراغنى ئۆچۈردى - دە، يوتقىنىڭ ئۈچىدە دەسسەپ ئايۋانغا چىقتى، ھەممە ياق تىمتاس ئىدى. پەقەت سالاھىدىننىڭ خورەك تارتىۋاتقانلىقى

چوڭ مېھمانخانىدىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى. قويغىنىپ قالمىسىلا بولاتتىكەن دېدى نۇرنىسا ئاپىۋان ئىشىكلىك قىزلىقىنى ئىچىپ ھويلىغا چىقىپ ئاشخانا دېرىزىسىدىن ئۆي ئىچىگە قارىدى. نىساخانىمۇ ئاشخانىدا پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتاتتى. نۇرنىسا دالانغا ئۆتۈپ تاشقىرىقى دەرۋازىنىڭ قۇلۇپىنى ئاچتى، «بىسمىللا» دەپ بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، ئىشىكنى ئاۋايلاپ يېپىپ قۇلۇپ سالدى - دە، «خەير قىزلىرىم ھۆرنىسا، گۈلنىسا سىلەرنى ئاللانىڭ پاناھىغا تاپشۇردۇم، ئامان بولۇڭلار» دەپ ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كۆل بويىغا كەلدى. سۈيى ئازلاپ قالغان كۆل تاڭ قاراڭغۇسىدا قارىيىپ تۇراتتى. تەرەپ - تەرەپتىن ئەزان ساداسى كېلەتتى. نۇرنىسا سۇ ئالىدىغان يەرگە يېقىن كۆل گىرۋىكىدە توختاپ باللىرى قالغان ئۆي تەرەپكە قارىدى. ئۇنىڭ كۆزىگە غەزەپتىن قارىداپ كەتكەن سالاھىدىن قامچا كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ئوقچۇپ چىققان ياش پەلتۇسىنىڭ ياقىسىنى بويلاپ كۆكسىگە ئېقىۋاتاتتى. راستىنلا ئۇنىڭغا بىر كىشىنىڭ قارىسى كۆرۈنگەندەك قىلدى. نۇرنىسا «يا خۇدا!» دېدى - دە، كۆلگە ئۆزىنى ئاتتى... بىز باشتا كۆرگەن كۆلدىكى ناۋات رەڭ فىجىم رومال ئۇنىڭ رومىلى ئىدى...

ئونىنچى باب

ئەپكەش يىگىت

ئابدۇلئەزىز كىرىيە ناھىيىسىدىكى داڭلىق خالۋاپىنىڭ ئوغلى بولۇپ، ئون ياش ۋاقتىدا ئاتا - ئانىسى بىلەن ئىلچىغا كۆچۈپ كېلىپ شۇ يەردە تۇرۇپ قالدى. ئۇ يەتتە بالىنىڭ كەنجىسى ھەم يالغۇز ئوغۇل ئىدى. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ دادىسى بىلەن ئاچىلىرىدىن گىلەم، ئەتلەس توقۇشنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەنىدى، ئون تۆت - ئون بەش ياشلارغا كىرگەندە دادىسىغا ئوبدانلا ئەسقېتىپ قالدى. ئۇنى دادىسى بۇ تەرەپتىن قىشقەر، ئۈرۈمچى، ئىلىغىچە؛ ئۇ تەرەپتىن كەشمىر، پاكىستان، ھىندىستانغىچە ئۆزى بىللە ئېلىپ بېرىپ ئۇنىڭغا تىجارەت يولىنى ئۆگەتتى. ئۇ سەپەر ئۈستىدە دادىسىغا ھەم قانات، ھەم ھاسا بولۇپ خېلى ئەسقاتتى.

كەنجى ئاچىسىنىڭ تويى بولغاندا ئابدۇلئەزىز ئون يەتتە ياشقا قەدەم قويدى. ئەتىگەن - كەچلەردە داستىخان ئەتراپىغا سىغىشماي ئولتۇرغان پەرزەنتلىرىدىن يالغۇز ئابدۇلئەزىزنىڭلا قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ياشىنىپ قالغان ئاتا - ئانىسى ئۇنى تېزراق ئۆي - ئوچاقلىق قىلىپ قويۇشنىڭ تەرەددۇتىغا چۈشتى. ئابدۇلئەزىز قوشنىسى ئايۇپ ئاخۇننىڭ ئۆزلىرىگە گىلەم،

ئەتلەس توقۇشقا شاگىرت بولۇپ كىرىشۋاتقان قىزى مەغپىرەتكە كۆيۈپ - پىشىپ يۈرەتتى. بۇنى ئابدۇلئەزىزنىڭ ئاتا - ئانىسى بىلمەيتتى.

ئابدۇلئەزىزمۇ تويغا تەرەددۇت قىلىشىۋاتقان ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆزىگە كىمنى ئېلىپ بېرىدىغانلىقلىرىنى دەسلەپتە بىلمەي ئىچ - ئىچىدىن پۇچۇلىنىپ، خاپا يۈردى، پەقەت دادىسى ئۇنى چاقىرىپ قولىغا:

— مۇشۇ باغاقنىڭ مەزمۇنىغا ئوخشاش مەزمۇندا باغاق يېزىپ دوست - ئاغىنىلىرىڭگە تارقىتىپ بەرگىن، — دەپ بىر پارچە باغاق ھەم پاتلانغان كەشمىر قەغىزىدىن بىر تۇتام بەرگەندىن كېيىنلا ئۇنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى. بۇ باغاقتا:

«ھۆرمەتلىك ياسىن ئاخۇن ئەمەت قارىم ئوغلى خۇدا خالىسا پەيشەنبە كۈنى ھاپىز ئاخۇن، ئايۇپ پەرزەنتلىرىنىڭ توي مەرىكىسىگە قەدەم تەشرىپ قىلسۇنلەر.

ۋاقتى ئەتىگەن سائەت 7 دە، ئورنى گۈلباغ مەھەللىسى»

دەپ يېزىلغانىدى. ناھايىتى چىرايلىق يېزىلغان بۇ باغاق ئۇنى بەكمۇ سۆيۈندۈرۈۋەتتى. ئاتىسىدىن ئوغرىلىقچە ئېلىپ كەلگەن بىر قاپاق مەيزاپنى قازناقتىن ئېلىپ چىقىپ، ياردەملىشىشكە كەلگەن دوستلىرىغا بىر پىيالىدىن قۇيدى. ئۇلار بىر پىيالىدىن مەيزاپ ئىچىشكەندىن كېيىن باغاق يېزىشقا تۇتۇش قىلىشتى.

ھاپىز ئاخۇن چۈشكە يېقىن كىرگەندە باغاق يېزىلىپ بولغانىدى. ئوغلىنىڭ بۇغداي ئۆڭ چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇراتتى. ئۇ ھەيران بولدى، بىرنەچچە كۈندىن بېرى خاپا يۈرگەن ئوغلىنىڭ باغاق يېزىشقا كىرىشىش بىلەنلا خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكىنى بايقاپ «بۇ ياشلارنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ بولمايدۇ» دەپ مەمنۇنىيەت بىلەن ئاقارغان ساقلىنى سىيپاپ قويدى. ئۇ ئۆزى دېمەتلىك مەھەللە ئاقساقاللىرى بىلەن

ياغان باغاقنى خوتەن شەھىرىنىڭ ھەرقايسى كوچىلىرىدىكى قونۇش جامائەتكە تارقىتىش ئۈچۈن ئۇرۇق - تۇغقان، بۇرادەر-لىرىگە بۆلۈپ بەردى. ئەتە توي دېگەن كۈنى ھەممەيلەن بەكمۇ ئالدىراشچىلىقتا تويغا تەييارلىق قىلىشتى. ھاپىز ئاخۇن كېچىچە قۇدىسىنىڭ ئۆيىدە بولدى، كالىنى سويغۇزۇپ، گۆشىنى پارچىلاتتى، ئاشپەز بىلەن بىللە پولۇ ئېتىدىغان ئوچاقنى ياسىدى، ئاندىن ئىككى سائەتچە ئۇخلىغاندىن كېيىن سەھەردە تۇرۇپ تاھارەت ئېلىپ، ئىككى رەكەت نەفلە ناماز ئوقۇپ، ئوغلىنىڭ بەختىگە دۇئا قىلدى.

ناماز بامداتتىن كېيىن مېھمانلار كېلىشكە باشلىدى. سازچىلار ساز چېلىپ، ناخشىسىنى باشلىدى:

ئۆستەڭ بويىدا كاتۇ،
رابىخان دۇتا چاتۇ.
رابىخان دۇتا چالسا،
جىمى ئالەم ھاڭ قاتۇ.

چاشكا ۋاقتىدا نىكاھ ئوقۇلدى. خوتەن خەلقىنىڭ ئادىتى بويىچە ئەتىگەندىلا ئوغۇل تەرەپ قىزنى يۆتكەپ چىققاچقا توي ھاپىز ئاخۇننىڭ ئۆيىدە داۋام قىلماقتا ئىدى. ئابدۇلئەزىز مەغپىرەت بىلەن بىر ياستۇققا باش قويغاندىن كېيىنلا خاتىرجەم بولدى. ئۆيىدە قۇرۇۋالغان ئىككى دۇكاندا بىرى گىلەم، بىرى ئەتلەس توقۇشقا كىرىشتى. بۇلار توي بولۇپ دەسلەپكى يىللىرى ھەققەتەن ئىناق، بەختلىك ئۆتۈشتى. ئۆي ئىچىدە كىچىك باللاردەك قوغلىشىپمۇ ئوينايتتى. مانا مۇشۇنداق كۆڭۈللۈك تۇرمۇش ئۆتكۈزۈۋاتقان چاغلاردا ئابدۇلئەزىزنىڭ ئاتا - ئانىسى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى باللىرىنى ھەسرەت -

ئادامەتتە قالدۇرۇپ، ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلدى. ئابدۇلئەزىزنىڭ ئەمدىكى بىردىنبىر ئارزۇسى پەرزەنت يۈزى كۆرۈش ئىدى.

ئابدۇلئەزىز كەم سۆز، ئىشچان يىگىت ئىدى. خوتۇنى مەغپىرەت ئون ئېغىز گەپ قىلسا، ئۇ بىر ئېغىز جاۋاب بېرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن مەغپىرەتنىڭ پات - پات خۇيى تۇتۇپ قالاتتى. ئۇ، خوتۇنىنىڭ خۇيى تۇتسىمۇ، خۇشى تۇتسىمۇ ئوخشاش ئىدى. يېنىدا بولسىلا بولاتتى. ئۇرمىسا، تىللىمىسا نېمە ئۈچۈن خۇيلىنىدىغانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلمەيتتى. ئابدۇلئەزىز قولى - قولىغا تەگمەي گىلەم توقۇۋاتقاندا، مەغپىرەت كەينىدىن تۇيدۇرماي كېلىپ كۆزىنى تۇتۇۋالاتتى، بىقىنىنى غىدىقلايتتى. ئابدۇلئەزىز تە بولۇپ كېتەتتى، «ئىش قىلغىلى قويغىنا» دەپ يېلىناتتى. كۆڭۈل - كۆڭۈلدىن سۇ ئىچمىسە سوۋۇيدۇ. ئابدۇلئەزىز مەغپىرەتنى بەكمۇ ياخشى كۆرسىمۇ بىراق، مىجەزىنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالالمايتتى، مەغپىرەت شۇڭا خۇيلىناتتى، پات - پات ئانىسىنىڭ ئۆيىگە چىقىپ كېتەتتى. مەغپىرەت يېنىدا بىردەم بولمىسا ئابدۇلئەزىزنىڭ قولى ئىشتىن توختاپ قالاتتى. يېنىدا بولۇپ، ئۇسسۇل ئوينىسىمۇ، دۇتار چالسىمۇ قولى ئىشتىن توختىمايتتى. ئۇ، دادىسىغا ئوخشاش بىرقانچە قېتىم سەپەر قىلماقچى بولغان بولسىمۇ، خوتۇنىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي سەپەرگە چىقالمىدى. سودىگەرلەر ئۇنىڭغا گىلەم، ئەتلەس بۇيرۇپ تۇراتتى. بۇيرۇقچىلارنىڭ ئىشىنى ۋاقتىدا قىلىپ بېرەمەن، دەپ كۈنىنىڭ ئۆتكىنىنىمۇ بىلمەي قالاتتى.

ئاتا - ئانىسى ئۆلۈپ كېتىپ ئالتە ئاچىسى ئۆيدىكى بىسات، نەرسە - كېرەكلەرنى ئۇدۇللۇق تۇشۇپ كەتكەچ، ئۇنىڭغا تۈزۈك نەرسىلەرمۇ قالمىغانىدى. ئۇ «ئاجىز، كىشىنىڭ ئۆيىدە» دەپ قاراپ ئاچىلىرىغا ئېغىز ئاچمىدى. مىراس بۆلۈشكەندە

ئۆي - ھويلىنى ئۆزى ئېلىپ، باغنى ئاچىلىرىنىڭ بۆلۈشۈۋېلىشىغا ماقۇل بولدى. ئاچىلىرى باغنى بىر مىڭ بەش يۈز سەر كۈمۈشكە سېتىپ ئۆز تېگىشلىكىنى ئېلىشتى.

ئابدۇلئەزىز ھۈنىرى بىلەنلا تۇرمۇشىنى ئوبدان قامداپ كېتىپ باراتتى.

مەغپىرەت يېڭى توي قىلغان چاغلىرىدا ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ھەر كۈنى بىر قېتىم چىقاتتى. ئابدۇلئەزىزنىڭ ئاتا - ئانىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ھەر كۈنى نەچچە قېتىم قاترايدىغان بولدى. بۇ ئىشىكتىن چىقىپلا، ئۇ ئىشىكتىن كىرگەچ، خوتۇنى نېمىنى ئېلىپ نېمىنى قويدى، ئابدۇلئەزىزنىڭ كارى بولمايتتى، ئۇنىڭغا مەغپىرەت بولسىلا بولاتتى. بىرەر كىشىنىڭ خوتۇنىغا قاراۋاتقىنىنى ياكى گىلەم، ئەتلەس ئالغىلى كەلگەن خېرىدارنىڭ سەپسالغىنىنى كۆرسە شۇ ھامانلا قاپىقىدىن غەزەپ، رەشك بۇلۇتلىرى ئۆرلەپ چىرايىدىن قار ياغاتتى، خېرىدارنىمۇ توكلۇق بىلەن قۇرۇق ياندۇراتتى، مەغپىرەتكە لام - جىم دېمەيتتى.

ئۇلار شۇنداق ھايات كەچۈرۈپ سەككىز يىلنى ئۆتكۈزۈشتى. مەغپىرەتنىڭ دادىسى ۋاپات بولۇپ يالغۇز ئانىسى قالدى، ئاكا - ئاچىلىرىنىڭ ئۆيلىرى باشقا مەھەللىدە ئىدى.

مەغپىرەت ئايدەك تولغانسىرى ئېرىنىڭ مىجەزىگە كۆنۈپ قالدى. ياۋاش، ئاق كۆڭۈل ئېرىنىڭ ئۆزىگە ئەسقاتىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتى. مەغپىرەت مۇشۇ كەمگىچە ئابدۇلئەزىزنىڭ تاك ئېتىپ بىرنى چەككىنىنى، پاك قىلىپ بىر ئېغىز قاتتىق گەپ قىلغىنىنى بىلمەيتتى.

ئابدۇلئەزىزنىڭ دۇكىنى ساراي ئۆيدە ئىدى. ئۇ خېرىدارلارنى كۆپىنچە مۇشۇ ئۆيگە باشلايتتى. ئۆينىڭ يېرىمى سۇپا بولۇپ، سۇپا ئۈستىگە ئۆزلىرى توقۇغان ئىران نۇسخىسىدىكى

گىلەم سېلىنغلىق ئىدى، ئۆينىڭ تاملىرىغا سەگەز زىندۇۋال تۇتۇلغان. ئىككى دۇكان ئايۋاندىن سارايغا كىرىدىغان ئىشىكنىڭ ئۇدۇلىغا قۇرۇلغان بولۇپ تامغا يۆلەپ قويۇلغانىدى. مېھمانلار ھويلىدىن ئايۋانغا، ئايۋاندىن سارايغا كىرىپ سۇپىدىن ئورۇن ئېلىشاتتى.

شاخلىرى باراقسان چوڭ بىر تۈپ ئاق ئۆرۈك سارايى دېرىزىسىگە سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئالتىنچى ئاينىڭ باشلىرىدا مەي بولۇپ پىشىپ، ئاي ئاخىرلاشقىچە تۆكەيتتى. خېرىدارلار، مېھمانلار ھەتتا قولۇم- قوشنىلارمۇ بۇ ئۆرۈككە ئېغىز تېگەتتى. ئابدۇلئەزىزنىڭ ئالتە ئاچىسى مۇشۇ ئاق ئۆرۈك پىشقاندا ئارقىمۇ ئارقا كېلىشىپ ئاتا - ئانىسىنىڭ بۇ تەۋەررۈكىگە ئېغىز تېگىشەتتى...

ئاق ئۆرۈك پىشقان مەزگىل ئىدى. ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن قىزىق ئىشقا چۈشۈپ كەتكەن ئەر - خوتۇن ئىشىكنىڭ قېقىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ بىر - بىرىگە قاراشتى. ئابدۇلئەزىز ئىشىك ئاچقىلى چىقىپ كەتتى. ئىش بۇيرۇيدىغان چۆپچەتلەر كەلدىمۇ ياكى گىلەم ئالغىلى خېرىدارلار كەلدىمۇ؟ — بىلمەك بولۇپ دېرىزىدىن قاراپ تۇرغان مەغپىرەت بىردىنلا چاچلىرىنى تۈزەپ تەبەسسۇم قىلدى. ئۇچىسىغا يوللۇق پاكىچۇ يەكتەك، بېشىغا گۈللۈك دوپپا كىيگەن سېمىز بىر كىشى ھويلىغا كىردى.

مەغپىرەت ئالدىراپ ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇ ناتونۇش مېھمانلار بولسا ئۆز لايىقىدا مەزە قىلىپ چىقاتتى. تونۇش چۆپچەتلەر بولسا، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى قالدۇرماسلىق ئۈچۈن ياخشىراق كۆتۈشكە، چىلىم ئېلىپ چىقىشقا، بىر - ئىككى پىيالە مەيزاپ قۇيۇشقا توغرا كېلەتتى. بىرىنچى خىلدىكى خېرىدارلار كېلەتتى - كېتەتتى. ئىككىنچى خىلدىكىلىرى دائىم كېلىپ تۇراتتى، ئۇلارنى قاچۇرۇپ قويسا بولمايتتى. مەغپىرەت

دائىم ئىشىك يوچۇقىدىن قاراپ «بۇ ئاق ئىكەن، ئۇ قارا ئىكەن» دەپ ئۆزىچە باھا بېرىپ قوياتتى. مەغپىرەت سەككىز يىلنى شۇنداق ئۆتكۈزۈپ ئېرى بىلەن ئىشقا كىرىشكەندىن كېيىنمۇ خەۋەردار كەلسە ئىشىك يوچۇقىدىن سارايدىغان ئادەتنى تاشلىيالمىغانىدى. بۈگۈن ئېتىمۇ ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن ئىشىككە تىكىلىپ خېلى تۇردى، كەلگەن مېھمان ئۆيگە كىرمىدى.

— خوتۇن، كۆرپە بېرىڭلار، — دېدى سارايغا كىرگەن ئابدۇللەزىز.

مەغپىرەت ئۆيدىن چىقىپ سارايدىكى ئۆينىڭ سۇپىسىغا سېلىنغان كۆرپىنى قاتلاپ ئېرىغا بەردى. ئۆزى دېرىزىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئېرىنىڭ كۆرپىنى پېشايۋان سۇپىسىغا سالغانلىقىنى، مېھماننىڭ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ تۇردى. ئۆمەر باينىڭ سېمىزلىكتىن قوش ئېڭەك بولۇپ كەتكەن كوسا ئېڭىكى خورازنىڭ تاجىسىدەك قىپقىزىل بولۇپ پارقىراپ تۇراتتى. ئۇ بەستلىك، غوللۇق، كېلىشكەن ئادەم ئىدى. مەغپىرەتنىڭ كۆزىگە ئۆزىنىڭ ئېرى بۇ ئادەمنىڭ ئالدىدا بەكلا كىچىك، ناھايىتى ياداڭغۇ كۆرۈنۈپ، قىرىق ياشتىن ئېشىپ قالغان ئۆمەر باي بولسا بەكلا ياش كۆرۈنۈپ كەتتى.

× × ×

ئابدۇللەزىزگە كىلەم توقۇتىدىغان سودىگەرلەرنىڭ ئىچىدە ئۆمەر ئاخۇن ئىسىملىك بۇ سودىگەرنىڭ لەقىمى «شەيتان» بولۇپ، ھەييار، قۇۋ ئادەم ئىدى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئالدىدا «ئۆمەر ئاخۇن باي» دەپ ئاتاشقىنى بىلەن كەينىدە «ئۆمەر شەيتان» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ ھىندىستان، پاكىستان،

شائخەي، گۈلچۈغا بىرىپ سودا قىلاتتى ۋە خوتەنىنىڭ نەپىس توقۇلغان شايى - ئەتلەسلىرىنى، ئەۋرىشىم يىپەكلىرىنى، تۇر- پانىنىڭ كۆك يىپىشىنى ئۇ يەرلەرگە ئېلىپ بېرىپ، دورا - دەرمان، دۇخاۋا - تاۋارلارغا ئالماشتۇرۇپ كېلەتتى. ئۇ، خوتەن بويىچە ئەتلەس ۋە گىلەم توقۇشتا نامى بار ئابدۇلئەزىزگە ھەر يىلى دېگۈدەك ئىش بۇيرۇپ تۇراتتى. ئونلاپ گىلەم، توپ - توپ ئەتلەس توقۇتاتتى. سودىدا كۆپ تالاشايدىغان گول ئابدۇلئەزىزنىڭ دىيانەتلىق چۆپقەتچىسىگە ئايلىنىپ قالغانىدى. ئۆمەر باي سەپەرگە مېڭىشتىن بۇرۇن ۋە سەپەردىن قايتىپ كەلگەندە ئابدۇلئەزىزنىڭ ئۆيىگە بېرىپ توقۇغان گىلەم، ئەت- لەسلىرىنى كۆرەتتى. ئىلاجى بار ئۇلاردىن ئېۋەن چىقىرىپ سەككىرىنى ئەرزان تۆلەشنىڭ كويىدا بولاتتى.

ھويلىغا كىرىپلا قوللىرى بىلەن بېلىنى تۇتۇپ، شاختەكى ئاقىرىپ مەي بولۇپ پىشقان غۇژمەك - غۇژمەك ئۆرۈكلەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ پېشايۋاندا ئولتۇردى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ھاكا- ۋۇرلۇق، مەغرۇرلۇق چىقىپ تۇراتتى. پۇتىنى پەسكە ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغان ئۆمەر باينىڭ سۇپىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى دېرىزىگە كۆزى چۈشكەندە ئاغزى سەل ئېچىلىپ، قارا قاشلىرى لىكىلداپ كەتتى. يۈزى چىمىلدىدى، چىرايى ئاقىرىپ ئەمەس، قارىيىپ ئەمەس بۇغداي ئۆڭگە مايىل بىر چوكان ئۇنىڭغا شەھلا كۆزلىرى بىلەن قاراپ تۇراتتى. بۇ ئۆيدە بۇنداق شېرىن پىشقان ئۆرۈكتىن باشقا يەنە شۇنداق بىر نازىنىن چوكاننىڭ بارلىقىنى بىلگەن ئۆمەرنىڭ شەيتانلىقى تۇتتى. ئۇ ئۆزىگە تىكىلىپ قالغان چوكانغا زەن قويۇپ پىسسىڭىدە كۈلدى. بۇ خۇش قەبەسۇمنى كۆرگەن مەغپىرەت «ئەجەب ئوچۇق ئادەم ئىكەنا، ئابدۇلئەزىز بولسا كۈلۈشنىمۇ بىلمەيدۇ، كۈلدۈرۈشنىمۇ بىلمەيدۇ» دېگەن ئويغا كېلىپ ئېرىدىن ئاغرىندى، قارا چاچلىرىنى ئەگىپەدەك

كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكسىنىڭ ئۈستىدىن تاشلاپ، دېرىزە تەك- چىسىگە سول يۈتىسىنى ئالدى. ئۆرۈك شېخىغا چىقىپ ئۆرۈك ئۈزۈپ سېۋەتكە سېلىۋاتقان ئابدۇلئەزىز جەينىكىنى يوتىسىغا تىرىگەن هالدا قولىغا ئېڭىكىنى قويۇپ قاراپ تۇرغان خوتۇنىنى كۆرگەن بولسا هەم مەستلىكى، هەم ئاچچىقى كەلگەن بولاتتى. ئۇ ئۆمەر باينىڭ چىشىنىڭ ئېقىنى چىقارغانلىقىنىمۇ، قارا قاشلىرىنى سەكرەتكەنلىكىنىمۇ، ئۆز مەيدىسىگە مۇشتى بىلەن ئۇرۇپ قويغانلىقىنىمۇ كۆرمىدى.

— ئۆز قولۇم بىلەن تاللاپ ئۈزدۈم، قېنى يېسىلە، — دېگەن ئاۋاز قۇلىقىغا كىرگەندىن كېيىنلا ئۆمەر باي دېرىزىگە مىخلىنىپ قالغان كۆزىنى داستىخانغا ئالدى. ئابدۇلئەزىز باينىڭ قەيەرگە قاراپ نېمە خىيال سۈرۈۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلمى- غانىدى. ئۆمەر باي تەلەڭگىدىكى ئۆرۈكنى يېيىشكە كىرىشىپ كەتكەندە مەغپىرەت ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

— ئەجەب شېرىن پىشىپتۇ بۇ ئۆرۈك، هەر يىلى بىر ئىككى قېتىم ئېغىز تەگمىسەم پۇخادىن چىقمايمەن. بولۇپمۇ بۇ يىل بەك تەملىك پىشىپتۇ ئابدۇلئەزىز ئاخۇن، — دېدى ئۆمەر باي بىر تەلەڭگە ئاق ئۆرۈكنى تاق سېلىپ.

— قۇربانلىق قىلغان قوينىڭ سۆڭەكلىرىنى كۆمگەنىدىم، يەنە بىر ليگەن ئۈزۈپ بېرەيمۇ؟ ئىرغىتسام مىجىلىپ، توپىغا مىلىنىپ كېتىدىكەن، — دېدى ئابدۇلئەزىز.

— ياق - ياق، ئوبدان يېدىم. مېغىزنى يېمىسەم قور- سىقىم ئاغرىيدۇ، چىقىپ بېرىڭلار.

ئابدۇلئەزىز ئۆرۈك تۈۋىگە بېرىپ كەكىنىڭ سوكى بىلەن ئۇچىكە چېقىشقا باشلىدى.

كۈن تازا قىيام بولغان ۋاقىت ئىدى. ياز ئىسسىقى گۈل- خان يالقۇنىدەك ئۇرۇپ تۇراتتى. ئەتىگەن يەرگە سۇ سېپىلىپ

كۆك مۇز قىلىۋېتىلگەن بولسىمۇ، قۇرۇپ كەتكەنىدى. ئۆمەر باي پاچچۇ يەكتىكىنى سېلىپ كۆرپىگە تاشلاپ ئورنىدىن تۇردى. تومپايغان قورسىقى ئاق شايە كۆڭلىكىنى كۆتۈرۈپ تۇراتتى. قاتتىق يۆتىلىپ دېرىزىگە كۆز سالدى. قارا ئەتلەس كۆڭلىكىنى سېلىۋېتىپ قىزىل ئەتلەستىن تىكىلگەن بەل پۇرمە كۆڭلىكىنى كىيىپ چىققان مەغپىرەت دېرىزىدىن كۆرۈندى، ئۆمەر باينىڭ كۈتكىنىمۇ شۇ ئىدى. ئۇ قويۇن يانچۇقىدىن ئون سوملۇق بىر تىللانى چىقىرىپ ئاسمانغا پىرقىرىتىپ ئاتتى-دە، تۇتۇۋالدى ۋە مەغپىرەتكە ھەييار كۆزلىرىنى قىسىپ قارىدى. مەغپىرەتنىڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. ئۇ يەنە بىر پۇتىنى دېرىزە تەكچىسىگە ئالدى. كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىنى يەلپۈگەن بولۇپ تۇرۇۋىدى، شايى تامبال ئۆمەر باينىڭ كۆزىنى قىزارتىۋەتتى...

ئېرى ئۆچكىنى چېقىپ بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا مەغپىرەت دېرىزە ئالدىدىن غايىب بولدى. ئۆمەر باي پېشانە تەرلىرىنى ئېرتىپ سۇپىدا ئولتۇردى، ئۇ تولىمۇ خۇش ئىدى. بادام قاپىقىدىن كۈلكە ياغدۇرۇپ:

— بۈگۈن بىر قوي سويۇپ مېھمان قىلغاندىن ئارتۇقراق خۇش بولدۇم، — دېدى مېغىزنى ئىككى-ئۈچتىن ئاغزىغا سېلىپ. ۋاھ-ۋاھ-ۋاھ.

ئۆمەر باي ئۆرۈكنى ماختاپ قويۇپ گۈل تىككەن دوپپىسىنى قولىغا ئېلىپ باش-يۈزىدىكى تەرنى ئېرتتى. ئابدۇلئەزىز يەنە نېمە دەيدىكىن، دەپ ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇردى.

— بىر قاچا سوغۇق چاي بېرىڭلار، ئۆرۈك يېگەندە مېغىزى بىلەن يە، كەينىدىن سوغۇق چاي ئىچ دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. ھا-ھا-ھا.

ئابدۇلئەزىز بىر چىنە سوغۇق چاي ئېلىپ چىقتى. ئۆمەر

باي چاينى بىر كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى.

— بۇ يىل پايدا كۆپ، بولۇپمۇ ھىندىستانغا ئېلىپ بارغان يىپەك بىلەن ئەتلەس ئوبدان پۇل بولدى، — دەپ ئابدۇلئەزىزگە قاردى ئۇ، — ھازىر پاخال بولۇپ كەتكەن قەغەز پۇلغا سودا قىلمايمەن، كۈمۈش تەڭگە، تىللاغا سودا قىلىمەن، سىلەرگىمۇ ئەزىز ئاخۇن، بۇ قېتىم* سىمكار ئۈچۈن كۈمۈش دېسەڭلا كۈمۈش، تىللا دېسەڭلا تىللا بېرىمەن.

ئۆمەر باي دېرىزىنىڭ ئالدىدا پەردىنى قىيا ئېچىپ ماراپ تۇرغان مەغپىرەتنى ئاڭلىسۇن دېگەندەك ئۈنلۈك سۆزلىدى.

— ماڭا كۆزگىچە ئەللىك توپ ئەتلەس توقۇپ بېرىڭلار، ھەرگىز بۆز يىپ ئارىلىشىپ قالمىسۇن، سىپتە توقۇلسۇن، سىمكىرىنى ئوبدان بېرىمەن.

— ئەللىك توپ؟ ھەي بۇنى ئۈلگۈرتۈش تەس، — دېدى ئابدۇلئەزىز كۆڭلىدە بىر نەرسىنى ھېسابلاپ، — گىلەم، ئەتلەس بۇيرۇغانلار خېلى كۆپ، كۆزگىچە ئاران ئىككى ئاي بار.

— ئىنىم ئابدۇلئەزىز، بۇنىڭدىن غەم قىلماڭ. رەھمەتلىك ئاتىڭىز دائىم بىزگىلا توقۇپ بېرەتتى. بىز كونا ئۇلپەتلەر، كېتىدىغان يىپەك يىپنى مەن ئەكىلىپ بېرەي، توقۇغىنىڭلارچە توقۇۋاسىلەر، سىلىگە پايدا بولسۇن دەۋاتىمەن.

ئابدۇلئەزىز بېشىنى ماقۇلغا لىڭشىتتى. ئۆمەر باي ئاخىرقى قېتىم دېرىزىگە كۆز سالدى-دە، ئورنىدىن تۇرۇپ خوشلاشتى.

— خوتۇن، — دېدى ئۆمەر باينى ئۇزۇتۇپ كىرگەن ئابدۇلئەزىز، ھويلىغا چىقىپ قاراپ تۇرغان مەغپىرەتكە، — ئۆمەر دەۋكار ھىندىستاندىن يېنىپ كەپتۇ. ئىككى ئايغىچە ئەللىك توپ ئەتلەس توقۇشنى بۇيرۇپ كەتتى. مەن يۈز كېلەلمەي ماقۇل دېدىم، توقۇپ ئۈلگۈرتەلەرمىزمۇ؟

— گىلەم توقۇشنى توختىتىپ ئىككىلىمىز ئەتلەس تو-

قۇساق ئۆلگۈرەرمىكىن تاڭ، — دېدى مەغپىرەت، نېمە ئۈچۈندۇر بىر خىل قىزىقىش بىلەن، — ئەتلەسنى سىلە مەندىن سىپتە توقۇيلىغۇ.

— كەلگەن خېرىدارلارغا نېمە دەيمىز؟ گىلەم، ئەتلەس توقۇپ بېرىش ئۈچۈن پۇل زاكالەت بېرىپ قويغانلارنى قۇرۇق ياندۇرامدۇق؟

ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، سۆزىدە تۇرۇش — ئادەمنىڭ پەزىلىتى ئىكەنلىكى؛ ئادەمنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى، ئابرويى سەممىي مۇئامىلە بىلەن ۋەدىگە ۋاپا قىلىشتىن كېلىدىغانلىقى ئېسىگە كىرىپ چىقمايدىغان مەغپىرەت ئېرىگە نازلىنىپ:

— چىرايلىق گەپ بىلەن ئۇلارنى ياندۇرۇپ، ئىككى ئايدىن كېيىن توقۇپ بەرسەك بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇنىمىغانلىرىغا باشقا ھۈنەرۋەن - كاسىپلارنىڭ ئالدىغا بارسىلا دەيمىز. گىلەم، ئەتلەس توقۇپ جېنىنى جان ئېتىدىغانلار خوتەندە يالغۇز بىزلىمۇ؟

× × ×

ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئىقتىسادىي جەھەتتىن سۇنۇپ قالغان ئۆمەرباي چەت ئەلگە ئىككى قېتىم، شاڭخەيگە ئۈچ قېتىم بېرىپ كېلىپ يەنە بېيىپ كەتتى. ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىم چەت ئەلگە چىقىپ قانداق بېيىپ كەتكەنلىكى ھەققىدە مۇنداق بىر ھېكايە خەلق ئىچىگە تارقالغانىدى:

ئۆمەر ئاتىسىنىڭ يىل نەزىرىسىنى ئۆتكۈزۈپلا، مىراس تەگكەن يەر، ئۆيلەرنىڭ بىر قىسمىنى سېتىپ كۆمۈش تەڭگە قىلىدى - دە، چەت ئەلگە سەپەر قىلدى. ئۇ بىرقانچە شەھەرنى ئارىلىغاندىن كېيىن، ئادەملەر مىغىلداپ تۇرغان

بىر شەھەر ئەزىمىگە كەلدى. بۇ شەھەرگە ئىلگىرى ئاتىسى
بىلەنمۇ ئىككى قېتىم كەلگەنىدى، شۇڭا تەمتىرەپ يۈرمىدى.
ئۇ ئاداشمايلا قىمارخانىغا باردى، ئادەملەر شىرەنىڭ ئەتراـ
پىدا قىستىلىشىپ تۇراتتى. ئۆمەر بىردەم سائەت قاراپ تۇرـ
غاندىن كېيىن، ھەممە پۇلنى ئۇتتۇرۇپ مەست ـ ئەلەستەك
دەلدۈگۈنۈپ سورۇندىن چىقىپ كەتكەن كىشىنىڭ ئورنىنى
ئىگىلىدى. يۈز رۇپىيىنى ئېلىپ، دۈگىلەك ئۈستىدىكى نومۇرـ
نىڭ يېنىغا قويۇپ شىشخالنى قولىغا ئېلىپ، كىشىلەرنىڭ دو
چىقىشىنى كۈتۈپ تۇردى. چاچ ـ ساقاللىرى بۇدۇر بولۇپ
ئۆتىشىپ كەتكەن كىشى يېنىدىن پۇلنى چىقىرىپ شىرەگە
قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن باشقىلارمۇ كەينى ـ كەينىدىن شىرە
ئۈستىگە پۇل تاشلاشتى. ئۆمەر باي شىشخالنى تاشلىدى. بىر
پولات ساقا نومۇرلارنى ئايلىنىپ كېلىپ ئۇ كۆزلىگەن نومۇر
ئاستىدىكى دۈگىلەك تۆشۈكچىگە چۈشكەندە چىڭ تۈگۈلگەن
قوللىرى ئېچىلىپ قىچىشقا باشلىدى. ئاغزى ئىختىيارسىز
ئېچىلىپ سارغىيىپ كەتكەن چىشلىرى كۆرۈندى. ئۇ ئۇتقاـ
نىدى! خۇشاللىقىدىن ھىجايدى، جەزىخور ئۇزۇن تايىقى بىلەن
پۇللارنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ قويدى، ئۆمەر پۇللارنى
يىغىپ ئالدىراپ قويۇن يانچۇقىغا سالدى. ئۇ ئىككىنچى
قېتىم يەنە ئىككى يۈز رۇپىيىنى شىرەگە قويدى. بۇ قېتىممۇ
دەسلەپ دو چىققان كىشى شىرەگە پۇل تاشلىدى. ئۆمەر
«ياجەمشىت، ئۆزۈڭ مەدەتكار بول» دەپ شىشخالنى تاشلىدى،
ئۇنىڭ پولتىيىپ تۇرغان كۆزلىرى ئاچكۆزلۈك بىلەن يوغان
ئېچىلدى. جاۋغىيى قورۇلۇپ يۈزلىرى تارتىشىپ كەتتى.
قولى پۇلغا سوزۇلدى، ئۇ بۇ قېتىممۇ يەنە ئۇتقانىدى.
قوشۇمىسى تۈرۈلگەندىن كېيىنكى قورۇقلار يوقىلىپ سىدام
يۈزىدە خۇش خۇيلۇق پەيدا بولدى. قوللىرى بىر يۇمۇلۇپ بىر

ئېچىلىپ، ئالدىنى بەكرەك قىچىشىشقا باشلىدى، قولى قىچىشتىمۇ، بولدى، ئۇنىڭ ئامىتى كېلەتتى.

ئۆمەرباي شىشخال ئوينىشنى يىگىت چېغىدا دادىسى بىلەن شاڭخەيگە بارغاندا ئۆگەنگەندى. لېكىن بۇ چاغقىچە بۇنداق ئارقىمۇ ئارقا ئۇتۇپ باقمىغان ئىدى، ئۇ تەرتەپچىپ تۇرغان ئېگىكىنى سىلاپ بىر سىقىم پۇل ئېلىپ سانىمايلا شىرە ئۈستىگە قويدى. شىشخالنى قولىغا ئېلىپ مەغرۇرانە قاراپ تۇردى، شىرەگە پۇللار تاشلاندى. ئۇ، ئۈچىنچى قېتىم ئۇتقاندا، باشلىرى چۈشۈپ كەتكەن قىمارۋازلارغا مەنىستىمەسلىك نەزەرى بىلەن سەپسېلىپ چىقتى. جەزىخورنىڭ يانچۇقىغا بىر سىقىم پۇلنى سېلىپ قويۇپ، گىرىس - گىرىس دەسسەپ چىقىپ كەتتى. قىمارۋازلار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئاچ بۆرىدەك قاراپ قېلىشتى.

ئاغزى كالاچەتەك كېرىلىپ كەتكەن ئۆمەرنىڭ، ئۆز بويىدىن نەچچە ھەسسە ئۇزۇرۇپ كەتكەن سايىسى يالتىراپ تۇرغان سېمونت يولغا چۈشتى، ئۇ بىر تار كوچىغا بۇرۇلدى. بۇ تار كوچا غۇۋا يورۇق ئىدى. ئۇ قەدىمىنى ئىتتىكلىتىپ خېلى ماڭدى، بۇ كوچىدا ئېگىز قەۋەتلىك بىنالار يوق ئىدى. ئىشىكى ئالدىدا لەمپىسى بار ئۆيلەر كوچىنىڭ ئىككى قاسنىقىدا قاتارلىشىپ تۇراتتى. ئۇ قولىدىن قاس چىقىرىپ، تاماق چەككەن ئاۋازنى ئاڭلاپ توختىدى. كۆزى بالىخانىدىكى لەمپە ئاستىدا ھەممە يېرى لىغىلداپ تۇرغان يېرىم يالىڭاچ ئىككى ئايالغا قادالدى. بۇ لەمپىگە يانداش لەمپىلەردىمۇ، بەزى ئىشىكلەرنىڭ ئالدىدىمۇ بىردىن - ئىككىدىن ئايال ناز بىلەن كوچىدىن ئۆتكەنلەرگە كۆز قىساتتى، بېلىنى تولغاپ قاش ئاتاتتى، ئىشارەتلىشەتتى...

ئۆمەر تۇتقۇچىنىڭ سىرى چۈشۈپ كەتكەن قىيا ئوچۇق

ئىشىكتىن ئىچكىرىگە كىردى. ئىشىك ئالدىدىكى چىراغ يورۇقىدا
پەيدا بولغان سايىمۇ، ئاي شولىسىمۇ تاشقىرىدا قالدى. ئۇنى
ئوتتۇرا ياشلىق، قارا مۇتۇق، دوغىلاق ئايال كۈتۈۋالدى. بۇ ئايال-
نىڭ باشلىقى بىلەن خىشلىق پەلەمپەيدىن كۆتۈرۈلۈپ بىر
ئۆيگە كىردى، ئۆي قىزغۇچ نۇر چېچىپ تۇرغان لامپۇچكى-
نىڭ يورۇقىدا شاپتۇل چېچىكى رەڭگىگە كىرگەنىدى. ئۆي
تېمىنىڭ ئاستى تەرىپى يېشىل، ئۈستى تەرىپى ئاق، تورۇس
ھاۋارەڭ سىردا سىرلانغان بولسىمۇ يەنىلا قىزغۇچ كۆرۈنەتتى.
ئادەمنىڭ بويى يەتكۈدەك يەرگە بىر سىزىق بويىچە قاتارلاش-
تۇرۇپ رەسىملەر ئېسىلغانىدى. رەسىملەردە ھەر خىل كۆرۈ-
نۈشتىكى بەدبەشىرە ئاياللار ھاياسىزلىق بىلەن قاراپ تۇرۇ-
شاتتى. رەسىمنىڭ ئاستىغا يېشى، خۇسۇسىيىتى، بىر كېچىلىك
نەرخى يېزىپ قويۇلغانىدى. ئۆمەر ھەربىر رەسىمنىڭ
ئالدىغا ئوتتەك قىزىپ كېلىپ، رەقەمگە كۆزى چۈشكەندە
بېشىنى چايقاپ باشقا بىر رەسىمگە كۆز تىككەتتى. شۇنداق
قىلىپ ئىشىكنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن ئايلىنىپ، سول تەرىپىدىكى
ئەڭ ئاخىرقى بىر پارچە رەسىمگە قارىدى. كەينىگە قايرىلغان
كالپۇكلىرى قىپقىزىل، بۇدۇر قىلىنغان چاچلىرى سۆكە سالغان
قۇلاقلىرىغا چۈشۈپ تۇرغان، يا كۈلۈپ تۇرغانلىقىنى، ياكى
يىغلاۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان، بىر قاراشتا ياش،
بىر قاراشتا قېرى كۆرۈنىدىغان بىر خوتۇننىڭ رەسىمى ئېسىق-
لىق تۇراتتى، پۇلىمۇ ھەممىدىن ئەرزان ئىكەن. باشلاپ كىرگەن
ئايالغا رەسىمنى كۆرسەتتى. ئايال ئۇنى يەنە بىر ئۆيگە
باشلاپ كىردى. كۆزەينەكلىك، چاساقال، رەڭگى سېرىق بىر
ئادەم بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدى، ئۆمەر پۇل تۆلىدى.
چاساقال كىشى ئۇنىڭغا نومۇر يېزىلغان ئالىقانچىلىك بىر
كارتوچكىنى بەردى. ھېلىقى ئايال ئۇنى ھەر خىل پۇراق كېلىپ

تۇرغان كارىدوردىن باشلاپ مېڭىپ بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى ۋە ئىشىكنى ئېچىپ ئۆمەرنى كىرگۈزۈۋەتتى. ئەتىسىر پۇرىقى گۇپپىدە بۇرنىغا ئۇرۇلغاندا ئۇچىسىغا نېپىز ئاق رەخت ئارتىۋالغان بىر ئايال ئۆمەرنىڭ ئالدىغا نايىناقلاپ كەلدى، ئۇنىڭ يېشى ئەللىكتىن كەم ئەمەس ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئەرزان چۈشكەنىكەن.

ئۆمەر ئەتىسى چاشكا ۋاقتى بىلەن بۇ ئۆيدىن چىقىپ سارايغا قايتىپ كەلدى. قولتۇقى ئاستىدىكى يوشۇرۇن يانچۇ- قىدىن پۇللارنى ئېلىپ كارىۋاتنىڭ ئۈستىگە قويۇپ سانىۋىدى، ئۈچ مىڭ ئالتە يۈز رۇپىيە ئىكەن. يېنىدىكى پۇلغا يەنە ئىككى ھەسسە پۇل قوشۇلۇپتۇ. ئاخشام مەززىسى قالمىغان قېرى ئۈچۈن كۆزلىرى ئوچۇق كەتكەن يىگىرمە بەش رۇپىيىگە ئىچى بەكلا ئاغرىدى.

ئۆمەر كەچكىچە يېتىپ ئۇخلىدى. باشقا تىجارەتچىلەر، رەستە ئارىلاپ ياكى زاۋۇتلارغا بېرىپ باپ مالنى ئېلىشنىڭ كويىدا بولسا، ئۆمەر شىرەنىڭ يېنىغا كېلىپلا ھەممە پۇلنى سىيرىپ يانچۇقىغا سېلىپ كېلىشنىڭ غېمىدە خىيال سۈرۈپ ياتاتتى. دادىسىدىن يەر، مۈلۈك، ئۆي - ۋاقلار مىراس قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا ئوشۇق، شىشىخال مىراس قالغانىدى، خوتەن، قەشقەر- لەردە ئوشۇق ئوينايتتى. شاڭخەي، بومبايلاردا شىشىخال ئوينايتتى. ئۇ قىمارنىڭ بۇ ئىككى تۈرىنىڭ ماھىرى ئىدى.

بۈگۈن كەچ بېرىپمۇ ئۇتتى. پۇلى ئالتە مىڭ رۇپىيىگە يەتتى. ئۇنىڭچە يۈز مىڭ رۇپىيە بولسىمۇ كۇپايە قىلمايتتى. ئۇ بۇ كېچە ھېلىقى تار كوچىدىكى قورۇغا بارماي ئاشخانىغا بېرىپ ياخشى تاماق بىلەن غىزالاندى ۋە ئازراق تەگشىل- ۋېلىپ، سارايغا قايتىپ كېلىپلا كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى.

ئۆمەر ئۇيقۇدىن قوپقاندا كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەـ

نىدى. كەچ كىرىشىنى كۈتتى، كۈندۈزى قىمار ئويناشتىن قورقاتتى. چۈنكى كونا قىمارۋازلارنىڭ «قىمارنى كېچىسى ئوينا، پىرىم جەمشىت رەقىبىڭنىڭ كۆزىنى باغلاپ قويىدۇ» دېگەن سۆزىگە بەكمۇ ئىشىنەتتى.

كۈن ئولتۇردى، شەھەر كوچىلىرىدا سانسىز چىراغلار چاقناشقا باشلىدى، ئۆمەر مەغرۇر ھالدا قىمارخانىغا كەلدى. ئۇ بىرىنچى قېتىم پۇل تىككەندىلا ئۇتتۇردى، قوللىرى تىترەپ قىزىل يۈزىدىن قان قېچىشقا باشلىدى، ئىككىنچى قېتىم پۇل تىكىپ ئۇتتۇرغاندا يۈزى ئاقىرىپ كەتتى، ئۈچىنچى قېتىممۇ ئۇتتۇردى. كۆزلىرى قىسىلىپ چېكە تومۇرلىرى ئۆرلىدى. «بۇ قېتىم ئۇتارمەن» دېگەن ئۈمىدتە تۆتىنچى قېتىم پۇل تىكتى، قىزىرىشقا باشلىغان كۆزلىرى لۆمۈلدەپ، ئاستىنقى قاپاقلىرىنىڭ ئەتراپى سارغىيىپ كەتتى. ئۇ يەنە ئۇتتۇرغاندى. بەشىنچى، ئالتىنچى قېتىممۇ ئۇتتۇردى. ئاقارغان چىرايى ئاۋۋال سارغىيىپ، ئاندىن تاتاردى ۋە ئاخىرىدا كۆكىرىپ قارىداشقا باشلىدى. پۈتۈن ۋۇجۇدىنى مۇزدەك تەر باستى.

ئۆمەر بەزى چاغلاردا ئۇتتۇرۇپ بىر قېتىم دو چىقىشقا پۇلى قالغاندا ئۇتۇشقا باشلايتتى. بەزى چاغلاردا پۇلىنى ئۇتتۇرۇپ بولۇپ چوتۇ ئېلىپ يانچۇقىغا سېلىپ قويغان ئازغىنا پۇلنى تىكىپ يەنە ئۇتتۇۋالاتتى. مۇشۇ دەم ئۇ يانچۇقىدا قالغان ئاخىرقى بىر سىقىم پۇلنى شىرەگە تاشلىدى. «يا جەمشىت پىرىم نائۈمىد قويمىغىن» دەپ پىچىرلىدى. ۋىجىلىك سېرىق ساقال ئادەم يەنە ئۇتتۇۋالدى. ئۇ شىرەدىكى پۇلنى يىغىپ يانچۇقىغا سېلىۋاتقاندا ئۆمەرنىڭ كۆزلىرى چاناقلىرىدىن چىقىپ كەتكىلى تاس قالدى. بىر - بىرىگە كىرەلىشىپ تۇرغان بارماقلىرى ئاجرىدى. قوللىرى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ لەسسىدە چۈشۈپ كەتتى. ئەگەر بۇ يەر چەت ئەل بولماي خوتەن ياكى

يەكەن بولۇپ قالغىنىدا، ئۇ پىچىقىنى غىلاپتىن سۇغۇرۇۋېلىپ ئۆتۈۋالغۇچىنى سويۇۋېتىشتىن يانمايتتى. ئۇ بۇ يەردە يالغۇز بولغاچ رەقىبىگە چېقىلالمىدى. ئۇ ئاخىرى سەنتۈرۈلۈپ قىمارخانىدىن يېنىپ چىقتى. كېچىچە ئىچى ئېچىشىپ ئۇخلىيالمىدى، ئۇ ئورنىدىن تۇرغاندا ھېچ ئىنساننىڭ خىيالىغا كەلمەيدىغان غەلىتە بىر تەدبىرنى ئويلاپ قوپتى.

ئۆمەر ساراي ئىشىكىدىن «تەۋەككۇل ئاللا» دەپ كوچىغا قەدەم قويدى، ماشىنا، ۋېلىسىپىت توختىماي ئۆتۈپ تۇراتتى. بىر چەتتە ساقلاپ تۇرۇپ ئاندىن يولنىڭ ئۇ چېتىگە ئۆتۈپ، توختىغان ئاپتوبۇسقا چىقىۋالدى. ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن كۆزىنى ئۈزمىدى، ئاپتوبۇس كەڭ بىر مەيداننىڭ يېنىدا توختىغاندا ئاپتوبۇستىن چۈشتى. «شۇمۇ، ئەمەسمۇ؟» دېگەندەك ئەتراپقا سەپسېلىپ قارىدى، ئىلگىرى كەلگەن چاغلىرىدا بۇ يەردىكى چوڭ ماگىزىندىن ئۆزىگە نەپ تېگىدىغان ماللارنى ئالغانىدى. بۈگۈن پۇلى يوق تۇرۇپ بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلگەندۇ؟

ئۆمەر مەيداننىڭ ئۇدۇل تەرىپىدىكى ماگىزىنغا قاراپمۇ قويماي، گۈللۈك ئەتراپىدىكى كۆكىرىپ تۇرغان چىملىق مەيداندا ياتقان كالىلارغا سەپسالدى. چىرايىدا بىلىنەر-بىلىنمەس كۈلكە پەيدا بولدى. بۇ ئۇنىڭ شەيتان كۈلكىسى ئىدى. ئۇ بىر دېسىپ، ئىككى دېسىپ گۈللۈك يېنىغا كەلدى. كىچىك سېمونت ئېرىقتا شىلدىرلاپ سۇ ئېقىپ تۇراتتى. ئۆمەر زوڭ ئولتۇرۇپ يانچۇقىدىن كونىراپ كەتكەن پارچە-پۇرات پۇللارنى ئېلىپ ئېرىقتىكى سۇغا چىلىدى. پۇل نەملەشكەندىن كېيىن ئېرىقنىڭ گىرۋىكىگە بىر-بىرلەپ يايدى. ئۇ ئىككى يانغا زەن سېلىپ ئولتۇرۇۋەردى. مەيداننىڭ سول تەرىپىدىن ئۈچ كىشىنىڭ قارىسى كۆرۈندى. «ھە، ئەمدى ئىش ئوخشايدىغان بولدى» دېدى ئۆمەر ئۆز-ئۆزىگە ۋە ھېلىقى

ئۈچ كىشى كاللارغا يېقىنلاپ كەلگەندە غىلاپتىن پىچاقنى سوغۇرۇۋېلىپ، كۆتۈرگىنىچە چىملىقتا كۆشەپ باش سېلىپ تۇرغان تاغىل كالىغا قاراپ يۈگۈردى. كالا ئۈركۈپ قاچتى. ئۆمەر قوغلىدى. ئۆمەرنىڭ ھەرىكىتىدىن ئەجەبلەنگەن ئۈچ كىشى ئۇنى توسۇۋالدى.

— جاناب، نېمە بولدىڭىز؟ — سورىدى ئوتتۇرا ياشلىق بىرى كۆزەيىنىكىنى قولىغا ئېلىپ.

ئۆمەر ئاز - تولا ئۆگىنىۋالغان ھىندى تىلى بىلەن ئۇردو تىلىنى ئارىلاشتۇرۇپ:

— مەن تاھارەت ئېلىۋاتاتتىم. يانچۇقۇمدىن مىڭ رۇپىيە پۇل سۇغۇرۇلۇپ سۇغا چۈشۈپ كەتتى، — دېدى كەمزۇلىنىڭ ئۈستۈنكى يانچۇقىنى كۆرسىتىپ، — دەرھال پۇلنى سۇدىن سۈزۈۋېلىپ ئاپتاپقا يېيىپ قويۇپ ئاندىن قايتا تەرەت ئېلىپ بولۇپ قارىسام ماۋۇ تاغىل كالا پۇللىرىمنى يالماپ يېۋېتىپتۇ، قورقۇپ كەتكەنلىكىمدىن تۇرۇپلا قالدىم. كالا پۇللارنى پاك - پاكىز يالماپ يۇتۇۋەتكەندىن كېيىنلا ئېسىمگە كەلدىم. مىڭ رۇپىيىدىن قالغىنى ئاران مۇشۇ، — ئۆمەر ئېرىقنىڭ قىرىغا يېيىپ قويغان پارچە پۇرات پۇللارنى كۆرسەتتى. مەن مۇساپىر، پۇلسىز قانداق قىلىمەن دەپ ئويلاپ ئاخىرى كالىنىڭ قارنىنى يېرىشتىن باشقا چارە تاپالمىدىم.

ئۆمەر شۇنداق دېدى - دە، كالىغا يۈگۈردى. كۆزەينەكلىك كىشى ئالدىراپ ئۆمەرنىڭ قولىغا ئېسىلدى. ئۇنىڭ ئىككى بۇرادىرىمۇ ئۆمەرنىڭ ئالدىغا ئۆتتى.

— جاناب، سەۋرى قىلىڭ، راستىنلا كالىمىز پۇلىڭىزنى يەپ كەتكەن بولسا بىز بېرەيلى، كالىغا چېقىلماڭ، پۇلنى دەپ كالىنى ئۆلتۈرسىڭىز جېنىڭىزدىن ئايرىلىپ قالىسىز.

كۆزەينەكلىك جانابنىڭ سۆزىنى ئاران چۈشەنگەن ئۆمەر تىلىنى كالۋالاشتۇرۇپ:

— زادى قويۇپ بېرىڭلار، كالىنىڭ قارىنىنى يارمىسام بولمايدۇ، — دەپ ۋارقىرىدى.

— ياق، بولمايدۇ جاناب، پۇل كېرەك بولسا دۇكاندىن ئېلىپ بېرەي يۈرۈڭ، — دېدى كۆزەينەكلىك كىشى.

ئۆمەر يەنە كاجلىق قىلسا بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ پىچىقىنى غىلىپىغا سالدى. ئېرىق بويىدىكى پۇللارنى ئېلىپ كۆزەينەكلىك كىشىگە ئەگىشىپ ماڭدى. ئۇ ئۈچ ئىشىكلىك ئازادە بىر دۇكانغا كىردى. كۆزەينەكلىك جاناب دۇكاننىڭ كاسسىرىدىن تاراقلاپ تۇرغان مىڭ رۇپىيە پۇلنى ئېلىپ ئۆمەرگە ئۇزاتتى. ھەر ئىككىلىسى بىر - بىرىگە قارىشىپ كۈلدى. بىرى ئالدامچىلىقنى قاملاشتۇرالىغانلىقى ئۈچۈن نومۇس قىلماي كۈلگەن بولسا، ئىككىنچىسى ئۆزى ئۈچۈن مۇقەددەس ئەتىۋارلىق بولغان ھايۋاننى بالادىن، بىر ئادەمنى قازادىن ساقلاپ قالغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ كۈلگەنىدى، ئۇنىڭ ئۈچۈن مىڭ رۇپىيىنى بۇنداق مۇھىم ئىشلار ئۈچۈن بېرىۋېتىش ھېچقانچە چوڭ ئىش بولمىغىنى بىلەن ئۆمەر ئۈچۈن كاتتا بايلىق ھېسابلىناتتى.

ئۆمەر قىمارخانىغا يەنە بارمىدى. ئۇ مىڭ رۇپىيىگە دورا - دەرمان، ئەنگلىيىدە توقۇلغان ئىنگلىشىدىن ئىككى كۆڭلەكلىك، رومال قاتارلىق ماللارنى ئېلىپ خوتەنگە قايتىپ كەلدى. ئولتۇرۇشلاردا، مەشرەپ، بەزمىلەردە ئۆزىنىڭ ناھايىتى ئەقىللىق، چارە - تەدبىرلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ ماختىنىش ئۈچۈن بۇ ھېكايىنى سۆزلەپ بەردى. راست شۇنداق بولغانمۇ - بولمىغانمۇ؟ بۇنى ھېچكىم بىلمەيتتى، لېكىن كىشىلەر ئارىسىغا بۇ گەپ تاراپ كەتكەنىدى. دېگەندەك شۇ چاغدىن باشلاپ

«ئۆمەر شەيتان» نىڭ مەككارلىقى توغرىسىدا كۈلكىلىك لەتىپە- ھېكايىلەر چىقىشقا باشلىدى.

× × ×

ئابدۇلئەزىز ئىشىك ئاچقىلى چىقىپ كەتتى. مەغپىرەت ئادىتى بويىچە ئەتلەس توقۇشنى توختىتىپ دېرىزە ئالدىغا كەلدى. كىمنى باشلاپ كىرەركىن دەپ پەردىنى قايرىپ كۆز سالدى. بۇ قېتىم ئېرى ھېچكىمنى باشلاپ كىرمىدى.

— بۇ كۈگۈمدا كەلگەن مېھمان كىم ئىكەن؟ — دەپ سورىدى مەغپىرەت.

— ئۆمەر ئاخۇننىڭ خىزمەتكارىكەن، — دېدى ئابدۇلئەزىز قوزۇقتىكى شايە يەكتەكنى ئېلىپ.

— نەگە بارسىلا؟

— ئۆمەر ئاخۇننىڭ دۇكىنىغا.

— نېمىشقا بارىدىكەنلا؟

— پۇل ئېلىشقا.

— بۇ كەچتە سىلىنى ئاۋارە قىلماي ئۆزى ئەكېلىپ بەرسە بولمامدىكەن؟

— ۋاي خوتۇن، — دېدى ئابدۇلئەزىز، — تازا ئەزۋەيلەپ كەتتىڭلىغۇ، بېرىپ ئېلىۋالسام يامان بولماس، باي بولغاندىن كېيىن بۇ يەرگە كېلىشنى ئېغىر ئالىدىغاندۇ؟

— سورىسام يامان بولۇپتىمۇ؟ نېمانچە ئاچچىقلىنىلا!

مەغپىرەت چىقىپ كېتىۋاتقان ئېرىنىڭ كەينىدىن چالۋاقاپ ئۆيگە يېنىپ كىرىپ دۇكاننى يىغىشۋەتتى. چىراغ ياقىدىغان ۋاخ بولمىسىمۇ، ساپال چىراغدىكى پىلىكنى سەل چىقىرىپ سەرەڭگە بىلەن تۇتاشتۇردى. تەكىدىن بىرنى

كۆتۈرۈپ چىقىپ پېشايۋان سۇپىسى ئۈستىگە تاشلىدى ـ دە، بېشىنى قويۇپ ياتتى. تېخى تارتىلغان كەچكى شەپەق شاخنىڭ ئۇچىدىلا قالغان ئۆرۈكلەرگە جۇلا تاشلاپ جىلۋىلەندۈرمەكتە ئىدى. شۇ تاپ ئۇنىڭ كۆزىگە يۈزى قىپقىزىل، كۆزلىرىدىن كۈلكە كەتمەيدىغان ئۆمەر باي كۆرۈنگەندەك بولدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئاشخانىغا كىرىپ ئوت ياقتى. چوگۈننى ئوچاققا قويۇپ يېنىپ چىقىپ سۇپىدا ئولتۇرۇشىغا دەرۋازا ئاستا قېقىلدى، ئېرى بۇنداق قاقمايتتى، كىمدۇ؟

—ئۆزلىرى كىم؟ — دەپ سورىدى مەغپىرەت ئىشىككە يېقىن بېرىپ.

— پېقىر.

— ئابدۇلئەزىز ئاخۇن ئۆيدە يوق.

— خېنىم مەن ئۆمەر ئاخۇن بولىمەن.

— ئۆمەر ئاخۇن؟ — خۇشاللىنىپ سورىدى ئۇ.

— ھەئە، ئۆمەر ئاخۇن بولىمەن، ئىشىكنى ئاچسىلا.

— ئابدۇلئەزىزنى سىلە چاقىرتىپ كەتكەن ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق خېنىم، چاقىرتقان ئىدىم، يولىنى ئېلىپ كەتكەنىدى، تېخى كەلمەپتۇ ـ دە؟

— كەلمىدى، — دېدى مەغپىرەت، ئاچايمۇ ـ ئاچمايمۇ دەپ ئىككىلىنىپ.

— مۇھىم بىر گەپنى ئېيتىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن. ئابدۇلئەزىز ئاخۇن كېتىپلا ئېسىمگە چۈشتى، ئەتە قەشقەرگە سەھەردىلا ماڭماقچىدىم، شۇڭا ئابدۇلئەزىز ئاخۇننى يەنە ئىزدەشكە توغرا كەلدى.

مەغپىرەت رومىلىنى يۈزىگە تاشلاپ ئىشىكنى ئاچتى، نېمە ئۈچۈندۇر يۈزلىرى قىزىپ يۈرىكى سېلىپ كەتتى.

— ئوبدان تۇردىلىمۇ خېنىم؟

— خۇداغا شۈكرى.

ئۆمەر باي بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپلا ئۇدۇل ئۆيگە قاراپ ماڭدى.

سەل - پەل ھودۇققان مەغپىرەت «ئېرىم كېلىپ قالسا نېمىدەپ قالار؟ نېمە دېسە دەۋەرمەمدۇ، ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قويغىچىلىكىم بار» دەپ ئويلاپ، ئۆمەر باينىڭ كەينىدىنلا ساراي ئۆيگە كىردى، جىنچىراغ ئۆينى غۇۋا يورۇتقانىدى. ئۆمەر باي كۆرپىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ «ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ كوسا ئېڭىكىنى سىلاپ قويدى.

— خېنىم، ئېرىمنى چاقىرتىپ ئېلىپ كېتىپ ئۆزى بۇيان كەپتۇ دەپ ھەيران قىلىشىۋاتقان ئوخشايلا، — ئۆمەر باي سەل خىجىللىق بىلەن ئىرىنىقىنى تاتىلاپ تۇرۇپ قالغان مەغپىرەتكە سىنچى كۆزلىرى بىلەن قارىدى، — مەن بۇنى دەپ بېرەي، ئەرلىرى ھازىر كەلمەيدۇ، ئىشنى توغرىلاپ قويدۇم، ھەرگىز ئەندىشە قىلمىسىلا، ئوتلىرى يامان ئىكەن، ئەچچە كۈندىن بېرى ئىشقىلىرىدا كۆيۈپ چىدىيالماي ئاخىرى بىرۇخسەت يانلىرىغا كېلىشكە مەجبۇر بولدۇم، خاپا بولمىغايلا.

ئۆمەر باي ئولتۇرغان ئورنىدىن سەل ئۈياققا سۈرۈلۈپ، مەغپىرەتكە يېنىدىن جاي كۆرسەتتى، ئۆمەر باينىڭ سۆزىگە سەما بولۇپ قالغان مەغپىرەت:

— ۋاي ئېسىم قۇرۇسۇن، داستىخان سېلىشنىمۇ ئۇنتۇپتىمەن، — دەپ ئىچكىرىكى ئۆيدىن مەزە، داستىخان ئېلىپ چىقتى. ئاشخانىدىن قايناپ دەم يەپ قالغان چاينى ئېلىپ كىردى. ئۆمەرباي بىسىللە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىش جۇشىغىمۇ كىرمىگەن مەغپىرەت ھاياجانلىنىپ قالغانىدى. ئۇ يېپىقلىق يۈزىنى قاچان ئېچىۋەتكىنىنىمۇ بىلمەي قالدى. پىيالىغا بىر پارچە نوكچا ناۋاتنى سېلىپ ئۈستىگە چاي

قۇيۇپ ئۆمەر بايغا ئۇزاتتى. ئۆمەرباي ۋاقتىنى غەنىمەت بىلىپ بىر قولىدا چاينى ئېلىۋېتىپ، يەنە بىر قولى بىلەن مەغپىرەتنىڭ تۇم بىلىكىدىن كاپلا قىلىپ تۇتۇۋالدى. پىيالىنى داستىخانغا قويغىچە چايقىلىپ كەتكەن چاي ئازراق تۆكۈلدى.

— ۋاي ئۇنداق قىلمىسىلا، — دەپ تولغاندى مەغپىرەت. يات ئەر كىشى بىرىنچى قېتىم قولىنى تۇتۇۋاتقاچ ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي قالغانىدى.

ئۆمەر باي ئۇنى قويۇۋېتىپ پىيالىنى قولىغا ئالدى.

— خېنىم، ئەدەبسىزلىك قىلدىم، كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا. دۇنيادا يۇسۇپ - زىلەيخا، غېرىب - سەنەم، لەيلى - مەجنۇن دېگەن ئاشىق - مەشۇقلار ئۆتكەن. قۇشلار ئىچىدىمۇ كاككۇك - زەينەپتەك كۆيۈك ئوتىدا ئورتىنىپ سايرايدىغان قۇشلار بار، بۇلبۇلمۇ تاكى ھازىرغىچە گۈل ئىشقىدا سايرايدىكەن. پەقىرمۇ سىلىنىڭ ئاي جامالىلىرىغا ئەسىر بولۇپ قالدىم. ئۆزلىرىنى بىر كۆرۈش بىلەن ھوشۇمنى يوقاتتىم. بىرنەچچە كۈندىن بېرى دىدارلىرىنى سېغىنىپ كېلىشمىدىن بىر لوقما تاماقمۇ ئۆتمىدى. ئۇنداق ئويلاپ، بۇنداق ئويلاپ ئاخىرى بۈگۈن كەچ ئەرلىرىنى دۇكاندا قالدۇرۇپ، تاقەت قىلالماي دىدارلىرىغا تەشنا بولۇپ كەلدىم. مەن بارمىغۇچە ئەرلىرى بۇ ئۆيگە قايتىپ كېلەلمەيدۇ. خېنىم ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسىلا، شۇنداقلا مەندىنمۇ خاتىرجەم بولسىلا، ئىشق دېگەن ساپ بولغىنى ئوبدان.

يات بىر ئەر كىشىنىڭ ئۆزىگە مۇھەببەت ئىزھار قىلىۋاتقىنىنى ئاڭلىغان مەغپىرەتنىڭ ئاغزىغا گەپ كەلمەي، جىم تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسلەپ دولقۇنلىنىپ تۇرغان كۆكرىكى تارتىشقاندەك بولۇپ كەتتى.

— ئابدۇلئەزىز مېنى ساقلاپ قالمىسۇن خېنىم، سىلىنى

كۆردۈم. مۇھەببىتىم مىڭ باراۋەر ئۇلغىيىپ كەتتى. سىلىنى كۆرۈپ تۇرسام ئۆرە تۇرالايدىغان ئوخشايمەن. ئۆزلىرى ئىپپەتلىك ئايال بولغانلىقلىرى ئۈچۈن ئالدىلىرىغا كېلىشكىمۇ خىجىل بولىمەن.

ئۆمەرباي قويندىن قەغەز بىلەن ئورالغان بىر بولاق نەرسىنى داستىخان ئۈستىگە قويدى، مەغپىرەتنىڭ شەھلا كۆزلىرى ئويناپ كەتتى.

— بۇ چەت ئەلنىڭ مېلى، كۆڭلەك تىكسىپ كىيەلا، ئىچىدە ھىلھىلە رومالمۇ بار، — دېدى ئۆمەرباي مەغپىرەتنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە رام قىلىۋالغانلىقىغا ئىشەنگەن ھالدا، ئۇ دۇئا قىلىپ ئورنىدىن تۇردى.

— چايىنىمۇ تۈزۈك ئىچمىدىلە، بىردەم ئولتۇرسىلا بولاتتى، — دېدى مەغپىرەت مەيۈسلەنگەن ھالدا. ئۆمەربايىنىڭ ھازىرلا كەتمەكچى بولغىنىغا كۆڭلى ئۇنىماي.

— خېنىم، ئابدۇلئەزىزغا كەلگىنىمنى زادى بىلدۈرمىسىلە، يەنە بىر قېتىمدا ئۇزاقراق ئولتۇرۇپ كۆڭۈللىرىنى ئوبدان ئېلىش ئۈچۈن كېلىمەن، خەير!

مەغپىرەت كوچىغا چىقىپ ئۇزىتىپ قويدى.

× × ×

تاق - تاق - تاق! ئىشىكنى ئېرىنىڭ قېقىۋاتقانلىقىنى بىلىپ، مەغپىرەتنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا كەپلەشكەندەك بولدى. ئىزادىن يۈزى قىزىرىپ ئىشىكنى ئاچتى.

— خوتۇن، — دېدى ئابدۇلئەزىز، — قورقتۇڭمۇ؟ ئۇ ھەلدۇگۈنۈپ مەغپىرەتنىڭ دولىسىدىن تۇتۇۋالدى.

— شۇنداق چوڭ ھويلىدا مېنى يالغۇز قويۇپ كەتسىلە

قورقماڭنىم پەس گاداي، — دېدى مەغپىرەت. دائىم ئىشىكتىن كالىدەك زۇۋان سۇرمەي كىرىدىغان ئېرىنىڭ گەپدان بولۇپ قالغىنىدىن ئەجەبلىنىپ.

— مەن سېنى يالغۇز تاشلاپ كەتمەيتتىم خوتۇن، بىلدىڭمۇ؟ ئۆمەر شەيتان پۇل بېرىمەن دەپ چاقىرتقانلىقى ئۈچۈن تاشلاپ كەتتىم، بارسام ئۆزى يوق. دۇكىنىدا بەگچەك خىزمەتكارى نەشە چېكىپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ تاز مېنى گاۋاپ بىلەن مېھمان قىلدى. ئىچمەيمەن دېسەم ئۇنىماي ئىككى پىيالە مۇسەللەس ئىچۈرۈۋەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن نەشىنىمۇ چەكتۈردى. بېشىم گاراڭ بولۇپ ئولتۇرسام باي كېلىپ ماۋۇ تەڭگىنى بەردى، ساندۇققا سېلىپ قويۇڭلا.

ئابدۇلئەزىز خوتۇنىنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويغان ھالدا دەلدەڭشىپ ھويلىغا كىرىپ خوتۇنىغا كۈمۈش تەڭگە سېلىنغان كىچىك خالتىنى بەردى. مەغپىرەت ئېرىنىڭ بۇنداق سۆزمەن بولۇپ كېتىشىگە ئىچكەن مۇسەللەس بىلەن چەككەن نەشە سەۋەبكار بولغانلىقىنى بىلدى.

— ئىچكەنلىرى ئوبدان بولۇپتۇ، ئۆيدە بۇرۇقتۇم بولۇپ ئۆتۈۋېرەمەلا؟ ئەنە شۇنداق بايلار بىلەن باردى - كەلدى قىلسىلا ئابرويلىرىمۇ ئۆسىدۇ، ئالتۇن - كۈمۈشلىرىمۇ كۆپىيىدۇ. بۈگۈن ھەقىقىي ئەردەك ئېچىلىپ قاپلا، — دېدى مەغپىرەت خۇشال ھالدا، ئۇ ئېرىنى ئورۇن سېلىپ ياتقۇزدى.

مانا شۇ كىچە ئۆتكەندىن كېيىن، ئۆمەرباي ھەپتىدە ئىككى قېتىم ئابدۇلئەزىزنى دۇكىنىغا چاقىرتىدىغان بولدى. ئابدۇلئەزىز دۇكانغا كەلگەندە ئۆمەرباي يوق بولۇپ چىقاتتى، يا بولمىسا ئۆمەرباي ئۇنى گاۋاپ، سامسىلار بىلەن مېھمان قىلىپ مۇسەللەس ئىچۈرەتتى، بەڭ چەكتۈرەتتى. مەست بولغاندىن كېيىن خىزمەتچىسىنىڭ يېنىدا قالدۇرۇپ ئۆزى مەغپىرەت-

ھەلق ئالدىغا يۈگۈرەتتى.

ئابدۇلئەزىز كىشىلەر خۇپتەندىن يانغان مەھەلدە ھەلدۇشتەك سىڭايان دەسسەپ ئۆيىگە يېتىپ كېلەتتى. كۆزلىرى خۇمارلاشقان مەغپىرەت ئۇنى باشقىچىلا خۇشال ھالدا كۈتۈۋالاتتى، يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ كىرەتتى. «ئەجەب ئوبدان بولۇپ كەتتىڭلە» دەيتتى بەدەنلىرىنى سىلاپ،

ئاردا بىر يىل شۇنداق ئۆتتى، يىگىرمە ئالتە ياشقا قەدەم قويغان مەغپىرەت سەمرىپ كەتكەنىدى. ئىشتىن باش كۆتەرمەيدىغان ئابدۇلئەزىز ئورۇق پېتى قېلىۋەردى. ئۆمەر باي ئۆتكەن يىل كۈزدە چەت ئەلگە كېتىپ باھاردا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئابدۇلئەزىزنى پات - پات دۇكىنىغا چاقىرتىشنى داۋاملاشتۇردى. ئۇ، ئابدۇلئەزىزنى ئىچۈرۈپ مەست قىلغاندىن كېيىن، بىلدۈرمەي مەغپىرەتنىڭ يېنىغا باراتتى. سائەتلەپ ئولتۇرۇپ نەپسىنى قاندۇرغاندىن كېيىن بۇ گۈزەل چوكاننىڭ ئىسسىق قۇچىقىدىن قوپقىنىچە ئابدۇلئەزىز بەك چېكىپ ئولتۇرغان دۇكىنىغا كېلىۋالاتتى.

ئۆمەر باي بۇ يىل ھېچ يەرگە بارمىدى. بىرنەچچە ئۇستىغا شايى ئەتلەس، يىپەك گىلەم توقۇتتى. ئۆزى بولسا ئۆيىدە تاۋۇكا قورۇپ قىمار ئويناش بىلەن ياز، قىشنى ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭغا جەمشىت مەدەد قىلدىمۇ، بىرنەچچە باي قىمارۋازلارنى تەئەللۇقاتىدىن ئايرىدى. شەھەردە ئۈچ قورۇ جايىغا، يېزىدا ئىككى باغقا ئىگە بولدى. تازا ئۆرۈك پىشىشقى ئىدى، ئۆمەر باينىڭ خىزمەتكارى كېلىپ، ئابدۇلئەزىزنى كەچ پېشىندىلا چاقىرىپ كەتتى، بىر سائەت ئۆتمەي ئابدۇلئەزىزنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ئۆمەرباي پەيدا بولدى. ئۇ ئەتراپقا قاراپ كىشى يوقلۇقىنى بىلگەندىن كېيىن غىپپىدە ھويلىغا كىرىۋالدى. مەغپىرەت ئابدۇلئەزىزنى يولغا سېلىپ ئىشىكنى ياپقان بولسىمۇ

ۋەنجىرلەشنى ئۇنتۇپ قالغانىدى. ئۆمەرباي مەغپىرەتنىڭ كەينىدىن ئايۋاننىڭ ئىچىدىكى ئۆيگە كىرىپ، سىمىزلىكتىن پۈتۈن تېنى لىغىرلاپ تۇرغان مەغپىرەتنى كۆتۈرۈۋالدى.

— ۋىيەي، — دېدى مەغپىرەت ئۆمەربايىنىڭ قولىدا تولغىنىپ.

— بەكمۇ سېغىنىپ كەتتىم، — دېدى ئۆمەرباي خىرىلداپ كۈلۈپ.

— ۋىيەي ئادەمنى ئىزا تارتقۇزمىسىلا، — دېدى مەغپىرەت ئۆمەربايىنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىپ تۇرۇپ، — بۈگۈن ئوخشىتىپ بىر لەگمەن ئېتىپ بېرەي.

— ناۋاتتەك گەپ قىللا خېنىم.

مەغپىرەت لەگمەننى بىر سائەت ئىچىدىلا پىشۇرۇپ ئېلىپ چىقتى. تېخىچە تەكىگە باش قويۇپ ياتقان ئۆمەرباي ئېلىشاڭغۇ كۆزلىرىنى قىسىپ مەغپىرەتكە قارىدى.

مەغپىرەت ئۆمەربايىنىڭ ئالدىغا خونچىلاپ ئېلىپ كەلگەن چىنىدىكى ئاشنى قويۇپ:

— تۇرسىلا ئاش يېسىلە، — دېدى.

ئۆمەرباي ئاشنى يەپ بولغاندىن كېيىن سىمىزلىكتىن ئىششىپ كەتكەندەك كۆرۈنىدىغان گۆشلۈك قولىنى مەغپىرەتنىڭ تىزىغا قويدى.

— خېنىم، بۈگۈن مەن سىلە بىلەن خوشلاشقىلى كەلدىم، — دېدى ئۆمەر باي ئايالىنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئىنچىكە ئاۋازىنى ئاستا چىقىرىپ، — كۆڭلۈمنى بەك ئوبدان ئالدىلا، سىلىنى تازا سېغىنىدىغان بولدۇم.

— نېمە دېدىلە، خوشلاشقىلى كەلدىم دېدىلىمۇ گاداي؟ — سورىدى مەغپىرەت ئىشەنمىگەندەك قىلىپ.

— ھەئە، مەن چەت ئەلگە چىقىپ كېتىش كويىدا

بولۇۋاتىمەن، ناھايىتى چوڭ بىر شەھەردە باغلىق ھويلا ئېلىپ قويغانلىقىمنى سىلىگە ئۆتكەن يىلى ئېيتمىدىمۇ؟

— ياق، — دېدى ئەجەبلەنگەن مەغپىرەت، ماڭا ئۇ توغرۇلۇق گەپ قىلمىغانىدىلە.

— ئۇنتۇپتىمەن، ئۇ باغ ھويلىنى خېنىم سىلىگە ئاتاپ ئالغانىدىم، بىر يىلدىن بېرى ھۆكۈمەتتىن رۇخسەت ئېلىش ئۈچۈن كۆپ يول ماڭدىم، كۆپ پۇل كەتتى، ئەمدى ئىشلىرىم پۈتۈپ قالدى، قارىسام سىلىگە چىدىمىغۇدەكمەن، ئېلىپ كېتەي دېسەم ئەرلىرى بار، ئامال يوق ئۆزۈم كېتىدىغان بولدۇم.

— كەتمەيلا، — بويىنىنى تولغىدى مەغپىرەت.

— كەتمىسەم بولمايدۇ، — ئۆمەرباي ئۇنى تارتىپ ئۆزىگە قاراتتى.

— مېنى تاشلاپ كېتىشكە چىداملا؟

— چىدىمايمەن، ئەمما لېكىن خەق ئەسكى، بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى بىزنى شەرمەندە قىلىدۇ، كەتمىسەم بولمايدۇ.

— مەنچۇ، ۋاپاسىز گاداي؟

— ئەرلىرىنىڭ يېنىدا قالىلا.

— قالمايمەن.

مەغپىرەت ئۆمەرباينىڭ بويىنىغا گىرە سالدى، ئۇنىڭ ھاياسىز كۆزلىرىدىن ئاققان ياش ئۆمەرباينىڭ سېرىق تۈك قاپلىغان مەيدىسىگە تامدى.

ئۆمەر باي مەغپىرەتنىڭ راستىنلا قايغۇرۇپ كەتكىنىدىن، ئۆزىگە ھەقىقەتەن رام بولۇپ قالغانلىقىنى ئېنىق بىلدى. ئۇنىڭغا شۇ كېرەك ئىدى.

— مەن بىلەن كېتەمسەن؟ — سورىدى ئۆمەر باي ئۇنى سەنلەپ.

— كېتىمەن! — مەغپىرەت ئۆمەرباينىڭ قۇچىقىغا

تاشلانىدى.

— ئۇنداق بولسا ئېرىڭدىن خېتىڭنى ئال.

— خېتىمنى بەرمەسچۇ؟

— خېتىم، خەتلىرىنى بەرمىسە، مۇسۇلمان مۆمىن بالىسى تۇرۇقلۇق سىلىنى ئېلىپ كېتەلمەيمەن.

— قانداق ئالىمەن؟ — سورىدى مەغپىرەت ئۆمەربايغا تەلمۈرۈپ.

— خېتىم، ئەرلىرىدە گۇمان پەيدا قىلسىلا، ئۇ سىلىنى تالاق قىلىۋەتسۇن، ئاندىن خېمىردىن قىلنى سۇغارغاندەك، خوتەندىن سىلىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، كىشىلەرگە تۇيدۇرماي چىقىپ كېتىمەن، ئۆمۈرۋايەت راھەت - پاراغەتتە ياشايمىز.

مەغپىرەت ئۆمەرباي ھازىرلا كېتىپ قالىدىغاندەك ئۇنىڭغا چىڭ يېپىشتى. ئۆمەربايمۇ مەغپىرەتنىڭ لېۋىگە چوكۇلدىتىپ سۆيدى - دە، خوش ئېيتىپ چىقىپ كەتتى.

ئۆمەرباي كەتكەندە خوتەندىن يېنىپ يەنە خېلى ۋاقىت ئۆتكەندى. مەغپىرەتنىڭ ئەس يادى ئۇنىڭدا قالدى. «راست كېتەرمۇ، مەن يەنە بۇ، لۆم - بىلەن قالارمەنمۇ؟ ياق بۇنىڭدىن خېتىمنى ئالىمەن. ئۆمەرباي نەگە بارسا شۇ يەرگە كېتىمەن.» دەپ ئويلىدى پىشايۋان سوپىسىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ. يېنىك شامال ئۇنىڭ ئېتەكلىرىنى كۆتۈرۈپ قوياتتى. مەغپىرەت شېرىن خىيالغا چۆمدى: «مەن ئۆمەرباي بىلەن ئۇ ئېلىپ قويغان چاھار باغقا كېتىمەن. ئۇ يەردە ھېچ ئىش قىلماي كىنىزەكلەر ئېتىپ بەرگەن تاماقنى يەپ مەنزەر ئۆيىدە يەلپۈنۈپ ئولتۇرىمەن. ئىچىم پۇشسا كىنىزەكلىرىم بىلەن باغنى سەيلى قىلىمەن. كۆڭلۈم چۈشكەندە كىنىزەكلىرىمنى باغدىن قوغلاپ چىقىرىپ، ئۆمەرباي بىلەنلا قالىمەن، ئۇ مېنى زېرىكتۈرمەي ئوينىتىدۇ. خوتەندە قالغان ئابدۇلئەزىز مېنى

مەڭگۈ كۆرەلمەيدۇ...» ئۇ كۈلگىنىچە خىيالىدىن ئۆزىگە كەلدى ۋە چۈۋۈلغان چاچلىرىنى تۈزەپ ئايۋانغا كىرىپ شامنى يورۇتتى. ساراي ئۆيگە كىرىپ دېرىزىنى ئېچىۋەتتى. ئۆيدىن نەشىنىڭ پۇرىقى تېخىچە چىقىپ كەتمىگەچكە ئادىراسمانىدا ئىسرىق سالدى. ئېرى كەلمىگەنسېرى ئۇنى قورقۇنچ بېسىپ، شامنى ئۆچۈرمەي ئولتۇردى، شام تۈگەشكە ئاز قالغاندا ئىشىك قېقىلدى، مەغپىرەت ئىشىكنى ئېچىپ سالپىيىپ تۇرغان ئېرىنى كۆردى، ئۇنىڭدىنمۇ بەڭنىڭ پۇرىقى كېلەتتى.

— ئۇخلىمىدىڭمۇ؟ — سورىدى ئابدۇلئەزىز، ئۇنىڭ ئاۋازى مەغپىرەتكە ناھايىتى قوپال ئاڭلاندى.

— خەق يېرىم كېچىگىچە ئويناپ كەلسە گەپ يوق، مەن ئۇخلىماي ئۇنى ساقلاپ ئولتۇرسام گەپ بارمىكەن؟ — دەپ دوق قىلدى مەغپىرەت ئېرىنىڭ ئۇزاتقان قولىنى سىلكىۋېتىپ. «ھەرقاچان تاشقىرىغا چىقىپ كەلسەم خوتۇنۇم ئوڭلۇق ھالدا كۈتۈۋالاتتى، بۈگۈن ئەجەپ خاپا بولۇپ كەتتىيا. كۆڭلىدىكى تۈتتىمۇيا؟» ئويلىدى ئابدۇلئەزىز بەك چېكىپ، تونۇر كاۋىپى يەپ ئۇزۇن ئولتۇرۇپ قالغىنىغا پۇشايمان يەپ.

بۇ كېچىدىن باشلاپ ئابدۇلئەزىز بىلەن بىر يوتقانىدا ياتمايمەن، دەپ ئويلىغان مەغپىرەت:

— سېكىلىكىم بار ۋاقتىدا قوللىرىغا چۈشكەنىدىم. ئون يىل بولدى. پەرزەنت كۆرمىدىم، پەرزەنت كۆرۈش خىياللىرىدىمۇ يوق، يا كۆڭلۈم، يا ئۇچام، يا گېلىم سىلىدىن خۇش بولماي كەلدى. خېتىمنى بەرسىلە، ئەمدى بۇ ئۆيدە تۇرمايمەن! — دېدى. ئەتىگەنلىك چاي ۋاقتىدىمۇ مەغپىرەتنىڭ ئاغزى بېسىلمىدى. «مۇشۇمۇ ھاياتمۇ، خوتۇنمۇ شۇنداق بولامدۇ، قانداق قىلسام بولار؟» دەپ ئويلىغان ئابدۇلئەزىز دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ گۆشۈيۈپ ئولتۇردى. خوتۇنىغا كەچكىچە ئارتۇق گەپ

قىلمىدى، پەقەت:

— خۇدادىن قورق مەغپىرەت، نېمە بولدۇڭ، ئۇردۇممۇ؟ تىللىدىممۇ؟ ئۇچاڭ يالىڭاچ، قورسىقىڭ ئاچ قالدىمۇ؟ ئۇنداق قىلما، — دېدى.

جېدەل بىلەن ھەپتە ئۆتتى. ئۆمەر باي ئۆز دۇكىنىغا ئابدۇلئەزىزنى چاقىرتىپ تۇرمىغاچ مەغپىرەتنىڭ سەپرايى ئۆرلەشكە باشلىدى. تاماق ئەتكىلى ئۇنىماي، خۇيلىنىپ يېتىۋالدى. «بۇ خوتۇننىڭ ئىچىگە جىن كىردى» دەيتتى ئىچىدە، «خېتىمنى بەر!» دەپ چەكچىيىپ ئېسىلىشقا تەييار تۇرغان مەغپىرەتكە غەمكىن قاراپ.

ئىككى ھەپتە ئۆتتى، مەغپىرەت ئوڭلانمىدى، بارغانسېرى سېسىق گەپ كۆپەيدى، كۈندە بازاردىن تاماق، گۆش كىردە، سامسا توشۇپمۇ خوتۇنىنىڭ ئاغزىنى باسالمىغان ئابدۇلئەزىزنىڭ چىرايى سارغىيىشقا باشلىغانىدى. قىز ئالغان بۇ خوتۇننى قويۇپ بېرىشكە ئۇ ھەرگىزمۇ چىدىمايتتى. ئۆزىنىڭ تاشتەك ئېغىرلىقى بىلەن، خوتۇنى بىكاردىن - بىكار دۇشكەلىسىمۇ، يۈزىگە تۈكۈرسىمۇ، ھەتتا ياقىسىغا ئېسىلىپ «دەلدۇشكە تەگكەنلىكنىڭ سازايى» دەپ ۋارقىرىسىمۇ چىداپ، جاۋاب قايتۇرمىدى، مۇلايىملىق بىلەن تەسەللى بەردى، نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بېرىشكە ۋەدىمۇ قىلدى. بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە قانداق قىلسا مەغپىرەت پەيلىدىن ياناتتىكىن بىلىپ بولمايتتى. ئاخىرى مەغپىرەت قولىمۇ ئىشقا بارماس بولۇپ قالغان غەمگۇزار ئېرىغا بۇ پەيلىدىن يانمايدىغانلىقىنى كۆرسەتتى. بۇ ئاق ئۆزۈك تۈگەپ يازغى شاپتۇللار پىشىشقا باشلىغان چاغ ئىدى. شەنبە كۈنى سەھەردە بازارغا چىقىپ كەتكەن ئابدۇلئەزىز بىر سېۋەت شاپتۇل، ئىككى كۆكچى، مۈج، پىدىگەن، شوخلا، گۆش ئېلىپ كىردى. ھەر كۈنكى ئادىتى بويىچە ئۆزىنى ياساپ پەرداز

قىلىپ ئولتۇرغان مەغپىرەت هويلىغا كىرىپ كەلگەن ئىنىسىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ تىل سالدى:

— هوي مەرەز گاداي، بۇ نىمىلەرنى نىمىدەپ ئېلىپ كىردىڭ؟ ساڭا تېخى ئاش ئېتىپ بېرەمدىمەن دەلدۈش! خان ئاچاڭغا ئاپىرىپ بەرگىن لۆم - لۆم باش!

بۇ چاغقىچە خوتۇننىڭ ئاھانەتلىرىگە بەرداشلىق بېرىپ كەلگەن ئابدۇلئەزىز «لۆم - لۆم باش» دېگەن ھاقارەتنى ئىشىتىپ تۇرالماي قالدى، ئۇنىڭ سەۋر قاچىسى يېرىلدى. ئەر ئۇچۇن ئۇنىڭدىن قاتتىق يامان تىل بولمىسا كېرەك، يەنە كېلىپ ئۇ خوتۇنىدىن ئاڭلاۋاتاتتى، ئۇ لېۋىنى چىشلەپ، ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى سۇپىغا قويدى، ئاندىن ئايۋاننىڭ بوسۇغىسىدا تۇرغان مەغپىرەتكە غەزەپلىنىپ قارىدى، ئۇنىڭ قارامتۇل چىرايىدىن قان قېچىپ تاتىرىپ كەتكەنىدى.

— ئىپلاس! — ئابدۇلئەزىز ئاغزى ئېچىلىش بىلەن تەڭ، كۆكچىسىنىڭ بىرىنى ئاتقانىدى، مەغپىرەتنىڭ دولىسىغا تەگدى. غەزەپ ئاچچىقى كەلگەن ئابدۇلئەزىز ئۆيگە قېچىپ كىرىپ كەتكەن مەغپىرەتنى هويلىغا سۆرەپ چىقتى، ئۇ خوتۇنىنى هويلىدىن ئۆيگە، ئۆيدىن هويلىغا سۆرەپ يۈرۈپ، شوخلا، پىدىگەن، مۇچلارنى ئېتىپ يېگى كىيگەن كىيىملىرىنى رەسۋا قىلىۋەتتى، ئاخىرىدا گۆشنى ئۇنىڭ يۈزىگە ئاتتى.

مەغپىرەتنىڭ پەرداز قىلغان يۈزىگە مىجىلغان شوخلىنىڭ ئۇرۇقى چاپلىشىپ قالغانىدى، يۈزىگە تەگكەن گۆش ئۇنى تامغا چاپلاپ قويدى.

— مانا ئەمىسە شۆم ئىشىز، — دېدى لاغىلداپ تىترەپ ئۆزىنى تۇتالماي قالغان ئابدۇلئەزىز، ئۆرۈكنىڭ بىر كىچىك شېخىنى قايرىپ سۇندۇردى ۋە خوتۇنىنىڭ پاقالچىقىغا تازا سالدى. مەغپىرەت «ۋايجان، ۋاي تۇۋا» دەپ چىرقىراپ دۇم بولۇپ

يېتىۋالدى. ئابدۇلئەزىز ئۇنىڭ كاسىسىغا ئورۇشقا باشلىدى، ئاخىر ئۇ قولىدىكى تاياقنى تاشلىۋەتتى - دە:

— تالاق! ئۈچ تالاق، ئۈچمىڭ تالاق! چىق ئۆيىدىن، نەگە بارساڭ بار! — دېدى.

ئاچچىقىغا بەس كېلەلمىگەن ئابدۇلئەزىز، ئاشخانا، ئايۋان، سارايدىكى پۈتۈن قاچا - قومۇچنى چېقىپ پارە - پارە قىلىۋەتتى. يالاڭباش، يالىڭاياغ پېتى ئۆيىدىن كوچىغا قېچىپ چىقىپ كەتكەن مەغپىرەتنىڭ كەينىدىن ئىككىسى تۇتۇۋېلىپ ئىشىكنى جاققىدە ياپتى. ئابدۇلئەزىزنىڭ رەڭگى سارغىيىپ، ساقاللىرى تىكەنلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئاسقۇچتىكى چەكمەن تونى بىلەن ئىش ۋاقتىدا كىيىۋالىدىغان ئالدى ئوچۇق ئۇزۇن چوتا كۆڭلىكىنى، ئاق بەلبېغىنى ئېلىپ چىقىپ سۇپىغا تاشلاپ قويدى، ئۆيگە كىرىپ مەغپىرەتنىڭ ساندۇقىنى پالتا بىلەن ئۇرۇپ چېقىپ، كىيىم - كېچەكلىرىنى ئايۋانغا ئېلىپ چىقىپ دۆۋىلىدى، ئاندىن «خۇدا ئۆزۈڭ بار» دېدى - دە، ئايۋان سۇپىسىغا قۇرۇق جىگدە ئوتۇنى بىلەن غولا سالدى، ئوت چاراسلاپ كۆيۈشكە باشلىدى. تونۇرغا ئوت سالغان چاغدىكىدەك يالقۇن كۆتۈرۈلۈپ مەغپىرەتنىڭ جاندىن ئارتۇق كۆرىدىغان كىيىملىرىگە تۇتاشتى. ئاندىن زەدىۋالغا، ياغاچتىن قىلىنغان ناۋاغا، تورۇسقا تۇتاشتى. ساراي ئۆي بىلەن مېھمانخانىنىڭ دېرىزە ئىشىكلىرىمۇ كۆيۈشكە باشلىدى. دەستىگاھ لاۋۇلداپ يېنىپ تامغا تارتىلغان گىلەمگە ئوت تۇتاشتى. بۇ چاغدا ئايۋاننىڭ تورۇسىدىكى كۆيگەن ۋاخىنلار كەينى - كەينىدىن يەرگە چۈشۈپ ئوت ئۆلغىيىپ كەتتى...

ئابدۇلئەزىزنىڭ ئۆيىدىن كۆيگەن لاتىنىڭ ئاچچىق پۇرىقى كەلگەندە، قوشنىلىرى بۇنىڭغا ئانچە ئېتىبار قىلمىدى. ئۆيىدىن يالقۇن كۆتۈرۈلۈپ ئاسمان يۈزىنى قويۇق ئىس قاپلاپ كەتكەندىن

كېيىنلا كىشىلەر ھەر تەرەپتىن يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ ئىشىكنىڭ ئالدىغا توپلاشتى. ئىشىكتە چوڭ شادا قۇلۇپ سېلىقلىق تۇراتتى.

— ئابدۇللەزىز ئۇستامنىڭ ئۆيىگە ئوت كېتىپتۇ، — دېگەن خەۋەر چاقماق تېزلىكىدە مەھەللىگە تارقالدى.

قورقۇپ كەتكەن مەغپىرەت مەھەللىدىكى بىر تۇل خوتۇننىڭ ئۆيىگە كىرىۋالغانىدى. ئۇ «ئوت كېتىپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي ئۆيىگە قاراپ يۈگۈردى. قۇلۇپلانغان ئىشىك ئالدىدا توختاپ:

— ۋاي مېنىڭ كىيىملىرىم، دۇخاۋا كۆڭلىكىم، كەمچەت تۇمىقىم... — دەپ يىغلاپ داد - پەرياد سېلىپ تۇرغانىدا، توپلانغان كىشىلەر قۇلۇپنى چېقىپ ھويلىغا كىرىشتى. بۇ چاغدا گۈركىرەپ يالقۇنلىنىپ كۆيۈۋاتقان ئوت ئاشخانىغا تۇتاشقانىدى، ئايۋان ساراي ئۆي، مېھمانخانا قازناقلار ئوت دېڭىزىغا غەرق بولۇپ كەتكەنىدى، ئابدۇللەزىزنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

× × ×

ئابدۇللەزىز پىيادە يۈرۈپ ئون بەش كۈن دېگەندە يەكەنگە يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئىككى تاپىنى ئىششىپ كەتكەنىدى. مۇشۇ سەۋەبتىن يەكەندە بىر ھەپتە تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئەنجۈرنىڭ ئىككىنچى پىشىشىغا ئۈلگۈرۈپ، قەشقەرگە قەدەم باستى.

ئۇ قەشقەرگە كېلىپ ھېيتگاھ مەسچىتىنىڭ گۈمبىزىنى ماكان تۇتتى. ئابدۇللەزىزنىڭ يېنىدا كۈمۈش تەڭگىسى ۋە بىر خۇرجۇنىنىڭ كۆزىدە لىق قەغەز پۇلمۇ بار ئىدى. ئۇ نېمە ئۈچۈندۇر، يېنىدىكى پۇللىرىدىن ئەنسىرەپ سارايغا چۈشمىدى. ئۇ خۇرجۇننى بېشىغا قويۇپ كۈمۈش تەڭگىلىرىنى باغرىغا قىسىپ تام تۈۋىدە ياتاتتى. ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭغا

بىرئاز ماغدۇر كىرىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇرىدىغان بولدى. ئۆزىنىڭ خوتەندىن قانداق يولغا چىققانلىقىنى، قەيەر - قەيەرلەرنى بېسىپ قەشقەرغە كەلگەنلىكىنى بىر - بىرلەپ ئەسلىدى. ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ خۇرجۇنىنى مۈرىسىگە ئارتىپ جامە ئىشىكىدىن چىقتى. ئەيزە بويى ئۆرلىگەن كۈن گۈمبەزنىڭ ئىككى يېنىدىكى مۇنارنىڭ نەقىشلىرىنى جۇلالىتىپ، ھېيتگاھ مەيدانىغا نۇر چاچماقتا ئىدى. ئەپكەشلەر جامە ئىچىدىكى كۆلدىن سۇ ئېلىپ چىقىپ ھەرقايسى تەرەپتىكى كوچىلارغا كىرىپ كېتىشەتتى. نەچچە كۈندىن بېرى بۇ ئەپكەشلەر ئابدۇلئەزىزدا مەلۇم تەسىرات پەيدا قىلغانىدى. ئۇ جامە ئىشىكىنىڭ ئالدىدىكى پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ، ئاپئاق ساقال بىر ئادەمنىڭ ئىككى سوغا سۇنى بالداق بىلەن مۈرىسىدە كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ كەينىدىن قاراپ تۇردى، «دۇنيادا ئەڭ ھالال، ساۋابلىق ئىش مۇشۇ ئىكەن» دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇنىڭ ئۆز ھۈنىرىدىن رايى يېنىپ كەتكەنىدى. ئۇ مۇشۇ ئوينىڭ تۈرتكىسى بىلەن تۆمۈر ئىلمەكلىك بالداق، ئىككى چوڭ چېلەك سېتىۋېلىپ، ھېيتگاھ جامەسىدىكى سۇۋادان تېرەكلەر سايە تاشلاپ تۇرغان چوڭ كۆلدىن كەچكىچە يېقىن ئەتراپتىكى كوچىلارغا ئون يول سۇ توشۇدى. بەش نان كەلگۈدەك پۇل بىلەن ئىككى جۈۋەندىگە سۇ ساتقانىدى. كەچتە جامە گۈمبەزىنىڭ ئىچىدىكى تەكچىنى ماكان قىلىپ ياتتى. قىزىرىپ ئىششىپ كەتكەن ئىككى مۈرىسى كېچىچە زىڭىلداپ ئاغرىپ چىقتى. ئۇ ئەتىسى ئوتتۇز يول سۇ توشۇدى. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ يەككە - يېگانە مۇشەققەتلىك ھاياتى قەشقەردە ئەنە شۇنداق باشلاندى. ئۇ شەھەر ئىچىدىكى دوغىبەگ كۆلى، ساك ئالدىدىكى كۆل، غوجامنىڭ كۆلى، يۇمىلاق شەھەر كۆلىدىن سۇ توشۇپ بىر يىلنى ئۆتكۈزدى. ئابدۇلئەزىز ئاخىرى

يۇمىلاق شەھەر كۆلىدىن سۇ توشۇپ ساتىدىغان بولدى. ئۇ سۇ توشۇپلا قالماي كىشىلەرنىڭ ئوتۇنىنى يېرىپ بېرەتتى. كىگىز كىلەملەرنى قېقىپ بېرەتتى. قانداق ئىشقا بۇيرۇسا ياق دېمەيتتى. ئۆيدىكى خوتۇن - قىزلارغا تىكىلىپ قارىمايتتى. مەھەللىلەردىكى كۆپچىلىك ئائىلىلەرگە ئابدۇلئەزىز يېقىپ قالدى. جامائەت «خۇدانىڭ ئاق كۆڭۈل مۆمىن بەندىسى ئىكەن» دەپ ماختىشىپ قوياتتى. ئۇنىڭ ھېيتگاھ جامەسىنىڭ گۈمبىزى ئىچىدە يېتىپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلىغان باغچى كوچىسىدىكى مەسچىتنىڭ ئىمامى جالالىدىن مەخدۇم بىر ئىخىزلىق ۋەخپە ئۆينى بەردى.

— ئۆكام ئاللا ساڭا ئوخشاش ئەمگەكچان بەندىسىنىڭ خارلىنىپ قېلىشىنى خالىمايدۇ. مەسچىتكە كېلىپ ناماز ئوقۇساڭ بەختىڭ ئېچىلىدۇ، — دېدى ئۆينىڭ ئاچقۇچىنى ئابدۇلئەزىزگە بېرىپ.

ئابدۇلئەزىز بىر ئۆيگە ئىگە بولغانلىقىدىن بەكمۇ خۇش بولۇپ، — تاڭ سەھەردە تۇرۇپ مەسچىتنىڭ ئىشىكى ئېچىلىشى بىلەن تەڭ مەسچىت ئىچىنى سۈپۈرۈپ سۇ چاچتى.

— ئەقلىڭنى تېپىپسەن، ئۆينى بەرگەندىن كېيىن بۇنداق قىلمىساڭ بولمايتتى. بىزنىڭ ئۆيگىمۇ سۇ ئاپىرىپ بەرگىن، — دېدى ئەزان ئېيتىپ پەشتاقتىن چۈشكەن مەزىن ئاخۇنۇم خىڭشىلداپ تۇرۇپ.

ئابدۇلئەزىز گەپ يېدى. ئۇ دەسلەپ ئىمام ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيگە سۇ ئېلىپ باردى.

— رەھمەت ئۆكام، دېدى جالالىدىن مەخدۇم، — مېنىڭ باللىرىم سۇنى ئۆزلىرى ئېلىپ كېلىدۇ، بۇنداق دېسەم كەلمەي قويمىغىن. كۆڭلۈڭ تاماق تارتقان كۈنلىرى كېلىپ ئۆي تامىقى يەپ كەتكىن، تارتىنمىغىن بالام، كەلگىن چاي ئىچىپ كەت، —

دەپ ئىمام ئاخۇنۇم ئابدۇلئەزىزنى ئۆيگە باشلاپ چاي، مەزە ئېلىپ كەلدى. ئابدۇلئەزىز چاينى ئىچىپ بولدى، جالالىدىن مەخدۇم ئالدىن كېيىن ئابدۇلئەزىزگە بىر نانىنىڭ پۇلىنى ئۇزاتتى.

— رەھمەت داموللام، بۇ ئۆينىڭ ئىشى ئۆز ئىشىم، — دېدى ئۇ.

— ئۇنداق دېمىگىن ئوكام، سەن بۇ ئۆيگە مېھمان، چاينى ئەجىرىڭ ئۈچۈن ئەمەس، مېھمان بولغانلىقىڭ ئۈچۈن بەردىم. پۇلنى جاپا تارتىپ سۇ ئېلىپ كەلگەنلىكىڭنىڭ ھەققى ئۈچۈن بەردىم. ئالمىساڭ ماڭا باقىي قەرز بولۇپ قالىدۇ. كىشىنى ئىشلىتىپ مۇۋاپىق ھەق بەرمەيدىغان كىشىلەر زالىم ھېسابلىنىدۇ. زالىمدىن خۇدا بىزار، خۇدا بىزار بولغان ئادەم ھاياتتا خۇۋلۇق كۆرمەيدۇ. بۇ خۇدانىڭ زالىم بەندىسىگە بۇ دۇنيادا بەرگەن جازاسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇ دۇنياغا بارغاندا تېخىمۇ چوڭ جازاغا ئۇچراپ ئوتتا كۆيىدۇ. ئوكام، مېنى گۇناھكار قىلما، ھەققىڭنى ئالغىن، — دېدى جالالىدىن مەخدۇم تەبەسسۇم بىلەن پۇلنى ئۇزىتىپ تۇرۇپ.

ئابدۇلئەزىز رەھمەت ئېيتىپ ئالدى. ئابدۇلئەزىز مەزىن ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيىگىمۇ سۇ ئېلىپ باردى.

— يەرگە تۆكمەي كۆپكە قۇيۇۋېتىپ يەنە ئېلىپ كەل، — دېدى مەزىن ئاخۇنۇم، ئۇنىڭ ئۈنى ئابدۇلئەزىزگە يېغلاۋاتقاندەك ئاڭلىنىپ كەتتى.

— خوپ تەقسىر، — دېدى ئۇ چوڭ ساپال تۇڭغا سۇنى قۇيۇۋېتىپ، بۇ كۆپ ئون چېلەك سۇدا ئاران توشتى.

— يەنە بىر يول ئېلىپ كېلىپ گۈللەرگە، ئۈجمىنىڭ تۈۋىگە قۇيۇۋېتىپ كەتكىن، — دەپ بۇيرۇدى مەزىن.

— خوپ تەقسىر.

ئابدۇلئەزىز سۆزنى ئېلىپ كەلگەندە مەزىن ئاخۇنۇم چۈشلۈك تاماق يەپ ئولتۇراتتى. ئۇ قاچىسىنى كۆتۈرۈپ داستىخاننى ئېلىپ ئايۋان ئۆيگە كىرىپ كەتتى. «ئەپكەشىنىڭ ئوتى تۈتۈپ قالمىسۇن» دەپ ئويلىدى ئەتىمالىم. ئابدۇلئەزىز كەتكۈچە ئۆيدىن تاشقىرى چىقمىدى.

× × ×

ئابدۇلئەزىز ئۆيگە ئىگە بولغاندىن كېيىن بىر پارچە كىگىز ئالدى. بىر كونا پاختىلىق چاپان، بىر كونا جۇۋا، بىر تاغار سېتىۋېلىپ ئۆيىنىڭ بىساتى قىلدى. گۇزەردىن بىر جۈپ تاۋاق، كىچىك قازان، چۆگۈن ئېلىپ كىردى. يوتقانلىق، كۆرپىلىك رەخت ۋە پاختا ئېلىپ ئۆزى يوتقان، كۆرپە تىكىۋالماقچى بولدى. ئۇ كۈندۈزى سۇ سېتىپ كېچىسى خىيال، ئويقۇ بىلەن كۈنلەرنى ئۆزىتاتتى.

ۋەخپە ئۆي بىر ئېغىزلىق بولسىمۇ دالىنى بار ئىدى. كوچىدىن ئاۋۋال دالانغا ئاندىن ئوڭ ياندىكى كىچىك ئىشىكتىن ئۆيگە كىرگىلى بولاتتى. دالاننىڭ ئۇدۇلىدا ھاجەتخانىسى بار ئىدى.

بۇ ئۆيگە بىر ئاياللا كەملىك قىلاتتى. ئۇ خوتۇن كىشى دەپ ئاتىلىدىغان رومال ئىچىدىكى ئۇزۇن چاچلىقلاردىن شۇنداق بىزار بولغانىدىكى، يۈزىگە قاراش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئېتىنى ئاڭلىسىمۇ سەسكىنىپ كېتەتتى. گاھى كېچىسى مەغپىرەت كۆز ئالدىغا كېلىپ قالسا ۋۇجۇدى نەپرەت بىلەن سىلكىنىپ، بېشىنى يوتقانغا ئورىۋالاتتى...

ئىككى يىل شۇنداق ئۆتۈپ يەنە باھار كەلدى، كۆلنىڭ مۇزى ئېرىدى. كۆل ئەتراپىدىكى سۆگەتلەرنىڭ شاخلىرى بىخ

چىقاردى. باھارنىڭ كەلگىنىگە خۇشال بولغان قۇشقاچلار
شاختىن - شاخقا سەكرىشىپ تىنماي ۋىچىرلىشاتتى. كۆدەك
باللار، يىگىتلەر ئۆگزىدە، كۆل ئەتراپىدا لەگلەك ئۇچۇرۇشاتتى.

ئابدۇلئەزىز ھەر كۈنى ئەزان چىقىش بىلەنلا كۆل بويىغا
كېلىپ مەسچىتكە سۇ ئېلىپ باراتتى، ئاندىن مەزىننىڭ ئۆيىگە
سۇ توشۇيتتى. ئىمامنىڭ ئۆيىگە بولسا ئۆي تامىقى سېغىنغان
كۈنلىرى چۈش مەزگىلىدە بېرىپ بەزىدە مانتۇ، بەزىدە لەغمەن،
بەزىدە ئۈگرە ۋە بەزىدە پولۇ يەپ كېلەتتى، ئۇ كەلگەندە
ئىمام خۇش بولۇپ كېتەتتى.

— ياخشى مېھمان تاماق ئۈستىگە كېلىدۇ. ئولتۇرغىن
ئۇكام، — دەيتتى كۆرپىگە تەكلىپ قىلىپ، ئاندىن نەسىھەت
قىلىشقا ئۆتەتتى:

— ئۇكام جانابىي ئاللا ئادەملەرنى ئوخشاش نەرسىدىن
ياراتقان بولسىمۇ، خۇي - پەيلىنى ئوخشاش قىلمىغان. شۇڭا
بۇ دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ بەزىلىرى بېشىغا سەللە ئوراپ
مۇسۇلمان قىياپىتىگە كىرىۋالغان بىلەن كۆڭلى قارا، ئالسام،
بەرمىسەم دەيدۇ، ھەممە كىشىلەر ئۆلۈپ مەن قالسام دەيدۇ،
ھەممە ئادەم نامراتلىشىپ مەن بېيىسام دەيدۇ، ھەممە ئادەم
خىزمىتىمنى قىلسا، مەن راھەتلەنسەم دەيدۇ. بۇنداق كىشىلەر
ھەرگىز مەقسىتىگە يېتەلمەيدۇ، شۇڭا بۇنداق كىشىلەرنىڭ
بەزىلىرى ئاچكۆز بولۇپ كېتىدۇ. ئالداپ يەپ، بۇلاپ يەپ،
چېقىپ يەپ، شوراپ يەپ تويمايدۇ. بەزىلىرى زالىمغا ئايلىنىدۇ،
ئۆز بالىسىنىمۇ باغرى تاشلىق قىلىپ زىندانغا تاشلايدۇ، ئۇرۇپ
قىينايدۇ. بەزىلىرى خۇشامەتچى كاززاپلارغا، مۇناپىقلارغا ئايلى-
نىپ كېتىدۇ. بۇنداقلارنىڭ كۆزى كىچىك، كۆڭلى تار كېلىدۇ،
كىشىلەرنى كۆرەلمەيدۇ، مەنسەپدارغا خۇشامەت قىلىپ، غېرىپ-

پۇقراغا يوغانلىق قىلىدۇ، مىسكىن بىچارىلەرنى بوزەك ئېتىپ، هاكىم ـ بەگلەرنىڭ تاپىنىنى يالايدۇ، كۆچۈكلىنىدۇ. بىگۇناھ ياخشىلارنى چېقىپ، خانىۋەيران قىلىدۇ، زالىملارغا ياخشىچاق بولۇپ خەلق ئۈستىدە قامچا ئوينىتىدۇ، كىشىنىڭ مىلىغا، ئامانىتىگە خىيانەت قىلىپ بېيىدۇ. نامەھرەملەرگە كۆز سېلىپ شەھۋانە نەپسىنى قانەۋرىدۇ. بالام، شۇنى بىلىپ قويغىنكى، قىزلارنى، ئاياللارنى بۇزىدىغان، ئار ـ نومۇسىدىن ئايرىدىغان ئەنە شۇنداق كاززاپلار بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇش گۇناھ، بىرگە ئىش قىلىش جىنايەت، بۇ سۆزۈمنى ئېسىڭدە تۇت ئۇكام، ئۇنداق نائەھلىلەرگە يولىما! قولۇڭدىن كەلسە ئۇلارنى يامان يولدىن قايتۇر، مۇسۇلمان بەندىنىڭ ئاللا ئالدىدىكى بۇرچى مانا مۇشۇ.

ئابدۇلئەزىز جالالىدىن مەخدۇمنىڭ بۇ گەپلىرىگە سەما بولۇپ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش ئېقىپ چۈشكەنلىكىنى تۇيماي قالاتتى. ئۇ ئەقىدىسىگە يىغلايتتى، قانداق بىر نامەردنىڭ، مەغپىرەتنى ئالداپ ئۆزىدىن كەچتۈرگەنلىكىنى بىلەلمىگەنلىكى ئۈچۈن يىغلايتتى.

— يىغلىما ئۇكام، ئوغۇل بالا ئۈچۈن ياش تۆكۈش ئۇيات، قارىغاندا بېشىڭغا دەرد كەلگەن ئوخشايدۇ. ھەربىر باشقا كەلگەن دەرد — شۇ كىشى ئۈچۈن ئەقىل ـ پاراسەت ئاتا قىلىدۇ، خۇدا ساڭا رەھمەت قىلسۇن، — دەيتتى دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ جالالىدىن مەخدۇم.

ئابدۇلئەزىز ھەر قېتىم ئىماننىڭ ئۆيىگە كەلگەندە كۆز ئالدى يورۇپ، دىلى ئېچىلىپ ياناتتى.

دەزىن بولسا سۇ ئېلىپ كەلگىنىگە رازى بولماي ئۇنى ئىشقا سالاتتى، ئوتۇن ياردۇراتتى، كىگىز، پالاسلىرىنى قاقتۇراتتى، ھويلىنى سۈپۈرتەتتى. ھېمزەك كىشىنىڭ ئىشىنى قىلىپ

پەرسەڭ ساۋاب تاپسەن» دەپ قۇرۇقلا يولغا سېلىپ قوياتتى،
ئابدۇلئەزىز گەپمۇ قىلماي كېتەتتى.

× × ×

شاپتۇل، ئۆرۈك ئۈچكە تۇتۇپ، ھاۋا ئىسسىقا باشلىغان چاغ ئىدى. كۆل بويىدىكى سۆگەت تاللىرى يەلپۈنۈپ ئەتراپ گۈزەللىشىپ كەتتى. بۈگۈن كېچىچە سىم ـ سىم يامغۇر يېغىپ چىقتى. ئاسمان يۈزى گىرىمسەن بولۇپ يورۇغاندا ئابدۇلئەزىز مۈكلۈق ئېيتىلغان ئەزاننى ئاڭلاپلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. بالداق چېلەكلىرى بىلەن بىر ئۆرەقنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقتى. تاڭ قاراڭغۇسىدا جىملىققا چۆككەن تار كوچىنى بېسىپ ئۆتۈپ چوڭ كوچىغا چىقتى. چوڭ كوچىدىمۇ ئادەمنىڭ قارىسى كۆرۈنـمەيتتى. ئۇ ئىچىدە «ئالـلا ـ ئاللا» دەپ كۆل بويىغا يېقىنلاشتى. يامغۇر ئۇستىبېشىنى ھۆل قىلىۋەتتى. كۆلگە ئۇن قەدەمچە قالـغاندا ئىتتىك مېڭىپ كېلىۋاتقان بىر ئايالنى كۆرۈپ «ئېرىنى تازا خاپا قىلىپ ئۆيدىن قوغلانغان ئايال ئوخشايدۇ»، — دەپ ئويلاپ قالدى، مەغپىرەتنىڭ كىشىنى مەھلىيا قىلىدىغان خۇلـقى بىلەن ئۆكتەملىكى يادىغا چۈشۈپ. ئايال كۆل بويىدا توختاپ قالدى، ئابدۇلئەزىزمۇ توختاپ سەپسالدى، شۇچاغـدا قانداقتۇر بىر ھەسرەتلىك ئاۋاز قۇلىقىغا كىرىشى بىلەن تەڭ ئايال كۆزدىن غايىب بولدى. «جىنمۇ نېمە» — دەپ ئويلىغان ئابدۇلئەزىز ۋەھىمە ئىچىدە سۇ ئالىدىغان يەرگە كېـلىپ كۆلگە قاراپلا چۆچۈپ كەتتى. بىر ئايال قانداقتۇ بىر نەرـسىنى تۇتۇۋالماقچى بولغاندەك قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، بىر چۆـكۈپ، بىر لەيلەمەكتە ئىدى. ئابدۇلئەزىز چېلەكنى قويۇپلا سۇغا ئۆزىنى ئاتتى. ئۇ بىر قولىدا سۇ ئۈزۈپ، بىر قولىدا ئايالـنى سۆرەپ كۆل بويىغا ئېلىپ چىقتى ـ دە، بالداق بىلەن

چېلەكنى كۆل بويىغا تاشلاپ قويۇپ ئاغزىدىن بۇلدۇقلاپ سۇ چىقىپ تۇرغان بىھوش ئايالنى يۆلەپ ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇپ بىردەمدىن كېيىن قايتىپ كېلىپ ئۆردەكنى سۇ توشقۇزۇپ بىر چەتتە تاھارەت ئالدى. تەرەپ - تەرەپتىن ئەزان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئابدۇللەزىز چېلەكلىرىگە سۇ ئېلىپ ئۆستەڭدىن يۈرۈپ كەتتى. تاڭ يورىدى. غېجىم رومال چۈمكىپ تۇرغان كۆل ئۈستىگە توختىماي يامغۇر تامچىلىرى چۈشۈۋاتاتتى...

ئون بىرىنچى باب

تەقدىر

سالاھىدىن ئۈچ كۈنگىچە ئۆيىدىن تاشقىرى چىقالمىدى. ئۇنىڭغا بىردەم تۇيۇقسىز بىر كېچىدىلا غايىب بولغان نۇرنىسانىڭ كۆلگە چۆكۈپ تۇرغان رومىلى كۆرۈنسە، بىردەم ئۇنىڭ زىبا قامىتى كۆرۈنەتتى. بىردەم كۆل ئەتراپىغا ئولاشقان خالايىقنىڭ ئۇنىڭغا گۇمان بىلەن تىكىلگەن كۆزلىرى كۆرۈنەتتى. بىردەم «سىڭلىمنىڭ بېشىغا چىققان مۇشۇ غورا قاپاق، تىرىكىنى تاپالمىسا ئۆلۈكىنى تېپىپ بەرسۇن!» دەپ يىغلىغان گۈلسۈمنىڭ قايغۇلۇق ئۈنى ئاڭلانغاندەك بولاتتى، بىردەم بىر قانچە كىشىنىڭ كۆلگە چۈشۈپ مالتىلاپ «رومىلى تۇرغان بىلەن ئۆزى كۆلدە يوق، بۇ نېمە ئىش»، — دېگەن ئاۋازى قۇلىقىغا كىرگەندەك بولاتتى...

ئۇ شۇ كۈنى سەھەر قارا باسقاندەك ئۇخلاپ قالغانىدى. ئاخشامدا چەككەن بەڭ ئۇنىڭ سەزگۈر نېرۋىلىرىنى ئىشلىمەس قىلىپ قويغانمۇ، ناماز بامدات ئوقۇلۇپ بولغان مەھەلدە ئورنىدىن تۇردى. ئايۋانغا چىقىپ ئىشىككە قاراپ يۈرىكى قارتتىدە قىلدى. ئاخشام ئۆزى قۇلۇپلاپ قويغان ئىشىك ئوچۇق تۇراتتى. ئۇ تېخىمۇ ئالاقزادە بولۇپ، كىچىك مېھمانخانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى. ھۆرنىسانىڭ بولسا تولا يىغلاپ

ئۈنلىرى پۈتۈپ كەتكەچكە ئاۋازىمۇ چىقمايتتى. گۈلنىسا بۆشۈكتە يىغلاپ تىلىقىپ ياتاتتى. سالاھىدىن بالىلىرىغا قاراپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ «نۇرنىسا، ھاي نۇرنىسا!» تۇۋلىغىنىچە ھويلىغا چىقتى. ئورنىدىن ئەمدىلا قوپقان نىساخان ئاشخانا ئۆيدىن پالاقلاپ چىقتى. سالاھىدىن ئۇنىڭغىمۇ قارىماي دەرۋازىغا يۈگۈردى، دەرۋازىدىمۇ قۇلۇپ يوق، زەنجىرى ئېلىقسىز تۇراتتى. ھالقىسىدىن تارتقانىدى ئېچىلىدى، شۇ چاغدىلا نۇرنىسانىڭ ئىشىكنى سىرتتىن قۇلۇپلاپ چىقىپ كەتكەنلىكى بىلىندى. ئىتتىك كەينىگە يېنىپ چوڭ مېھمانخانىغا كىردى – دە، ئاسقۇچقا قاراپ ئاچقۇچلارنىڭ يوقلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىنلا ئەھۋال ئۇنىڭغا تېخىمۇ روشەن بولدى.

نۇرنىسا قېچىپتۇ! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئۇ بېشىدىن بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيۇۋەتكەندەك تىترەپ. ئۆزىنىڭ تازىمۇ بىخەستەلىك قىلغانلىقىنى چۈشىنىپ تولغىنىپ كەتتى. بالىلار يىغلاۋاتاتتى، قانداق قىلىش كېرەك؟

سالاھىدىن ئامبارغا ئەكىرىپ قويغان شوتىنى ئېلىپ چىقىپ بۇرۇنقى جايغا قويۇپ، تىترەپ تۇرغان پۇتلىرى بىلەن شوتا ۋاخىنىسىغا دەسسەپ ئۆگزىگە چىقتى. ئۇ يانچۇقىدىن ئايرىمايدىغان بىر تۇتام ئاچقۇچنى ئېلىپ ھويلا ئىشىكنىڭ ئاچقۇچىنى ئايرىۋالدى، ئاندىن سىرەج تامدىن بېشىنى ئېگىشتۇرۇپ، ئاۋاز چىقىپ تۇرغان قوشنىسىنىڭ ھويلىسىغا قارىدى. ئەر قوشنىسى ئايالىغا ھەدەپ بىر نېمىلەرنى سۆزلەۋاتاتتى. سالاھىدىن كەينىگە قايرىلىپ سول تەرەپتىكى قوشنىسىنىڭ ھويلىسىغا سەپسالدى. ئەر قوشنىسى جايناماز ئۈستىدە ئولتۇراتتى.

— سېلىم ئاخۇن، — دەپ قىچقاردى سالاھىدىن گېلىنى بىرى بوغۇۋالغاندەك خىرقىراپ.

— ھە، سالاھىددىن ئاخۇن، نېمە ئىش؟ — دەپ ئورنىدىن تۇردى قوشنىسى.

— بالىنىڭ ئانىسىنى ئاخشام خۇپتەندىن يانغاندا ئاچىسىنىڭ ئۆيىدىن بالا كېلىپ چاقىرىپ كەتكەنىدى. كېتىش ۋاقتىدا قايتىپ كەلسەم ئىشىكنى قېقىپ سىلىنى ئاۋارە قىلغاندىن كۆرە، ھازىر ئىشىكنى تېشىدىن تاقاپ كېتەي، دېسە ماقۇل دەپتىمەن. كۆرمەملا، ھازىرغىچە كېلەلمىدى، نامازغىمۇ چىقالمىدىم. خاپا بولماي ئىشىكنى ئېچىۋەتسىلە بولۇپتىكەن، — دەپ ئاچقۇچنى تاشلاپ بەردى، سېلىم ئاخۇن قۇلۇپنى ئېچىپ سالاھىددىنغا بەردى.

— ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلدىم، ئۆيگە كىرسىلە، — دېدى سالاھىددىن تەكەللۇپ بىلەن.

— رەھمەت.

سالاھىددىن ئۆيگە يېنىپ كىردى، نىساخان بۆشۈكتىكى گۈلنىسانى قۇچىقىغا ئېلىپ نان چايناپ بېرىۋاتاتتى، ھۆرنىسا پىيالىغا چىلاپ بەرگەن نانىنى مالتىلاپ ئولتۇراتتى.

— دادا، ئانام قېنى؟ — دېدى سەبىي قىز ھۆرنىسا بېشىنى ئىككى يېنىغا ئېغىتىپ تۇرۇپ. سالاھىددىننىڭ ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلدى، ئۇ توك سوققاندەك سىلكىندى، چىداپ تۇرالماي سىرتقا چىقىپ ئىغاڭشىپ تۇرغان ئۈجمە يېنىدا بىر پەس تۇردى. نەم تامچىلار ئۇرۇلۇۋاتقان يۈزىنى سىلاپ يامغۇر يېغىۋاتقانلىقىنى بىلدى. بالىلىرىغا چىدىمىدىمۇ، نۇرنىسانىڭ قاچقانلىقى ئەلەم قىلدىمۇ، ياكى غەزەپ ئاچچىقىدىنمۇ كۆزىدىن ئاققان ياش يامغۇر تامچىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئۈجمە تۈۋىگە تاراملاپ چۈشتى. چىرايلىق قىرقىلغان ساقىلىنى قايتا - قايتا سىلاپ، بىر بېسىپ ئىككى بېسىپ ئىشىك ئالدىغا چىقتى. كوچا پاتقاق بولۇپ كەتكەنىدى، ئۇ، تام ياقىلاپ مېڭىپ كۆل بويىغا كېلىپ قالغىنىنىمۇ بىلمەي قالدى، كۆل بويىدا كىشىـ

لەر يىغلىپ تۇراتتى. كىشىلەر ئارىسىدا بولۇۋاتقان گەپكە قۇلاق سالغان سالاھىدىنىنىڭ رەڭگى باشقىچە ئۆزگىرىشكە باشلىدى.

— تووۋا! بۇ غىجىم رومال قانداق بىتەلەيىنگدۇ؟

— بىر شۇم پېشانىنىڭكىدە.

— ئۇنداق دېمىسىلە، بېشىغا كۈن چۈشكەن بىر مەزلۇمنىڭ بولسا كېرەك!

— بىكاردىن - بىكارغا ئۆزىنى سۇغا تاشلىۋالىدىغان ئادەم يەر يۈزىدىن تېپىلماس دەيمەن بۇرادەر.

— شۇنداق، غىجىم رومالنىڭ ئىگىسى خېلى ياش ئايال بولسا كېرەك؟

— بالىسىمۇ بار بولغىيتتى؟

— تۇل خوتۇن دەپ ئويلاۋاتامىلا؟ بۇ جەزمەن ئېرى بار چوكان.

— سىلە ئۇنىڭ ئېرى بارلىقىنى نەدىن بىلدىلا؟ بەختى كەلمىگەن تۇل ئايالمۇ تېخى خۇدا بىلىدۇ.

— كۆڭلىدىكىدەك ئەرگە تېگەلمىگەنلىكى ئۈچۈن چىدىماي ئۆزىنى كۆلگە تاشلىۋالغان دەڭلا ئاداش؟

— زۇلۇمغا، خورلۇققا چىدىماي ئۆزىنى سۇغا تاشلىۋالغان ئايالنى دۇنيادا يوق دەمسىلەر؟

— بولدى، تاكاللاشماڭلار، بۇمۇ خۇدانىڭ بىر قىسمىتى، ئېرىنىڭ بار - يوقلۇقى كېيىن مەلۇم بولىدۇ.

....

قولىغا كىرىۋاتقان ھەربىر سۆز سالاھىدىنىنىڭ يۈرىكىگە خەنجەردەك قادالماقتا ئىدى. ئۇ كۆلگە چۆكۈپ تۇرغان غىجىم رومالنىڭ — باشقا بىر ئايالنىڭ بولۇپ چىقىشىنى بەكمۇ ئۈمىد

قىلاتتى، ئەمما كۆڭلى سېزىپ تۇراتتى.

— جامائەت مۇنداق قاراپ تۇرۇش ئەھلى مۆمىننىڭ ئىشى ئەمەس، قېنى بىرقانچىمىز كۆلگە چۈشۈپ ئاختۇرۇپ كۆرەيلى، بەلكىم رومال ئىگىسىنىڭ جەسىتى تېپىلىپ قالار، — دېدى ساقاللىرى ئاقارغان مويسىپىت بىر بوۋاي. دەرھال بىرقانچە كىشى چاپان، ئاياغلىرىنى سېلىۋېتىپ كۆلگە چۈشۈپ بىر سائەتتىن كۆپرەك مالتىلاپ جەسەتنى تاپالمىدى. كۆلگە چۈشۈپ جەسەتنى تېپىپ چىقىشنى ئۆزلۈكىدىن خالايدىغانلار ئاۋۇپ يىگىرمە — ئوتتۇزغا يەتتى. شۇنچە ئاختۇرسىمۇ رومالنىڭ ئىگىسى كۆلدىن تېپىلمىدى، بۇ ھال سالاھىدىننىمۇ، كىشىلەرنىمۇ ھەيران قالدۇردى. نۇرنىسانىڭ جەسىتى چىقىپ قالارمىكىن، دەپ قاتتىق ئەنسىرىگەن سالاھىدىننىڭ يۈرىكى ئورنىغا چۈشتى. ئەگەر چىقىپ قالغان بولسا جامائەت ئالدىدا سەت بولاتتى. جاۋاب بېرىشكە توغرا كېلەتتى.

رومالنى بىر ياش يىگىت سۈزۈپ چىقتى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى. سالاھىدىن ئۆزىنى بېسىۋالدى. ئۇ تەمكىن قىياپەت بىلەن سالام بېرىپ كىشىلەر توپى ئارىسىغا كىردى. جامائەت ھۆرمەت يۈزىسىدىن جاۋاب سالام قايتۇردى. ئۇ رومالغا قول ئۇزىتىپ:

— بۇ رومالنى مەن ساقلاپ قوياي، يامغۇر توختىغاندىن كېيىن ئىگىسىنى سۈرۈشتۈرۈپ تاپارمىز، — دېدى ۋەزمىن ئاۋاز بىلەن، يىگىت رومالنى بەردى.

سالاھىدىن ئۆيگە يېنىپ كەلگەندە ئىككى قىزى يىغىدىن توختىغانىدى، نىساخان ئۇلارغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇ سالاھىدىنغا سوئال نەزەرى بىلەن قارىدى، سالاھىدىن نېمىمۇ دېسۇن، ئەھۋال چۈشىنىشلىك تۇرسا. گەپ قىلىشنىڭ نېمە ھا-

جىنتى بار، ئۇ نىساخانغا زۇۋان سۈرمەي، غىجىم رومالنى سىقىپ ئاسقۇچقا ئېسىپ قويدى.

× × ×

يۇمىلاق شەھەر كۆلىدىن سۈزۈۋېلىنغان ناۋات رەڭ غىجىم رومال توغرىسىدىكى خەۋەر گويا باھار شامىلىدەك پۈتۈن شەھەرگە يېيىلدى. ھەممە ئائىلىدە مۇشۇ توغرۇلۇق گەپ بولۇشقا باشلىدى.

گۈلسۈم ئەتىگەندىلا قوشنىسىدىن ئاڭلىغانىدى. ئۇ ئېرى مەكتەپتىن قايتىپ كەلگىچە تىت - تىت بولۇپ ئولتۇردى. تۇراپ چۈش بىلەن كېلىپ:

— ئاڭلىدىڭلىمۇ؟ كىشىلەر يۇمىلاق شەھەر كۆلىدىن بىر غىجىم رومالنى سۈزۈۋاپتۇ؟ — دېدى گەردىنىنى سىلاپ.

— ۋوي نېمە دېدىلە؟ — دەپ يېنىپ سورىدى ئەھۋالنى ئېنىق بىلمەكچى بولۇپ.

— كۆلگە بىر ئايال ئۆزىنى تاشلىۋالغان بولسا كېرەك. بامدات نامىزىدىن قايتقان كىشىلەر سۇغا چۆكۈپ تۇرغان غىجىم رومالنى كۆرۈپتۇ، كۆلگە ئادەم چۈشۈپ ئاختۇرسا رومال ئىگىسىنىڭ يا تىرىكى، يا ئۆلۈكى تېپىلماپتۇ.

— ......

گۈلسۈم خىيال ئىلكىدە تۇرۇپ قالدى، يۈرىكىنىڭ بىر يېرى چىمىلداپ تارتىشىپ كەتتى. نېمە ئۈچۈندۇر ئاغزىدىن سۆز چىقارمىدى، تۇراپ قولىنى ئېرتىۋېتىپ:

— چىرايىڭلار غەلىتە بولۇپ كەتتىغۇ، نېمە بولدۇڭلار؟ — دەپ سورىدى.

— ھېچنېمە بولغىنىم يوق، ئۆزۈمچە سىڭلىمدىن ئەنسىرەپ

قىلىۋاتىمەن.

— نېمىشقا ئەنسىرەپ قالىسىلە؟ ھەر قېتىم بېرىپ كەلگىنىڭلاردا سىڭلىمنىڭ دۆلىتى ئانداق، سىڭلىمنىڭ دۆلىتى مۇنداق ئىكەن، دەپ ماختاپ كېتەتتىڭلارغۇ؟ ئەنسىرىگۈدەك بىرەر ئىش بارمىدى؟

تۇراپ راست ئېيتىۋاتاتتى، گۈلسۈم سالاھىدىننىڭ كۈنچى-لىكى ناھايىتى قاتتىق ئىكەنلىكىنى، خۇي - پەيلىنىڭ ئۆز-گىرىپ تۇرىدىغانلىقىنى نۇرنىسادىن نەچچە قېتىم ئاڭلىغان. ئۆزىمۇ سەزگەنىدى. سىڭلىسىنىڭ بۇ ئۆيگە كېلىشىگە سا-لاھىدىننىڭ يول قويمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇنىڭ كۆڭلىدە گۇمان چۈشكەن ئىدى.

ئاياللار ئۆزئارا بىر - بىرىنى چۆكۈرۈشسىمۇ، ئەرلىرىنىڭ ئالدىدا دائىم تەڭتۇش چوكان - جۇۋانلارنىڭ راھەت - پارا-غىتىدىن سۆز ئېچىپ، ئۆزىدە ياخشىراق قاراشنى، نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بېرىشنى، گېپىگە ماقۇل بولۇشنى تەلەپ قىلى-شىدۇ. گۈلسۈم سىڭلىسىنىڭ سىقىقچىلىقتا تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتى-قانلىقىنى بىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئېرى ئالدىدا «نۇرنىسا مەلىكىدەك ياشايدىكەن، ئالدىدا توققۇزى تەل، ماڭا ئوخشاش كۆلگە، تويغا مىنىپ ئۆتمەيدىكەن» دەپ ماختاپ كېتەتتى. ئۇ تېخى سالاھىدىننىڭ نۇرنىسانى تالاق قىلىۋەتكەنلىكىنى بىلەتتى.

بۈگۈن ئېرىنىڭ گەپتە چېقىۋېلىشى گۈلسۈمنىڭ ئاچچىقى-نى كەلتۈرۈپ قويدى.

— نېمە ئوشۇق سۆزلەيلا؟ — دېدى ئۇ سىلكىشلەپ، — ئەرخەق دېگەن يۈزسىز كېلىدۇ، سىڭلىمنىڭ تۇرمۇشى ياخشىتى، ئېرى ئۆزگىرىپ تۇرغان، خورلىغان بولسا چىدىيالماي ئۆزىنى كۆلگە تاشلىۋالدىمىكىن دېگەن ئويغا كېلىۋاتىمەن. خۇدايىم

ئۇنداق كۈننى ھېچ بەندىسىگە كۆرسەتمىسۇن، گەپنى توغرا چۈشەنسىلە، سىلىنىڭ بۇ ئۆيلىرىدە قانچىلىك راھەت بار؟ مەن سىڭلىمدىن ئەنسىرىدىم، كەلمىگىنىگە بىر ئايدىن ئاشتى ئەمەسمۇ؟ مەنمۇ بارالمىدىم، ئىنسان دېگەن شۇنداق ئەنسىزلىكتە كۈن كەچۈرىدىكەن!

— بولمىسا بېرىپ كېلىڭلار، — دېدى تۇراپ گەردىنىنى قاشلاپ، ئۇ گەپتان خوتۇنى بىلەن تاكاللىشىپ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. قېيىن سىڭلىسىنىڭ گېپى چىققاندىن كېيىن ئۇمۇ ئويلىنىپ قالدى.

ئوخشىغان لەگمەن يېيىلىپ بولدى. گۈلسۈم سىڭلىسىنى خىيال قىلىپ، ئەنسىزلىك ئىچىدە قالغاچقا تاماق گېلىدىن ئۆتمەي يەۋاتقان لەگمىنىنى تۈگىتەلمىدى. قېيىن ئاتىسى دۇئا قىلىپ بەرگەندىن كېيىن ئالدىراپ بالىسىنى ئېمىتتى - دە، غىجىم روملىنى ئارتىپ يولغا چىقتى.

«بۈگۈن چارشەنبىمۇ - پەيشەنبىمۇ؟ — دەپ ئويلىدى. ئۇ كۈنگە نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي، — پەيشەنبە كەچقۇرۇن ئېرىمنىڭ ئولتۇرۇشى بار. بۇ توغرۇلۇق گەپ - سۆز بولمىغىنىغا قارىغاندا بۈگۈن چارشەنبە بولۇشى كېرەك. سىڭلىمنىڭ يېنىغا بارمىغىنىمغا بىر ئايدىن ئېشىپتۇ. ئۇنىڭ ئېرى تۇسۇپ بىز تەرەپكە كەلتۈرمەيۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئەجەب بارماپتىمەن. نۇرنىسا بۇ قېتىمقى تۇغۇتىدىن كېيىن بەكلا ياداپ قالغانىدى، خۇدايىم ئۆزۈڭگە ئامانەت. ھەرقانچە بولسىمۇ ئۇ غىجىم رومال ھەمشىرەمنىڭ ئەمەسمۇ...» ئۇ مانا شۇنداق چىگىش ئويلار بىلەن ھېيتگاھ مەيدانىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ كۈنجۈتلۈق ماتاڭدىن تۆت تال ۋە بەش - ئونتال ياڭاق ئېلىپ يانچۇقىغا سېلىۋالدى، ئۇ يەنە قوش مۇشتەك ئاناردىن بەشنى، ئامۇتتىن يەتتە - سەككىزنى تاللاپ ئېلىپ

ياغلىقىغا چىگىپ، قەدەمىنى تېزلىتىپ ئۆستەڭ بويى رەستىسىدىن ئۆتتى. چەرچىن مالچىلار خېرىدار كۈتۈپ دۇكانلىرىدا ئولتۇرۇشاتتى. گۈلسۇم قاسقان بازىرى، قايىساق بازىرىدىن ئۆتۈپ ئوڭ قول تەرەپتىكى تار كوچىغا كەلگەندە قەدەمىنى تېخىمۇ تېزلەتتى.

× × ×

ئابدۇلئەزىزنىڭ بىر ئېغىزلىق ئۆيى جايلاشقان تار كوچىنى باغچا كوچىسى دەپ ئاتايتتى. سۇ چاچراپ توپا - چاڭ قونۇپ، يە ئاق، يە قارىلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان بىر قاناتلىق ئىشىكتىن ئابدۇلئەزىز چېلەك بىلەن بالداقنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئىشىكنى قۇلۇپلاپ، قەدەمىنى چوڭ - چوڭ ئېلىپ خىياللىچان يۈرۈپ كەتتى. مۇزى ئېرىگەندىن كېيىن ئايىغىنى چەقىرىپ بىر توشقۇزۇپ قويغانچە سۇ كىرمىگەن كۆل، يېرىملاپ قالغانىدى. ئۇ كۆلنىڭ گىرۋىكىدىن پەسكىرەك چۈشۈپ چېلەكنى سۇغا سالدى. ئىككى چېلەك سۇنى ئەمدى كۆتۈرۈپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر كىشى:

— بۇ كۆلنىڭ سۈيىنى ئىچكىلى بولمايدۇ، — دەپ ئۇنى ئاگاھلاندۇردى. ئابدۇلئەزىز ئىلاجىسىز زورىغىلا چېلەكلەردىكى سۇنى يولغا چېچىۋېتىپ، بالداقنى مۈرىسىگە ئېلىپ كەينىگە ياندى ۋە ھېيتگاھ جامەسىدىكى شەربەت كۆلىدىن سۇ ئېلىپ ئۆيىگە يېتىپ باردى. ئۇ ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بۇلۇڭدىكى كۈپكە سۇنى قۇيدى. بۇ كىچىككىنە ھۇجرىنىڭ تۇڭلۇكىدىن باشقا يورۇق چۈشىدىغان يېرى يوق ئىدى. ئىشىك ئېچىپ قويۇلغاچ قاراڭغۇلۇقتا چۆككەن ئۆي بارا - بارا يورۇپ، كۆز نەرسە - كېرەكلەرنى ئىلغا قىلالايدىغان ھالغا كەلدى:

ئابدۇلئەزىز تام تەرەپكە قاراپ ياتقان ئايالغا قاراپ تۇرۇغ - كىچىك تىندى. ئايالنىڭ چۈۋۈلغان قارا چاچلىرى دۈمبىسىنى يېپىپ تۇراتتى...

ئابدۇلئەزىز ئۆز ئىرادىسىدىن تاشقىرى بىر تۇيغۇنىڭ تۈرتكىسى بىلەن نۇرنىسانى كۆتۈرۈپ ئۆيگە ئېلىپ كەلگەندى. كىيىم - كېچەكىدىن سۇ تامچىپ تۇرغان نۇرنىسانىڭ بېشىنى تۆۋەن قىلغانىدى، ئېغىز - بۇرنىدىن يېرىم چېلەككە يېقىن سۇ ياندى. ئۇ نۇرنىسانىڭ چىرايىغا قاراپ «ياش، پاكىز ئايالكەن، بېشىغا نېمە كۈن كەلگەن بولغىيتتى؟ جاندىن تويغۇدەك ئازابقا ئۇچرىمىغان بولسا ئۆزىنى كۆلگە تاشلىمىغان بولاتتى. مەنمۇ خىيالىمدا يوق ئىشلارنى قىلىپ، يۇرتتىن ئايرىلدىمغۇ، مەغپىرەت نېمە كويلاردا يۈرىدىكىن؟» دەپ ئويلىدى.

ئابدۇلئەزىز، «دۇنيادا ھاياتلا بولسام ئايال نامى بار ئادەم زاتىنىڭ يېنىغا يولسايمەن، يۈزىگە قارىمايمەن» دەپ ئۆز - ئۆزىگە ۋەدە قىلغانىدى. بۈگۈن بولسا بۇنىڭ ئەكسىچە كۆلگە ئۆزىنى تاشلاپ ئۆلۈۋالماقچى بولغان بىر ئايالنى ئۆيىگە ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇراتتى. تەقدىرى، قىسمەت دېگەن مۇشۇنداق بولسا كېرەك. تەقدىر شۇنداق نەرسىكى، سەن ياخشى كۆرۈپ ئىنتىلگەن نەرسەڭگە ئۆمۈر بويى يېتەلمەيسەن، يېتەلىسەڭمۇ بەزىدە ئۇنىڭدىن ئاسانلا ئايرىلىپ قالىسەن. سەسكىنىپ، يامان كۆرۈپ قاچقان نەرسەڭگە ئۆزۈڭ ئوقمايلا ئىگە بولۇپ قالىسەن، ئۇنىڭدىن ئۆزۈڭنى ھەرقانچە قاچۇرساڭمۇ قۇتۇلالمايسەن، تۇرمۇش، ھايات دېگەن مانا مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ، ئۇنى ئۆلۈمدىن باشقا نەرسە توختىتىپ قويالمايدۇ.

ئابدۇلئەزىز پۈتۈن ھاياتىنى ئويلاپ چىقتى. ئۆزىنىڭ نېمە

ئۈچۈن قەشقەرگە كېلىپ قالغانلىقىنىڭ ۋە بۇ ئايالنى نېمە ئۈچۈن ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىنىڭ تېگىگە زادى يېتەلمەي ئولتۇرغاندا نۇرنىسا بىردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، تۆت تەرەپكە سىنچىلاپ قاراپ چىقتى. ئۆزىنىڭ بۇ تەقدىرىگە ئەپسۇسلىنىۋاتامدۇ، ئېچىنىۋاتامدۇ، ھەيران بولۇۋاتامدۇ، قايغۇرۇۋاتامدۇ؟ بۇنى ئۇنىڭ تامدەك تاتىرىپ كەتكەن چىرايىدىن بىلگىلى بولمايتتى. ئۇ ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرغان مۇشۇ ئەپكەش يىگىتنىڭ ئۆزىنى كۆلدىن ئېلىپ چىققانلىقىنى ئەتىگەن ھوشىغا كېلىپلا بىلگەنىدى، ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەتىگەندىن بېرى ئۈنچىقماي ئويلىنىپ ياتقان نۇرنىسا يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ھەممە ئىشقا تەييارلىنىپ قويغانىدى. ئۇ ھازىر ئابدۇلئەزىزنىڭ چىرايىغا زەن قويۇپ قاراپ تونۇغاندەك قىلدى ۋە:

— سىلە سۇ ئېلىپ كىرگەن بىرەر ئۆيدە مېنى كۆرگەنمىدىلە؟ — دەپ سورىدى.

— ئېسىمگە ئالالمىدىم، — يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي جاۋاب بەردى ئابدۇلئەزىز. نۇرنىسا ئىچ - ئىچىدىن چىقىۋاتقان تىترەكتىن لاغىلداپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ خىيالىغا ئۆلۈمدىن باشقا نەرسە كىرمىگەنلىكى ئۈچۈن ئەتىگەندىن بېرى كىيىملىرىنى قۇرۇتۇۋېلىش ئۇنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمىگەنىدى. سوغۇقتىن كۆكىرىپ كەتكەن لېۋىنى چىشلەپ بىردەم ئولتۇردى، ئابدۇلئەزىز، تىترەك ئاۋاز بىلەن بىر ئېغىز گەپ سوراپ قويۇپ جىم بولۇپ كەتكەن نۇرنىساغا قارىدى. دۈگدىيىپ ئولتۇرغان نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئېقىپ تۇراتتى. «توڭلاپتۇ بىچارە» دەپ بىر تەرەپكە يىغىپ قويۇلغان يوتقاننى ئېلىپ نۇرنىسانىڭ ئالدىغا قويدى.

— ئېچىڭگە كىرىۋالسىلا، سوغۇق ئىچىلىرىگە ئۆتۈپ كەت-

مسۇن، — دېدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ تاشقىرىغا چىقىپ كەتتى. «ئەجەب ئاق كۆڭۈل كىشىكەن، — ئويلاپ قالدى نۇر-نىسا، — تۇرقىدىن كۆڭلىدە هاراملىق يوق كۆرۈنىدۇ، خۇدايىم كۆڭلىگە ئىنساپ بەرگىن».

نۇرنىسا بۇ ئەپكەشنى تونۇغانىدى. ئۇنىڭغا شۇ سوغۇق قىش كۈنى نان چىلاپ بەرگىنى، سالاھىدىنىنىڭ ئۇنى ياقىسىدىن تۇتۇپ سۆرەپ ئىتتىرىپ چىقىرىۋەتكەنلىكى خىيالىغا كەلدى. نۇرنىسا چۆپ بولۇپ كەتكەن چاپىنىنى سېلىپ تام-دىكى قوزۇققا ئاستى، كۆڭلىكىنى پەگاغا سىقىپ كىيىۋالدى، ئاندىن يوتقاننى يېپىنىپ بېشىنى ئالقىنىغا تىرەپ سىڭايان ئولتۇردى. ئۇنىڭ قەلبىنى غەم، خىيال چۇلغىۋالغان بولسىمۇ، مۇڭلۇق كۆزلىرىدە زىنداندىن ئازاد بولغان مەھبۇسنىڭكىدەك تەلپۈنۈش ئەكس ئېتەتتى، سوزۇلۇپ ئاقىرىپ قالغان چىرايىدا هېچكىمگە بوي بەرمەيدىغان كۈچ، جاسارەت ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئۇنى ئۆلۈمگە قەدەم باستۇرغان جۈرئەت هېچنېمىدىن قورقماي-دىغان قىلىپ قويغانىدى. نۇرنىسا يوتقانغا ئوبدان ئورنىۋالغان-دىن كېيىن:

— ئۆيگە كىرسىلە، — ئابدۇللەزىزنى چاقىردى. «بۇ ئاۋازنى بىر يەردە ئاڭلىغاندەك قىلىمەنغۇ، — ئويلاپ ئۆيگە كىرگەن ئابدۇللەزىز نۇرنىساغا قارىدى، — هە، سۇ ئېلىپ كىرگەن شۇ ئۆيدە ماڭا نان چىلاپ بەرگەنىدى، ئېرى كىرىپ مېنى ئىتتىرىپ چىقىرىۋەتكەن...»

نۇرنىسا ئويلاپ تۇرۇپ قالغان ئابدۇللەزىزنىڭ ساقال باسقان يۈزىگە قارىدى.

— مېنى تونۇلىمۇ؟

— ئەمدى تونۇدۇم خېنىم، سىلە ماڭا نان چىلاپ بېرىپ ئەرلىرىدىن ئازار يېگەنىدىلە.

— مەن ئۇ كۈنلەرنى ئەمەس، خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى ئېرىمـ
ـمىن ئازار يەپ كەلگەن بىر بەختسىزمەن...

نۇرنىسا ئۆزىنىڭ ئېرى ئالدىدا گۇناھسىز ئىكەنلىكىنى،
خورلۇق، ئاھانەتكە چىدىيالماي ئۆلۈپ تۇگىشەي دەپ ئىككى
نارەسىدە بالىسىنى خۇداغا ئامانەت قىلىپ ئۆيدىن مىڭ تەستە
چىققانلىقىنى ۋە باشقا دەرد ھالىنى ئېيتقاندىن كېيىن، ئاغـ
زىغا قاراپ ئولتۇرغان ئابدۇلئەزىزغا سىناق نەزەرى بىلەن
قاراپ دېدى:

— ھايات قالىمەن دەپ ئويلىمىغانىدىم، تېخى دۇنيادا
يەيدىغان رىزقىم تۈگىمىگەنىكەن، خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن
سىلى مېنى قۇتقۇلدۇرۇۋالدىلا، بۇنىڭ ئۈچۈن سىلىگە رەھمەت
ئېيتالمايمەن، مېنى ئېرىمنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويسىلا.

ئابدۇلئەزىز ئېرىدىن بىزار بولۇپ ئۆزىنى كۆلگە تاشلىغان
بەختسىز ئايالنىڭ ئاغزىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ،
ئويلىنىپ قالدى ۋە يەرنى جىجىلاپ بىرئاز ئولتۇرغاندىن
كېيىن:

— خېنىم، بۇ سۆزنى راست دەۋاتامسىلا، بىلەلمىدىم، —
دېدى ئۇ، غەزەپتىن چىرايى تاتىرىپ بۇرۇت - ساقاللىرى
تال - تال بولۇپ كەتكەن سالاھىدىنىڭ بەرچەس گەۋدىسىنى
كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. گويا ئۇنىڭغا سالاھىدىن تەڭلەپ كەلـ
گەن پىچاق پارىلداپ كۆرۈنگەندەك بولۇپ چۆچۈپ كەتتى، —
سىلىنى ئەرلىرىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ، خۇدايىم قۇتقۇزۇپ
قالغان جانلىرىغا زامىن بولغۇم كەلمەيدۇ، — دېدى ئۇ چىن
كۆڭلىدىن.

— راست دېدىلە، — دېدى نۇرنىسا، — مۇشۇ ھالىم
بىلەن بارسام ئۇ كىشى مېنى تىرىك قويمايدۇ، مەنمۇ قايتىپ
بېرىشنى ئەسلا خالىمايمەن، مېنىمۇ قۇتۇلدۇرۇشنى ئاللا سىلىگە

ئېيسپ قىلدى، سىلە قانداق قىلماقچى؟
بۇ سوئال ئابدۇلئەزىزنىڭ دىمىنى ئىچىگە چۈشۈرۈۋەتتى. ياخشى كۆرگەن خوتۇنى ئۆزىدىن چانغاندا ئۆيىگە ئوت قويۇپ بېرىش ئۇنىڭغا تەس تۇيۇلمىغانىدى. نۇرنىسانىڭ بۇ سوئالىغا جاۋاب بېرىش ناھايىتى قىيىن تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ ئايال جىنسىدىن بىزار بولغاچقا بۇلغان كەچ نۇرنىساغا «باشلىرىنى ئېلىپ نەنى خالىسىلا شۇ يەرگە بارسىلا» دەپ يولغا سېلىپ قويماقچىدى، ئەمما نۇرنىسانىڭ سەممىي سۆزلىرى، ھەرقانداق كىشىنى تەمتىرىتىپ قويىدىغان گۈزەل چىرايى ئۇنى ئويلاندۇرۇپ قويدى. ئۇنىڭ جاراھەتلەنگەن كۆڭلىدە ھېسداشلىق پەيدا قىلدى. نۇرنىسا بۇنى بىلىپ يەتتى، ئۇ رۇسلىنىپ ئولتۇردى، چۇۋۇلۇپ كەتكەن چاچلىرىنى تۈزەپ، ياش لىغىلداپ تۇرغان كۆزلىرىنى سۈرتۈپ ئابدۇلئەزىزغا تەلپۈنۈپ قارىدى. رومىلى كۆلدە قالغاچ يالاڭباش ئىدى. ئۇ مۇشۇ دەم چۆچەكلەردىكى گۈزەل پەرىگە ئوخشاپ قالغانىدى.
ئابدۇلئەزىز خىيال دېڭىزىدا ئۈزۈپ بىرياققا چىقالماي باش سېلىپ ئولتۇرغاندا نۇرنىسا ئۇنىڭدىن سورىدى:
— سىلە قەيەرلىك بولىلا؟
— خوتەنلىك.
— خوتەنلىك؟
— ھەئە.
— ئۆي - ئوچاقلىق بولغانمىدىلە؟
— بولغان، — دېدى ئابدۇلئەزىز.
— نېمىشقا يۇرتلىرىنى تاشلاپ بۇياققا كېلىپ قالدىلا؟
— تەقدىر.
— ھە، — دېدى نۇرنىسا ئۇنىڭلى مۇڭلۇق چىقىرىپ سورىغان سوئالىغا بىر ئېغىزدىن جاۋاب بېرىۋاتقان ئابدۇلئەزىزنىڭ

ئىچىدە بىر دەردى بار ئىكەنلىكىنى سېزىپ.

— قانداق تەقدىر بىلەن؟ — يەنە سورىدى نۇرنىسا ئۇنىڭ زادى قانداق ئادەملىكىنى بىلمەك بولۇپ.

ئابدۇلئەزىز، ھېچبىر تارتىنماي بىر تۇغقىنى ياكى يېقىن تونۇشى بىلەن سۆھبەتلىشىۋاتقاندەك، سوئال سوراۋاتقان نۇرنىساغا بېشىنى كۆتۈرۈپ سىنچىلاپ قارىدى. ئايدەك يۈزىگە سەل - پەل قىزىللىق يۈگۈرگەن نۇرنىسا بۇلاقتەك كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ تۇراتتى. بۇ ئايال ئۇنى بارغانسېرى ئۆزىگە تارتىپ كېتىۋاتاتتى.

— خېنىم بۇنى سورىمىسىلا، — دېدى، ئۇنىڭ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى ئۈمىدسىزلىك بىلەن يۇمۇلدى.

— نېمىشقا؟ ئېيتقىلى بولمىغۇدەك بىر ئىش يوقتۇ؟ — ئورغاقتەك قاشلىرىنى يىمىرىپ ئەجەبلەندى نۇرنىسا، — باشلىرىدىن ئۆتكەننى سۆزلەپ بەرسىلە، ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشمەيدۇ، ئىچلىرى بوشاپ ئۆزلىرى يېنىكلەپ قالىلا.

— سىلىگە دېسەم، — دېدى ئابدۇلئەزىز ئىچىدىكى گېپىنى چىقارغۇسى كەلمىگەندەك ئۇھ تارتىپ، — ۋاپاسىز ئايالنىڭ كاساپىتىدىن سورۇلۇپ، سەرگەردان بولۇپ قالغان ئادەممەن.

نۇرنىسا بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ھەقىقەتەن ئېغىر دەرد تارتقانلىقى سولغۇن چىرايىدىن چىقىپ تۇرغان ئەپكەشكە مۇلايىم نەزەر تاشلىدى. ئابدۇلئەزىز كىرلەپ قالغان شاپاق دوپپىسىنى قولىغا ئېلىپ مىجىقلىدى، چەكمەن تونىنىڭ ئارقا پېشى يىرتىلىپ كەتكەنىدى، ئالدى ئوچۇق ئۇزۇن ماتا كۆڭلىكىمۇ قارىداپ قالغانىدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ئېيتايمۇ، قانداق قىلاي دېگەن بىر خىل ئىپادە چىقىپ تۇراتتى. شۇ چاغدا ئىشىكتىن بىر تاغىل مۈشۈك مىياڭلاپ كىرىپ ئابدۇلئەزىزنىڭ ئالدىدا

ياتتى، ئابدۇلئەزىز مۇشۇكنىڭ دۇمبىسىنى سىيلاشقا باشلىدى، بۇ ئۆيگە كەلگەندىن بېرى، بۇ مۇشۇكنى بېقىۋېلىپ ئۆزىگە ھەمراھ قىلىۋالغانىدى.

— دېسىلە، ئايالدىن بىزار بولغان چاغلىرىدا خۇدايىم سىلىگە مېنى ئۇچراشتۇرۇپتۇ، — دەپ قىستىدى نۇرنىسا.

«توۋا، ئاجايىپ ئايالكىنا بۇ، — ئويلىدى ئابدۇلئەزىز، — بىر بولسا بۇ تازا يامان خوتۇن. بىر بولسا ئاق كۆڭۈل، مېھرىبان ياخشى خوتۇن. شەيتىنى يامان بولسا مەغپىرەتتەك ئوتتا كۆيۈپ كەتكەن ئۆيدە قالىدۇ، ياكى بولمىسا ئۆزىگە ھارام ئۆلۈمنى راۋا كۆرىدۇ. بېشىمدىن ئۆتكەننى ئاڭلاپ باقسۇن، قالغىنىغا خۇدايىم بار».

ئابدۇلئەزىز بېشىدىن ئۆتكەن كەچۈرمىشىنى ئاستا سۆزلەشكە باشلىدى، نۇرنىسا قارا قاشلىرى تۈتىشاي دەپ قالغان قوشۇمىسىنى سەلگىنە تۈرگەن ھالدا دىققەت بىلەن تىڭشىدى. ئۆمەر باينىڭ دائىم ئابدۇلئەزىزنى چاقىرىپ قويۇپ، ئۆزىنىڭ يوقىلىپ كېتىپ كېيىن پەيدا بولغىنىنى ئاڭلىغاندا، مەغپىرەتنىڭ بىردىنلا جۇۋىسىنى تەتۈر كىيىپ، ئېرىنىڭ سورۇقچىلىق تارتىشقا سەۋەبكار بولغىنىنى نۇرنىسا ئۆمەر بايدىن كۆردى. لېكىن بۇ ئويىنى يۈرىكى زىدە بولغان ئادەمگە ئېيتىپ يارىسىغا تۇز سېپىشنى لايىق كۆرمىدى، ئابدۇلئەزىز:

— خېنىم، شۇنداق قىلىپ يۇرتۇمدىن ئايرىلىپ، ئەزىزانە قەشقەرگە كېلىپ قالدىم، ئەھۋالىم مانا مۇشۇ، — دەپ سۆزىنى تۈگەتتى، ئۇنىڭ قوي كۆزلىرىدىن ياش ئەگىگەنىدى. نۇرنىسانىڭ كۆزىگىمۇ ياش كەلدى، ئۆزىنى شۇنچە تۇتاي دېسىمۇ، تۇتالماي يىغلاپ كەتتى. ئۇ، بۇ مۇساپىرنىڭ چەككەن ئازاب - ئوقۇبىتىگە يىغلاپلا قالماي، ئۆزىنىڭ بەختسىزلىكىنى، رەھىمسىز ئاتىنىڭ يېنىدا قالغان سەبىي بالىلىرىنى ئويلاپ

يىغلاپ كەتتى. ئابدۇلئەزىز يىغلاۋاتقان نۇرنىساغا ئىچى ئاغرىپ ئىككىلەنمەي ھېسداشلىق قىلىپ دېدى:

— يىغلىمىسىلا خېنىم، مېنىڭ دەردىمدىن سىلىنىڭ دەردـ لىرى ئېغىر، قانداق گەپ ـ سۆزلىرى بولسا ئېيتسىلا، قولۇمدىن كېلىشىچە خىزمەتلىرىدە بولاي.

نۇرنىسا تۆكۈلۈپ تۇرۇپ:

— مېنى بالىلىرىغا ئىچى ئاغرىمايدىغان باغرى تاش قارا كۆڭۈل خوتۇنكەن دەپ ئويلاپ قالمىسىلا دېدى ئۇ. گەپ قىلماي ئولتۇرۇپ كەتكەن ئابدۇلئەزىزغا قاراپ، — ئېرىمنى ئەتە ئوڭلىنىپ قالار، ئۆگۈن ئوڭلىنىپ قالار دەپ بىر بالىلىق بولدۇم، بىر بالامغا تارتىشىپ ئىككى بالىلىق بولدۇم، ئوڭلانـ مىدى، مېنىڭ ياخشى نىيىتىمنى چۈشەنمەي گۇمانلاندى. مېنى قارا ساناپ خورلىدى، ئازار بەردى، سىقىلىپ چىدىغۇچىلىكىم قالمىغاندا، بالىلىرىمنى خۇداغا تاپشۇرۇپ ئۆلۈۋالماقچى بولغاـ نىدىم، خۇدايىم ئۆلۈمنى ماڭا نېسىپ قىلمىغان ئوخشايدۇ، سىلىگە ئۇچراپتىمەن.

ئابدۇلئەزىز سېيلاپ تۇرغان مۈشۈكتىن قوللىرىنى تارتىپ ئورنىدىن تۇردى ۋە نۇرنىساغا ئىنتىلىپ قارىدى.

— خېنىم، ئەگەر ئەرلىك ۋىجدانىم بولمىغان بولسا سىلىنى كۆلدىن سۈزۈۋېلىپ بۇ غېرىبانە كۆلبەمگە ئېلىپ كەلمىگەن بولاتتىم، ھەر ئىككىلىمىز ھاياتنىڭ بەختسىز قىسمەتلىرىگە يولۇققان بىچارىلەركەنمىز. ئەگەر مۇۋاپىق كۆرسىلە مەن سىلىنى خوتەنگە ئېلىپ كېتەي، باشقا كەلگەننى تەڭ كۆرەرمىز.

نۇرنىسا بۇ ئەپكەشنىڭ مۇنچىۋالا ھاياجان ئىچىدە قاتـ تىق ئاۋازدا گەپ قىلىدىغانلىقىنى ھېس قىلمىغانىدى. بۇ ھەقىقەتەن مەردانە ئەرنىڭ يۈرەك سۆزى ئىدى.

— خوتەنگە مېڭىشتىن بۇرۇن مېنى ئەمرىلىرىگە ئالـ

سىسلا بولمايدۇ.

نۇرنىسا يېنىغا كەلگەن مۈشۈكنى سىيلاپ تۇرۇپ ئابدۇل-ئەزىزغا سەممىي ھالدا سىناش نەزەرى بىلەن تىكىلدى. ئۇ-نىڭ قارا، ئۇياتچان كۆزلىرى ئابدۇلئەزىزنىڭ جىددىي قارىشىغا چىداشلىق بېرەلمەي قالدى.

— ئۆزلىرى تېگىمەن دېسىلە ئەلۋەتتە ئالمامدىغان سىلىنى ئەمىرسىگە ئالىمەن خېنىم، مېنى ئانام ئوغۇل بالا دەپ باققان!

نۇرنىساغا ئابدۇلئەزىزنىڭ بۇ سۆزىمۇ يارىدى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى ئۇ، — مۈشۈكتىن كۆزىنى ئالماي، — قەشقەردە ئۇزۇن تۇرۇپ قالساق كاشىلىغا ئۇچراي-مىز. يولنىڭ تەييارلىقىنى قىلسىلا، نىكاھىمىز بولغۇچە كۆڭۈل-لىرىگە باشقا خىيالنى كەلتۈرمىسىگەيلا.

— خېنىم خاتىرجەم بولسىلا، بۈگۈن كېچە ھېيتگاھدا قو-نۇپ كېلىمەن، — دېدى ئابدۇلئەزىز ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن.

ئون ئىككىنچى باب

خورلانغان ئەر

ئىككى ئايال تۆشۈك دەرۋازىسى كۆۋرۈكى ئۈستىدە كېتىپ باراتتى. ئۇلار بىرى ئاق پەرىجە ئارتىپ يۈزىنى قارا چۈمبەل بىلەن ياپقانىدى. بىرى شاپتۇل چېچەكى غىجىم رومال سالغان بولۇپ، قولىدا داستىخانغا يۆگەلگەن لېگەن بار ئىدى.

پۈتۈنلەي ياغاچ بىلەن سېلىنغان بۇ كۆۋرۈك قەشقەر شەھرىنىڭ شەرقىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. كۆۋرۈك ياغاچلىرىغا شىددەت بىلەن ئۇرۇلۇپ شارقىراپ ئېقىۋاتقان تۈمەن دەرياسى قەشقەر شەھرىنىڭ غەربىي شىمالىدىن شەرقىي جەنۇبىغىچە يېرىم چەمبەر ھاسىل قىلىپ گۈزەل مەنزىرىنى بەرپا قىلغانىدى. دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى سۆگەت دەرەخلىرىنىڭ تاللىرى دەريادىن كۆتۈرۈلگەن يېنىك سەلكىندە تىنىماي يەلپۈنۈپ تۇراتتى.

— بالام گۈلسۇم خېنىم، بىردەم توختىۋالايلى، — دېدى ياشانغان ئايال ھاسىراپ ۋە كۆۋرۈكنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى ھاۋا رەڭ سىرلانغان ۋادەككە يۆلەندى، — ئادەم قېرىغاندا بىر چامدام مېڭىشمۇ ئېغىر كېلىدىكەن.

— خان ئاچا، ھېرىپ قالغان بولسىلا مەپە كىرا قىلايلىمىكىن؟ — دېدى گۈلسۇم قېيىن ئانىسى پاتەمخانغا. ئۇمۇ

ۋادەككە يېنىچە يۆلىنىپ ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان تۇمەن دەرياسىغا قارىدى. ئۇپۇقتىن يېڭىلا باش كۆتۈرگەن كۈننىڭ شولىسى دەريا سۈيىنى ھال رەڭ تۈسكە كىرگۈزگەنىدى.

— ماڭىلى بالام، ئەمدى ئاز قالدۇق، مەپىكەشكە بەرگەن پۇلغا سۇپۇرگە ئالغاچ كىرىپ كېتەيلى. ئۆيدىكى سۇپۇرگىنىڭ جۇلىقى چىقىپ كېتىپتۇ، — دېدى پاتەمخان، كۆۋرۈكتىن ئۈزۈلمەي ئۆتۈپ تۇرغان كىشىلەرگە كۆز سېلىپ قەدەم يۆتكىدى، گۈلسۈم ئۇنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ ماڭدى. ئۇلار كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپلا ئوڭ تەرەپتىكى توپىلىق يولغا بۇرۇلۇشتى. ئىككى يۈز قەدەمچە ماڭغاندىن كېيىن بەكلا ھاسىراپ قالغان پاتەمخان توختاپ دەريا ئۈستىگە ئېگىلگەن بىر دوڭغاق سۆگەتكە يۆلەندى.

— ئۈن - تىنسىز يوقىلىپ كەتكەن نۇرنىسا خېنىم ئاچىلىرىنى دېمىسەم ئۆيدىن بىر قەدەممۇ سىلجىماي تەكىيگە باش قويۇپ ياتاتتىم بالام، بۇ يېشىمدا بىر يەرگە بارغۇچىلىكىم قالماپتۇ. خۇدا ئەجرىمىزنى زايا قىلماي تەلىپىمىزگە يەتكۈزەر، — دەپ ھاسىراپ تىندى پاتەمخان.

گۈلسۈم بىر قولىدا لېگەننى كۆتۈرۈپ، بىر قولى بىلەن قېيىن ئانىسىنى يۆلەپ ماڭدى.

— بىز كۆرۈشىدىغان ئابدۇلھەمىتجان مەختۇمنىڭ بېغى ئاشۇ، — قولى بىلەن چۈمبىلىنى قايرىپ گۈلسۈمگە كۆرسەتتى پاتەمخان. گۈلسۈم قېيىن ئانىسى كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى، ئېگىز دۆڭ ئۈستىدە ئالدى ۋادەكلىك، پېشايۋان - سالاسۇنلۇق كۆركەم بىر باغ كۆرۈندى.

— ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى قېيىن ئانىسى، — ئابدۇقادىر قازى كالان ئاخۇنۇم دېگەن كاتتا زاتنىڭ نەۋرىسى بولىدۇ، خوجى ئەۋلادى بالام، ئۇ كىشىنىڭ ئالدىدىن ئامبال، دارىنمۇ، قازى، خەتىپ، داموللا-

لىمۇ، بەگ، سەللات، چوڭ بايلارمۇ توغرا ئۆتەلمەيدىكەن. ئۇ زات خۇشى تۇتسا كىشىلەرگە سايىۋەن بولىدىكەن، خۇشى تۇتمىسا زۇلۇم قىلىدىكەن. ناھەق ئىشنى ھەقىقەتكە چىقىرالايدىكەن، ئۇ شۇنداق قورقماس ئادەم ئىكەن. دادام بىزنىڭ ئۆيگە مېھمان چاقىرغانلىرىدا ئۇ كىشىنى كۆرگەنىدىم، ئۇ چاغدا چىنارىدەك ئېگىز قامەتى ماڭا بەكمۇ سۈرلۈك كۆرۈنۈپ كەتكەنىدى. ۋاي بالام بۇنىڭغا ئۇزۇن زامانلار بولدى، ئەمدى ياشىنىپ قالغاندۇ؟ نۇرنىسا خېنىمنىڭ ئەھۋالىنى بۇ كىشى ئاڭلىغاندىن كېيىن، باھانە - سەۋەبلەر بىلەن بىر يەردىن دېرىكى چىقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس. پاتەمخان سۆزىدىن توختاپ بىلىنى رۇسلىۋالدى. ئۇلار باغقا يېقىنلاپ قالغانىدى، خىيالى سىڭىسىغا كەتكەن گۈلسۈممۇ:

— خۇدايىم شۇنداق بولار، — دەپ ئۈمىدلەندى.

— گۈلسۈم خېنىم بالام، ئۇ كىشىنىڭ ئالدىدا ئۈن چىقىرىپ يىغلاپ تاشلىمىسىلا، گەپ - سۆزمۇ قىلمىسىلا، چوڭ ئادەمنىڭ ئالدىدا ياش چوكانىنىڭ ئېغىز ئېچىشى ئەدەپتىن ئەمەس، رومالىلىرىدىن چاچلىرىنىڭ ئۇچىمۇ كۆرۈنۈپ قالمىسۇن.

— ماقۇل، دېدى گۈلسۈم، ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولاشتى.

تۈنۈگۈن كەچتە گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگە كەلگەن مۇھتەبەر دوستى نۇرنىسادىن يەنە دېرەك بولمىغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «قېيىنى ئانام مۇھەممەتخان ئۇستامنى ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ئوبدان بىلىدۇ. شۇ زاتنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئەھۋالنى ئېيتىپ باقسا بولارمىكىن دەۋاتىدۇ، پاتەمخان ئاچاممۇ ياكى ھاشىم ئاخۇن ئاكاممۇ ئىككىسىنىڭ بىرى شۇ كىشىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتىپ باقسا، يۇرتنىڭ ئاتىسى بولغاندىن كېيىن نۇرنىسا خېنىمنىڭ دېرىكىنى ئېلىپ بېرەرمىكىن دېگەن

قويدا كەلدىم، ھەربىرلىرى نېمە دېيىشلا» دېگەندە، گۈلسۇمنىڭ قېيىن ئانا - قېيىن ئاتىسى مەسلىھەت قىلىپ، ھاشىم ئاخۇن ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغاچ «ئانىسى سىلە چىقىپ كىرىڭلا» دەپ كۆز يېشى قىلدى، گۈلسۇم بىلەن پاتەمخان شۇنىڭ ئۈچۈن ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن پىشۇرۇپ قويغان بىر لېگەن سامسىنى ئېلىپ يولغا چىقىشقانىدى.

ئۇلار يەنە ئەللىك قەدەمچە مېڭىپ، سول تەرەپتىكى تار يولغا بۇرۇلۇشتى، يولنىڭ بىر تەرىپى ئېتىزلىق، بىر تەرىپى ئەنجان تام بىلەن تۇتىشاتتى، ئەنجان تام ئىچىگە ئېلىنغان چوڭ قورۇق ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ بېغى ئىدى. بۇ باغ ئىچىدە، مارال، كېيىك، ئارقار قاتارلىق ياۋايى ھايۋانلارمۇ بېقىلاتتى.

— ئۇھ، ئەجەبمۇ ھاردىم، — دېدى پاتەمخان شىرىلداپ ئېقىۋاتقان ئېرىقنى بويلاپ چوڭ دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، دەرۋازا ئالدىدا قوش ئاتلىق پوچتىدىن ئىككىسى توختىتىپ قويۇلغانىدى. بىر جىپ ماشىنا ئىچىدە كۆزلىرى كۆپكۆك، چاچ - ساقال، يۈزلىرى ئوخشاشلا سېرىق بىر شوپۇر ئولتۇراتتى. ئاپانچا ئېسىۋالغان ئىككى ئەسكەر (ئېھتىمال مۇھاپىزەتچى بولسا كېرەك) ئېرىق بويىدا تاماكا چېكىشىپ تۇراتتى.

بىر نەچچە ئادەم دەرۋازىنىڭ ئىككى قانىتىغا تۇغرىلاپ ئۇزۇنسىغا قويۇلغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقلاردا بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇراتتى. پاتەمخان كىشىلەر ئالدىدىن ئۆتۈپ دەرۋازىدىن قانداق كىرىشنى بىلەلمەي ئويلىنىپ قالدى، ئاندىن يولنىڭ ئېتىز تەرىپى بىلەن مېڭىپ قىيپاش[*] دۆڭگە چىقىپ سۆگەت دەرەخلىرىنىڭ دالدىسىدىكى بۇلاق بويىدا توختاپ «ئۇھ!» دەپ ئولتۇردى. گۈلسۇم قولىدىكى لېگەننى قۇچىقىغا قويۇپ قولىنى بۇلاق سۈيىگە تىقتى، مۇزدەك سۇ ئۇنىڭغا

خوش ياقتى.

— قارىغاندا مېھمان بار ئوخشايدۇ بالام، بۇ مەختۇمنىڭ ئۆيىدىن كېچە - كۈندۈز مېھمان ئۈزۈلمەيدۇ. دېتەي، ئامباللارمۇ، چەت ئەلنىڭ ئەلچىلىرىمۇ، باي، بەگ، موللىلارمۇ، ئادەتتىكى پۇقرالارمۇ سالامغا چىقىپ تۇرىدۇ، خۇدايىم كۆرۈشۈشكە نېسىپ قىلسا بولاتتى. ئۇھ!

— كۆرۈشكىلى بولار خان ئاچا، — دەپ ئۈمىدلەندۈردى گۈلسۈم، — ئاتايتەن چىققاندىن كېيىن كۆرۈشمەي كىرىپ كەتمەيلى.

گۈلسۈم مەجنۇن تاللار سايە تاشلاپ تۇرغان سۈزۈك بۇلاق سۈيىدە ئۆزىنىڭ چىرايىنى كۆرۈپ، قەلەم قاشلىرىنى قولى بىلەن بېسىپ تۈزەپ، مەڭزىگە چۈشۈپ تۇرغان بىرنەچچە تال چېچىنى، ئالتۇن سۆكسىنىڭ ياقۇتلىرى جۇلالاپ تۇرغان قۇلىقىنىڭ كەينىگە ئېلىپ قويدى.

بۇ قىيا دۆڭ ئۈستىدە بىرنەچچە باغ بار ئىدى. باغلار ئىچىدىكى ئازادە، چوڭ باغ ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ بېغى ئىدى. بىردەمدىن كېيىن ئىشىكتىن غورا قاپاق، ياغاق يۈز، قارا پەرىجە كىيىپ كۆزەينەك تاقىغان ئوتتۇرا ياشلىق بىر كىشى چىقىپ، بىر پوچتىغا ئولتۇرۇپ مىڭىپ كەتتى. يېرىم سائەتتىن كېيىن قازاندەك سەللە ئورىغان ئىككى موللام چىقىپ، باغلاقلىق ئاتلىرىنى يېشىپ مىنىپ جۈنىدى. بىردەم ئۆتتۈۋىدى، بېشىغا شىلەپە، ئۇچىسىغا سارجا پەلتو كىيگەن ئىگىز، ئاق سېرىق بىر ئادەم چىقتى، ئۇنىڭ يېنىدا پاكارراق يەنە بىر ئادەممۇ بار ئىدى. ئۇلار جىپقا ئولتۇرۇپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇلاردىن كېيىن بىرنەچچە كىشى چىقىپ پىيادە ئۇزاشتى، ئاخىردا سارغۇچ كۆك سارجىدىن تىكىلگەن ھەربىيچە كىيىم كىيگەن، مۈرىلىرىدە ياگونى بار بىر كىشى ئاچچىقلىنىپ چىقىپ پوچتىغا ئولتۇرۇشقا

تۇياق - بۇياقتا مېڭىپ يۈرگەن ئىككى ئەسكەر پوچتىنىڭ ئىككى تەرىپىگە چىقىپ ئۆرە تۇردى. ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ئىشىك ئالدىدىكى ئادەملەر سىلىكتى.

— بالام قويسلا، كىشىلەر تۈگىگەندەك قىلىدۇ، — دېدى پاتەمخان گۈلسۈمنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويۇپ، گۈلسۈم ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزدى.

ئۇلار ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە باياتىن مېھمانلارنى ئۇزۇتۇپ ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان كۆتمەك بۇرۇت ئادەم قاراپ قويۇپ زۇۋان سۈرمىدى. پاتەمخان گۈلسۈمنىڭ ياردىمى بىلەن بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، پاكىز سۈپۈرۈلگەن قورۇغا كىردى، قورۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە باغنىڭ كۆكگۈرلۈك ئەگمە ئىشىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. باغ ئىشىكىدىن قورۇ ئىشىكىگىچە ماشىنا، پوچتا، ھارۋا قويىدىغان قاتار سېلىنغان ئۆيلەر بار ئىدى. سول قول تەرەپتە باغ ھويلىسىغا ئېلىپ چىقىدىغان كۆپ پايلىق غىش پەلەمپەي بار ئىدى. پاتەمخان كېلىنىگە ئېسىلىپ پە-لەمپەيدىن يۇقىرىغا ئاستا - ئاستا سىلجىدى. ھەرقېتىم ئوڭ قولى بىلەن تىزىنى تۇتۇپ «يائەلىي» دەپ قەدەم باساتتى. ئون - ئونبەش باسقۇچ كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن ئىشىكى جىگە-رەڭ سىرىدا سىرلانغان مېھمانخانىدەك بىر ئۆينىڭ ئالدىغا چىقتى. ئېھتىمال بۇ خىزمەتچىلەرنىڭ يېتىپ قوپىدىغان ئۆيى بولسا كېرەك. بۇ يەردە «ئۇھ» دەپ ئىككى مىنۇت ئارام ئېلى-ۋالغاندىن كېيىن، پەلەمپەي بىلەن داۋاملىق يۇقىرى چىقىشقا باشلىدى. پاتەمخانغا بۇ پەلەمپەيلەر سانسىزدەك بىلىنىپ كەتتى. ئاخىرى پەلەمپەينىڭ سولغا قايرىلىدىغان يېرىدىكى مەنزەر ئۆي تەرىقىسىدە سېلىنغان بىر ئېغىزلىق چىرايلىق مېھمانخانىغا كۆزى چۈشتى. بۇ مېھمانخانىنىڭ ئاستى دەھلىزگە ئوخشايتتى. تامنى چۆرىدىگەن ھالدا خىش بىلەن قوپۇرۇپ،

ئۈستىگە سېپتە بىر رەندىلەنگەن شال ياتقۇزۇلغان سۇپىدا ھەرقانداق كىشىنىڭ بىردەم ئولتۇرغۇسى كېلەتتى. ھېرىپ قالغان پاتەمخان سۇپىدا ئولتۇرغان قاپاقلىرى تۈۋرۈك چوقۇر ئادەمگە بىر قارىۋېلىپ ئولتۇردى. گۈلسۈم داستىخانغا يۆگەلگەن لېگەننى قويدى. مۇشۇ مەنزەر ئاستىدىن ئۆتكەندىلا تاللىرى بېدىشكە ئېلىنغان گۈلزارلىق باغ ھويلىسىغا كىرەتتى.

پاتەمخان دەھلىزدىن تۆت باسقۇچلۇق پەلەمپەي ئارقىلىق باغ ھويلىسىغا چىققاندا ھەر خىل ئەتىرگۈلنىڭ پۇرىقى دىمىغىغا گۈپپىدە ئۇرۇلدى. بۇ ھويلىنىڭ پۈتۈن قەشقەر شەھىرى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان غەربىي چېتىگە بولسا باشتىن ئاخىر سىرلانغان ۋادەك ئورنىتىلغان بولۇپ، ۋادەك ئۈستىگە بېدىشكە ئېلىنغان ئۈزۈم تېلى سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئۇلار ۋادەكنى ياقىلاپ ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، ئوڭ قول تەرەپتىكى سالاسۇنلۇق لەمپىسى بار ئازادە ئۆيگە كۆزلىرى چۈشۈپ توختاپ قېلىشتى. ئۇلار قايسى تەرەپكە مېڭىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا، ئەگمە كۆۋرۈكنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئورنىتىلغان ياغاچ ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان كىشىلەرنىڭ ئىچىدىن سېمىز، دوغىلاقتىنا بىر ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ يېقىنلاپ كەلدى.

— مۇنداق مېڭىپ ئىچكىرى ھويلىغا كىرىپ كېتىشسىلە، دەپ قوللىنى ئۇدۇلغا شىلتىدى. ئۇلار پاكىز سۈپۈرۈلۈپ سۇ سېپىلگەن بېدىش ئاستىدىن چىقىپ گۈللۈكلەرنى ئايلىنىپ ئۆتكەندىن كېيىن ئىچكىرى ھويلىغا كىردى. بۇ شەھەر ھويلىلىرىغا ئوخشايتتى. يېشىل، قىزىل، جىگەر رەڭ سىرلانغان پېشايۋان تۈۋرۈكلىرى ھويلىغا بەكمۇ يارىشىپ تۇراتتى. ھويلىنىڭ شىمالىغا قاتار سېلىنغان مېھمانخانا، ئايۋان، ساراي ئۆيلەرنىڭ دېرىزىلىرى كۈن نۇرىدا يالتىراپ كەتكەنىدى. ھويلىنىڭ جە-

ئۇيغا توغرا تام ئېتىلگەن بولۇپ، تامنىڭ كەينى باغ ئىدى.

يېشى ئەللىكتىن ئاشقان، كۆزلىرى ئولتۇرۇشاڭغۇ، بېشىغا ئاق رومال سالغان بىر ئايال ئۇدۇلدىكى بىر ئۆيدىن چىقىپ پاتەمخاننىڭ ئالدىغا كېلىپ سالاملاشتى. گۈلسۈمنىڭ قولىدىكى لېگەننى ئېلىپ تىنچلىق سورىدى.

— ئۆيگە كىرىشسىلە.

ئۇ ئايال بۇلارنى ئايۋان ئارقىلىق ئىككى تېمىغا قەدىمى ئىران زىلچىسى تارتىلغان مېھمانخانىغا باشلىدى. ئۆينىڭ تۆت تېمى چۆرىدىگەن ناۋاسىغا نەقىش چېكىلىپ، ھەر خىل مەنزىرىلەر چۈشۈرۈلگەنىدى. ئۆينىڭ تۆر تەرىپىدىكى ئوچاق مورىسى بىلەن توق قىزىل دۇخاۋىدىن چۇچۇلۇق پەردە تارتىلغان مەرىپى قاراپ ئولتۇرغۇدەك چىرايلىق نەقىشلەنگەنىدى. ئەينەكلىك تام جاۋىنى بولسا كىشىنىڭ كۆزىنى چاقاتتى.

— بۇيان چىقىشسىلا، — دېدى باشلاپ كىرگەن ئايال، پاتەمخان ئولتۇرۇپ دۇئا قىلىپ بولۇشىغا.

— مەختۇم ئاتىمىزغا ئېيتىدىغان ئەرزىمىز بار ئىدى، — جاۋاب بەردى پاتەمخان، ئاندىن گۈلسۈمنى كۆرسىتىپ دېدى، — بۇ خېنىم مەرھۇم مەھەممەتخان ئۇستامنىڭ قىزى، مېنىڭ كېلىنىم بولىدۇ، مەھەممەتخان ئۇستامنى مەختۇم بىلىدۇ، خەۋەر قىلىپ قويسىلا بولۇپتىكەن.

— چوڭ خېنىمغا ئېيتاي.

ئۇ ئايال چىقىپ كېتىپ بىر پەستىن كېيىن قاشلىرى قوندۇزدەك قارا، ئاۋات رەڭ ئەنگىلىشىن كۆڭلەك ئۈستىگە پاختەك توكى سارجىدىن كاستۇم كىيگەن ئوتتۇرا بويلۇق، سېمىزمۇ ئەمەس، ئورۇقمۇ ئەمەس، ئاق يۈزلۈك بىر جۇۋان كىردى. ئۇنىڭ كەينىدە سوزۇنچاق كەلگەن يۈزى ئاق ياقۇتتەك سۈزۈك، گۈللۈك گىرىپىتشىن كۆڭلەك ئۈستىگە قىزىل دۇخاۋا جىلىتكا كىيگەن

زىلۋا بىر قىزمۇ بار ئىدى. جىلتكا، رەسىدە بولۇپ قالغان بۇ قىزنىڭ بەللىرىنى سىقىپ بىر تۇتاملا قىلىپ قويغانىدى. بارماقلىرىدا قوش - قوشتىن ئۈزۈك ۋاللىداپ تۇراتتى.

پاتەمخان بىلەن گۈلسۇم ئورنىدىن تۇرۇپ تەزىم قىلىپ قوللار بىلەن يۈز يېقىپ كۆرۈشتى ۋە قايتىدىن دۇئا قىلىشتى.

— ئۆزلىرىنىڭ مەختۇمغا نېمە ئەرزلىرى بار ئىدى؟ — دەپ سورىدى چوڭ خېنىم.

— خېنىم، مەن گەپنى ئۇقلاپ قىلالمايمەن. ماۋۇ قىزىم سۆزلەپ بەرسۇن، — دېدى پاتەمخان ئاستا ئاۋاز بىلەن.

مەغرۇرلۇق بىلەن كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ ئولتۇرغان قىزغا قاراپلا قالغان گۈلسۇم قېيىن ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ سەل ھودۇقۇپ قالدى. ئۇ جىلتكىلىك قىزدىن كۆزىنى ئېلىپ چوڭ خېنىمغا قارىدى، چوڭ خېنىم نازاكەت بىلەن بېشىنى تىك تۇتۇپ ئىككى قولىنى تىزىنىڭ ئۈستىدە جۈپلەپ ئولتۇراتتى. گۈلسۇم سىڭلىسىنىڭ غايىب بولۇش ئەھۋالىنى يىغلامسىراپ سۆزلەپ بەردى.

— بىر ئاي بولدى دېرىكى بولمايۋاتىدۇ، ئېرى بىلمىسە كىم بىلىدۇ؟ شۇڭا مۇشۇ ئەرز - ھالىمىزنى مەختۇم ئاتىمىزغا ئېيتىشقا چىققانىدۇق، — دەپ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى پاتەمخان چۈشۈردى.

— ئاجايىپ ئىش ئىكەن ھە ، ئانا، — دېدى ھەيران قالغان جىلتكىلىك قىز، يادەك قاشلىرىنى سەل كۆتۈرۈپ، — بىز كۆلگە چۈشۈپ قالغان غىجىم رومال توغرۇلۇق ئاڭلىغانىدۇق. بۇنداق دېرەكسىز غايىب بولغان چوكان توغرىسىدا ئاڭلىمىغانىدۇق.

چوڭ خېنىم قىزىنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى.

— توۋا دەيدىغان غەلىتە ئىشقۇ بۇ، ئىزدەپ كۆرۈڭە

لىمۇ؟ — دەپ سورىدى چوڭ خېنىم، ئاق روماللىق بىر ئايال داستىخان، مەزە ئېلىپ كىردى.

— ئىززىمىزگەن يېرىمىز قالىمىدى، شەھەر ئىچىنى نەچچە-نەچچە قېتىم قىدىرىپ ئاختۇرۇپ چىقتۇق ھېچ يەردە يوق. رەمچىگە رەمّ باقتۇرساق «بىر يەردە بار» دېدى، قەيەردىلىكىنى دەپ بېرەلمىدى. ۋاي ئاغىچا خېنىم، بۇ توۋا دەيدىغان ئىش ئەمەسمۇ؟ بۇ قىزىم سىڭلىسىنىڭ دەردىدە پۈچۈلۈنۈپ كېتىۋا-تىدۇ، مەختۇم پۈتۈن قەشقەرلىكنىڭ ئاتىسى، ھەممە ئىش ئەلۋەتتە مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ. بالىلارنىڭ دادىسى كېسەل بولۇپ قالغاچ ئۆزى چىقالمىدى.

گۈلسۇم قېيىن ئانىسى سۆزلەۋاتقاندا ئۆزىنى توختىتىۋا-لالماي يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ غەمكىن چىرايى ياش بىلەن يۇيۇلۇپ ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىغۇدەك دەرىجىدە مۇڭلىنىپ قالغانىدى. ئۇنىڭغا سەپ سېلىپ ئىچى ئاغرىغان چوڭ خېنىم:

— بالام سىلە چىقىپ دادىلىرىغا دەپ باقسىلا، بۇ ئەھۋالنى ئۆزى بىر ئاڭلاپ باقسۇن، — دېدى چىرايى ئۆزىگە بەكمۇ ئوخشايدىغان جىلىتكىلىك قىزغا.

قىز ئەركىلىگەندەك ئانىسىغا بىر قاراپ، ئورنىدىن تۇرۇپ قولىدىن قاس چىقارغىنىچە ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى.

ئاق رومالىق ئايال چاي ۋە ھالۋا ئېلىپ كىردى. سارغىيىپ پىشقان گۆجەر ـ گۆجەر ھالۋىنى پاتەمخان خېلى يېدى، گۈلسۇمنىڭ گېلىدىن ھېچ نەرسە ئۆتمىدى. ئۇ ئىشىككە قاراپ ئولتۇردى.

چوڭ خېنىم بېشىنى لىڭشىتىپ گۈلسۇمنىڭ سولغۇن چىرايىغا قاراپ قويىدى، شۇ چاغدا جىلىتكىلىك قىز كىردى.

— ھازىر چىقسۇن دەيدۇ، مېھمانلار ئۇزاپتۇ.

— چاي ئىچىۋالسۇن بالام، ئاندىن چىقىلى.

— مېھمان كېلىپ قالدۇ، پاتراق چىققىنىمىز ياخشى، ھەدەم ساقلاپ قالدى.

— چاينى يەنە ئىچەرمىز، چىقايلى ئاغىچا خېنىم. مەختۇمنىڭ ۋاقتى زىخ، ساقلىتىپ قويمايلى، دۇئا قىلىپ بەرسىلە، — ئۆتۈندى پاتەمخان.

پاتەمخان دۇئادىن كېيىنلا ئورنىدىن تۇرغان گۈلسۈمگە قوللىرىنى ئۇزاتتى، گۈلسۈم قېيىن ئانىسىنىڭ قولتۇقىدىن يۆلىدى. چوڭ خېنىمنىڭ باشلىشى بىلەن ئۇلار تاشقىرىقى ھويلىغا چىقىپ ئالدىن سول ياندىكى كىچىك ئىشىكتىن جىگەر رەڭ سىرلانغان تاختايلىق دەھلىزگە كىرىشتى. دەھلىزنىڭ ئوڭ تەرىپىدە ئاق سىرلانغان بىر ئىشىك، ئۇدۇل تەرىپىدە شۇنىڭغا ئوخشاش يەنە بىر ئىشىك بار ئىدى.

ئۇلار چوڭ مېھمانخانىغا كىرىپ كېلىشتى، بۇ مېھمانخانا ناھايىتى ئازادە ئىدى. باغ تەرەپتە ئىككى ھويلا، ھويلا تەرەپتە ئىككى قوش راملىق، قاپقاقلىق دېرىزىسى بار ئىدى. كەشتە ئىشلەنگەن كۆك ۋە قىزغۇچ ئۇزۇن - قىسقا پەردىلەر ئاق سىرلانغان دېرىزىگە بەكمۇ ياراشقانىدى. پاتەمخان خىلمۇ خىل نەقىشلەنگەن جاۋەننىڭ ئالدىدىكى شىرەگە ئېگىشىپ قاتلىما ئورۇندۇقتا سالاپەت بىلەن ئولتۇرغان ئابلىمىتخان مەختۇمغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى.

— ئەسسالام.

گۈلسۈممۇ بېشىنى تۆۋەن ئېگىپ تۇردى.

ئۇ كىشى بېشىنى كىتابتىن كۆتۈرۈپ، قارچىغىنىڭكىدەك ئۆتكۈر كۆزلىرىنى پاتەمخانغا تىكتى.

— ۋەئەلەيىك، ھە نېمە ئەرزىڭىز بار ئىدى؟

پاتەمخاننى سۈر بېسىپ، ئاغزىغا گەپ كەلمىدى. ئۇ گۈلسۈمنى سۆزلەتمەكچى بولۇپ قارىغانىدى، غىجىم رومال

ئىچىدە ئۆزىدىنمۇ بەكرەك قورۇنۇپ تۇرغان كېلىنىگە كۆز سېلىپ، نېمە بولسىمۇ ئۆزى سۆزلەشنى مۇۋاپىق كۆردى. ئۇ گېپىنى باشلاپ تۇرۇشىغا، بىرى ئىشىكنى چەكتى.

— مەختۇم جانابلىرى، ۋاڭ شەنجاڭ بىلەن ئاۋۇت جۇجاڭ چىققانىكەن، تۇرۇپ تۇرسۇنمۇ؟ — ئىشىك كەينىدە تۇرۇپ سورىدى بىرى.

— بۈگۈن ۋاقتىم يوق، ئەتە چۈشتىن كېيىن چىقسۇن.

— سۆزلىرىنى ئۇلارغا يەتكۈزەي.

ئاق سىرلانغان ئىشىكنىڭ كەينىدىن بىر كىشىنىڭ ھىرىس - غىرىس قىلىپ ماڭغانلىقىنى ئاڭلىدى گۈلسۈم.

پاتەمخاننىڭ سۆزى يېرىملاشقاندا يەنە ئىشىك چېكىلدى.

— نېمە گەپ؟ — ئاچچىقلىنىپ سورىدى مەختۇم، پېشانىسىنىڭ ئۈستىدىكى ياغاچلىق توپپۇق سەل كۆتۈرۈلگەندەك قىلدى. ئۇ پاتەمخاننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئىچىدە مۇلاھىزە قىلىۋاتاتتى.

— رەجەپ بېگىم ئۆزلىرىگە سالام بەرگىلى كەلگەنىكەن، — دېدى ئىشىكنىڭ سىرتىدىكى كىشى مۇلايىم ئاۋاز بىلەن.

— ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويۇڭ، ئۈستىدىن ئەرز كۆپ، پارىنى ئاز ئېلىپ، يۇرتنى ئادىل سورىسۇن، ئەگەر ئۇنداق قىلمىسا رەجەپ بەگ دېھقانلارنى ئاسقان ئۇجمىگە ئۆزى ئېسىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ قويسۇن، ھازىر قايتسۇن، — دېدى ئابدۇلھېمىتخان مەختۇم بىردىن غەزەپلىنىپ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئىشىككە نەشتەردەك تىكىلدى.

— ماقۇل جانابلىرى، يەنە ئىنايەت ئەپەندىم چىققانىكەن، ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشىمەن دەپ ھويلىدا ئولتۇرىدۇ.

— ئولتۇرۇپ تۇرسۇن.

ئابدۇلھەمتخان مەختۇم قارا مووۇت تونىنىڭ ياقىسىغا ئېگىپ تۇرغان چىرايلىق ياسالغان چا ساقىلىنى بىر سىيپاپ قويىدى.

— ھە، قېنى سۆزلىسىلە.

گۈلسۇم پاتەمخان سۆزلەۋاتقاندا ئابدۇلھەمتخان مەختۇمغا سەپسالدى. ئۇنىڭ بېشىدا قارا سەرپۇچ تۇماق بار ئىدى، كۆل رەڭ سارجىدىن تىكىلگەن كاستۇم، شىمى ئالدى ئوچۇق تونىدىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. پۇتلىرىغا پارقىراپ تۇرغان قارا خۇرۇم شىبلىت كىيگەنىدى، سوزۇنچاق ئاقۇچ سۆزلۈك يۈزىدە قويۇق قارا قاشلىرى تىكلىشىپ، چىرايىنى سۈرلۈك قىلىۋەتكەنىدى. گۈلسۈمنى ۋەھىمە باسقانىدەك بولۇپ، ئىككى دېرىزىنىڭ ئارىلىقىدىكى تامغا تارتىقلىق قۇش سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن گىلەمگە قارىۋالدى. شۇ چاغدا سېرىق ھەل بېرىلگەن نەقىشلىرى جۇلالاپ تۇرغان مەرمەرنىڭ سول تەرىپىگە ئېسىلغان تام سائىتى، بىر قېتىم جاڭ ئۇرۇپ، ئون بىر قېتىم كاككۇك — كاككۇك دەپ تۇۋلىدى. بۇ چاغدا پاتەمخانمۇ سۆزىنى تۈگەتتى. ئابدۇلھەمتخان مەختۇمنىڭ قىڭراقتەك قاشلىرى ئۈستىدىكى قوشۇمىسى ئۈچ ئېرىق بولۇپ تۈرۈلدى.

— يوقىلىپ كەتكەن نۇرنىساخان كىمنىڭ قىزى بولىدۇ؟

— مەھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ.

— ۋاپات بولۇپ كەتكەن مەھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭمۇ؟

— ھەئە، شۇنداق تەقسىر.

— رەھمەتلىك مەھەممەت ئاخۇن ئۇستام مۇشۇ ئۆيلەرنى ئۆزى ياسىغانىدى. كۆپ نەققاش، تامچى ئۇستىلارنى يېتىشتۈرگەن دەۋكار كاسىپ ئىدى، — دېدى ئابدۇلھەمتخان مەختۇم ئويغا چۆمگەن ھالدا.

— ھەزرەتلىرى دېگەنىدەك مەھەممەت ئاخۇن ئۇستام

قولى گۈل ئادەم ئىدى. رەھمەتلىك مۇشۇ يوقلىپ كەتكەن قىزى نۇرنىسا خېنىمغا بەك ئامراق ئىدى، تويىنى كۆرەلمەي كۆزى ئوچۇق كەتتى، — سۆز قىستۇردى پاتەمخان.

— مەن مەھەممەت ئاخۇن ئۇستىنى ياخشى بىلىمەن. كىشىلەرگە يامانلىقى يوق ئادەم ئىدى، خەيرىيەت قىزى نۇرنىسانىڭ سالاھىدىن ئاخۇنغا ياتلىق قىلىنغانلىقىدىن خەۋەر تاپمىغانىدىم. ھازىر سالاھىدىن ئاخۇن ئۆزى نېمە دەيدۇ؟

— نېمە دەيتتى مەختۇم غوجام، — ئۆيدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي قالدىم. مېنى تازا قارا باستى، — دەيدۇ.

— سىلە چىقىپ ساقلاپ تۇرسىلا، — مەختۇم ئورنىدىن تۇردى. تاغدەك قامەتلىك بۇ ئادەم قولىنى كەينىگە تۇتۇپ ئىشىككە قارىدى، پاتەمخان گۈلسۇم بىلەن يېنىچە مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

— ۋارىس بەگ! — قاتتىق ئاۋاز بىلەن توۋلىدى مەختۇم.

— خوش! مەختۇم ئاتا، — دېگەن ئاۋاز ئىشىك كەينىدىن ئاڭلاندى.

— نۇر بەگكە ئېيتقىن، سالاھىدىن دېگەن لامەزەللە قەيەردە بولسا، شۇ يەردىن پۇت - قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي ئېلىپ چىقسۇن!

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم سەرپۇچ تۇمىقىنى بېشىدىن ئېلىپ ئايئاق داكا سەللىسى ئېسىپ قويۇلغان ئاسقۇچنىڭ يېنىغا ئېسىپ قويدى. نەپىس تىكىلگەن قارىدەك ئاق دوپپا ئۇنى مۇلايىملاشتۇرۇپ قويدى.

× × ×

بۈگۈن سەيشەنبە نۇرنىسانىڭ ئىز - دېرەكسىز غايىب

بولغىنىغا توپمۇ توغرا بىر ئاي توشقان كۈن ئىدى. ساللاھىددىن دېرىزىدىن چاڭ ـ توزان بېسىپ كەتكەن ھويلىغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۆي، ھويلىنى ئانچە ـ مۇنچە سۈپۈرۈپ تۇرغان بولسىمۇ، نۇرنىسا بار چاغدىكىدەك ئۇنداق پاكىز كۆرۈنمەيتتى. مۇسىبەت بولغاندەك ئۆي ئىچىنى جىمجىتلىق باسقانىدى. ئۇ نۇرنىسا غايىب بولغان شۇ كۈنلا نىساخاننى ھەيدىۋەتكەنىدى.

ساللاھىددىن مۇشۇ بىر ئايدىن بېرى ھېچ يەرگە بارمىدى، تاشقىرىغا ناماز ئوقۇش ئۈچۈنلا چىقاتتى، كۆپىنچە ۋاقىت ئۆيدە بولاتتى. ھېلى مېھمانخانىدا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇسا، ھېلى ھويلىغا چىقاتتى، ھېلى ئاشخانىغا كىرسە، ھېلى ئامبارغا چۈشەتتى. گاھىدا ئۆگزىگە چىقىپ يىراقلارغا تىكىلەتتى، بەزىدە قاپقاراڭغۇ قازناق ئىچىدە تۇرۇپ ناھايىتى ھەسرەتلەنگەن ھالدا نۇرنىسانى ئەسلەيتتى. كېچىلىرى ئۇنىڭ خىيالىغا يېڭى توي قىلغان چاغلاردىكى شېرىن كۈنلەر كىرىۋېلىپ تۈزۈك ئۇخلىيالمايتتى.

ساللاھىددىن نۇرنىسانى ئەسلىسىلا ئازابلىناتتى، بىر ئايدىن بېرى مانا مۇشۇنداق ئازاب ئىچىدە تۈزۈككىنە ئۇخلىيالمىغان ساللاھىددىننىڭ قاپاقلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەنىدى.

ئۇ مۇشۇ بىر ئاي جەريانىدا ئېغىلغا كۆپ قېتىم كىرىپ ئېتى بىلەنمۇ ھەپىلىشەتتى، ئاق قاشقا تورۇق ئات ئىگىسىنىڭ دەردىنى بىلگەندەك تەسەللىي ئورنىدا كىشنەپ ـ كىشنەپ قوياتتى ۋە بېشىنى ئېگىپ ئۇنىڭ كۆكسىنى پۇرايتتى، قوللىرىنى يالايتتى، ساللاھىددىن ئۇنىڭ دۈمبىلىرىنى سىلايتتى. بەزىدە ئىگەر توقۇمايلا ئۈستىگە يوپيوق تاشلاپ مىنەتتى ـ دە، تۈمەن دەرياسى بويىغا ئاپىرىپ ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان سۇغا قاراپ تۇرۇپ سۇغىراتتى.

مانا بۈگۈن سەيشەنبە كۈنى ئەتىگەندىلا كۆلدىن ئۆزى سۇ ئېلىپ كېردى. چېلەكتە سۇ ئېلىۋاتقاندا كۆلدە نۇرنىسا تۇرغاندەك سېزىلىپ يۈرىكى ئامبۇردا قىسقاندەك بولۇپ، كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. سۇنى ئېلىپ كېلىۋېتىپ «هويلىدا نۇرنىسا قاراپ تۇرغان بولسا...» دەپ ئۈمىدلەندى. «سۆزۈمگە كىرگەن بولسا مېنىمۇ هەسرەتتە قويمايتتى، ئۆزىمۇ ئۆيدىن يىتمەيتتى، — دەپ ئويلىدى. ئۇ، هەممە گۇناهنى نۇرنىسانىڭ سۆز ئاڭلىمىغانلىقىغا ئارتىپ، — مېنىڭ شۇنچە ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى بىلمىدى. ئۆلتۈر دېسەم ئۆلتۈرسا، بىر يەرگە بارما دېسەم بارمىسا بولمامدۇ؟ نۇرنىسانى ئاشۇ يەپ قاچار دوستلىرى ئازدۇردى. گاچا خوتۇن يولدىن چىقاردى، ئاچىسى بۇزدى...»

سالاهىدىن ئويلىغانسېرى نۇرنىساغىلا ئەمەس مۇهتەبەر، گۈلسۇم، ئايتۇرالارغىمۇ ئاچچىقلىناتتى. نۇرنىساغا ئىشەنگەن بولسا، ئۇنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشىدىن گۇمانلانمىغان بولسا، سەممىي كۆڭلىنى چۈشەنگەن، ياخشى نىيىتىنى بىلگەن بولسا، ئۆز سائادىتىدىن ئايرىلىپ قالمايدىغانلىقى ئۇنىڭ ئېسىگىمۇ كىرىپ چىقمايتتى.

كۈن يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، پېشايۋانغا ئاپتاپ چۈشكەن مەهەلدە بىرى ئىشىكنى قاققاندەك قىلدى. «ئىلاهىم نۇرنىسا توغرۇلۇق بىر خەۋەر بولۇپ قالسا» دەپ ئىشىكنى ئاچتى، ئۇنىڭ نۇرنىسادىن هەقىقەتەن خەۋەرسىز ئىكەنلىكىگە هېچكىشى چىنپۇتمەيتتى.

— ئەسسالاۇئەلەيكۇم سالاهىدىن ئاخۇن، — دېگەن توپال ئاۋازدىن چۆچۈپ ئېسىگە كەلدى. ئالدىدا شەهەرنىڭ باش بېگى جولغان نۇربەگ، ئارغىماقنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇراتتى. بويى ئادەتتىكىدىن تاشقىرى ئېگىز كەلگەن، قارامتۇل، سۈرلۈك بۇ ئادەمنى كۆرگەن سالا-

ھىدىن سەل چۆچۈدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، — دەپ سالام قىلدى ئۇ، — قېنى تەقسىر ئۆيگە مەرھەمەت قىلسىلا.

— خوش، — دېدى نۇربەگ، — قامچىنى بەقدەسەم تونىنىڭ پېشىگە تەگكۈزۈپ، — چاپانلىرىنى كىيىپ دەرھال چىقسىلا، ۋالىينىڭ يېنىغا چىقىمىز.

— قايسى ۋالىينىڭ؟ — ئەجەبلىنىپ سورىدى سالاھىدىن.

— ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ.

— ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ؟ — قايتۇرۇپ سورىدى ئۇ تېخىمۇ ئەجەبلىنىپ، بۇ ۋاقىتقىچە ئۆزىنى بىرەر قېتىممۇ قىچقارتىپ باقمىغاچ.

— ھەئە، چاپانلىرىنى كىيىپ ئاتلىرىنى ئېگەرلەپ چىقسىلا، كېچىكىپ قالساق، مېنىمۇ بالاغا قويۇلا.

نۇر بەگ چۇراپ، چاپچىپ تۇرغان ئارغىماقنىڭ تېزگىنىنى تارتىپ - تارتىپ قويدى.

سالاھىدىن ھەممە ئادەم تەپ تارتىدىغان، ئېتىنى ئاڭلىسا دىر - دىر تىترەيدىغان ۋالىي مەختۇمنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى چاقىرتقانلىقىنى بىلگۈسى كەلسىمۇ سورىمىدى. «تولا سۆزلىمەي ئاتلىرىنى ئېلىپ چىقسىلا، نېمە ئۈچۈن چاقىرغانلىقىنى كۆرۈشـ كەن چاغلىرىدا بىلىلا» دەپ يېخىرىمغا تۇز سىپەرمىكىن دېگەن ئوي بىلەن ئۆيگە كىرىپ، يېڭىلىڭ مەللە تونىنى كىيدى. ئاندىن كېيىن ئېغىلغا كىرىپ تېخى يېمىنى يەپ بولمىغان ئاتىنىڭ بويىندىن تۇۋرىنى ئېلىۋېتىپ، ئېگەرلەپ ھويلىغا ئېلىپ چىقتى. سالاھىدىن ئۆينىڭ ئىشىكلىرىنى قۇلۇپلاپ، ئاتنى يېتىلەپ تالاغا چىقتى.

— قېنى يۈرسىلە، — دېدى نۇربەگ ئېتىغا چاققانلىق بىلەن مىنىپ.

× × ×

كىشى چىققانلىقىنى خەۋەر قىلىپ كەيلى - كەيىدىن

كىرگەن خىزمەتچىگە ھېچكىم بىلەن كۆرۈشمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم دراپ تونۇسنى سېلىۋەتتى، كاستۇمىنىڭ تۈگمىسىنى يېشىۋەتتى، بېلىنى سىقىپ تۇرغان جىلىتكىسىنىڭمۇ تۈگمىلىرىنى يېشىپ قويدى. پەردىنى قايرىۋېتىپ قوش راملىق دېرىزىنى كەڭ ئېچىۋەتتى. قىلچە كىر قونمىغان چۈچەنچە كۆڭلىكى كىرگەن شامالدىن سەلكىنە كۆپتى. پارقىراپ تۇرغان پېشانىسىنىڭ ئۈستىدىكى توپۇقتا پەيدا بولغان تەر تامچىلىرى بىردەمدىلا قۇرۇپ كەتتى، دېرىزىنىڭ ئالدىدىن يېنىپ ئىلغۇچتىكى يالتىراپ تۇرغان گۈلدار ھاسىنى قولىغا ئالدى ـ دە، ئېمىنىدۇر ئويلاپ، كۈننىڭ شۇلىسىدىن جۇلالاپ تۇرغان نەقىشلىك ئىشىكنى ئېچىپ ئايۋانغا چىقتى. ئايۋاننىڭ تاملىرىدىمۇ، سۇپىسىدىمۇ ئوخشاشلا رەڭدار زىلچا چاقناپ تۇراتتى، ئايۋاننىڭ باغ ھويلىسىغا چىقىدىغان ئىشىكى قىيا ئوچۇق ئىدى، ئىشىكنىڭ ئالدىدا ئىككى تەرەپكە ئۇزۇنىغا قويۇلغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقلاردا بىرنەچچە كىشى شۈك ئولتۇرۇشاتتى. بۇلار ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ خىزمىتىدىكى بەگ دەرىجىلىك ئادەملەر ئىدى. ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ئىلپەك ساپلىق ھاسىسىنى تۇكۇلدىتىپ چىققاندا، ئولتۇرغانلار ئورۇنلىرىدىن دەس تۇرۇپ تەزىم قىلىشتى. ئىككى تەرىپىدە قوقان گىلاس، ئالمىلە قاتارلىق مېۋىلىك دەرەخلەر ئېگىلىپ تۇرغان تارغىنا خىشلىق يول بىلەن مېڭىپ ئۈزۈم تاللىرى سايە تاشلىغان سەيناغا كەلدى. كۆكگۈرلۈق ۋادەكنىڭ ئۈستىگە قوللىرىنى ئالدى. سول قولىنىڭ يان بارمىقىدىكى بىرلىيانت ئۈزۈك كۈن نۇرىدا پارىلداپ كەتتى.

بۇ ۋادەكتىن پەسكە قارىغان كىشىگە خىش پەلەمپەي ناھايىتى كۆركەم، ھەشەمەتلىك كۆرۈنەتتى. ئۇدۇل قارىغان

كىشكە قەشقەر شەھىرىنىڭ مەھەللىلىرىدىن كوزىچى يار بېشى، دۆڭباغ، بۇلاق بېشى تەرەپتىكى يارنى قاپلىغان ئۆيلەر قەدىم زاماندىن قالغان خارابىلەردەك كۆرۈنەتتى. تۈمەن دەرياسىنىڭ شارقىرىغان ئاۋازىمۇ ئاڭلىنىپ تۇراتتى. دىققەت بىلەن قارىغان كىشى ھېيتگاھ جامەسىنىڭ قوش مۇنارىنىمۇ ئىلغا قىلالايتتى. ئەتراپقا بىر قۇر نەزەر تاشلىغان ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم:

— ھىلىخان، — دەپ چاقىردى.

— لەببەي! — دەپ يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلدى ئوتتۇرا بويلۇق دىققىماقىنا كەلگەن كوسا كىشى.

— ئىنايەت ئەپەندى قېنى؟

— ھېلى كىرىپ كەتتى.

— توختاپ تۇرسۇن دېمىگەنمىدىم؟

— بۇنىڭدىن مەن خەۋەرسىز مەختۇم غوجام.

— ۋارىس بەگ قېنى؟

— پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

— چاقىرىڭ!

ھىلىخان تونىنىڭ پېشىنى سەل كۆتۈرۈپ پەلەمپەيدىن ئىتتىك چۈشۈپ كەتتى. ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم قىرىمدا تولۇپ تۇرغان سۈپسۈزۈك سۇغا قارىدى. كۆكتە تىكلەشكەن قۇياشنىڭ شولىسى كۆرۈندى. ئىككى بېلىقجان سۇ يۈزىگە ئۈزۈپ چىقىپ يەنە سۇ ئاستىغا شۇڭغىغاندا ئۇششاق كۆپۈكچىلەر پەيدا بولدى.

— مەختۇم غوجام خىزمەتلىرى بارمىكىن؟

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىدىن ئۈچ قەدەم نېرىدا ئېگىلىپ تۇرغان ۋارىسبەگكە قارىدى ۋە ھاسسىنى بىر ئايلاندۇرۇپ ئۇچىدىن تۇتۇپ، ھاسسىنىڭ ئىلمەكلىك بېشى بىلەن قورقۇنچ بېسىپ چاي ساقلى تىترەپ كەتكەن

ۋارىس بەگنىڭ تۇرۇلۇپ كەتكەن بويىنىدىن ئېلىپ ئالدىغا تارتتى.

ۋارىس بەگ دۈم چۈشكىلى تاس قالدى، چاڭ قىلىپ ئۇنىڭ مەڭزىگە تەگكەن كاچات ئوتلۇق ئىز قالدۇردى.

— ھارامزادە، كاززاپ! ئىنايەت ئەپەندىمنى توختاپ تۇرسۇن دېمىدىممۇ؟!

— توختاپ تۇرسۇن دېگەنتىلە مەخسۇم.

— نېمىشقا كىرگۈزىۋەتتىڭ؟

— مەن ئۆزلىرىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە كۈتۈپ تۇرغانلارغا مەخسۇم جانابلىرىنىڭ ئىشى بار ئىكەن، كىرىپ كېتىپ باشقا بىر كۈنى چىقىشسىلا، — دېگەنىدىم، ھەممەيلەن كىرىپ كېتىشتى، شۇ قاتاردا ئىنايەت ئەپەندىممۇ كىرىپ كېتىپتۇ. بايقىماي قاپتىمەن.

— بۇندىن كېيىن سەگەك بول، سەگەكلىك ھەر كىشىنى بالادىن ساقلايدۇ، كۈتمىگەن سائادەتكە يەتكۈزىدۇ. ئىچىڭدىكى بىدە ئەمەس، ساقال، ئۇقتۇڭمۇ؟ ماڭ ھازىر پوچتىنى ئېلىپ كىرىپ ئىنايەت ئەپەندىنى ئېلىپ چىق، قاتتىق گەپ قىلغۇچى بولما!

— ماقۇل مەخسۇم غوجام.

ۋارىس بەگ ئالدىرىغىنىدىن تىك موللاق چۈشۈپ پەلەمپەيدىن دومىلاپ كەتكىلى قىل قالدى.

× × ×

نۇربەگ سالاھىدىنى ئېلىپ چىققاندا، ئابدۇلھەمىتخان مەخسۇم ئۆيدە قىنىق دەملەنگەن چاينى ئىچىپ ئولتۇراتتى.

— كىرىڭلار، — دېدى ئىشىكنىڭ ئاستا چېكىلگىنىنى

ئاڭلاپ.

ھىلىخان ئىككىلىگىنىچە كىرىپ كەلدى.

— نۇربەگ سالاھىدىن ئاخۇننى ئېلىپ چىقىپتۇ.

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ئورنىدىن تۇرۇپ، ساقىلىنى بىر سىيپاپ ئىشىك ئالدىغا چىقتى، نۇربەگ بىلەن سالاھىدىن تەڭلا قوللىرىنى كۆكسىگە ئېلىپ سالام بەردى.

— سالاھىدىن دېگەن سەن بولامسەن؟ — دەپ سورىدى ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ھاسىسىنى شىلتىپ. ئۇنىڭ ھەرقانداق ئادەمنىڭ باغرىنى تىلىپ تاشلايدىغان ئۆتكۈر كۆزلىرى، خىلدىن بېرى ساقاللىرى قىرىلمىغان سولغۇن چىرايىغا بىگىزدەك قادالدى.

— شۇنداق مەختۇم ئاكا! — دېدى سالاھىدىن ئۆڭۈپ.

— ئاكا دېمە، ھالىڭغا بېقىپ سوئالىمغا جاۋاب بەر.

— خوش، — دېدى سالاھىدىن مەڭدەپ.

— نۇرىساخان سېنىڭ خوتۇنۇڭمىدى؟

— شۇنداق جانابلىرى.

— نۇرىساخان ھازىر نەدە؟

— بىلمەيمەن جانابلىرى.

— ئۆز خوتۇنۇڭنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلمەمسەن؟

— بىلمەيمەن، تالاق قىلىۋەتكەنىدىم.

سالاھىدىننىڭ ئۆڭۈپ قىزارغان چىرايى تاتىرىشقا باشلىدى. ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ يوقلىپ كەتكەن نۇرىسانىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەچ ھودۇقۇپ قالدى.

— قاچان؟ — غەزەپلىنىپ سورىدى مەختۇم.

— يوقلىپ كېتىشتىن بىر يېرىم ئاي ئىلگىرى.

— نۇرىساخان ئۆيۈڭدىن كەتمىگەنىمىدى؟

— ياق كەتمىگەنىدى.

— ئەمرىسىڭدىن چىققان تۇرۇقلۇق يەنە نېمە ئۈچۈن كەتمىدى، يا سەن كەتكۈزمىدىڭمۇ؟ بىر - بىرىڭلارغا نامەھرەم تۇرۇقلۇق بىر ئۆيدە قانداق يېتىپ قوپتىڭلار؟

— ....

سالاھىدىن جاۋاب بەرمىدى.

— ئىككى ئارىسىدە بالىنى ئويلىماي نېمە ئۈچۈن تالاق قىلدىڭ؟

— ....

خوتۇنىنى ئەيىبلەشكە سالاھىدىننىڭ نومۇسى يول قويمىدى. لېۋىنى چىشلەپ جاۋاب بەرمەي گۆشۈيۈپ تۇرىۋەردى.

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم جاۋاب ئالالماي ھاسىسى بىلەن سالاھىدىننىڭ دولىسىنى نوقۇدى.

— راستىڭنى دەمسەن؟ جاۋاب بەر.

— راستىمنى دەيمەن.

— نۇرنىساخاننى نېمە قىلدىڭ؟ ئۆلتۈرۈپ كۆمىۋەتتىڭمۇ، نېمە ئۈچۈن بىر ئايدىن بېرى دېرىكى يوق؟

— خۇدا تۇرۇپتۇ، — دېدى سالاھىدىن باغرىغا پىچاق ئۇرۇلغاندەك بوغۇلۇپ، — مەن ئۇنى ئۆلتۈرمىدىم، سەھەر تۇرسام قولۇپلانغان ئىشىكنى ئېچىپ چىقىپ كېتىپتۇ، قەيەرگە كەتكىنىنى بىلمەيمەن.

— بۇ سۆزۈڭ راستمۇ؟

— خۇدانىڭ ئۆزىگە راست، مېنى جازالىسila، مەن گۇناھكار، ماڭا ئۆلۈم ھەق.

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ھەرقانداق ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكى سىرىنى تارتىپ چىقىرالايدىغان ئۆتكۈر كۆزلىرىنى سالاھىدىنـ

نىڭ پەرىشان چىرايىدىن ئالدى.

— ئاشۇ ئۆجمىنىڭ شېخىغا ئېسىپ ئۆلگۈچە ئەدىبىڭنى بېرەي دېگەنىدىم، خوتۇنۇڭ جاجاڭنى ئوبدان بەرگەندەك قىلىدۇ بولدى، قايت!

خورلانغان سالاھىدىننىڭ چىرايى ئۆلۈكنىڭ چىرايىدەك تاتىرىپ كەتتى، ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ پەلەمپەيگە ئاستا قەدەم قويدى.

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ئۆيگە قايتىپ كىرىپ پاتەمخاننى چاقىرتتى.

— سالاھىدىن ئاخۇن نۇرنىساخاننى كۆزدىن يوقىتىش ئۈچۈن ھېچقانداق جىنايى ھەرىكەتتە بولمىغان، نۇرنىساخان كىشىگە تۇيدۇرماي ئۆزى ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن. ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، سىلەر نۇرنىساخاننىڭ قاتىلى دەپ سالاھىدىن ئاخۇننى بىكاردىن - بىكار قارىلىماڭلار. قانۇنىمۇ، شەرىئەتمۇ ھېچقانداق پاكىتى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا سالاھىدىن ئاخۇنغا جىنايەت ئارتالمايدۇ، داۋاملىق ئىزدەپ كۆرۈڭلار، بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى نۇرنىساخاندىن دېرەك بولۇپ قالار.

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ بۇ جاۋابى ئۈمىد بىلەن قاراپ تۇرغان گۈلسۈمنىڭ قۇلىقىغا تاش بىلەن ئۇرغاندەك ئىشتىلدى. «نۇرنىساخان كىشىگە تۇيدۇرماي ئۆزى ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ گەپ ياندۇرۇشقا جۈرئەت قىلالماي «ھە، سىڭلىمنى كۈنلەۋەرگەندىن كېيىن، خورلۇققا چىدىماي ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. تىرىكمىدۇ، ئۆلۈكمىدۇ؟» دەپ ئويلاپ قالدى، قېيىن ئانىسىنى يۆلەپ ئىشىكتىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، شۇنىڭدىن كېيىن گۈل-

سۆزگە ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنى قايتا كۆرۈش نېسىپ بولمىدى.

× × ×

سالاھىدىن ئاتقا بىر قامچا ئۇردى. ئۇزۇندىن بېرى جېنى ئاغرىغۇدەك تاياق يېمىگەن ئات ئىككى پۇتى بىلەن بىر ئۆرىدەپ قەدىناس ئىگىسىنى تاشلىۋەتكىلى قىل قالدى. شۇ چاپقانچە توختىماي كۆۋرۈككە كەلگەندىلا ئاستىلىدى. «ئەجەب خورلىدىڭ - ئەجەب خورلىدىڭ. — دەپ ئويلىدى سالاھىدىن ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ. تالاق قىلمىسام بولۇپتىكەن، ئۆچۈڭنى ئالدىڭ، ھايات بولساڭمۇ، ئۆلگەن بولساڭمۇ مېنى داغدا قويدۇڭ. كىشىلەر ئالدىدا نومۇسقا ئۆلتۈردۈڭ. نۇرنىسا، مەن سېنى جېنىمدىن ئارتۇق كۆرەتتىم. ئۆمۈرۋايەت بىرگە ئۆتۈشنى خالايتتىم، ئىست - ئىست...»

خىيال سۈرۈپ ھەممىنى ئۇنتۇغان سالاھىدىن ئېتى ئىشىك ئالدىغا كېلىپ توختىغاندىلا ئۆزىگە كەلدى. ئۇ ئېتىنى يېتىلەپ ھويلىغا ئېلىپ كىردى، ھويلىنى جىمجىتلىق باسقانىدى، ئاقىرىپ پىشقان بىر تال بوداق ئۇجمە سالاھىدىننىڭ ئايىغى ئاستىغا چۈشۈپ ئېزىلىپ كەتتى.

سالاھىدىن ئاتنى ئېغىلغا ئەكىرىپ قويۇپ، كىچىك مېھمانخانىغا كىردى. نۇرنىسا ئىككىلا بالىسىنى ئاشۇ ئالما گۈرۈكى دۇخاۋا پەردە تارتىقلىق مەرەپ ئالدىدا تۇغقانىدى. ھازىر ئۇنىڭ كىيىملىرى سېلىنغان ئورۇس ساندۇقى مەرەپنىڭ ئوڭ يېنىدا پارقىراپ تۇراتتى. كۆلدىن سۈزۈۋېلىنغان ناۋات رەڭ غىجىم رومال ئاسقۇچقا شۇ ئېسىلغان پېتى تۇرۇۋەرگەچ توپا - چاڭ بېسىپ كەتكەنىدى. نۇرنىسا ھەر كۈنى ئەتىگەن

تۇرۇپلا قاراپ، چاچلىرىنى تۈزەيدىغان چوڭ ئەينەك تەكچىدە
تۇراتتى. سالاھىددىن ئەينەككە قاراپ چىكە چاچلىرى ئاقارغان،
ساقاللىرى ئۆسۈك، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن، پېشانە
تومۇرلىرى كۆپۈپ، ياڭاقلىرى بورتۇپ چىققان ھەسرەتلىك
چىرايىنى كۆردى. «بىر ئايدىن بېرى شۇنچە ياداپ كېتىپتىمەن،
چاچلىرىمنىڭ ئاقىرىپ كەتكىنىنى، ھۇ نەس باسقان خوتۇن...»
دېگەن ئوي كۆڭلىگە كەلگەندە بىردىن قوشۇمىسى تۈرۈلدى.
ئۇ مۇشت بىلەن ئەينەكنى بىر ئۇرۇپ سۇندۇرۇۋەتتى، جاراڭلاپ
سۇنغان ئەينەك گىلەم ئۈستىگە چۈشتى، سالاھىددىننىڭ قولىمۇ
تىلىنىپ قان ئېقىشقا باشلىدى. قولىنىڭ قان ئاققان يېرىنى
ئۈۋۈتلىغان پېتى ئامبارغا چۈشۈپ قوزۇقتا ئېسىقلىق ئارقاننى
ئېلىپ چىقتى. ئاتىنىڭ كىشنىگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئارقاننى
ئۈجمىنىڭ ئاچىمىقىغا ئېلىپ قويۇپ، بىر نەرسە يادىغا چۈشـ
كەندەك ئۆيگە كىرىپ جاۋەننى ئاچتى، تونۇگۈن كەچ ئېلىپ
ئەكىرىپ قويغان بىر شىشە ھاراقنى ئالدى - دە، ئاغزىنى
چىشى بىلەن ئېچىپ بىر كۆتۈرۈپلا يېرىمىنى ئىچىۋەتتى. ھەسـ
رەتلىك سۈكۈت باسقان ئۆيگە بىر قېتىم قاراپ چىققاندىن
كېيىن قالغان يېرىمىنىمۇ ئىچىپ تۈگىتىپ، شىشىنى دېرىزىدىن
ھويلىغا ئاتتى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئاچچىق بۇس چىقىپ، ئىچىنى
بىر نەرسە كۆيدۈرگەندەك بولدى. ئۇ ئاتىنىڭ كىشـ
نىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۆگزىدىكى بېسىپ قويـ
غان پېدىدىن بىر باغنى جادۇدا توغراپ ھەممىسىنى ئوقۇرغا
تۆكتى. ئاتنىڭ بېشىنى، بويىنىنى، ئۇچىسىنى سىلاپ، ئاتنىڭ يۈـ
زىگە يۈزىنى يېقىپ «خوش بۇرادەر، ئۇزۇن يىللار ھەمراھ
بولدۇڭ، دۈشمەنلەر ئالدىدا يەرگە قاراتمىدىڭ، دوستلىرىم ئالـ
دىدا ھۆرمىتىمنى ئاشۇردۇڭ، ئەمدى ماڭا ھاياتلىق ھارام بولـ
دى، ئۇرنىسا مېنى تاشلاپ كەتكەندە بۇ يۈزۈمنى قانداقمۇ

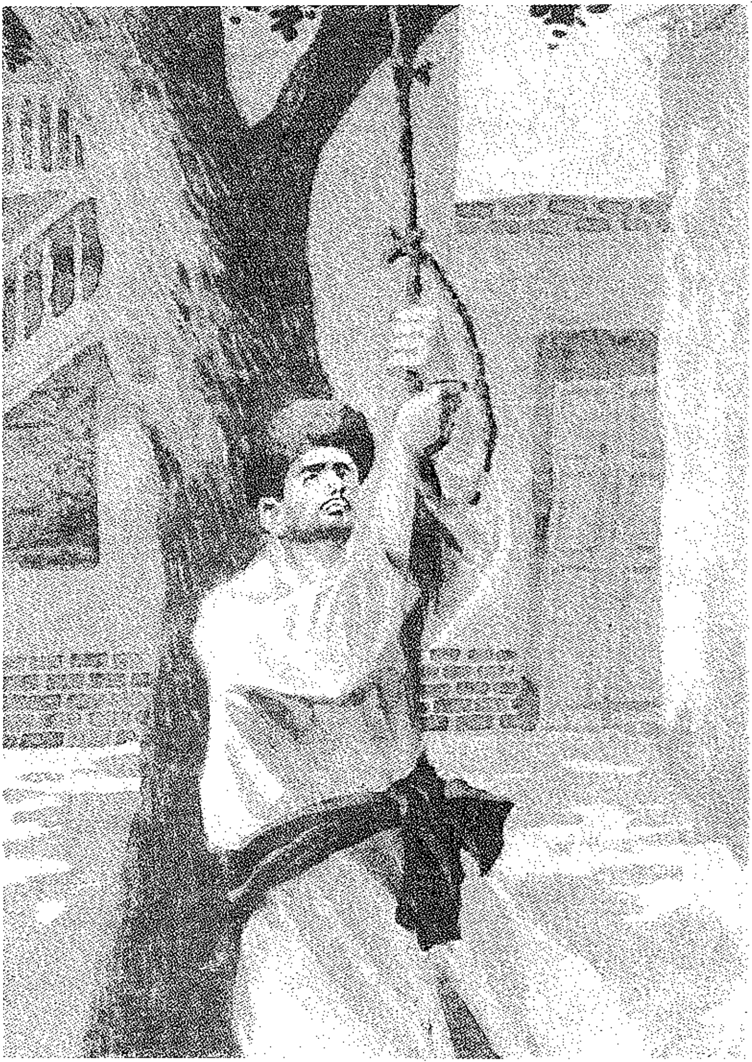

كۆتۈرۈپ يۈرسەن؟ قانداقمۇ سېنى مىنىپ مەغرۇر ھالدا ھەزرەت سەيلىسىگە چىقىسەن؟ ماڭا ياشاشنىڭ ھاجىتى قالمىدى، خۇدا سېنى ياخشى بىر ئادەمگە يەتكۈزسۇن، خەير قانىتىم، ھەمراھىم...» دېدى پىچىرلاپ، ئۇنىڭ قىزارغان كۆزلىرىدىن ياش ئاقماقتا ئىدى.

سالاھىدىن ئېغىلدىن سەنتۈرۈلۈپ چىقىپ، ئۈجمە دەرىخىگە يۆلىنىپ تۇرۇپ، باش ئۈستىگە ساڭگىلاپ تۇرغان ئارقانىنى تۇتتى.

ھاۋا باياتىن ئۆزگىرىشكە باشلاپ، غەربتىن يېپىلىپ كەلگەن قارا بۇلۇتلار كۈن يۈزىنى توسۇپ، ھاۋا گۈلدۈرلەپ، چاقماق چاقتى. شۇ چاغدا كىمدۇر بىرى ئىشىكنى قاتتىق قاقتى. ئارقانىنى تۇتۇپ ئويلىنىپ قالغان سالاھىدىن «بۇ بىمەھەل چاغدا كەلگەن كىمدۇ» دەپ ئارقاننى قويۇۋېتىپ ئىشىك ئاچقىلى چىقتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم بۇرادەر.

سالاھىدىن ئۆزىنىڭ بىردىنبىر سىرداش دوستى تۇرسۇن ئاخۇننى كۆرۈپ كەينىگە بىر قەدەم داجىدى.

تۇرسۇن ئاخۇن سالاھىدىننىڭ كۆزلىرىنىڭ قىزىرىپ، چىرايىنىڭ سارغىيىپ، غەلىتە بولۇپ كەتكەنلىكىدىن ئۇنىڭ مەست بولۇپ قالغانلىقىنى بىلدى. سالاھىدىن مۇشۇ بىر ئايدىن بېرى تۇرسۇن ئاخۇن بىلەن يولدا ئۈچ قېتىم كۆرۈشكەن بولسىمۇ، ئۆزى بىلەن نۇرنىسا ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى زادى ئېيتمىغانىدى. تۇرسۇن ئاخۇندىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەتتى. بۇنىڭدىن تۇرسۇن ئاخۇن سالاھىدىننىڭ كۆڭلىدە زادى نېمە بارلىقىنى بىلمەي، ئاغىنىسىدىكى بۇ ئۆزگىرىشتىن ئاچچىقلىنىپ، ئۆلى بىر مەزگىل ئىزدىمەي قويدى، مەشرەپ، بەزمىلەرگىمۇ چاقىرغىلى كەلمىدى. ئەمما كېچىكىدىن ئارتىپ

قارىغاندا بىللە ئوقۇغان، بىللە تىجارەت قىلىپ، پايدا-زىياننى تەڭ كۆرگەن بۇرادىرىنى ئىزدىسە بولامدۇ؟ ئۇ بۈگۈن سالاھىدىن بىلەن بىر سۆزلىشەي، مەندىن رەنجىپ قالغان بولسا بىلەي دەپ كەلگەنىدى.

تۇرسۇن ئاخۇن قۇرۇق ھۆ تۇتۇپ بوسۇغىدا ئولتۇرۇپ قالغان سالاھىدىننى يۆلەپ ئېلىپ كىرىپلا كۆزى ئۈجمە شىخىدا ساڭگىلاپ تۇرغان ئارقانغا چۈشتى. «بۇ يەردە مەندىن يوشۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر گەپ بار» دېدى ئىچىدە، نەچچە كۈندىن بېرى يىغىشتۇرۇلمىغان ھويلا، ئۆيلەرگە سەپ سېلىپ.

سالاھىدىن تۇرسۇن ئاخۇننىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ ئارغامچىغا ئېسىلدى.

— مەن ئۆلىمەن! بۇ خورلۇقنى تارتىپ ياشاۋەرمەيمەن، مەن — مەن ئۆلىمەن!

ئاچچىقتىن سىيرىلىپ چۈشكەن ئارغامچا ئۇنىڭ قولىدا پۇلاڭلايتتى. تۇرسۇن ئاخۇن ئارغامچىنى تارتىپ ئېلىپ سۇپىغا تاشلاپ قويدى. سالاھىدىننى تەسلىكتە ئۆيگە ئېلىپ كىردى. ئۇنى كۆرپىنىڭ ئۈستىدە ياتقۇزۇپ ئۈستىگە يوتقان يېپىپ قويۇپ ئاندىن چىقىپ ئارقاننى ئۆگزىگە چۆرۈۋەتتى.

گۈلدۈرلەپ — گۈلدۈرلەپ توختاپ قالغان ھاۋا ئېچىلىشقا باشلىدى، ۋاقىت كەچ پېشىن مەزگىلى بولۇپ، كۈن خېلىلا قايرىلىپ قالغانىدى.

سالاھىدىن خۇپتەندىن كەچ ئويغىنىپ، بېشىدا كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرغان بۇرادىرى تۇرسۇن ئاخۇننى كۆردى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ، خىجالەتچىلىكتە يەرگە قارىدى. تۇرسۇن ئاخۇن ئۇنىڭ ئەھۋالىنى چۈشەنگەچ ئارتۇقچە گەپ قىلمىدى، پەقەت:

— يالغۇز ھاراق ئىچىش ئوغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس، — دەپلا قويدى.

— بۇرادەر، كاللام جايىدا ئەمەس ۋاقتىدا كېلىپ مېنى خىجىل قىلىپ قويدۇڭلار. يۇرۇڭلار ھېيتگاھدىكى بىر ساماۋارخانىغا بېرىپ چاي ئىچەيلى، يا دۇكىنىمنىڭ دۈكىنىغا بېرىپ سەي ئولتۇرۇپ هاراق ئىچەيلى، — دېدى سالاھىدىن.

— ماقۇل، ساماۋارخانىغا بېرىپ بىر قاچىدىن پولۇ يەپ چاي ئىچەيلى، — دېدى تۇرسۇن ئاخۇن، سالاھىدىننى يالغۇز تاشلاپ قويسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ.

ئۇلار يېرىم كېچىدە ئۆيگە يېنىپ كەلدى. سالاھىدىن ئاغىنىسىنىڭ ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ قونۇپ قالغىنى ئۈچۈن ناھايىتى خۇرسەن بولدى.

سالاھىدىننىڭ ئېغىر - بېسىق بولۇپ ئورنىدىن تۇرغانلىقىغا قاراپ، كېچىچە ئاغىنىسىنىڭ غېمى بىلەن ئۇخلىيالماي چىققان تۇرسۇن ئاخۇننىڭ كۆڭلى ئارامىغا چۈشۈپ، ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن قايتىپ كەتتى.

دوستىنى ئۇزاتقان سالاھىدىن ئۆز ئەھۋالى توغرۇلۇق ئويلاپ: «تۇرسۇن ئاخۇن مېنى هارام ئۆلۈمدىن ساقلاپ قالدى. خۇدايىم مېنىڭ زاتىمنى ئۇنداق ئۆلۈمگە نېسىپ قىلمىغان ئوخشايدۇ شۈكرى. ئەمدى قەشقەردىن بېشىمنى ئېلىپ چىقىپ كەتمىسەم بولمايدۇ. بۇنداق خورلۇقنى تارتقاندىن كۆرە ئەلنىڭ كۆزىدىن يىتكىنىم ياخشىراق...» دېگەن يەرگە كەلدى. ئۇ كېچىچە قەشقەردىن يىراقتا كېتىش قارارىغا كەلگەنىدى.

سالاھىدىن بوغۇزنى يەپ بولغان ئېتىنى ئېگەرلىدى. چوڭ خۇرجۇنىنىڭ بىر كۆزىگە كىيىم - كېچەكلىرىنى، يەنە بىر كۆزىگە نەچچە كۈندىن بېرى يېيىلمەي قېتىپ قالغان نان، توقاچ — ھەمەكلەرنىڭ ھەممىسىنى سالدى. مېھمانخانا، ئايۋاننىڭ ئىشىكلىرىنى، دېرىزىنىڭ قاپقاقلىرىنى مەھكەم ئېتىپ، ئېتىنى يېتىلىگەن پېتى كوچىغا چىقتى، ئىشىككە

چولڭ قارا قۇلۇپنى سېلىپ، ئۇنىڭغا بىردەم قاراپ تۇرۇپ ئۇلۇغ كىچىك تىندى ـ دە، ئاتقا مىندى. ئۇنى جىمجىتلىق، مۇڭ باسقان ھويلىدىكى چاڭقاپ كەتكەن ئۈجمە دەرىخى شىلدىرلاپ ئۇزىتىپ قالدى.

سالاھىدىن ئېتىنى يورغىلىتىپ بىر نەۋرە سىڭلىسى نۇرسىماڭگۈلنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۆز ئۆيىنىڭ پۈتۈن ئاچقۇچلىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ، تاغ ئارقىسىغا كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ خوشلاشتى.

ئاتا ـ ئانىسىدىن كىچىكىدىنلا يېتىم قالغان نۇرسىماڭگۈل ئۆز ئاكىسىدەك بولۇپ قالغان سالاھىدىنغا ئاق يول تىلەپ، ئۇنىڭ قارىسى يوقالغۇچە ئىشىك تۈۋىدە قاراپ تۇردى. «شۇنداق قىلىپ چىرايلىق، شۇنداق ئەقىللىق چوكان بولغان نۇرنىسا خېنىم نەگە كەتكەندۇ؟ سالاھىدىن ئاخۇن ئاكام ئۇنىڭ دەردىدە قەشقەردە تۇرالمىدى. خۇدانىڭ تەقدىرى دېگەن ئاجايىپ بولىدىكەن» دەپ ئويلىدى ئۇ تارام ـ تارام ياشلىرىنى بوسۇغىغا تۆكۈپ.

نۇرسىماڭگۈل سالاھىدىن بەرگەن ئاچقۇچلارنى يانچۇقىغا سېلىپ ھويلىغا يېنىپ كىردى. ئۇ: «خۇدايا، سالاھىدىن ئاخۇن ئاكامنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا، نامەردلەر ئالدىدا خار قىلمىغىن، سەپىرىنى ئاق يوللۇق قىلىپ مۇرادىغا يەتكۈزگىن، ئامىن» دەپ دۇئا قىلدى. بۇ چاغدا ئارغامچا بويى كۆتۈرۈلگەن كۈن بۇلۇت ئارىسىدا تۈچ لېگەندەك پارقىراپ تۇراتتى.

ئون ئۈچىنچى باب

دېرەكسىز غايىپ بولۇش

ئاشۇ كۈنى سەھەردە سالاھىدىننىڭ ئۆيىدىن چىققان ئايتۇرا، بوغچىسىنى كۆتۈرۈپ ئەۋرىشىمكار كوچىسىدا ئولتۇرۇشلۇق ھاممىسى زەيتۇنىخاننىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئۇنىڭ يا چۈشتە، يا كەچ تەرەپلەردە كەلمەي، ئەتىگەندىلا كەلگىنىگە زەيتۇنىخان ھەيران بولۇپ ئىشارەت بىلەن سورىدى. ئايتۇرا ھەيدىۋەتتى دېگەن مەنىدە ئىشارەت بىلەن جاۋاب بەردى. ئۇنىڭ بۇلاقتەك كۆزلىرىدىن ئېتەكلىرىگە ياش قۇيۇلدى. زەيتۇنىخان يەنە نېمىشقا دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلىۋىدى. ئايتۇرا ئويلىنىپ جاۋاب بەرمەي يەرگە قاراپ تىرنىقىنى تاتىلاپ ئولتۇردى. زەيتۇنىخان سالاھىدىن بۇنىڭغا چېقىلىپ قويغانمۇ نېمە دەپ گۇمانلاندى ۋە باش بارمىقىنى ئىككىگە تەڭلەپ، ئايتۇرانىڭ ئۆزىنى كۆرسىتىپ، ئىككى كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى ئالماشتۇردى. بۇ «سالاھىدىن ساڭا چېقىلدىمۇ؟» دەپ سورىغىنى ئىدى. ئايتۇرا بېشىنى چايقىدى، ئۇنىڭ قارا قۇمچاق يۈزى قىزىرىپ كەتتى.

زەيتۇنىخان گۇمانى يېشىلمىگەن بولسىمۇ، سۆزىنى توختىتىپ، داستىخان ئېلىپ كەلدى. شۇ كۈنى كەچ ئايتۇرا ھاممىسى بىلەن ھويلىدىكى سۇپىدا، دەرۋىش ئاخۇن ئۆي ئىچىدە ياتتى.

سالقىن باھار كېچىسى نېمىدېگەن ھۇزۇرلۇق ھە! ھۇر-ھۇر شامال ئايتۇرانىڭ ماڭلاي چاچلىرىنى ئۇچۇرتۇپ يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا تىكىلگەن كۆزلىرىگە سايە چۈشۈرۈۋەتتى، ئۇ پات-پات چاچلىرىنى تۈزەپ خىيال سۈرۈپ ياتاتتى. «ئېيتسام ھامىمام نېمە دەر؟ خاپا بولۇپ ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرارمۇ؟ ھەيدىۋەتسە ئوپالغا كېتەرمەنمۇ؟ ئاتا - ئانامغا نېمە دەرمەن؟ ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆزۈمنى دەرياغا تاشلىۋالغىنىم ياخشى. ياق-ياق... مەن ئۇ يىگىتنى تاپىمەن، ئۇنىڭغا تېگىمەن، ئەگەر ئالمىسا ئۇ چاغدا...»

— بالام نېمىلەرنى ئويلاۋاتىسەن، — دېگەن مەنىدە ئىشارەت بىلەن سورىدى زەيتۇنىخان، ئايتۇرا خىيالدىن توختاپ يۈزىنى زەيتۇنىخان تەرەپكە قىلدى. زەيتۇنىخان ئۇنىڭغا قارىماي ئايتۇرانىڭ ئىزادىن قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرەلمەي قالدى. ئۇ، ئايتۇرانىڭ بەدەنلىرىنى سىلىدى ۋە «بۇ قىز چوڭ بولۇپ قالدى، خۇدايىم بۇ ئاجىزغا رەھىم قىلىپ بىر مۆمىن بەندەڭ بىلەن نىكاھلىق بولۇشقا نېسىپ قىلغىن ئامىن!» دەپ ئىچىدە دۇئا قىلدى. ئايتۇرا ئانىسى ئورنىدا بولۇپ قالغان زەيتۇنىخانىنى ياخشى كۆرەتتى، ئۇنىڭدىن بۆلەك غېمىنى يەيدىغان ئادىمى يوق ئىدى. ئەگەر سالاھىدىن ھەيدىۋەتمىگەن بولسا كۆڭۈل سىرىنى نۇرنىساغا ئېيتىپ مەسلىھەت سورىغان بولاتتى. نۇرنىسا ئۇنىڭ مىسكىن كۆڭلىگە زەيتۇنىخاندىنمۇ يېقىن بولۇپ قالغانىدى. ئەپسۇسكى ئۇ نۇرنىسا بىلەن بىر ئۆيدە تۇرالمىدى. ئەمدى زەيتۇنىخانغا ئېيتسا، كىم ئۇنىڭ دەردىگە يېتىدۇ؟

ئايتۇرا ئاي ئاسماندا تىكىلەشكەن چاغدا نېمىچە بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاپ ئايەت ئوقۇپ ياتقان زەيتۇنىخانىنى قۇچاقلىدى. «گېپىنى دېگۈسى كەلگەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويل-

ىغان ھامىسى ئۇنىڭغا قارىدى. ئايتۇرا ئىشارەت بىلەن كۆل بويىدا بىر ياش يىگىت بىلەن قانداق تونۇشۇپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. كىچىك چېغىدىن گاس - گاچا ئاكىسى بىلەن سۆزلىشىپ ئىشارەت تىلىغا ئۇستا بولۇپ كەتكەن زەيتۇنىخان كېچە بولسىمۇ ئۇنىڭ ئىشارەتلىرىنىڭ مەنىسىگە چۈشەندى. ئايتۇرا شۇ يىگىت بىلەن بىللە ياتقانلىقىنىلا دېمىدى.

ئۆز بېشىدىن مۇھەببەت سەرگۈزەشتىسى ئۆتكەن زەيتۇنىخان بۇنىڭغا ئەجەبلىنىپمۇ كەتمىدى، ساڭا جۈپ تېپىلىپتۇ، دەپ كۆڭلىدە خۇشال بولسىمۇ، قاپىقىنى تۈرۈپ ئايتۇراغا ھومىيىپ قارىدى.

— سەن جۇۋاينىمەك، شۇنىڭ ئۈچۈن قوغلاندى بوپتىكەنسەندە؟ سالاھىدىن ئىككىڭنىڭ بىر يەردە تۇرغانلىقىڭلارنى كۆرگەنمىدى؟ — دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى.

— بىلمەيمەن، — دېگەندەك بېشىنى چايقىدى ئايتۇرا. ئۇ، ئۆزىگە مېھرىبانلىق بىلەن قارىغان ھامىسىنىڭ:

— ئەتە دەرۋىش ئاكاڭ چىقىپ كەتكەندە شۇ يىگىتنى باشلاپ كەل، — دېگەن ئىشارىتىنى چۈشىنىپ بېشىنى يوتقانىنىڭ ئىچىگە تىقىۋالدى.

زەيتۇنىخان ئۆزۈن يىللاردىن بېرى ساتىراش ئېرى بىلەن كەمبەغەللىكتە تۇرمۇش كەچۈرۈپ كەلگەن بولسىمۇ، بالىسىز يالغۇزلۇق تارتسىمۇ، ئېرى بىلەن ئوبدان ئۆتەتتى. ئامبارغا لىق ئاشلىق، ئىشكاپ، تەكچىلەرگە ھەر خىل نازۇ - نېمەتلەرنى دۆۋىلەپ قويۇپ، بالا - چاقىسىنى ئاچ قويىدىغان، دۇكىنىغا رەخت سىغماي قالسىمۇ ئۆزى يىرتىق چاپاندىن ئايرىلالمايدىغان، توگرا بەدەن پىخسىقلاردىن مىڭياخشى ئۆتەتتى. ھەر جۈمە بىر قېتىم پولو يېمەي ھەپتىنى ئۆتكۈزمەيتتى. مۇشۇ ئاپ سالقىن باھار كېچىسىدە ياشلىق چاغلىرىنى، ئاتا - ئانى-

-سىنىڭ يۈزىنى كۆرەلمىگەنلىكىنى ئويلاپ ياتقان زەينۇنىخان ئېغىر ئۇھ تارتىپ قارا كىرپىكلىرى كۆز گۆھىرىنى ياپقان ئايتۇراغا سەپ سالدى. ئاي نۇرى ئۇنىڭ يۈزىنى ئاقۇچ رەڭگە كىرگۈزگەندى، ئىلپىتەك قاڭشىرى ئۈستىدە قارا قاشلىرى قوشۇلۇپ تۇراتتى. بىلىنەر - بىلىنمەس يېرىلغان لەۋلىرى سەل ئېچىلىپ ئاپئاق چىشلىرى كۆرۈندى، ئۇ چۈشەكەپ كۈلۈۋاتاتتى.

زەينۇنىخان بۇ ئاجىزنىڭ تۇرەۋشى ھەققىدە باش قاتۇرۇپ ئۇزۇنغىچە ئۇخلىيالمىدى.

ئايتۇرا ئويغانغاندا خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ قالغان كۈن ئۇنىڭ كۆزلىرىنى قاماشتۇرۇۋەتتى، ئۇ تۇرۇپ يوتقانىنى يىغدى، ئۇخلاپ قالغانلىقى ئۈچۈن خىجىل بولۇپ قالدى.

— خېنىم بالام ھېلىقى يىگىتنى باشلاپ كەلگىن، — دېدى زەينۇنىخان ئىشارەت بىلەن ئېرىنى ئۇزۇتۇپ كىرگەندىن كېيىن، ئايتۇرا داستىخانىنى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ، بوغچىسىدىن شاپتۇل چېچەكى گۈللۈك چىت كۆڭلىكىنى كىيىپ، نۇرنىسا بەرگەن گۈللۈك مەخمەل چاپىنىنى ئۈستىگە ساپتى، بېشىغا رومىلىنى ئارتتى - دە، چىقىپ كەتتى. زەينۇنىخان ئۆيدە سەۋزە قەلەم قىلىپ قالدى.

ئايتۇرا ئەۋرىشىمكار كوچىسىدىن ئوردا ئالدىغا كەلدى. ئوردا ئالدىدا مانتۇ، كاۋاپ پۇرىقى دىماغقا گۈپۈلدەپ ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. يەنە يەل - يېمىشلار دۆۋىسىنىڭ كۆپلۈكىدىن ماڭغۇدەك يەر ئاران چىقاتتى. ئۇ ھەر يېرىگە كۆز سېلىپ ھېيتگاھقا كەلدى. ھېيتگاھدا ئادەم ئىنتايىن كۆپ ئىدى. ئۇ، يەرگە قاراپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنگەن بىلەن، يوغان ئېچىلغان ئۆتكۈر كۆزلىرى ئەتراپىنى تىمىسقىلىماقتا ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى چۈشۈپ قالغان يىگىت بۇ يەردە كۆرۈنمەيتتى.

ئايتۇرا يۇمىلاق شەھەر كۆل بېشىغا كەلگەندە بىرقاتچە

گەپكەش چېلەكلىرىگە سۇ ئېلىۋاتاتتى. ئايتۇرانىڭ يۈرەكلىرى ئويناپ ئۇلارغا تىكىلدى. ئىزدىگەن كىشىسى كۆرۈنمىگەندىن كېيىن، كۆل بويىدىكى بىر تۈپ سۆگەتنىڭ دالدىسىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئادەملەر يولدىن تىنىماي ئۆتۈپ تۇراتتى، كىچىك بالىلارمۇ، قىز- جوكانلارمۇ چېلەك كۆتۈرۈپ كېلىشىپ، سۇنى ئېلىپ كېتىشەتتى، كۈن نۇرىدا سارغۇچ تۈس ئېلىپ يالتىراپ كەتكەن سۇ ئايتۇرانىڭ كۆزىگە توختىماي لىغىلداپ تۇرغاندەك كۆرۈندى. ئاخىرى ئۇنى ئىنتىزار قىلغان يىگىتمۇ يىراقتىن كۆرۈندى. ئېگىز بويلۇق، بېشىغا بادام دوپپا كىيگەن، تەمبەل بۇ يىگىتنىڭ قوي كۆزلىرى ئايتۇراغا چۈشكەندە، ئىختىيارسىز قەدىمىنى ئىتتىكلەتتى. ئۇ كېلىپ ئورنىدىن تۇرغان ئايتۇرا بىلەن سالاملاشتى. چىرايىدا خۇش تەبەسسۇم پەيدا بولغان ئايتۇرا ئۇنىڭغا سۇ ئېلىپ ئۆزىنىڭ كەينىدىن مېڭىشقا ئىشارەت قىلدى، يىگىت ئىككى چېلەككە سۇ ئېلىپ بالداق بىلەن كۆتۈرگىنىچە ئايتۇراغا ئەگىشىپ ماڭدى ۋە ھېيتگاھقا كەلگەندە سامسىدىن ئۇنى ئېلىپ بەلبېغىغا تۈگۈۋالدى. ئۇردا ئالدىغا كەلگەندە ئايتۇراغا كاۋاپ ئېلىپ بەردى.

ئايتۇرا ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ كىچىك ئىككى قاناتلىق ئىشىكنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى، ئىشىكنى قېقىۋىدى، زەيتۇنىخان چىقتى. ئۇ بەستلىك يىگىتنى كۆرۈپ:

— كەلسىلە بالام، تارتىنماي ئۆيگە كىرسىلە، — دېدى، يىگىت دۇدۇقلاپ سالام بەردى. ئايتۇرا يىگىت قويۇپ قويغان ئىككى چېلەك سۇنى دەس كۆتۈرۈپ ھويلىغا ئېلىپ كىردى- دە، كۆپكە قۇيدى. بۇ كىچىك ھويلىغا كاۋا، قاپاق بارىڭى سايە چۈشۈرۈپ تۇراتتى. باراڭغا ياماشقان پېلەكلەر ئەمدىلەتىن پىخ ئورۇشقا باشلىغانىدى.

زەيتۇنىخان يىگىتنى ئۆيگە باشلاپ قولىغا سۇ بەردى.

داستىخان سېلىپ، چاي قۇيدى.

— ئۆزلىرى شەھەردىن بولامالا؟ — سورىدى ئۇ.

— شۇنداق ئاچا، ئۆيۈم جانان كوچىسىدا.

— ئاتا - ئانىلىرى باردۇر؟

— بار.

— بىر تۇغقان قېرىنداشلىرىمۇ بارمۇ؟

— ئاچام بار ئىدى، — دېدى يىگىت سەل ئوڭايسىزلىنىپ.

— ئاچىلىرى ياتلىق بولغانمۇ؟

— ......

يىگىت جاۋاب بەرمىدى.

— هازىر نەدە؟

— بەش يىل بۇرۇن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنىچە، يوقىلىپ كەتكەن. يىگىت سەل تارتىنغاندەك بولۇپ، قولى بىلەن پېشانىسىنى سىلاپ قويدى، زەيتۇنىخان: «ساددا يىگىت ئىكەن، تولىمۇ ياۋاش كۆرۈنىدۇ» دەپ ئويلىدى.

— ئىسىملىرى نېمىكەن؟

— ئەخمەت.

— سىلىنى ئۆيىمىزگە بىر پىيالە چايغا تەكلىپ قىلىشىمىزدىكى سەۋەب، — دېدى زەيتۇنىخان گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتىپ، — ئايتۇرا ئاچىز بالا، ئاتا - ئانىسى سەھرادا، مەن بۇ قىزنىڭ هامىسى، ئۆزىمىز كەمبەغەل. بۇ بالىنى ئىنساۋى بار بىر يىگىتكە ياتلىق قىلىش نىيىتىمىز بار ئىدى. خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن ئۆزلىرىگە يولۇققۇپ قاپتۇ، ئاڭلاپ خۇشال بولدۇم، سىلە بىلەن كۆرۈشۈپ گەپنى ئوچۇق قىلىشىۋېتىش ئۈچۈن ئۆزلىرىنى بۇ قېتىم چاقىرىپ كەلدى، كوچا - كويلاردا گەپ-

سۆز بولۇشتىن بۇرۇن بېشىڭلارنى قوشۇپ قويساق دەيمەن، ئۆزلىرى بۇنىڭغا نېمە دەيلا بالام؟

باياتىن بېرى: «مېنى نەگە ئېلىپ بارىدىغاندۇ؟ نېمە قىلىدىغاندۇ؟» دەپ غەم يەپ كەلگەن ئەخمەتنىڭ كۆڭلى تىندى، ئايتۇراغا ئىشقى چۈشۈپ قالغاندىن بېرى، ئۇنى نىكاھىغا ئېلىش ئارزۇسىنى يەپ كەلگەنىدى. ئۇ ئىزا تارتقان هالدا:

— مەيلى، — دېگەن سۆزنى ئاران ئاغزىدىن چىقىرالىدى.

— ئاتا - ئانىلىرى قوشۇلارمۇ؟ — دەپ سورىدى زەيتۇنىخان، بارغانسېرى ئىسسىق كۆرۈنۈۋاتقان يىگىتكە سەپ سېلىپ.

ئەخمەت قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى، كەڭ پېشانىسىدە تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى. ئۇ ئۆزىنى سەل تۇتۇۋېلىپ جاۋاب بەردى.

— مېنىڭ ئاتا - ئانام كەمبەغەل، دادام هاممال، ئانام كېسەلچان، ئۇلار قوشۇلىدۇ.

ئەخمەت كۆڭلىدە ئايتۇرانى ياقتۇرۇپ قالغاندىن كېيىن ئاتا - ئانىسىغا كىشى قويغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ رازىلىق بەرگەنلىكىنى ئېيتماقچى بولغانىدى. ئەمما هولۇقۇپ كېتىپ گېپىنى تومتاقلا قىلىپ تۈگەتتى. ئايتۇرا بىلەن ۋەدىلەشكەنلىكىنىمۇ ئېيتمىدى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى مەمنۇن بولغان زەيتۇنىخان، — تويلۇق ئۈچۈن نېمە ئالغۇلىرى كەلسە شۇنى ئالسىلا، ئايتۇرانىڭ ئاتا - ئانىسىنى چاقىرتىپ كېلىپ نىكاھىڭلارنى قىلدۇرۇۋېتەيلى.

ئۇ، يىگىتكە چاي ئۇزاتتى، كۈتمىگەندە تويىنىڭ مۇنداق ئاسانلىق بىلەن بولىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان ئەخمەت خۇشاللىقـ

دىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى. ئايتۇرا قارا كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ بىر چەتتە ئولتۇراتتى.

× × ^

ئايتۇرا بىلەن ئەخمەتنىڭ تويى باش كۈزدە بولدى. تويغا نۇرنىسانىڭ كەلمىگەنلىكىدىن كۆڭلى بەك يېرىم بولدى. تۇغۇتلۇق ياتقىنىغا ئون نەچچە كۈن بولغان نۇرنىسا، زەيتۇنىخان ئېلىپ كەلگەن باغاقنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ تويغا شۇنچە بارغۇسى كەلگەنىدى. ئەمما ھالسىراپ قالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سالاھىدىنىنىڭ ماقۇل بولمايدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۆتكەن يىل ھۆرنىسانى تۇغقاندا ئاچىسى گۈلسۇم مۇبارەكلەپ ئېلىپ كەلگەن بىر كاستۇملۇق سارجا بىلەن ئۆزىنىڭ يۇڭ رومىلىنى زەيتۇنىخاندىن ئايتۇراغا سوۋغا قىلىپ ئەۋەتتى.

ئايتۇرانىڭ توي مەرىكىسى ئاددىيلا ئۆتتى. توي مەرىكىسىگە ئېيتىلغان جامائەت يۈزگە يەتمەيتتى. دۇنيادا ئۇششاق - كەپسىز، تاپا - تەنە، جېدەل - ماجىراسىز بولغان بىرلا مۇشۇ توي بولسا كېرەك. باغچى كوچىسىدىكى ساخاۋەتلىك ئىمام جالالىدىن مەختۇم ئۇيغۇر تىلىدا نىكاھ ئوقۇدى، بۇ قەشقەردە تۇنجى رەت ئۇيغۇرچە ئوقۇلغان نىكاھ ئىدى.

نىكاھ باشلانغاندا جالالىدىن مەختۇم ئاۋۋال خۇداغا ھەمدۇسانا ئېيتتى. ئاندىن پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ئوقۇدى. چاھار يارلارنىڭ تەرىپىنى قىلدى. بىر ئاز سۈكۈتتىن كېيىن مەشرەپ ئاخۇن بىلەن ئەخمەتنىڭ تاغىسى تۇردۇش ئاخۇن يىگىت — قىزنىڭ «ئالدىم»، «تەگدىم» دېگەن سۆزلىرىگە گۇۋاھچى بولۇپ گۇۋاھلىق بەردى. جالالىدىن مەختۇم مۇنداق دېدى:

— قۇرئان كەرىمنىڭ «نىسا» سۈرىسىدىكى بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى ئايەتلەردە، «نۇر» سۈرىسىدىكى ئوتتۇز ئىككىنچى ئايەتلەردە ئاللاھۇ تائالا بىز بەندىلىرىنى نىكاھلىنىشقا بۇيرۇغانلىقى ئۈچۈن، نىكاھ قىلىش پەرز بولغان. ھەزرىتى پەيغەمبىرىمىز «نىكاھ — مېنىڭ سۈننىتىم، نىكاھتىن يۈز ئۆرىگەن ئادەم مۇسۇلمانلاردىن ئەمەس» دەپ تەلىم بەرگەن. يەنە «نىكاھنىڭ ياخشىراقى — تويلۇقنىڭ يەڭگىل بولغىنى» دەپ كۆرسەتكەن، «ئىككى تەرەپنىڭ رازى بولۇپ پۈتۈشكەن نەرسىسى — تويلۇق» دەپ ئېيتقان، ئىسلام دىنىمىز مۇسۇلمانلارنىڭ بىر - بىرىگە نەپ يەتكۈزۈپ، بىر - بىرىنى موھتاجلىقتىن چىقىرىشنى بۇيرۇيدۇكى، ھېچقاچان جەبرى - زۇلۇم قىلىشنى تەڭلىكتە، خىجىللىقتا قالدۇرۇشنى بۇيرۇمايدۇ. بۈگۈنكى نىكاھتا ئوغۇللۇقنىڭ ئالغان نەرسىسى ئاددىي، يەڭگىل بولغان بولسىمۇ قىزلىق تەرەپ رازى بولدى. جامائەت بۇنىڭغا خۇشال بولدى. مانا بۇ پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۈننىتىنى ھەقىقىي بەجا كەلتۈرگەنلىك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مانا شۇنداق نىكاھنىڭ بىز بەندىلەر ئۈچۈن ئەھمىيىتى چوڭ، زۆرۈرىيىتى ھەممىدىن ئارتۇق. پەيغەمبىرىمىز: «ئۆيلىنىڭلار، پەرزەنتلىك بولۇڭلار، كۆپىيىڭلار. بەس، مەن قىيامەت كۈنى قورساقتىن ئاجرىلىپ چۈشۈپ كەتكەن گۆش پارچىسىنىمۇ ئۈممىتىم، دەپ ئۆتكۈزىمەن» دەپ دەۋەت قىلىدۇ. بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدىكى، مۇسۇلمان بالىسى بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن ئەلۋەتتە ئۆيلىنىشى، ئۆي - ئوچاقلىق بولۇپ كۈن كەچۈرۈشى لازىم. ھەربىر ئادەم نىكاھ بىلەن تۇرمۇشنى روناق تاپقۇزالايدۇ. بۇ، ئاللا بەندىلەرنىڭ ئىجرا قىلىشىنى بۇيرۇغان پەرز، پەيغەمبىرىمىز ئىجرا قىلغان ۋە دەۋەت قىلغان سۈننەتتۇر.

نىكاھتا كىشىلەرنىڭ ئارزۇسىدىكى بەرىكەت بار! خىراجەت

ئازىيىپ مال ـ مۈلۈك كۆپىيىدۇ. ئەر ـ خوتۇن ئۆزى قىلالايدىغان ئەركىن كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ ھالال تۇرمۇش كەچۈرۈش كويىدا بولىدۇ، باياشاتلىققا ئېرىشىدۇ. ۋاپادارلىق ساداقىتى كۈچىيىپ، ئىپپەت ـ نومۇسى ساقلىنىدۇ. ئىسسىقلىق، مېھىر ـ مۇھەببەت پەيدا بولۇپ، كۆڭۈللۈك، ھۇزۇرلۇق تۇرمۇش باشلىنىدۇ. كىشىلەرگە ياخشى نىيەتتە نەپ يەتكۈزەلەيدۇ. كىشىلەر يەتكۈزگەن نەپنى پاك ھالدا سەممىي قوبۇل قىلالايدۇ. ھارامدىن، تەمەدىن يىراق تۇرالايدۇ. نىكاھتىن كېيىن بىر-بىرىگە ۋاپادار بولغان ئەر ـ ئايال ئۆزلىرىنى يالغۇز، بىچارە ئەمەس، بەلكى ئۆم، كۈچلۈك، قابىل ساناپ بىخەتەر ياشايدۇ. ھايات يولىدا قىيىنچىلىقنى بىرگە يېڭىپ، توسقۇنلۇقنى يوق قىلالايدۇ. مۈشكۈللۈكنى ئاسان ئەيلەپ ھەربىر ئىشنى ئوڭىدىن كەلتۈرەلەيدۇ، ئىنساپ بىلەن نەپسنى باشقۇرالايدۇ. جامائەت، ئائىلىنىڭ خالىشى بىلەن بولۇۋاتقان بۇ قۇتلۇق نىكاھ ۋاقتىدا ھەربىرلىرىگە يەنە شۇنى بىلدۈرۈپ قويايكى، «نىكاھ» دېگەن بۇ ئەرەبچە ئاتالمىنىڭ مەنىسى ئەر ـ ئايال جۈپلەنمەك، يەنى ئەر ـ ئايالنى جۈپ قىلىپ باغلىماق دېگەن بولىدۇ. نىكاھ قىلىپ باغلىغاندىن كېيىن جۈپلەنمەك ھالال بولىدۇ.

جالالىدىن مەختۇم سۆزدىن بىرئاز توختاپ چوڭقۇر نەپەس ئالدى. ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم ئارزۇسى ئەمەلگە ئېشىپ ئۇيغۇر تىلىدا نىكاھ قىلىپ قۇتبە ئوقۇتۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن ھاياجانلانغانىدى. ئۇنىڭ قىزىل مەڭزى تېخىمۇ قىزىرىپ لىپىلداپ تارتىشقا باشلىدى. كۈنىدە ئۈچ ۋاق مىسۋاك بىلەن يۇيۇپ تۇرغان ئاپئاق چىشلىرى كۆرۈنگەندە چىرايىدا غىل ـ پال تەبەسسۇم ئەكس ئەتتى ـ دە، سۆزىنى داۋام قىلدى:

— مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بولۇپ كېلىۋاتقان نىكاھ ئۈچ خىل. بىرىنچى، ساغلام ۋە نەپىقە بېرىشكە قادىر بولغان

كىشىلەر شەھۋىتى غالىپ بولۇپ، جۈپلەنمەككە مەيلى قىلسا ۋە زىنا بولۇپ قالارمىكىن دەپ قورقسا ئۇلارغا نىكاھ پەرز بولىدۇ. ئىككىنچى، كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرا ھال چېغىدا خوتۇن ئېلىشى سۈننەت بولىدۇ. ئۈچىنچى، ئەرلىك ھەقلىرىنى (بەدىنى ئاجىز ياكى خوتۇنغا نەپەقە بېرىشكە قادىر بولمىسا) ئادا قىلالمايدىغان بولسا نىكاھ مەكرۇھ بولىدۇ.

جالالىدىن مەختۇم جىمجىتلىق ئىچىدە سەما بىۋاپ ئولتۇرغان كۆپچىلىككە يەنە بىر قېتىم نەزەر سېلىپ دېدى:

— جامائەت يەنە شۇنى ئەستە تۇتۇش زۆرۈركى: — نىكاھنى باغلىماق پەرز، قۇتبە ئوقۇماق سۈننەت، نىكاھ ئىشى ئەر - ئايالغا نىسبەتەن ئېيتقاندا بەختلىك تۇرمۇشنىڭ باشلىنىشى، بۇنىڭغا سەل قارالسا، پىتنە - پاسات بولسا، قۇدىلار بىر - بىرىگە ئازار قىلسا، نىكاھتىن كېيىن ئەر - خوتۇن بولغۇچىنىڭ تۇرمۇشى خاتىرجەم ئۆتمەيدۇ، دەرد - ئەلەملىك بولىدۇ.

نىكاھنى باغلاشتا، ئىككى ئادىل ئەر ياكى بىر ئادىل ئەر ئىككى ئايال مۆمىن گۇۋاھچىنىڭ ئالدىدا ئەر - خوتۇن بولغۇچى «ئالدىم»، «تەگدىم» دەپ باشقىلار ئاڭلىغۇدەك ئاۋاز بېرىشى كېرەك، «ئالدىم»، «تەگدىم» دېگەن سۆز ئىختىيارلىق بىلەن ئېيتىلغانلىقىنى گۇۋاھ بولغۇچىلار بىلمىسە، ئوچۇق ئىشىتمىسە نىكاھ جايىز بولمايدۇ.

نىكاھدىن كېيىن تۆۋەندىكى تۆت تۈرلۈك شەرتكە ئۆيلەنگۈچى ئەمەل قىلىشى لازىم.

بىرىنچى، ئەر، خوتۇننى ئالتە ئاي تاشلاپ كېتىپ نەپەقىسىنى بەرمىسەندە، شۇ خوتۇن شەرىئەت ھۆكمى بويىچە تالاق خېتىنى ئالالايدۇ.

ئىككىنچى، ئەر بولغۇچىنىڭ ئاتا - ئانا، يۇرتىدىن

ئايرىلىپ ئېلىپ كېتىشمەن دېگىنىڭگە خوتۇنى رازى بولمىسا، شەرىئەت ھۆكمى بىلەن تالاق خېتىنى ئېلىپ ئەركىن بولالايدۇ.

ئۈچىنچى، ئەر خوتۇنى رازى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئۈستىلەپ خوتۇن ئالسا، ئاۋۋالقى خوتۇنى شەرىئەت ھۆكمى بويىچە ئاجرىشىپ كېتىشكە ھوقۇقلۇق.

تۆتىنچى، شەرىئەت، ئىسلام دىنىدىن زۇلۇمغا، زوراۋانلىققا قارشى. شۇڭا، شەرىئەتكە مۇخالىپ ھالدا خوتۇنىنى ھاقارەتلەپ، ئازار بەرسە، شۇ خوتۇن شەرىئەت ھۆكمى بويىچە نىكاھتىن ئاجرىشىپ، ئۆز ئەركى بويىچە تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ھوقۇقلۇق بولىدۇ.

مەن ئەخمەت ئاخۇنىنىڭ بۇ تۆت شەرتنى ئېيتىپ تۇتۇپ، ئايتۇراخان بىلەن ئىناق، كۆڭۈللۈك خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈشنى، پەرزەنتلىك بولۇشنى، ئەلگە نەپ يەتكۈزۈپ مۇراد — مەقسەتلىرىگە يېتىشنى جانابىي ئاللادىن تىلەيمەن.

ھۆرمەتلىك جامائەت، ئەر — ئايال ئوخشاشلا ئاللانىڭ بەندىسى. ئاتىمۇ، ئانىمۇ ئاللا نەزەرىدە ئوخشاشلا ئېزىز. بۇ نىكاھ مەرىكىسىدە ھەربىرلىرىنىڭ سەمىلىرىگە سېلىپ قويۇش خاھىشى زۆرۈركى، ئاياللارنى خارلاش، ئۇلارغا دىل ئازار قىلىش كەچۈرگۈسىز گۇناھتۇر. نامەردلىك، زالىملىقتۇر. ئاللا مەسچىتنى چېقىۋەتكەن، قۇرئاننى كۆيدۈرۈۋەتكەن، ئالداپ كىشى ھەققىنى يەۋالغان بەندىلەرنىڭ گۇناھىدىن ئۆتسىدۇكى، دىل ئازار قىلغان، چېقىمچىلىق قىلغان بەندىلەرنىڭ گۇناھىدىن ھەرگىز ئۆتمەيدۇ. ئۆزىمىز ئاسارەتتە تۇرۇپ ئۆز — بالا — چاقىمىزنى خورلىساق، بىز قانداقمۇ زۇلۇمدىن قۇتۇلۇپ ئەركىن، باياشات تۇرمۇشقا ئېرىشەلەيمىز؟ خوتۇنلارغا، قېرىنداشلىرىمىزغا زۇلۇم قىلمايلى، ئۇلارنى كەمسىتىپ خورلىمايلى، ئۇلارغا بېخىللىق بىلەن نامەردلىك قىلمايلى، خوتۇنى رازى بولمىغان

كىشىنىڭ مەككىگە بېرىپ، بەيتۇللانى تاۋاپ قىلىشى ئاللا نەزەرىدە، دىن - شەرىئەت ھۆكمىدە جايىز ئەمەس. ھەربىر بەندە نىكاھنى ئۆمۈرلۈك دەپ بىلىشى كېرەك.

ئۇيغۇر تىلىدا بىرىنچى قېتىم نىكاھ قىلىپ ئوقۇلغان بۇ قۇتبە كىشىلەرگە قاتتىق تەسىر قىلدى. ياش - قېرى ھەممىسى باشلىرىنى لىڭشىتىپ كۆزلىرىگە ياش ئېلىشتى. ئۆزلىرىنىڭ تويى بولغاندا نىكاھ قىلىنماي ئەرەب تىلىدا نىكاھى ئوقۇلغانلىقى سەۋەبلىك، بىلمەسلىكتىن خوتۇنلىرىنى خورلىغانلىقى ئۈچۈن ئەپسۇس قىلىشىپ، دىلىدا ئاللاغا تەۋۋا - ئىستىغپار ئېيتىشتى. ئەۋقىران يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىگە جالالىدىن مەختۇمنىڭ سۆزلىرى نەقىش بولۇپ چېكىلدى. «ھە، نىكاھ قىلغاندا بىزگە سىرلىق تۇيۇلغان سۆزلەرنىڭ مەنىسى مۇنداق ئىكەندە، ئەمدى چۈشەندۇق، كۆڭلىمىز يورۇدى. نىكاھتا خاسىيەت كۆپ ئىكەن» دېيىشىپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى.

— كۆڭلىمىزگە، نەپسىمىزگە ئىنساپ ئاتا قىلىپ خوتۇن - باللىرىمىز بىلەن خۇش ۋاق ئۆتكىلى نېسىپ قىلغىن. ھەرگىز نامەردلەردىن قىلمىغىن. نۇرلۇق كۆزىمىزگە ياغ تولۇپ قالمىسۇن، ھەرقاچان خوتۇن - باللىرىمىزنىڭ ياخشىلىقىنى كۆرۈپ تۇرايلى، نان ۋە قۇرئان تۇتقان، دائىم دۇئاغا كۆتۈرۈلىدىغان قوللىرىمىزنى بالا - چاقىلىرىمىزنىڭ نازۇك تەنلىرىنى ئازابلىغۇچى تاياققا ئايلاندۇرۇپ قويمىغىن. سەجدىگە قويىدىغان بېشىمىزغا ئىمانىنى، ئىنساپنى قاچۇرىدىغان گۇمانلارنى، خوتۇنلىرىمىزنى ئۇنتۇلدۇرىدىغان پەس ئارزۇ - ھەۋەسلەرنى كەلتۈرمىگىن. خۇدايا، ئېيتقان سۆزىمىزگە ئەمەل قىلغىلى نېسىپ قىلغىن. دۇئايىمىزنى ئۆزۈڭ ئىجابەت قىلغىنكى، سەندىن باشقا ھېچكىمدىن پاناھ تىلىمەيمىز، رەھىم - شەپقەت سورىمايمىز.

پۈتۈن يەرۇ - ئاسمانىنى ئاپىرىدە قىلغۇچى خۇدا ئۆزۈڭگە ئامىن!

جالالىدىن مەختۇم دۇئا قىلىپ بولۇپ، ئالدىغا قويۇلغان نەرسىلەرگە قاراپ:

— مەن قوبۇل قىلدىم. ئەمدى بۇ قويۇلغان نەرسىنى بۇ تويىنى مۇبارەكلەپ يېڭى ئەر - خوتۇن بولغان ئاللانىڭ مۆمىن بەندىلىرىگە سوۋغا قىلىمەن، — دېدى پەتنۇستىكى بەقەسەم بىلەن قەغەزگە ئوراقلىق پۇلنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن قايتۇرۇپ پەتنۇسقا سېلىپ. ئۇ، ھىندىستاندا ئوقۇپ مەۋلىۋى - داموللا بولۇپ كەلگەندىن بېرى، باشقا ئاخۇن - قازىلارنى ھەيرەتتە قالدۇرۇپ، ئالدىغا نېمە رىزقى قويۇلسا ئالماي كەلگەنىدى. ھەتتا، ھەدىيە قىلسىمۇ ئالمايتتى. «مۇسۇلمان ئۈچۈن بەخت - سائادەت باشقا نەرسە ئەمەس، ئاللا ئۈچۈن بىمىننەت، ھەقسىز ئەلنىڭ خىزمىتىنى قىلىش. كۆپكە نەپ يەتكۈزۈش. نەپسىنى قىسىشتۇر. مېنىڭ ھۈنىرىم بار، خەتتاتمەن. مۇقاۋا، دەپتەر ياسىيالايمەن. كۈنۈم ئوبدان، ئالسام گۇناھ بولمايدۇ، ئالمىسام ساۋاپ تاپىمەن. مېنى ئىمانىم، ۋىجدانىم ئالدىدا خىجىل قىلماڭلار، رەھمەت» دەيتتى ھۆرمەتلەپ نەرسە - كېرەكلەرنى قويغان كىشىلەرگە.

بۈگۈن جالالىدىن مەختۇم ناھايىتى ئوچۇق چىراي بىلەن قويغان نەرسىلەرنى شۇنداق قايتۇردى. تويغا قاتناشقان بارلىق كىشىلەر جالالىدىن مەختۇمنىڭ بىمىننەت، سەمىمىيىتىگە تەھسىن - ئاپىرىن ئوقۇشتى.

ئەتىسى ئۇيغۇر تىلىدا ئوقۇلغان بۇ دۇئا پۈتۈن قەشقەرنى زىلزىلىگە كەلتۈردى. چايخانا، ئاشخانىلاردا، يايما دۇكان ئالدىلىرىدا، كوچا - مەھەللىلەردە، مەسچىت، مەدرىسلەردە، كالتە بازار، چوڭ بازارلاردا، رەستە يوللاردا، ئۆي ئىچى ھويـ

لىلاردا ئاخشامقى ئۇيغۇر تىلىدا قىلىنغان نىكاھ ۋە دۇئا، ئوقۇل-
غان قۇتبە توغرۇلۇق ياخشى سۆزلەرمۇ، پىتنە - ئىغۋامۇ
توختىماي بىرنەچچە كۈن داۋام قىلدى. ھەر خىل تەبىقىگە
مەنسۇپ بولغان موللا، ئىمام، مەزىن، ساۋاتسىز كاسىپلار «جالا-
لىدىن مەختۇم نىكاھنىڭ قەدرىنى تۆكتى، ئەھلى موللىنىڭ
ھۆرمىتىنى، ئىناۋىتىنى يەرگە ئۇردى. ئەرەب تىلىنى ياخشى
بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن تۈركىي تىلىدا قىلغان نىكاھى جايىز
ئەمەس»، — دەپ قارىلىغان بولسا، كۆپچىلىك خەلق «نىكاھ-
نىڭ خاسىيىتىنى بىلدۇق، قاراڭغۇ كۆڭلىمىزنى ھەقىقەت شامى
بىلەن يورۇتتى...» دەپ تەرىپلەشتى.

× × ×

ئايتۇرا بىلەن ئەخمەت تەكىگە باش قويدى. ئۇلارنىڭ
كۆڭۈللۈك تۇرمۇشى ئەنە شۇنداق باشلاندى.

تويى بولغىنىغا بىر ئاي توشمىغان ئايتۇرا مۇرادىغا يېتىپ
پىشقان ئەنجۈردىن بىر تەخسە ئېلىپ نۇرنىسانى كۆرگىلى باردى.
ئۇ سالاھىدىن دۇكانغا چىقىپ كەتكەن مەزگىلدە ئۆيگە كىرىپ
كەلدى. نىساخان ئايتۇرانىڭ كەلگەنلىكىنى ياقتۇرمىغاندەك،
تەلەتىنى تۈرۈپ ئاشخانىغا كىرىۋېلىپ چىقمىدى، خۇشال بولۇپ
كەتكەن نۇرنىسا ئايتۇرانى قۇچاقلاپ مەڭزىدىن سۆيدى. ھەر
ئىككىلەننىڭ بىر - بىرىگە مېھرىبانلىق بىلەن تىكىلگەن
كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياش تامچىلىرى ئاقتى... شۇنىڭدىن بېرى
ئايتۇرا پات - پات نۇرنىسانى يوقلاپ تۇردى. ھەر نۆۋەت
ئايتۇرا كەلگەندە نىساخاننىڭ قۇيقا چېچى تىك تۇراتتى.
ئاخشىمى سالاھىدىنغا چاقاتتى. سالاھىدىن «بۇ كاساپەت
گاچىنى ئۆيۈمگە يولىمايدىغان قىلمىسام بولمىدى» دەپ

ئاچچىقلىناتتى...

قىش ئۆتۈپ باھار كەلدى. سەيشەنبە ئەتىگەندە گۆيدىن سوغىلىرىنى كۆتۈرۈپ سۇ ساتقىلى چىقىپ كەتكەن ئەخمەت چۈشكە يېقىن گۆش، ئوتىياش كۆتۈرۈپ كىردى. ئايتۇرا ئادىتى بويىچە ئۇنىڭ قولىدىن بالداقنى ئالدى، سوغىدىكى سۇنى كۈپكە قۇيدى. ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى تايىنلىق يەرگە قويغاندىن كېيىن ئېرىنىڭ چاپىنىنى قېقىپ يۈز ـ كۆزلىرىنى سىلىدى. بۇ ئۇنىڭ «ھاردىڭ، ئارام ئالغىن» دېگىنى ئىدى. ئىشارەت بىلەن سۆزلىشىشكە خېلى ئۇستا بولۇپ قالغان ئەخمەت كۆلگە چۈشۈپ قالغان غىجىم رومال توغرىسىدا كىشىلەرنىڭ سۆزلەپ يۈرۈشكەنلىكىنى ھاياجان بىلەن ئايتۇراغا ئۇقتۇردى. ئايتۇرانىڭ قوشۇما قاشلىرى ھىمرىلىپ كۆزلىرى يوغان ئېچىلدى. ئۇمۇ ھاياجانلىنىپ كەتكەنىدى. ئەخمەتنىڭ ياشىنىپ قالغان ئاتا ـ ئانىسىمۇ «توۋا» دەپ ياقىلىرىنى تۇتۇشتى. ئايتۇرا چاي ئىچىلىپ بولغۇچە ئويلاپ ئولتۇردى: «يۇمىلاق شەھەر كۆلىگە چۈشۈپ قالغان رومال كىمنىڭدۇ؟ نېمىشقا چۈشۈپ قالغاندۇ؟ بىر بەختسىز ئايال ئۆزىنى كۆلگە تاشلىۋالغانمىدۇ؟ ئۇ ئايال كىمدۇ؟» ئويلىغانسېرى كۆز ئالدىغا نۇرنىسا كېلىۋالاتتى. تۈنۈگۈن كەچ ياققان يۇمشاق نان گېلىدىن ئۆتمىدى. ئۇ زادى ئولتۇرالماي قالدى، ئاخىرى ئېرىگە نۇرنىسانىڭ ئۆيىگە بېرىپ كېلىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى. شۇ كۈنى كېچىسى «دەرۋازا ئوچۇق قاپتۇ» دەپ خەۋەر بېرىپ ئەخمەتنىڭ سالامەت قۇتۇلۇشىغا سەۋەبچى بولغان ئاقكۆڭۈل نۇرنىسانى، سېھرىبان ئۇستازىنى، ۋاپادار دوستىنى، باغرى يۇمشاق خوجايىنىنى قانداقمۇ ئۇنتۇپ قالسۇن؟

ئايتۇرا ئۇچقاندەك مېڭىپ سالاھىدىنىنىڭ ئۆيى ئالدىغا كەلدى، دەرۋازا ئوچۇق تۇراتتى. بىر ئايالنىڭ يىغىسى، بىر

ئەر كىشىنىڭ توۋلىغىنىنى ئاڭلاندى. ئۇ ئىشىكتىن ئېتىلىپ كىردى. سالاھىددىن مۇڭلۇق شىلدىرلاپ تۇرغان ئۈجمە تۈۋىدە تامدەك تاتىرىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئالدىدا گۈلسۈم ھۇقۇيتۇپ يىغلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ:

— بىچارە سىڭلىم بىكاردىن-بىكار ئۆزىنى كۆلگە تاشلىۋالامدۇ؟ ھەر نېمە بولسا سىلىنىڭ تۆپەيلىلىرىدىن بولغاندۇ؟ ھە دېسە ئۇنىڭ كۆزىگە پىچاقتەك قادىلىپ، گۇمان بىلەن باغرىنى تىلىپ، جاندىن جاق تويغۇزۇۋەتكەنلىرى ئۈچۈن ئىككى بالىسىنى كۆزىگە كۆرۈنمەي قالغاندۇ؟ — دەيتتى سالاھىددىننىڭ ئۈستىگە مۆلدۈردەك سوئال ياغدۇرۇپ،

— گۈلسۈمخان، سىڭىللىرى كۆلگە ئۆزىنى تاشلىۋالغان بولسا جەسىتى تېپىلماسمىدى؟ بۇنداق رومالنى ئارتىدىغان ئاياللار ئازمۇ؟ بۇ يەردە بىر ئويۇن بار، سەۋرى قىلىپ تۇرساق بولغان ھەرنە ئىشتىن بىزنى خۇدايىم ئۆزى خەۋەردار قىلىدۇ. سالاھىددىننىڭ ئۈنى بوغۇلۇپ چىقاتتى. ئەتىگەن سۇنى شۇنچە مالتىلىسىمۇ نۇرنىسانىڭ جەسىتى چىقمىغاندىن كېيىن شۇ ئويغا كەلگەنىدى.

— ياق-ياق، مېنى ئالدىمىسىلا، — دېدى گۈلسۈم سالاھىددىننىڭ ئالدىغا دۈۋەيلەپ كېلىپ، — كۆڭلۈم سىلە دېگەنگە گۇۋاھلىق بەرمەيدۇ. بايا كېلىپ يىغلاۋاتقان باللارغا كۆزۈم چۈشۈپ ئىچىم سىيرىلىپ كەتتى. ئانىسىنىڭ سىيرىلماسمۇ؟ نۇرنىسانىڭ كېچىدىن بېرى ئۆيدە يوقلۇقىنى ئېيتتىلا، ئۇ باللىرىنى تاشلاپ كېچىدە چىقىپ كېتىدىغان خوتۇنمۇ؟ ياق-ياق، سىلە يوشۇرمىسىلا؟ سىڭلىمنىڭ تىرىكىنى كۆرسەتمىسىلە، ئۆلۈكىنى بولسىمۇ كۆرەي، ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنى سىلە بىلىسىلا.

گۈلسۈمنىڭ يىغا ئارىلاش ئاۋازى قامچىدەك چاڭىلداپ سالاھىددىنغا قاتتىق تەگمەكتە ئىدى. ئۇ نېمە دېيەلىسۇن؟

ھېچكىمنىڭ ئالدىدا سۆزلەشتىن ئەيمىنىدىغان سالاھىدىن، تۇيۇقسىز گاچا بولۇپ قالغاندەك بىر تاتىرىپ، بىر قىزىرىپ تۇراتتى. ئايتۇرا بولۇۋاتقان سۆزلەرنى ئاڭلىيالمىسىمۇ، ئۇلارنىڭ چىرايىغا قاراپ، نۇرنىسا ھەققىدە گەپ بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندى. يىغلاپ ئۈجمە دەرىخىگە يۆلىنىپ قالغان گۈلسۈمنىڭ ئالدىغا كېلىپ كۆرۈشتى. گۈلسۈم ئۇنى قۇچاقلاپ ھازىدار ئايالدەك قوشاق قېتىپ يىغلاپ كەتتى.

— ئون گۈلنىڭ بىرى ئېچىلمىغان سىڭلىم، خورلۇق، زۇلۇمغا چىدىمىغان سىڭلىم، نەگە كەتتىلە سىڭلىم، نەدە سىلە؟ ئالدىمغا چىقىپ جاۋاب بەرسىلە، ئەمدى باللار قانداق قىلىدۇ، كىمنى ئانا دەپ سۆيۈنىدۇ؟ قايدا سىلە جان-جىگىرىم، قايدا سىلە، بۇ جاھاندا بارمۇ سىلە؟ ۋاي باغرىم، قېرىندىشىم. ۋاي باغرىم قېرىندىشىم...

ئايتۇرا، نۇرنىسانىڭ ئۆزىنى كۆلگە تاشلىغانلىقى راست ئىكەن، دەپ قالغانلىقتىن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىنمۇ ياش قۇيۇلدى. ئەگەر مۇشۇ تاپ ئايتۇرا سۆزلىيەلەيدىغان بولسا.

— ھەي باغرى تاشتىن قاتتىق بىنومۇس نۇرنىسانى كۆسەي بىلەن ئۇرغان زالىم سەن ئەمەسمۇ؟ نۇرنىسا يايراپ-ئېچىلىپ كېتىدىكەن دەپ مېنى ھەيدەپ چىقارغان باغرى تاش سەنغۇ؟! نۇرنىسا ھازىر ئۆيدە نېمىشقا يوق؟ ئېيتە؟! ئۇ باللىرىنى تاشلاپ نەگە كەتتى؟ سەن ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، كۆزدىن يوقىتىپ، روھىنى كۆلگە تاشلاپ قويدۇڭمۇ؟ نۇرنىسانىڭ تىرىكلىكىمۇ، ئۆلۈكلىكىمۇ سەن جاۋابكار؟! — دەپ سالاھىدىننى يەر قىلىۋەتكەن بولاتتى. بۇنىڭ غەزەپ بىلەن تىكىلگەن كۆزلىرى ئەنە شۇ مەنىنى ئىپادىلىگەنىدى.

ئايتۇرا، بۇتتەك قېتىپ تۇرغان سالاھىدىنغا بىردەم ھومىيىپ، يېنىدىكى گۈلسۈمگە قارىدى، ئۇلاردىن ھېچقانداق

جاۋاب ئالالمىغاندىن كېيىن، ئۇدۇل ئۆيگە كىردى، ئايۋاندا ھېچكىم يوق ئىدى. چوڭ مېھمانخانا ئىچى جىمجىتلا چۆككەن، كىچىك مېھمانخانىدا باللار يىغلىشىۋاتاتتى. ئايتۇرا ھەر ئىككى سەۋەبىنى باغرىغا باستى. ھۆرنىسا سەل يېتىرقاپ ئۇنىڭدىن ئۆزىنى چەتكە تارتتى، گۈلنىسا بولسا ئاغزىنى ئۆمەللەپ كۆكسىگە بېشىنى قويدى. «نۇرنىسا نەگە كەتكەندۇ؟ ئەگەر كۆلگە ئۆزىنى تاشلىۋالغان بولسا بۇچاغقىچە جەسىتى تېپىلاتتى، رومال ئۇنىڭ ئەمەس ئوخشايدۇ، نۇرنىسا بۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنۇ ـ بىر يەرگە يوشۇرۇنغان. ئۇ بار، چوقۇم بار. ئىزدەپ تاپىمەن...

بۇ گاچا چوكان توغرا ئويلىغانىدى. ئۇ قەستەنسي نىيەتكە كېلىپ ئىككى گۆدەككە يولدا ئېلىۋالغان سامسىنى تۇتقۇزۇپ تۇرغاندا گۈلسۈم كىردى. ئۇ ئىشارەت بىلەن ھۆرنىسانى ئايتۇراغا كۆتۈرگۈزۈپ، ئۆزى گۈلنىسانى كۆتۈردى ـ دە، ھويلىغا چىقتى.

— سالاھىدىن ئاخۇن سىڭلىمدىن دېرەك بولغۇچە بۇ باللار يېنىمدا تۇرۇپ تۇرسۇن، — دېدى ئىشىككە قاراپ مېڭىپ، سالاھىدىننىڭ باغرى تارتىشىپ، ئۈنچىقماي تۇرۇپ قالدى، ئۇ بۈگۈن كېچىنى مىت قىلماي كۆز يۇمماي تاڭ ئاتقۇزدى. قورقۇنچلۇق خىياللار كاللىسىغا كىرىۋېلىپ ئۇنىڭغا ئارام بەرمىدى. پۈتۈن ئېسىيادىي دېرەكسىز غايىب بولغان نۇرنىسادا ئىدى. «زادى ئۇ نەگە كەتتى؟...» سالاھىدىن مانا مۇشۇ خىيال بىلەن ھەسرەت ـ نادامەت چېكىپ كۈننى ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. ۋە شۇ ھەسرەت ـ نادامەت بىلەن تاغ ئارقىسىغا چىقىپ كەتتى.

× × ×

ئايتۇرا ھاممىسىنى باشلاپ ئۆيگە كەلگەندە، قېيىن ئانىسى چۈشلۈك چايدىن كېيىن قولىغا ئالغان بىر ئىشتانباغنى

توقۇپ بولغانىدى. بۇ موماي چوكانلىق ۋاقتىدىن باشلاپ ئىشتانباغ توقۇپ ساتاتتى، قىيىن ئاتىسى جايناماز ئۇستىدە ئولتۇراتتى. ياشلىق دەۋرىدىن تارتىپ ھامماللىق قىلىپ كەلگەن بۇ بوۋاي ھازىر* كوچىدىن قالغانىدى.

موماي توقۇپ بولغان ئىشتانباغنى تامدىكى قوزۇقىقا ئىلىپ قويۇپ، زەيتۇنىخان بىلەن يۈز يىقىپ كۆرۈشتى. ئايتۇرا سۇپىغا كۆرپە سېلىپ ھاممىسىنى ئولتۇرغۇزدى. گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگە بالىنى ئاپىرىپ قويۇپ، ياناشىدا زەيتۇنىخانىنى باشلاپ كەلگەنىدى. ئەھۋالىنى كىشىلەردىن ئاڭلىغان زەيتۇنىخان ئايتۇراغا ئوخشاشلا مۇسىبەت قايغۇسىغا چۆمگەنىدى.

ئايتۇرا ئاشقا قوپتى. شام ۋاقتىدا چاچتەك سوزۇلغان لەگمەن داستىخانغا كەلتۈرۈلدى. ئايتۇرا خىيالچان ئولتۇرۇپ لەگمەن يەۋاتقان ھاممىسىغا نۇرنىسانىڭ ھايات ئىكەنلىكىگە كۆڭلىنىڭ گۇۋاھلىق بېرىپ تۇرغانلىقىنى ئىشارەت بىلەن ئاسانلا ئۇقتۇردى، ئۆزىنىڭ نۇرنىسانى ئىزدەپ تاپىدىغانلىقىنى ئېيتتى. «نۇرنىساغا ئەجەب ئىچىكىپ كېتىپتىكەن. بۇنداق سەممىي ئىخلاس يەتتە ئەزاسى ساق ئادەمدىمۇ كەمدىن - كەم تېپىلىدۇ. دۇنيادا ھېچكىم، بېشىنى سىلىغان ئادەملەرگە گاس - گاچىلاردەك سەممىي ئىخلاس قىلمىسا كېرەك» دەپ ئويلىدى زەيتۇنىخان.

ئايتۇرا بۇ كۆيۈملۈك ھاممىسىنى قوندۇرۇۋالدى. نۇرنىسانى قانداق ئىزدەپ تېپىش توغرىسىدا ئۇنىڭ بىلەن شام كۆيۈپ بولغۇچە مەسلىھەتلىشىپ ئاندىن ئۇخلاپ قالدى.

ئايتۇرا كۆزىنى ئاچقاندا، چولپان تۇغۇپ تاڭ سوزۇلۇشقا باشلىغانىدى، ئۇ يېنىدا يېنىك خورەك تارتىپ ياتقان زەيتۇنىخانىنى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن، يوتقانىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كىيىنىپ ئىشىكنى ئىچىپ ئاستا ھويلىغا چىقتى. سۇپىغا

ئېرى ئۇخلاۋاتاتتى. ئون يەتتە - ئون سەككىز كۈنلۈك بولغان ئاي نۇرى ئۇنىڭ يۈزىگە چۈشۈپ تۇراتتى. ئايتۇرا چوڭقۇر مېھرى بىلەن شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن ئېرىگە تەلمۈرۈپ قارىدى. ئۇ ئەخمەتنىڭ قىزىرىپ بۆرتۈپ چىققان دولىسىنى سىلاپ: «مەنمۇ، ئۇ مۇز تەلەت (ئايتۇرا سالاھىدىننى ئىچىدە شۇنداق دەپ ئاتايتتى) نىڭ ئۆيىدە سۇ توشۇغان چېغىمدا ئىككى مۈرەمنى ئالالماي قالاتتىم. بىچارە ئېرىم ئەتىگەندىن - كەچكىچە سۇ توشۇپ ھېرىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. ھېچنېمىنى تۇيماي ئۇخلاۋاتىدۇ، دېگەننى خىيال قىلىپ، يوتقانىنى ئاستا تارتىپ ئېرىنىڭ ئۈستىگە يېپىپ قويدى.

قۇياش قىزارغان ئۈپۈق پەردىسىنى يىرتىپ باش كۆتۈرگەندە ئەتىگەنلىك چاي ئىچىلىپ بولغانىدى. ئايتۇرا ھاممىسىغا نۇرنىسانىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىشنى تاپىلاپ، ئۈزىتىپ قويدى. چېلەك، بالداقنى ئېلىپ ماڭماقچى بولغان ئېرىغا نۇرنىسانى ئىزدەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى. خوتۇنىنىڭ پۈتۈن ئىس - يادى نۇرنىسادا ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئەخمەت بېشىنى ماقۇلغا ئېغىتىپ قويدى ۋە چايدىن كېيىن سۇپىدا ئولتۇرۇپ ئارام ئېلىۋاتقان دادا - ئانىسىغا، خوتۇنىنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەندۈردى. ئۇلارمۇ كېلىنىنىڭ مۇنداق ياخشى نىيىتىدىن تەسىرلىنىپ ماقۇل بولۇشتى.

ئايتۇرا ئېرىنى يولغا سېلىپ، ئۆزۈن ئاق روملىنى ئارتتى. قىيىن ئانىسى توقۇغان ئون نەچچە ئىشتانىباغنى كۆتۈرۈپ ئىشىكتىن چىقتى.

ئۇ جانان كوچىسىدىن چىقىپ «ئۆستەڭبويى» دەپ ئاتىلىدىغان چەرچىن مال رەستىسىگە قەدەم باسقاندا، قازاندەك سەللە ئورىغان ئاتلىق قازى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىدا دۈررە كۆتۈـ

رۈپ شاپاشلاپ كېلىۋاتقان رەئىس ئاخۇنۇمنى① كۆردى.

— ئۇر، بۇ بى ھايا شەرمەندىنى! — دېدى قازى رەئىس ئاخۇنۇمغا ھېيتگاھ تەرەپتىن كېلىۋاتقان يۈزى ئۇچۇق ياش چوكاننى قولىدىكى قامچا بىلەن كۆرسىتىپ. دەررە پاقىدە تاغىقىغا تېگىش بىلەن ئۇ چوكان چىرقىراپ كەتتى. بۇنى كۆرگەن ئايتۇرا ناھەق جازادىن ساقلىنىش ئۈچۈن يۈزىگە رومىلىنى تاشلاپ، تامغا قاراپ تۇرۇۋالدى. ئۇ مېنىمۇ ئۇرۇۋېتەرمىكىن دەپ بەكمۇ قورققانىدى. رەئىس ئاخۇنۇم ئۇنى كۆرمەي قالدى.

ئايتۇرا شۇ ئالاقزادىلىكتە ئون - يىگىرمە دېۋانە نالە قىلىپ تۇرغان ھېيتگاھ جامەسىنىڭ يان دەرۋازىسىغا كۆز سېلىپ بىر ئاز تۇردى - دە، ئوڭ يېنىغا بۇرۇلۇپ مېڭىپ كەتتى.

ئۇ ھېيتگاھ مەيدانىنى كېسىپ ئۆتۈپ يەنە بىر ئاۋات بازار بولغان ئوردا ئالدىغا كەلدى. ئۇ بۇ يەردىكى دوپپا بازىرىدىن ئۆتۈپ خام بازىرىغا باردى... كەچكىچە بىرقانچە كوچىلارنى ئارىلاپ چىقتى. ھېچ يەردىن نۇرنىسانىڭ ئىز دېرىكىنى ئالالماي ياكى بىر تالمۇ ئىشتانباغ ساتماي ئۆيگە يېنىپ كەلدى. بۇنى كۆرۈپ پۇل تەماسىدا ئولتۇرغان قېيىن ئانىسىنىڭ خۇيى تۇتۇپ قالدى.

ئايتۇرا تۆت كۈن ئۇدا كوچا ئارىلىدى. قەشقەرنىڭ ئەگرى - توقاي، چوڭ - كىچىك، ئۇزۇن - قىسقا كوچىلىرىنىڭ شۇنچە كۆپلۈكىدىن ھەيران بولدى. ئۇ مۇشۇ كوچىلاردىكى ئۆيلەرنىڭ بىرىدە «نۇرنىسا بار» دەپ ئويلايتتى. بۇ ئارىلىقتا گۈلسۈم، مۇھتەبەرنىڭ ئۆيىگىمۇ بىرنەچچە قېتىم باردى.

① رەئىس ئاخۇنۇم — ئۆتمۈشتىكى قازىلارنىڭ ھۆكمىنى ئىجرا قىلىدىغان خىزمەتچى خادىم.

ئايتۇرا بۇگۈن ئۆيدىن چىققاندا قولىدا ئىككى تاللا ئىش-
تانباغ بارئىدى. ئۇ قاسقان بازىرىدىن ئۆتۈپ باغچا كوچىسىغا
قەدەم قويدى. ئۇنىڭ بۇ كوچىغا ئۈچىنچى قېتىم كىرىشى ئىدى.
ئۇ مېڭىپ كېتىۋېتىپ ئوچۇق ئىشىكلەرگە ئۆتكۈر كۆزلىرىنى
تىكەتتى. قۇلۇپلانغان ئىشىكلەرنىڭ يوچۇقىدىن ماراپ باقاتتى.
بەزى ھويلىلارغا ئىشتانباغ لازىممۇ؟ — دېگەن مەنىدە كۆز-
قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ كىرىپ باقاتتى.

ئۇ شۇدەم بىر ئۆينىمۇ سىنچى كۆزلىرىدىن چەتتە قالدۇرماي
ئاستا ماڭدى. كۈن چۈش بولاي دېگەندە نو بېشى مەھەللىسى-
گە يېتىپ كەلدى. ئۇ بىر ھويلىغا كىرىۋىدى قولىدىكى ئىككى
ئىشتانباغنىڭ بىرىگە خېرىدار چىقتى. بۇ ھويلىدا بىر تۈپ
ئۆرۈك بولۇپ، شاخلىرىنى كۆتۈرەلمەي قالغانىدى. ئايتۇرا بۇ
ھويلىدىن چىقىپ قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى ھېس قىلىپ يەنە
باغچى كوچىسى بىلەن كەينىگە ياندى. ئايتۇرا مەيۈس ھالدا
ئاستا قەدەم تاشلايتتى، ئۇ ئۈستى يېپىق بىر يەردىن ئۆتۈپ
كېتىۋېتىپ، ئىككى چېلەك سۇنى بالداق بىلەن كۆتۈرگەن پېتى
ئۆينىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم بېسىۋاتقان ياداڭغۇ ساقاللىق ئادەم-
گە كۆزى چۈشتى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزلىرىدە بىر نۇر چاق-
نىغاندەك بولدى. پۈتۈن ۋۇجۇدى بوشىشىپ تىزلىرى تىترەپ
توختاپ قالدى. چۈنكى ئايتۇرا نۇرنىساغا ئوخشايدىغان بىر
ئايالنىڭ چىرايىنى غىل - پال كۆرۈپ قالغانىدى! ياداڭغۇ
ئادەم ئۆيگە كىرىپ سۇنى يەرگە قويۇپلا ئىشىكنى يېپىشقا
يۈگۈرۈپ كەلگەن ئايتۇرا ئىشىكنى ئىتتىرىپ ئاچتى. ئىشىكنىڭ
زەنجىرى ھېلىقى ئادەمنىڭ قولىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئاچچىقى
بىلەن ئايتۇرانى تۇتتى، ئايتۇرا ئۇنى ئىتتىرىۋېتىپ، يان
تەرەپتىكى بىر قاناتلىق ئىشىكتىن ئۆيگە ئېتىلىپ كىرىۋىدى،
ئوچاق بېشىدا ئەندىشە بىلەن قاراپ تۇرغان ياش ئايال چۈچۈپ،

كەتتى. بېشى سەل ئېگىلىپ، كۆزلىرى يوغان ئېچىلدى. سارغىـ
يىشقا باشلىغان چىرايىغا بىردىن قىزىللىق يۈگۈردى.

— ئايتۇرا! — ئۇ ھەممە نەرسىنى ئۇنۇتقان ھالدا
ۋارقىرىۋەتتى. ئايتۇرا ئىككى قولىنى كەڭ يېيىپ نۇرنىسانى قۇـ
چاقلىۋالدى. قورقۇپ كەتكەن ئابدۇلئەزىز بۇ ئايالنىڭ كىرىپلا
نۇرنىسانى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتكىنىنى كۆرۈپ تۇغقىنى ياكى
يېقىن تونۇشى بولسا كېرەك دەپ ئويلىدى. ئۇ ھەر ئېھتىمالغا
قارشى ئىشىكنى زەنجىرلەپ قويدى. نۇرنىسانىڭ گەپ قىلىش
ئورنىغا قول، كۆزلىرى بىلەن غەلىتە ئىشارەتلەرنى قىلىپ كۆـ
ڭۈمسىرەۋاتقانلىقىغا قاراپ تېخىمۇ ھاڭ - تاڭ بولۇپ قالدى.
ئايتۇرا بۇلاقتەك تاشقىن كۆزلىرىنى ھەر تەرەپكە يۈگۈرتۈپ،
لەۋلىرىنى قىمىرلىتاتتى، قوللىرىنى ئۇياق - بۇياققا سوزۇپ
ھەرىكەتلەندۈرەتتى. ئۇ نەچچە كۈندىن بېرى نۇرنىسانى قانـ
داق ئىزدىگەنلىكىنى، قانداق غەم - ئەندىشىدە بولغانلىقىنى
سۆزلىمەكتە ئىدى، ئۇنىڭ ئاۋازى چىقمىسىمۇ، نېمە دەۋاتقانلىـ
قىنى چۈشىنىپ نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئاقماقتا ئىدى.
ئاچىسىنىڭ يىغلاپ قالغان قىزلىرىنى ئېلىپ كەتكەنلىكىنى
بىلگەندە شۇ مەسۇمە سەبىيلەر كۆزىگە كۆرۈنگەندەك بولۇپ
ئىختىيارسىز كۆكسى چىڭقالدى. ئانىلىق مېھرى كۆز بۇلاقلىرىـ
دىن ئۇرغۇپ چىقتى، ئۇ ھالسىزلىنىپ ئايتۇرانىڭ پۇتلىرىنى
قۇچاقلاپ ئولتۇرۇپ قالدى، ئۆينى جىمجىتلىق باستى. نۇرنىسا
غەم - ئەندىشە ئىلكىدە ھەيران بولۇپ قاراپ قالغان ئابدۇلـ
ئەزىزگە:

— بۇ قولۇمغا قول، پۇتۇمغا پۇت بولغان، دەرد - ھاـ
لىمنى تەڭ تارتىپ بەرگەن مۇڭدىشىم، سىردىشىم ئايتۇرا
بولىدۇ، — دېدى كۆز ياشلىرىنى ئېتىكىگە ئېرتىپ ھەم ئايتۇـ

ۋاسىڭ گاس ـ گاچا قىز ئىكەنلىكىنى، ئەھۋالنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردى. ئابدۇلئەزىز ھەيران بولۇپ تىڭشىدى. بۇ تىلسىز گاچا ئۇنىڭ پاك قەلبىدە چوڭقۇر ھۆرمەت پەيدا قىلدى.
ئىككى سىرداش ئىشارەت بىلەن ئۇزۇن مۇڭداشتى.
— تاپتىم، ئاخىرى تاپتىم، مەن تاپالايدىغانلىقىمنى بىلگەنىدەك سىلىنى ئىزدىگەنىدىم، خۇدايىم ئۆزى دىدار كۆرۈشتۈردى، — دېگەن مەنىدە ئىشلىگەن ئايتۇرانىڭ كۆزىدە خۇشاللىق جىلۋىلەندى.
مەن بۇنداق كۆرۈشىدىغانلىقىمنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم. سىلىنى ماڭا خۇدايىم ئۆزى يەتكۈزۈپ بەردى. نەچچە كۈندىن بېرى بەكمۇ يالغۇزلۇق تارتقانىدىم. جېنىم ئايتۇرا، دوستۇم، قېرىنداشىم ھەجەب سائىتىدە كەلدىلە، — دېدى قول كۆزلىرى بىلەن ئىشارەت قىلىپ. ئۇ ئايتۇراغا يىراقتىكى بىر يۇرتقا ئابدۇلئەزىز بىلەن كەتمەكچى بولغانلىقىنى چۈشەندۈردى... ئايتۇرا بۇنى چۈشىنىپ نۇرنىسانى تېخىمۇ مەھكەم قۇچاقلىۋالدى.

× × ×

ئابدۇلئەزىز نۇرنىسانىڭ «مېنى نىكاھلىرىغا ئەمدى ئالسىلا، بۇ يەردىن كېتەيلى» دېگەن سۆزىگە ماقۇل بولغاندىن كېيىن گاڭگىراپلا يۈردى. ئۇ ئايالدىن بىزار بولۇپ كەتكەن تۇرۇقلۇق كۈتمىگەن بىر چاغدا نۇرنىساغا باغلىنىپ قالغانلىقىغا ھەم دىققەت بولاتتى، ھەم سۆيۈنۈش ھېس قىلاتتى. بۇ ئىككى خىل تۇيغۇنىڭ ئالدىنقىسى ئىشەنمەسلىك، گۇمانسىراشتىن پەيدا بولغانىدى. بىرنەچچە كۈندىن بېرى بىرىنچى خىل تۇيغۇنىڭ ئورنىنى ئاستا ـ ئاستا ئىككىنچى تۇيغۇ ئىگىلەپ، خېلى روھلىنىپ قالدى. شۇڭا تونۇگۈن، نۇرنىسا بىلەن بولغان نىكاھ

ئىشلى مەخپىي هالدا تۆكتىپ، ئۇنى ئەمرىگە ئالغاندىن كېيىن بۇ يەردىن كېتىشكە قەتئىي نىيەت قىلدى.

× × ×

پىلەكلىرى باراڭغا ياماشقان كاۋا، قاپاق چېچەكلەپ هويلىغا باشقىچە تۈس بەردى. پاكىز سۈپۈرۈلۈپ سۇ سېپىلگەن يەردە ئەخلەتتىن ئەسەر يوق ئىدى. كۈن غەربكە ئېگىلگەن، ئاپتاپ ئۆي دېرىزىسى تەرەپتىن ئۇنىڭ قارشىدىكى هويلا ئىشىكى تەرەپكە يۆتكەلگەنىدى. باراڭلىق سۇپىدا ئايتۇرانىڭ قېيىن ئانىسى ئىشتانباغ توقۇپ ئولتۇراتتى. قېيىن ئاتىسى ئىنجىقلاپ ياتاتتى. بىر هەپتىدىن بېرى ئۇنىڭ زىققىسى كۈچىيىپ قالغانىدى. ئايتۇرا چۈشتىن ئاۋۋالراق ئەخمەت ئېلىپ كىرگەن ياڭاقنى چېقىپ، قېيىن ئاتىسىنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى.

ياڭاقنى هاۋانچىغا سېلىپ ئوبدان ئەزگەندىن كېيىن پىيالىدىكى هەسەلگە ئارىلاشتۇردى. ئاندىن كىچىك قوشۇق بىلەن قېيىن ئاتىسىنىڭ ئاغزىغا سالدى. تېۋىپ شۇنداق قىلىپ يېگۈزۈشنى بۇيرۇغانىدى. كەينىدىن سۇس دەملەنگەن چايدىن بىر پىيالە ئىچۈردى. بوۋاينىڭ ئاغزىدىكى ئاچچىق يوقلىپ دىمى خېلى راۋانلاشتى.

— خۇدايىم قولۇڭغا دەرد بەرمىسۇن قىزىم، — دېدى قېيىن ئاتىسى كېلىنىنىڭ بېشىنى سىلاپ، ئايتۇرا بۇ سۆزنى ئاڭلىمىغان بولسىمۇ قېيىن ئاتىسىنىڭ ساقال - بۇرۇت قاپلاپ كەتكەن ئاغزىنىڭ ئېچىلىشىغا، خىرە كۆزلىرىدە جىلۋىلەنگەن تەبەسسۇمغا قاراپ بەختىمگە دۇئا قىلدى دەپ ئويلىدى.

ئايتۇرا قېيىن ئانىسىغا بىر پىيالە چاي قۇيۇپ بېرىپ ئىشتانباغ توقۇشقا باشلىدى. نۇرنىسانى تېپىشتا ئىشتانبا

سېتىشنى باھانە قىلغاندىن بۇيان، كوچا - كويىلارنى كېزىپ
ئىشتانباغ سېتىشقا ئادەتلىنىپ قالغانىدى. ئۇ بازاردىن مانتا،
سامسا ياكى يەل - يېمىش قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى ئېلىپ كىرەتتى،
قېيىن ئاتا، قېيىن ئانىسى بۇنىڭدىن خۇشال ئىدى.

ئايتۇرا ھەر كۈنلۈكى ھېچ بولمىسا بىر قېتىم نۇرنىسا-
نىڭ يېنىغا باراتتى. نۇرنىسا، ئىلاجىسىز نامەھرەم كىشىنىڭ
ئۆيىدە تۇرۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن ئېغىرسىنىپ مۆكۈنەتتى، ئايتۇرا
ھەر نۆۋەت كەلگەندە كۆڭلى بىر قېتىم ئېچىلاتتى، كەتكەندە
يەنە قايغۇغا چۆمەتتى. ئۇ ئۆزىنى ئايتۇرادىن باشقا كىشىگە
ئاشكارىلاشنى نومۇس يۈزىدىن خالىمايتتى. ئايتۇرامۇ ئۇنىڭ
قاپىلىشى بويىچە نۇرنىسا توغرۇلۇق، ئېرى ۋە ھاممىسىدىن
بۆلەك ھېچكىمگە ئېغىز ئاچمىدى. گۈلسۈمگە بىلدۈرۈشنىمۇ
نۇرنىسا خالىمىغانلىقى ئۈچۈن نۇرنىسانىڭ بالىلىرىنى كۆرگى-
لى بارغان ئايتۇرا ئۇنىڭغا بۇ توغرۇلۇق يا لام، يا جىم
دېمىدى.

ئايتۇرا بۈگۈن كەچ نۇرنىسا بىلەن ئابدۇلئەزىزنىڭ نىكاھى
بولىدىغانلىقىنى تۈنۈگۈن ئاخشام نۇرنىسادىن ئاڭلىغانىدى.
شۇڭا ئىشتانباغدىن بىرنى توقۇۋېتىپ، ئاخشام ۋە ئەتىگەن-
دىن بېرى قېيىن ئانىسى بىلەن توقۇغان بەش تال ئىشتانباغنى
ئېلىپ بازارغا چىقىشقا جابدۇندى. ئۇ ئىشتانباغنى سېتىش
ئۈچۈن ئەمەس نۇرنىساغا قارىشىپ بېرىش ئۈچۈن ئالدىراپ
ئۆيدىن چىقتى.

× × ×

تۆگۈلۈكتىن چۈشكەن يورۇق ئۆي ئىچىنى غۇۋا يورۇتقانى-
دى. كەڭ ئېتەكلىك كۆكرەك پۈرمە چىت كۆڭلەك قامىتىگە

ياراشقان نۇرنىسا سەۋزىنى قەلەمچە قىلىپ توغراۋاتاتتى. ئۇ
مۇشۇ تار كۆلبىدە بىر يېرىم ئاينى ئۆتكۈزگەنىدى. ئايتۇرا
ئۇنى تېپىۋالغاندىن كېيىن دەردى بىرئاز يېنىكلىگەن بولسىمۇ
قايغۇسى ئازايمىدى. سالاھىدىندىن باشقا ھېچكىمدىن خەۋىپــ
رىمەيتتى. گەرچە تالاق قىلىنغان بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ مۇساپىر
ئەپكەشىنىڭ ئۆيىدە ئىكەنلىكىنى سالاھىدىن ئۇقۇپ قالسا ئۇنىڭ
قاتتىق قىلىشتىن يانمايدىغانلىقىنى نۇرنىسا بىلەتتى. بۇنـ
داق ئۆلۈمنى ئۇ خالىمايتتى. ئۇ خالىغان ئۆلۈمنى خۇدا مۇ-
يەسسەر قىلىپ بەرمىدى. غېرىب ئەپكەشىنىڭ قولى بىلەن
قۇتۇلدۇرۇۋالدى. پەقەت ئۇنىڭغا تېگىش، ھاياتىنى داۋاملاشتۇ-
رۇش قارارىغا ئالالماي كېلىپ بولغان نۇرنىسا سەۋزىنى
توغراۋېتىپ ئۆتكەن ھاياتىنى بىر قېتىم ئەسلەپ چىقتى. بالـ
لىرىغا بەك ئىچىندى، ئۇلارنى بەكمۇ كۆرگۈسى كەلدى. لېكىن
كۆرگەندىن كېيىنلا ئۇلارنى تاشلاپ كېتەلمەيدىغانلىقى ئۆزىگە
مەلۇم ئىدى. شۇڭا ئوتتەك مېھرىنى كۆز ياشلىرى بىلەن
باستى. مۇشۇ دەم ئۇنىڭ قايغۇلۇق كۆزلىرىدىن ئاققان تامچـ
لار قەلەم قىلىنغان سەۋزىنىڭ ئۈستىگە تۆكۈلمەكتە ئىدى.

تاشقىرىدىكى ئىشىك ئېچىلىپ، دالانغا چىلەكنىڭ قويۇلـ
ۇشى ئاڭلاندى. نۇرنىسا ئېتىكى بىلەن تىزلىرىنى يېپىپ ئولـ
تۇرۇشىغا ئابدۇلئەزىز چىلەكتىكى سۇنى كۆتۈرۈپ كەلدى.
نۇرنىسا ھۆرمەت بىلەن قوپتى.

— ئولتۇرسىلا، — دېدى ئابدۇلئەزىز بۇلۇڭدىكى كۆپكە
سۇنى قۇيۇۋېتىپ، — ئىمام ئاخۇنۇم ئىككى كىشىنى باشلاپ
شامدىن يېنىپلا كېلىدىغان بولدى. ئايتۇرا ئەخمەت ئاخۇن
بىلەن دەرۋىش ئاخۇن ئاكامنى باشلاپ كەلسە ئىش پۈتىدۇ.
ئىككىلىمىز ۋەھىمە ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلىمىز، — دېدى ئابدۇلـ
ئەزىز پەس ئاۋاز بىلەن.

— خۇدايىم ئىپتىقانلىرىنى كەلتۈرسۇن، نىكاھسىز بولۇپ قەشقەردىن يۈتىمىز يۆتكەلمىگۈچە مەن خاتىرجەم بولالمايمەن ئابدۇلئەزىز ئاخۇن.

نۇرنىسا ئابدۇلئەزىزنىڭ چىچىنى ئالدۇرۇپ، ساقال - بۇرۇتلىرىنى ياساتقانلىقىغا دىققەت قىلدى. ئابدۇلئەزىزنىڭ كىچىككىنە سارغۇچ ساقىلى، ساچىقان بۇرۇتى تاتىراڭغۇ، ياغاق يۈزىگە ئانچىلا ياراشمىغانىدى. ۋاقىتسىز ئاق چۈشكەن چاچلىرى، ئۇستىرا بىلەن چۈشۈرۈلگەچ ماڭلايلىرى پارقىراپ قالغانىدى. سالاھىدىننىڭ قويۇق ساقال - بۇرۇتى، يۇمىلاق بۇغداي ئۆڭ يۈزىگە يارىشىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تەمبەل گەۋدىسى ئالدىدا ئابدۇلئەزىزنىڭ بەستى ھەقىقەتەن كىچىك كۆرۈنەتتى. ئابدۇلئەزىزنىڭ يېنىدا پەيدا بولغان سالاھىدىننىڭ سىماسى نۇرنىسانىڭ خىيالىدىن يېتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ياۋاش، ساددا ئابدۇلئەزىزنىڭ ۋىجىك مۆلايىم قامىتى قالدى.

— نۇرنىسا خېنىم باشقا يەنە قانداق ئىشلار بار؟ مەن شۇلارنىڭ كويىدا بولاي؟

نۇرنىسا ئابدۇلئەزىزنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ رازىمەنلىك بىلەن ئاستا دېدى:

— سەل توختاپ تۇرسىلا، ئايتۇرا كەلسۇن، ئەمدى باشقا ئىشلارمۇ تۈگىدى، ئىككى كۆڭلەكلىك، چاپانلىق ئېلىپ بەردىلە، ماڭا مۇشۇ يېتىدۇ، قواۋمىدىكى ئۈزۈك، بىلەزۈك، قۇلىقىمدىكى سۆكە، بوينۇمدىكى مەرۋايىتلارنىڭ ماڭا ھاجىتى يوق، بۇلارنى سېتىپ يول خىراجىتى قىلساق دەيمەن.

— خېنىم بۇ سۆزلىرىمۇ توغرا، مەنمۇ سۆ توشۇپ يۈرۈپ ھېرگاز پۇل يىغقانىدىم، خوتەنگىچە يول راسخوتىغا يېتىپ

قالار. ئۇ نەرسىلەرنى خوتەنگە بارغاندىن كېيىن ساتساقمۇ، قىينىلىپ كەتمەيمىز، ھازىرچە يانلىرىدا تۇرۇپ تۇرسۇن، نۇرنىسا ئابدۇلئەزىزنىڭ مەسلىھىتىنى ماقۇل كۆردى.

ئىشىك قېقىلدى، ئابدۇلئەزىز چىقىپ ئايتۇرا بىلەن زەيتۇنىخاننى باشلاپ كىردى.

شامدىن يانغان مەھەلدە دەم يېگەن پولاۋنى قازىنى بىلەن كۆتۈرۈپ دالانغا ئېلىپ چىققان ئابدۇلئەزىز ئۆگزىگە قارىدى. نۇرنىسا، زەيتۇنىخان، ئايتۇرالار تۆگلۈك ئەتراپىدا ئولتۇرۇشاتتى. نۇرنىسانى ھاياجان باسقانىدى. بۇ، قىز تويى بولغان چاغدىكى ھاياجانغا ئوخشاپ كېتەتتى. ئوخشىمايدىغان تەرىپى ئۇ چاغدا بولغۇسى ئېرى بىلەن بىر ياستۇققا باش قويۇشتىن قورقۇش تۇيغۇسى ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىگەن بولسا، بۇ قېتىم نىكاھى بولغاندىن كېيىنلا ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلىش، باللىرىدىن يىراقلاپ كېتىش قايغۇسى ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىگەنىدى. ئۇ چاغدا ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ يىغلىغان ۋە يىغىسى ئۆزىگە ياراشقانىدى، ھازىر ئىچىدە ئۈنسىز يىغلاۋاتاتتى.

ئابدۇلئەزىز ئىشىكنى ئېچىپ كوچىغا چىقىشىغا مەسچىت ئىمامى ناتونۇش ئىككى كىشى بىلەن يېتىپ كەلدى. ئابدۇلئەزىز ھۆرمەت بىلەن سالام بېرىپ ئۆيگە كىرىشكە تەكلىپ قىلدى.

— توي ئىشى ئاللا نەزەرىدىكى ئەڭ مۇھىم ئىش، ئاۋۋال نىكاھنى قىلىۋېتىپ ئاندىن داستىخانغا ئولتۇرايلى، — دېدى ئىمام ئورۇن ئېلىپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن.

— خوش تەقسىر، — ئابدۇلئەزىز ئىمامغا باش ئەگدى.

ئىمام ئاخۇنۇم دەرۋىش ئاخۇن بىلەن ئەخمەتنى نۇرنىسانىڭ ۋەكىلى بولۇشنى، ئۆزى بىلەن كەلگەن ئىككى نەپەر ئەھلى

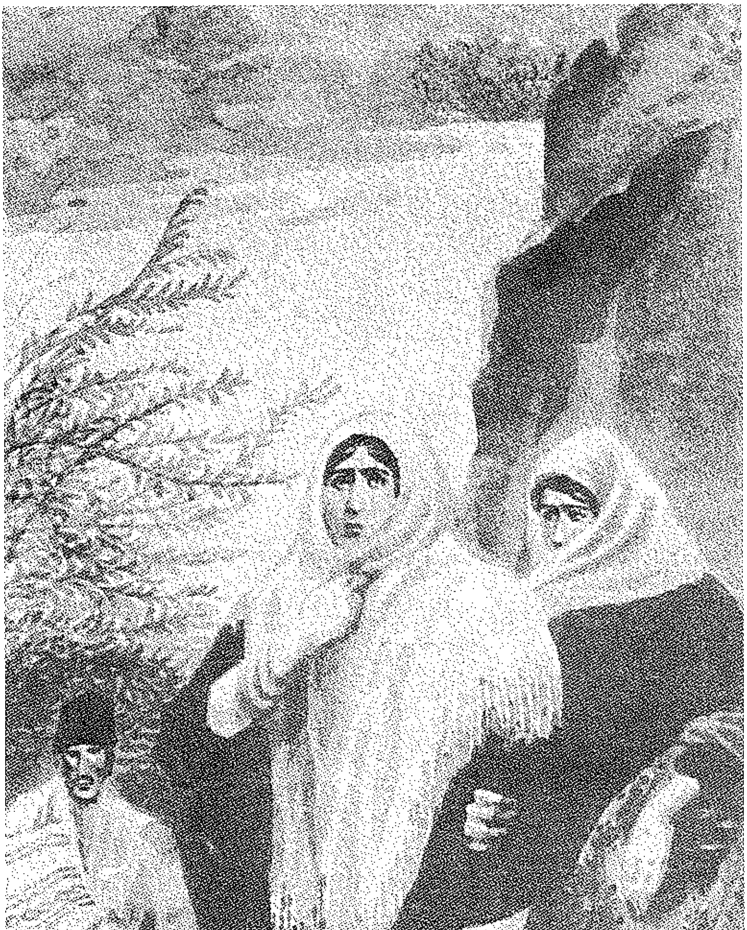

مۆمىننىڭ ئابدۇلئەزىزنىڭ ۋەكىلى بولۇشنى تايىن قىلغىنى، نىكاھنىڭ ھەممە رەسمىيەتلىرى ئۆتەلدى.

x × ×

شۇنداق قىلىپ نۇرنىسا بىلەن ئابدۇلئەزىز ئۆزلىرىنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق توي ۋە نىكاھ ئىشىنى داۋراڭ قىلمايلا ئاددىي ۋە مەخپىي ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن يول تەرەددۇتىغا چۈشتى. ئىككى كۆزى لىق توشقان خۇرجۇننى ئابدۇلئەزىز دولىسىغا ئارتتى. ئۇچىسىغا گۈللۈك شاتىۋا كۆڭلەك، لەمبۇقتىن تىكىلگەن كەمزۇل كىيگەن نۇرنىسا، بېشىدىن - تاپىنىغىچە ئاق رومال سېلىپ، پۇتىغا كونىراق مەيسىنى ساپقاندى. ئۇلار كېرەكلىك نەرسىلىرىنى ئېلىپ، «خۇدا ئۆزۈڭ يار» دەپ يولغا چۈشكەندە تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىغانىدى. ئالدىدا چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ ئابدۇلئەزىز، ئۇنىڭ كەينىدىن نۇرنىسا ئايتۇراغا ياندىشىپ ماڭدى.

ياز سەھىرىنىڭ مەيىن شامىلى نۇرنىسانىڭ رومىلىنى ئۇچۇرۇپ يۈزىنى ئېچىۋەتمەكچى بولاتتى. نۇرنىسا بىر قولى بىلەن رومىلىنىڭ ئىككى پېشىنى ئېڭىكى ئاستىدىن ئالماشتۇرۇپ ئۆتكۈزۈپ چىڭ تۇتۇۋالغانىدى. شامال ھەر قانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ چىرايىنى ئۇنىڭ لەۋلىرىدەك قىزىرىپ كەتكەن ئۇپۇققا كۆرسىتەلمىدى. يولدا ئادەم شالاڭ ئىدى. «بۈگۈن جۈمە، بالىلىرىدىن ئايرىلغىلى ئۈچ ئايدىن ئاشتى، خۇدا، ئۇلارنى يەنە كۆرەرمەنمۇ؟ نەگە بېرىپ، نەدە تۇرارمەن؟ بالىلىرىمنىچۇ، مېنىمۇ ئۆز پاناھىڭدىن ئايرىمىغىن» دەپ دۇئا قىلدى نۇرنىسا قىزىل دەرياسى بويىغا يېتىپ كەلگەندە، بۆشۈكتە يېتىپ قالغان ئومىاق قىزى گۈلنىسا بىلەن، ئىككى ياشقا كىرىپ

قالغان چىرايلىق قىزى ھۆرنىسانى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئۇنىڭ مۇڭلۇق ھەسرەت بۇلدۇقلاپ تېشىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئاققان ياش قىپقىزىل سۇ تولۇپ ئاققان قىزىل دەرياسىغا يامغۇردەك تۆكۈلدى. «سىلەرگە كىم قاراۋاتقاندۇ بالىلىرىم؟ گۈلىسا قىزىم، ئانا دىدارىنى ئىزدەپ، ئوغۇز سۈتىڭنى سېغىنىپ قىرقىراپ يىغلاۋاتقانسەن. سەنچۇ ھۆرنىسا قىزىم؟ ئۇكاڭ يىغلىسا قوشۇلۇپ يىغلاۋاتامسەن؟ ئادام نەگە كەتكەندۇ، دەپ ئىشىككە تەلمۈرۈپ ئولتۇرامسەن؟ جېنىم بالىلىرىم «ئانا» دەپ تولۇپ يىغلىساڭلار، كىم كۆز يېشىڭلارنى ئېرتقاندۇ؟ كىم بېشىڭلارنى سىلاپ خېرىدارلىق قىلغاندۇ؟ كىيىمىڭلار يۇيۇقسىز، چاچلىرىڭلار تاراقسىز قالارمۇ؟ بى ۋاپا ئاناڭلارنى كەچۈرۈڭلار. خەير جېنىم بالىلىرىم، خۇدايىمغا تاپشۇردۇم...» شۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەن نۇرنىسا بېشىنى كۆتۈرۈپ ئايتۇرانى قۇچاقلىدى. كۆز ياشلىرىدا يۇيۇلغان يان بارمىقىدىكى ئاق ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈكنى چىقىرىپ ئۇنىڭ قولىغا سېلىپ قويدى.

— ئايتۇرا، دوستۇم، قېرىندىشىم، مەشەدىن قايتىپ كەتسىلە، ھېلىمۇ سىلىنى بەك ئاۋارىچىلىققا سالدىم، رەھمەت، خۇدايىم ئامان قىلسا يەنە دىدار كۆرۈشەرمىز، — دېدى ئىشارەت بىلەن.

ئاخشام كېتىپ بېرىپ كېچىدىن ئۆتكەندە ئۇزىتىش ئۈچۈن كەلگەن ئايتۇرا، كۆڭلى ئۇنىماي نۇرنىسا بىلەن بىللە كېلىۋاتاتتى.

قەشقەر شەھىرىنىڭ شىمالىدا تۈمەن، جەنۇبىدا قىزىل دەريا- لىرى غەربتىن شەرققە قاراپ ئاقاتتى. بۇ دەريالاردىن كۆتۈرۈلگەن سەلكىن شامال قەشقەر شەھىرىگە، پايانسىز داللارغا ساپ ھاۋا بەخش ئېتەتتى. قەشقەرنىڭ باغلىرىنى، زىرائەتلىرىنى بۇ دەريالار سۇغىراتتى. قىشنىڭ كۈنلىرىمۇ مۇز تۇتماي، ئەي-

نەكتەك سۇزۇلۇپ ئۈركەشلەپ، بۇژغۇن ياساپ ئاقاتتى. پۈتۈن شەھەر خەلقى مۇشۇ دەريادىن سۇ ئىچەتتى، ياز كۈنلىرى بۇ دەريالارنىڭ سۈيى ئۇلغىياتتى، قىرغاقلارنى بۇزۇپ كۆۋرۈكلەرنى ئېلىپ كېتەتتى.

نۇرنىسا بىر دەرياغا، بىر كەينىدە قالغان قەشقەر شەھەرىگە كۆز سالغان هالدا ئايتۇرانى قۇچاقلاپ تۇردى.

— ئايتۇرا جىنىم، زەيتۇنىخان ئاچامغا سالىمىمنى يەتكۈزۈپ قويسىلا، پات - پات بېرىپ بالىلىرىمنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپ تۇرسىلا، مەن ئۈچۈن سۆيۈپ قويسىلا، مەن سىلىدىن ئۆمۈرۋايەت رازىمەن. خەير دوستۇم، ئارقىلىرىغا يانسىلا، — دېگەن مەنانى ئۇقتى ئايتۇرا دوستىنىڭ ئىشارىتىدىن. ئابدۇلئەزىز قۇچاقلىشىپ تۇرغان بۇ دوستلاردىن قاتتىق تەسىرلەندى.

ئايتۇرا مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ قويۇن يانچۇقىدىن بىر چازا بىلەن بىر تاغاق ئېلىپ، چازىنى نۇرنىسانىڭ چۇۋۇلۇپ كەتكەن چېكە چاچلىرىغا، تاغاقنى بېشىنىڭ ئارقا تەرىپىگە قىسىپ قويدى. رەڭدار يىپتا توقۇغان ئىككى ئىشتانباغ بىلەن ئىككى تال قىزىلگۈلنىڭ غۇنچىسى كەشتىلەنگەن ياغلىقنى يوللۇق تۇتتى.

نۇرنىسانىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى تارتىشقاندەك بولۇپ، بۇ جۇدالىققا چىدىيالماي كەتتى. ئۇ ئايتۇرانىڭ باغرىدىن ئاستا سۇغۇرۇلدى - دە، دەرياغا قارىۋالدى. قىزىل دەريا كۆۋرۈكىنى كۆتۈرۈپ كەتكىدەك ئۈركەشلەپ جۇش ئۇرۇپ ئاقماقتا ئىدى. گۈلخاندەك يانغان ئۇپۇقتىن كۆتۈرۈلگەن قۇياش يۈزىنى بىر پارچە قارا بۇلۇت توسۇۋالدى.

نۇرنىسا مانا شۇ كۈندىن باشلاپ قەشقەردىن پۈتۈنلەي غايىپ بولدى.

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ھاشىم
جىلىل مۇھەممەت
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: جالالىدىن بەھرام
قىستۇرما رەسىمنى سىزغۇچى: مۇھەممەت ئايۇپ

جۇدالىق (1)

(رومان)

ھاجى مىرزاھىد كېرىمى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازاتلىق يول 348-نومۇر)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئۈرۈمچى جۇڭشىڭ باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 11 قىستۇرما ۋارىقى: 8
1990-يىل 12-ئاي 1-نەشرى
1998-يىل 9-ئاي 2-بېسىلىشى
تىرازى: 4.401 - 9.400
ISBN 7 - 228 - 01410 - 3/I.472
باھاسى: 15.00 يۈەن

责任编辑：艾海提·阿西木　吉利力·穆罕默德
封面设计：加拉力丁
插　　图：买买提·阿尤甫

诀别的痛苦（1）（维吾尔文）
（长篇小说）
米尔扎依提

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码 830001）
新疆新华书店发行　乌鲁木齐军星印刷厂印刷
850×1168毫米 32开本　11印张　8插页
1990年12月第1版 1998年9月第2次印刷
印数：4.401—9.400

ISBN7—228—01410—3/I·472　　定价：15.00元